РЕПУБЛИКА СРБИЈА

ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

РЕДОВАН ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ

ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

ЗА 2021. ГОДИНУ

Београд, март 2022.

ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ • Адреса: Булевар краља Александра 84, 11000 Београд • Телефон: 011/243 64 64
www.ravnopravnost.gov.rs • e-mail: poverenik@ravnopravnost.gov.rs

Редован годишњи извештај

Повереника за заштиту равноправности за 2021. годину

Београд, март 2022.

Уредница
Бранкица Јанковић, повереница за заштиту равноправности

Издавач
Повереник за заштиту равноправности

За издавача
Бранкица Јанковић

Припрема и штампа
ЈП „Службени гласник“

Тираж
100

Сви појмови употребљени у извештају у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на које се односе

Садржај

Уводна реч 7
Сажетак 11

О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ 35

РАД ПОВЕРЕНИКА ТОКОМ 2021. ГОДИНЕ У БРОЈКАМА 38

ПОСТУПАЊЕ ПОВЕРЕНИКА ТОКОМ 2021. ГОДИНЕ
НА ЗАШТИТИ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ 39

Притужбе грађана 41
Број притужби по регионима 44
Препоруке мера 45
Мишљења на нацрте закона и других општих аката
и поднете иницијативе 45
Остали исходи поступака 47
Судски поступци 48
Парнични поступци 48
Кривични поступци 50
Ситуациона тестирања 51
Предлози за оцену уставности и законитости 52

ПОСТУПАЊЕ ПОВЕРЕНИКА ТОКОМ 2021. ГОДИНЕ НА
УНАПРЕЂИВАЊУ РАВНОПРАВНОСТИ 54

Извештаји, истраживања и друге публикације 55
Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана 57
Посебан извештај о дискриминацији деце 61
Истраживање Родна равноправност и равнотежа између
пословног и приватног живота 64
Извештај о говору мржње у медијима 66
Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу 68
Публикације 71
Обуке и стручни скупови 72
Обуке 72
Стручни скупови 74
Друге активности 87

Међународна сарадња и пројекти 89
Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) 94

ОПИС СТАЊА И КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ 97

ИЗВЕШТАЈИ И ДРУГИ АКТИ ЕУ, МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И УГОВОРНИХ ТЕЛА 98

ИЗВЕШТАЈИ И ИСТРАЖИВАЊА ДОМАЋИХ ИНСТИТУЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА 110

ПОСТУПАЊЕ ДРЖАВНИХ ОРГАНА ПО ПРЕПОРУКАМА ПОВЕРЕНИКА 121

КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ 129
Опште препоруке 143
Дискриминација на основу здравственої стања 145
Дискриминација на основу пола и брачної и породичної статуса . . . 157
Дискриминација на основу старосної доба 176
Дискриминација на основу националне припадности и етничкої порекла 195
Дискриминација на основу инвалидитета 207
Остала лична својства у притужбама 218

МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ 227

ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА 231

ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА 233

ПРИЛОГ 1: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ ПРЕДМЕТА ПОВЕРЕНИКА У 2021. ГОДИНИ 236

ПРИЛОГ 2: ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2021. ГОДИНУ 246

ПРИЛОГ 3: ЛИТЕРАТУРА 249

УВОДНА РЕЧ

Поштоване народне посланице и посланици,

Уважене читатељке и читаоци,

Пред вама је дванаести редовни извештај Повереника за заштиту равноправности Републике Србије. Ову годину је, као и претходну, обележила и даље актуелна здравствена криза изазвана пандемијом ковида 19, током које се потврдило постојање одређених проблема који су настали у првој години кризе, на шта указује и број притужби које су Поверенику поднете по основу здравственог стања али и других основа дискриминације.

Према речима Махатме Гандија: „Наша способност да достигнемо јединство у различитости биће тест и одраз наше цивилизације.“ Управо услед ове дуготрајне кризе, као и нових глобалних тенденција које могу представљати додатне друштвене, економске и безбедносне ризике, кључни су интензиван рад и активно деловање на спречавању и заштити од дискриминације, као предуслову за јачање отпорности друштва и друштвене кохезије, чему је Повереник и у претходном периоду био потпуно посвећен.

Поред здравствене кризе, у фокусу јавности били су и насиље над женама и у породици. Пријаве насиља и пажња јавности коју су различити случајеви изазвали, укључујући и насиље које се догодило током ранијих година, говоре о оснаживању самих жена и организација цивилног друштва да о томе говоре, што доприноси разоткривању конкретних случајева, али и превенцији, активнијем деловању институција и потпунијем одговору државе. Такође, јавни и медијски простор, а посебно друштвене мреже, обиловали су дискриминаторним, мизогеним и сексистичким коментарима, па и говором мржње и разним увредама, на шта смо указивали током године, а узроковано је повећаним присуством у дигиталном простору.

Кључни део извештаја представља пракса Повереника, на основу које су, уз сагледавање најважнијих препорука из бројних извештаја и анализа на нивоу Европске уније, међународних организација и уговорних тела, као и органа и организација цивилног друштва из Републике Србије и прегледа стања, дате опште препоруке за унапређивање равноправности и заштиту од дискриминације.

Током 2021. године, на различите начине, Поверенику се обратило више од 3.200 грађана. Повереник је реаговао у складу с овлашћењима, најчешће мишљењима, препорукама мера за остваривање равноправности, иницијативама, упозорењима, саопштењима, као и непосредно телефонским путем, односно саветовањем и давањем информација. Настављен је тренд поступања по препорукама – поступљено је у готово 89% случајева. У случајевима у којима није поступљено по датим препорукама најчешће се радило о дискриминаторном говору, било у јавном простору, било на друштвеним мрежама, на основу пола, сексуалне оријентације, родног идентитета и политичких убеђења, што говори о и даље високом нивоу толеранције на овакву врсту говора.

Када је у питању имунизација, која је такође обележила извештајну годину, потребно је нагласити да је становништву Републике Србије под једнаким условима био доступан довољан број вакцина, и то различитих произвођача, као и да су грађани могли сами да се определе коју вакцину желе да приме. Сам процес имунизације био је добро организован. Вакцинисање је било омогућено и грађанима суседних земаља, као и странцима, а одређени контингенти вакцина су, као помоћ, били послати и појединим државама у региону, што је одраз високог степена свести о значају међусобне сарадње и помоћи.

Одређени број грађана и грађанки, који се противи увођењу ковид пропусница, обраћао се Поверенику, постављајући питања у вези саж евентуалном дискриминацијом. Грађанима и грађанкама је указивано на то да увођење ковид пропусница само по себи не представља дискриминацију. Тест пропорционалности увођења легитимне мере мора се увек посебно ценити у односу на актуелне околности и избор најмање рестриктивне мере. Наиме, поред обављене вакцинације, приступ услугама и објектима омогућен је и лицима која су прележала ковид 19, која имају негативан одговарајући тест, као и лицима која имају потврду о постојању антитела. Међутим, грађани су увек позивани да поднесу притужбе, како би се у сваком случају проценило да ли је евентуално дошло до повреде антидискриминационих прописа.

Највише притужби грађана и грађанки поднето је због дискриминације на основу здравственог стања и пола, као личних својстава, а затим следе старосно доба, национална припадност или етничко порекло и инвалидитет, брачни и породични статус, док су у мањем броју притужби наведена

остала лична својства, предвиђена Законом о забрани дискриминације. Када је у питању област, највише притужби је поднето због дискриминације у поступку запошљавања или на послу, пред органима јавне власти, затим у области јавне сфере / опште јавности, приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина, у области здравствене заштите, образовања и стручног оспособљавања, социјалне заштите и др. Знатно је повећан број притужби које су поднете у области јавне сфере / опште јавности због дискриминаторног говора, како на друштвеним мрежама тако и у јавном простору.

У току 2021. године Народној скупштини представили смо два посебна извештаја – Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана и Посебан извештај о дискриминацији деце. Ови извештаји заједно са Посебним извештајем Повереника о дискриминацији у области рада и запошљавања из 2019. године, представљају претежно заокружени преглед стања равноправности за све генерације становништва по различитим основима дискриминације. На ове извештаје одлучили смо се јер сматрамо да Повереник није и не сме бити само посматрач у времену у коме делује. Улога институције за заштиту људских права двострука је – подразумева деловање у појединачним случајевима захтева грађана за заштитом од дискриминације, али је и превентивна, односно проактивна јер указује и упозорава на проблеме, изазове, пукотине у систему, бриге које муче грађане а нису нужно повреде права. Одбрана и промовисање основних људских права, међу којима је и право на равноправност, као услова за остваривање свих других права, подразумева континуиран рад уз коришћење свих законом расположивих механизама.

Иза нас је још једна година великих изазова с којима смо се суочили и појединачно и као друштво, али на које смо успели да одговоримо. Верујем да ће наш интензиван рад и у будућности обележити ефикасна заштита од дискриминације као и даље унапређење равноправности сваког грађанина и грађанке. Само тако можемо новим генерацијама утрти пут ка отвореном друштву истинске равноправности у коме се разноликост људских идентитета поштује и уважава ради опште добробити, а свим појединцима пружа једнака шанса да развију своје потенцијале и равноправно, активно и продуктивно учествују у свим сегментима друштвеног живота, дајући пуни допринос развоју друштва.

Бранкица Јанковић
Повереница за заштиту равноправности

САЖЕТАК

Стање у области заштите равноправности током 2021. године у Републици Србији је у овом извештају сагледано пре свега на основу поступања по притужбама и других обраћања Поверенику као органу специјализованом за заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности. Међутим, имајући у виду да број притужби упућених Поверенику није апсолутни показатељ присутности и учесталости дискриминације у друштву, ради потпунијег прегледа стања кроз овај извештај су сагледани и други доступни извори, извештаји и друга акта ЕУ, међународних организација и уговорних тела, као и извештаји и истраживања домаћих институција и организација. Такође, Повереник редовно и сам спроводи различита истраживања, сачињава извештаје, анализира појаве, са циљем указивања на могуће начине за постизање напретка у остваривању и заштити права на равноправност. Овакав приступ на годишњем нивоу омогућава потпуније сагледавање стања у погледу отваривања равноправности грађана, изазова са којима су се сусретали, али и напретка који је постигнут током године, уз давање препорука за даље побољшање положаја нарочито оних друштвених група које су у већем ризику од дискриминације.

Ову годину је, као и претходну, обележила и даље актуелна здравствена криза изазвана пандемијом ковида 19, због чега је проактивно деловање Повереника на спречавању и заштити од дискриминације у свим областима било од посебног значаја. Током године поједини изазови који су се показали током прве године здравствене кризе су превазиђени, поједини су се потврдили, али појавили су се и нови изазови, нарочито у вези са имунизацијом, односно вакцинацијом становништва. Годину је обележио и велики број пријава насиља над женама и насиља у породици. Пријаве насиља и пажња јавности коју су различити случајеви изазвали, укључујући и насиље које се догодило ранијих година, указују на оснаженост самих жена и организација цивилног друштва да о томе говоре, али и значајно унапређење система заштите уз континуиране позиве надлежних органа да се насиље пријављује.

Поверенику се током године обратило преко 3.200 грађана који су очекивали помоћ и подршку у остваривању различитих права и/или услуга, и то било подношењем притужби због дискриминације по различитим личним својствима и у различитим областима или на други начин – телефонски, електронским путем или непосредно у контакту са запосленима у Стручној служби, што показује да грађани користе механизме заштите људских права. У току године повећан је број грађана који су тражили информације путем телефона или електронском поштом, што је и очекивано с обзиром на и даље актуелну пандемију.

Када је у питању заштита од дискриминације, Повереник је поступао у 1.372 предмета, од чега у 686 притужби. Повереник је реаговао у складу са овлашћењима, најчешће мишљењима, препорукама мера за остваривање равноправности, иницијативама, упозорењима, саопштењима. Органима јавне власти и другим лицима упућено је 312 препорука мера за остваривање равноправности и 11 иницијатива за измену прописа, 53 мишљења на нацрте закона и других општих аката, покренути су стратешка парница и захтев за покретање прекршајног поступка, издато је 18 упозорења јавности и 295 потврда да се не води поступак / није утврђена дискриминација у поступку пред Повереником. Поред тога, издато је 59 саопштења.

Највише притужби због дискриминације поднето је на основу здравственог стања (113), пола (99), старосног доба (98), националне припадности или етничког порекла (96), инвалидитета (86), брачног и породичног статуса (53), након чега следе лична својства по основу којих је поднет мањи број притужби – друго лично својство, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, имовно стање, верска или политичка убеђења, сексуална оријентација и друго.

Поверенику је поднето незнатно више притужби у односу на претходну годину, превасходно су притужбе подносила физичка лица (595 притужби). Мушкарци су, као и ранијих година, нешто чешће подносили притужбе у односу на жене (мушкарци – 311, жене – 284). Организације цивилног друштва су поднеле 61 притужбу, што представља благи пораст у односу на претходну годину али скоро двоструки пад у односу на 2019. годину.

У погледу основа дискриминације стање је приближно једнако као и претходне године. Потребно је нагласити да, иако је по основу здравственог стања појединачно поднето највише притужби, притужбе по основу пола и брачног и породичног статуса у збиру премашују овај основ. Пол и брачни и породични статус као основи дискриминације у највећем броју случајева појављују се заједно и то најчешће у области рада и запошљавања, превасходно због положаја жена у вези са трудноћом, порођајем и негом детета.

У погледу области друштвених односа највише притужби поднето је у поступку запошљавања или на послу, затим у незнатно мањем броју у поступку пред органима јавне власти, затим у јавној сфери, приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина, у области здравствене заштите, образовања и стручног оспособљавања, социјалне заштите, у области културе, уметности, спорта, јавног информисања и медија и другим областима у мањем проценту. Уочава се знатно више притужби које су поднете у области јавне сфере / опште јавности због дискриминаторног говора како на друштвеним мрежама тако и у јавном простору (спортски и други јавни догађаји), као и у области јавног информисања и медија.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је, очекивано, против органа јавне власти, следе притужбе против правних лица (најчешће послодаваца), физичких лица, органа/институција. Како грађани своја права остварују пред органима јавне власти, логично је да је и број повреда или пријава повреда највећи у овој области. Када је у питању регионална распоређеност, далеко је већа уједначеност између региона, изузев региона Косова и Метохије, с тим што је забележен незнатан пад у погледу броја поднетих притужби из београдског региона.

Повереник је и ове године као и претходних година пратио стање у области заштите равноправности и препорукама мера и иницијативама упућеним Влади и ресорним министарствима указивао на различите проблеме најугроженијих група грађана и предлагао конкретна решења за њихово превазилажење у пракси. С обзиром на то да су у 2020. предузимане мере у вези са управљањем здравственом кризом и отклањањем њених последица, упућен је мањи број препорука мера за унапређење равноправности органима јавне власти и другим лицима, док се већи број препорука односио на потребу предузимања мера из надлежности јединица локалних самоуправа. Тако је свим локалним самоуправама упућена препорука мера која се односи на неопходност успостављања и пружања услуге личног пратиоца деци којој је ова услуга неопходна, као и препорука мера у погледу правилне примене прописа у поступку промене ознаке пола у матичној књизи рођених, као и промене личног имена ради усаглашавања са полом односно родним идентитетом у складу са законом. Такође један број препорука односио се на унапређење родне равноправности, положај ромске националне мањине, садржај уџбеника за основну школу и друго.

У току 2021. донет је већи број мишљења у предметима по притужбама имајући пре свега у виду да у 2020. неколико месеци институција није имала носиоца функције па је спровођење поступака било одлагано до избора повереница, што је утицало и да се један број предмета пренесе у текућу годину. У поступку по притужбама донето је 82 мишљења, по 58 притужби донето је мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, а у 23 случаја није утврђена повреда, с тим што је у једном случају утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона али је дата препорука мера за остваривање равноправности и заштиту од дискриминације у циљу унапређења стања друштвене групе на коју се препорука односила.

По препорукама датим у мишљењима поступљено је у 81,6% случајева, у 18,4% није поступљено, а у осам случајева рок за поступање по препоруци у 2021. години није истекао. Што се тиче поступања по препорукама мера за унапређење равноправности упућених органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у 95,2% случајева, што у просеку са поступањем по

препорукама датим уз мишљења износи 88,4%. Дакле, и даље је настављен тренд поступања по препорукама као и претходних година. У случајевима у којима није поступљено по датим препорукама првенствено се радило о дискриминаторном говору у јавном простору на основу пола, сексуалне оријентације, родног идентитета и политичких убеђења као личних својстава, што говори о високом нивоу толеранције на овакву врсту говора, непостојању свести да је такав говор недопуштен и, наравно, о свесном кршењу забране дискриминације.

Ове године пријављено је више ситуационих тестирања, што је разумљиво јер у претходној години, с обзиром на ванредно стање и уведене мере, таква тестирања готово да није било могуће спроводити.

У поступку доношења закона и других прописа Повереницу су се ради давања мишљења чешће обраћала ресорна министарства, у складу са законском обавезом, због чега је дато више мишљења на прописе него претходних година, посебно у односу на 2020. годину.

Поред поступања по притужбама и обављања других послова у вези са заштитом од дискриминације, Повереник је предузимао велики број активности и на унапређењу равноправности. *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину* поднет је Народној скупштини марта 2021. године. Овај извештај је разматран на седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова, као и на пленарној седници Народне скупштине, одржаној 29. децембра 2021, када је донет Закључак поводом разматрања овог извештаја.

У 2021. години, у мају месецу Народној скупштини представљен је *Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана,* у децембру *Посебан извештај о дискриминацији деце*, док је 2019. године Народној скупштини поднет *Посебан извештај Повереника о дискриминацији у области рада и запошљавања*, имајући у виду да је ова област најчешће навођена у притужбама и то од почетка рада институције. Ови извештаји представљају заокружен преглед стања свих старосних група становништва по различитим основима дискриминације.

Имајући у виду да је Повереник прва институција која је урадила свеобухватан извештај о дискриминацији старијих грађана, чиме је поставила заштиту и унапређење људских права старијих високо на политичку и друштвену агенду и постала лидер на овом пољу у региону и шире (како је навела регионална директорка УНФПА Алана Армитаж), Република Србија је изабрана да заједно са другим релевантним органима и организацијама цивилног друштва пошаље глобални позив на акцију за заустављање дискриминације старијих. Тако је са Националне конференције о старењу и ејџизму која је одржана септембра месеца у Београду истовремено са регионалном конференцијом, Повереник

упутио *„Позив на акцију“ за заустављање дискриминације старијих особа – за пуно укључивање и остваривање људских права старијих грађана и грађанки.* Позив на акцију садржи смернице за даље заједничко деловање на унапређењу положаја старијих и осигурање њихове укљученост у друштвене токове, а реализација активности је обухватила и укључивање локалних средина и актера на локалном нивоу у Смедереву, Чачку и Неготину.

Повереник је током 2021. спровео и истраживање *Родна равноправност и равнотежа између пословног и приватног живота* са циљем сагледавања фактора који утичу на баланс, односно дисбаланс између приватног и пословног живота, укључујући и могућности напредовања у професионалном животу жена и мушкараца, на европском пројекту WoBaCa, као партнер са Повереником за родну равноправност и једнак третман Републике Естоније и градом Хајделбергом. Такође, Повереник је био један од партнера Савету Европе на изради *Извештаја о употреби говора мржње у медијима у Србији* који садржи квалитативну и квантитативну анализу учесталости говора мржње и облика у којима се он појављује у домаћим медијима. Извештај се фокусира на две најосетљивије групе када је реч о говору мржње у Србији: ЛГБТ+ особе и Роме, али обухвата и друге групе – жене, мигранте и националне/етничке мањине. Сачињена је и *Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу*, са циљем редовног годишњег праћења броја жена на јавним функцијама и остваривања родне равноправности. Република Србија има изузетно добре резултате у погледу учешћа жена на високим политичким функцијама. Тако се на највишим позицијама власти у свету жене налазе у само 13 држава као председнице владе, од којих је једна Република Србија, док по учешћу жена у законодавној власти међу европским државама заузима 14. место. Поменути извештај и истраживање је укратко обрађено у овом редовном извештају, док је анализа приказана у интегралном облику.

Повереник је и ове године одржао низ обука и радионица за препознавање и реаговање на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, а због епидемиолошке ситуације и смањене могућности одржавања скупова, снимљене су и две онлајн обуке – доступне на званичној презентацији Повереника и у оквиру Правосудне академије (као обавезне за следеће генерације правника). Током године обуке су реализоване за ученике, студенте и студенте сараднике, представнике омладинских организација, Панела младих и других младих активиста, запослене у Националној служби за запошљавање, полицијске службенике, запослене у туризму, представнике медија, организација особа са инвалидитетом, активисте ромских организација, полазнике Правосудне академије и бројне друге учеснике.

Повереник је непосредно или у онлајн форматима учествовао на бројним домаћим и међународним конференцијама и стручним скуповима намењеним

унапређењу људских права појединих друштвених група попут оснаживања жена, унапређења положаја младих, националних мањина, особа са инвалидитетом, старијих суграђана и др, као и на трибинама и радним састанцима посвећеним сагледавању стања у појединим областима као што су рад и запошљавање, социјална и здравствена заштита и сл. Одржан је такође и већи број састанака и скупова са циљем упознавања са конкретним проблемима, размене искустава и примера добре праксе са представницима локалних самоуправа, органа јавне власти, синдикалних организација, послодаваца и организација цивилног друштва.

Настављена је успешна сарадња са Европском мрежом тела за равноправност ЕКВИНЕТ, кроз редовно учешће представника институције у раду свих радних група, кластера, семинара, конференција и тренинга које ова мрежа организује. Повереник је учествовао у изради Еквинетовог приручника за тела за равноправност за унапређење ангажовања рада са младима (*Stepping Up our Engagement with Youth Handbook for Equality Bodies*). На овај начин Република Србија и њене институције за људска права прате и у потпуности су у току са међународним стандардима, чиме дајемо допринос напретку и бољој позицији Србије и на међународном плану, али и у појединим институцијама и телима попут Савета Европе, ОЕБС-а, УН.

Током године је одржано осмо по реду такмичење *Симулација суђења* (*Moot court*) *у области заштите од дискриминације,* а задати случај се односио на дискриминацију по основу имовног стања у области образовања за време трајања пандемије. Избором случаја Повереник је желео да укаже на положај наших суграђана најслабијег имовног стања, управо будућим браниоцима правде и људских права. Награде су освојили: 1. место Правни факултет Универзитета у Београду; 2. место Департман за правне науке Државног универзитета у Новом Пазару и најбољи писани поднесак Правни факултет Универзитета у Нишу.

Такође, током године одржани су шест *Живих библиотека* (у Нишу, Ћићевцу, Сремским Карловцима и Шапцу) и три тренинга за организаторе Живих библиотека. „Књиге“ у овој библиотеци јесу људи из угрожених група који кроз директну интеракцију преносе своја искуства и проблеме изазване дискриминацијом у свакодневном животу са циљем промоције равноправности и толеранције, као и превазилажења негативних предрасуда и стереотипа.

Поводом 1. октобра – Међународног дана старијих особа Повереник је и ове године расписао конкурс за најбољи литерарни рад, ликовни рад и фотографију на тему „Мост разумевања – међугенерацијска солидарност“. На овогодишњи наградни конкурс пристигло је преко 550 радова, који су представљени на изложби у холу Дома Народне скупштине, а поједини радови су коришћени и у овом извештају.

Пракса поступања институције током године уз сагледавање различитих доступних извора, извештаја и других аката ЕУ, међународних организација и уговорних тела, као и извештаја и истраживања домаћих институција и организација, указала је на постојање извесних проблема који су били доминантни током 2021. године.

С обзиром на и даље актуелну здравствену кризу изазвану ковидом 19, током године потврдила се потреба за што доступнијом и ојачаном здравственом заштитом и њеним пружањем у континуитету, али и пуном и свеобухватном остваривању других права која су од виталног интереса за грађане посебно током различитих криза, попут права из области социјалне заштите, образовања и сл. Очување и повећање кадровских капацитета у овим секторима који су за грађане од виталног значаја од изузетне су важности и то како у квантитативном, тако и у квалитативном смислу, уз стално праћење не само потребног броја запослених стручних радника него и њихове адекватне обучености за обављање послова. Посебан изазов представља чињеница да су у овим системима доминантно запослене жене, које су због оптерећености система поднеле већи терет здравствене кризе. У претходном периоду, на овом пољу учињени су евидентни, али не и довољни помаци, с обзиром на то да још увек недостаје одређени број стручних радника. Од изузетног је значаја рад Владе на побољшању здравствене инфраструктуре, о чему ће бити више речи у даљем тексту.

За остваривање права грађана у пуном обиму и једнакост грађана пред законом од великог значаја је и контрола поштовања и примене свих прописа, показује пракса Повереника. Због тога је важна и улога инспекцијских органа, њихови капацитети како у смислу броја, тако и у погледу обухвата различитим обукама и едукацијама. У едукације је потребно укључивати и друге актере, попут представника јединица локалне самоуправе, имајући у виду да се дешава да се због неразумевања стратешких праваца у појединим областима не образују одговарајућа тела, не креирају мере у односу на ефекте на конкретном подручју или се на локалном нивоу не приступа системски решавању проблема појединих друштвених група, што показује да локалне самоуправе имају потребу за различитим видовима подршке.

Током године је донето више прописа као и стратешких докумената од важности за поједине друштвене групе које су у већем ризику од дискриминације, што треба да допринесе побољшању њиховог положаја. Међутим, у појединим случајевима мишљење Повереника је тражено у року знатно краћем од прописаног рока. Тако је, примера ради, за давање мишљења на Предлог стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године дат кратак рок. Такође, почетком фебруара 2022. донета је Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији

за период 2022–2030. године, а да текст ове стратегије претходно није на мишљење достављен Поверенику као кључном органу за заштиту ове друштвене групе која је најчешће изложена дискриминацији. Поједини органи поново враћају праксу креирања и усвајања прописа или по хитном поступку или без довољно времена за доношење добро анализираног и примењивог прописа, с чим се прекинуло пре неколико година. Повереник је у више наврата препорукама из редовних годишњих извештаја указивао на неопходност поштовања редовне процедуре приликом креирања и доношења прописа, а то је била и једна од примедаба из извештаја Европске комисије за 2019. годину. Са оваквом праксом је неопходно потпуно прекинути, изузев у прописаним случајевима који захтевају хитност.

Усвојен је и Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације, којим је извршено усаглашавање са правним тековинама Европске уније и испуњена обавеза из Акционог плана за Поглавље 23. Измене су се, између осталог, односиле и на надлежност Повереника, поступак по притужбама и вођење евиденције о заштити од дискриминације. Овим законом прописано је да Повереник води и евиденцију о правноснажним судским одлукама донетим у прекршајним, кривичним и парничним поступцима због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација. Подзаконски акт о начину вођења евиденције судова и начину њиховог достављања Поверенику Министарство правде није донело иако је рок истекао, на шта је Повереник правовремено указао овом министарству. Треба имати у виду и да су у наведеном периоду у фокусу овог министарства биле измене Устава, па је с обзиром на важност овог процеса разумљиво кашњење у доношењу прописа ниже правне снаге и давању приоритета најважнијем правном акту. Наиме, у 2021. спроведен је и процес измена Устава Републике Србије које се односе на унапређење независности правосуђа. У овом ширококонсултативном и добро организованом процесу су имали прилику да учествују представници академске заједнице, струковних удружења, судова, тужилаштава, цивилног друштва и других релевантних актера.

Иначе, за вођење електронске евиденције и проширену надлежност Повереника неопходно је обезбедити додатна финансијска средства, јачање кадровских и техничких капацитета Повереника, што је препознато и у недавно усвојеној *Стратегији превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године*.

У погледу родне равноправности је током 2021. остварен важан напредак и створени предуслови за решавање родне неравноправности усвајањем Закона о родној равноправности и доношењем *Стратегије за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године* као и *Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици*

за период 2021–2025. године. Основни циљ ових докумената јесте превазилажења родног јаза и остваривање родне равноправности, подстицање и борба против насиља као предуслови за развој друштва и побољшање свакодневног живота жена и мушкараца, девојчица и дечака. Овим стратегијама нису само препознати изазови, него су предвиђене одговарајуће мере и активности чијом би реализацијом могли бити постигнути одговарајући ефекти на остваривање веће родне равноправности, уз јачање капацитета институција, побољшање координације актера и подизање нивоа свести грађана о овим темама, чиме су испуњене готово све препоруке Повереника у овој области из претходних година.

Ипак, евидентно је кашњење у доношењу Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици. Наиме, важење претходне *Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима* (*2011–2015*) истекло је пре шест година.

Повереник је више година уназад препоручивао органима јавне власти да је потребно да се приступи изради стратешких докумената и акционих планова чије важење је истекло, што је потврдила и Народна скупштина својим Закључком поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за 2020. годину и у том смислу позвала Владу на континуирано предузимање мера и активности. Правовремено доношење стратешких докумената јесте предуслов за ефикасније предузимање мера и активности које би могле превенирати проблеме и унапредити положај рањивих група становништва.

Оваква препорука и даље стоји имајући у виду да правни оквир није у потпуности заокружен када је у питању унапређење положаја појединих друштвених група – пре свега потребна је измена прописа о лишењу пословне способности, социјалној заштити, доношење стратешког оквира у области положаја старијих грађана, права детета и слично.

Сиромашни грађани су у посебном ризику од социјалне искључености и дискриминације. Према истраживањима о приходима и условима живота (SILC), стопа ризика од сиромаштва се у 2020. смањила и износила је 21,7% (2019. – 23,2%), док неједнакост у расподели дохотка износи 33,3% Гинијевог коефицијента. Резултати различитих истраживања показују да је у Србији, у односу на земље ЕУ, значајан део популације у дуготрајном сиромаштву. Треба имати у виду и демографску слику коју карактеришу демографско старење и висока просечна старост становништва, опадање стопе фертилитета и висина стопе морталитета, уз и даље постојање економских миграција. Према подацима Републичког завода за статистику, млади старости од 16 година до 24 године у Србији изложени су већим ризицима од сиромаштва и социјалне искључености него укупно становништво.

Неједнакости у условима живота и приходима последица су неједнакости на тржишту рада, обухвата и таргетирања мерама социјалне политике, родних неједнакости и неједнакости у образовању. Овај проблем је током претходне године био посебно изражен имајући у виду последице здравствене кризе и због тога смањене могућности зараде, умањени обим или евентуални губитак посла и сл. Чињеница је да је током здравствене кризе држава пружила помоћ и грађанима и привреди. Тако је, примера ради, само током прве године здравствене кризе обезбеђена помоћ приватном сектору привреде (више од четири минималне зараде по запосленом) и новчана помоћ од 100 евра свим пунолетним грађанима. Ова помоћ је ублажила економске и социјалне ефекте пандемије и представљала не само финансијску него и психолошку подршку, у највећој мери штитећи оне без прихода или са најнижим приходима чиме је спречено ширење сиромаштва током 2020. године. Истовремено подршка је била слична просеку Европске уније односно двоструко виша у односу на све друге западнобалканске земље. У току 2021. обезбеђен је и трећи пакет помоћи (249,4 милијарде динара), тако да је са претходно обезбеђеном помоћи, грађанима и привреди намењено 953 милијарде динара, односно приближно осам милијарди евра.

И Повереник је у својим мишљењима и препорукама мера за унапређење равноправности указивао на потребу и могуће начине за превазилажење конкретних проблема када су у питању сиромашни грађани. Тако је, примера ради, Влади упућена препорука мера у којој је указано на то да економске мере за смањење негативних ефеката проузрокованих пандемијом треба да буду таргетиране на најчешће дискриминисане групе, оне који су у највећем ризику од социјалне искључености и сиромаштва, издвајајући посебно децу, вишечлане породице, жене, неформално запослене и незапослене, као и Роме.

Са друге стране, као последица општих трендова али и здравствене кризе, дошло је до отежавања положаја радника, њихове оптерећености посебно у појединим делатностима (пре свега здравствена и социјална заштита), па и кршења неких радних права, већег коришћења могућих правних института радног права попут рада од куће, као и губитка послова у појединим гранама или смањеног обима посла који је довео до мањих прихода (туризам, угоститељство и др.). Посебан проблем је запошљавање младих и њихов положај у првим годинама рада, које послодавци неретко користе као замену за раднике запослене на неодређено време, како преко приправничког односа, тако и вишегодишњим ангажовањем на уговорима о привременим и повременим пословима. Повереник је на овакву ситуацију указао у мишљењима на нацрте закона о радном ангажовању на сезонским и другим повременим пословима, радну праксу и сл. Истовремено се предузимају и активности на повећању запошљивости и запошљавању младих реализацијом низа мера

активне политике, попут програма „Прва шанса“ преко ког млади могу да стекну прва радна искуства и знања у струци.

Прилагођавање прописа о раду посебно у погледу прецизнијег регулисања права радника и појединих правних института показало се као потреба, уз даље креирање и спровођење ефикасних мера и активности са циљем смањења социјалне искључености и сиромаштва, унапређења ефикасности материјалне подршке појединцу и породици уз боље таргетирање корисника, подстицања руралног развоја, доступности образовних могућности, механизама активне политике запошљавања посебно теже запошљивих лица, задржавања и веће укључености младих, водећи рачуна о стручности, квалификацијама и способностима унапређивања мера подршке породици са децом и мера популационе политике (попут мера усклађивања рада и родитељства, обезбеђивања довољног броја и доступности установа за бригу о деци и др.), као и постизања пуне равноправности свих грађана и грађанки. Да би се могли постићи овакви одговарајући резултати и да би се допринело унапређењу не само положаја појединца, него и читаве заједнице, неопходна је међусекторска сарадња посебно на нивоу локалних заједница и то у свим областима – локална заједница, запошљавање, становање, образовање, здравство, цивилни сектор.

Поред ових општих проблема, сагледаних кроз праксу Повереника и друге релевантне изворе, приказани су и проблеми који погађају поједине друштвене групе, као што су жене, старији, деца, Роми, особе са инвалидитетом и слично.

Притужбе у којима је наведено лично својство

* У 140 притужби, као основ дискриминације, наведено је више личних својстава

Здравствено стање је као и прошле године у притужбама Поверенику најчешћи основ навођења, у 15% од укупног броја поднетих притужби, у различитим областима, уз указивање на различите проблеме од приступа здравственој и социјалној заштити, образовању, боравка у установама, у поступку рада и запошљавања и сл. И поред искуства и више знања и информација о вирусу, поновљене су грешке и недостаци у управљању здравственом кризом, нарочито у погледу благовремености мера, неселективног приступа у креирању економских мера за најсиромашније и најпогођеније грађане, различитог тумачења прописа и усмеравајућих докумената попут инструкција о мерама заштите, неадекватне комуникације међу органима и са становништвом, доступности права и услуга, кршења појединих радних права и отежаног положаја радника у неким делатностима и слично.

Када је у питању имунизација, односно вакцинација становништва против ковида 19, потребно је нагласити да је становништву Републике Србије од почетка године био под једнаким условима доступан довољан број вакцина и то различитих произвођача, као и да су грађани могли сами да се определе коју вакцину желе да приме. Сам процес имунизације био је добро организован. Истовремено је била у току и национална кампања промоције вакцинације под слоганом „Вратимо загрљај“, са циљем да се становништво информише о безбедности и ефикасности вакцина и мотивише на вакцинацију. Вакцинисање је било омогућено и грађанима суседних земаља као и странцима, а одређени контингенти вакцина су као помоћ били послати и појединим државама у региону, што показује значај међусобне сарадње и помоћи међу државама региона којој је Република Србија посвећена.

Поверенику су се грађани обраћали како у вези са имунизацијом тако и у вези са ковид сертификатима, посебно особе са инвалидитетом, старији, хронични болесници, онколошки пацијенти, оболели од ретких болести, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, деца са аутизмом, трансродне особе и други. Један број грађана је исказивао противљење имунизацији, што је манифестовано на различите начине, ширењем гласина и приказивањем негативних ефеката вакцина, протестима и увредама упућеним члановима Кризног штаба, што је утицало на већ присутну збуњеност и недоумице грађана. Са друге стране, и присталице вакцинације су исказивале своје ставове на сличан начин. Повереник је грађанима у вези с ковид пропусницама одговарао указујући на то да њихово увођење само по себи не представља дискриминацију. Тест пропорционалности увођења легитимне мере се мора увек посебно ценити у односу на актуелне околности и избор најмање рестриктивне мере. Наиме, поред обављене вакцинације, приступ услугама и објектима омогућен је и лицима која су прележала ковид 19, која имају негативан одговарајући тест, као и лицима која имају потврду о постојању антитела. Међутим, грађани су увек позивани да поднесу притужбе, како би се у сваком конкретном случају проценило да

ли је евентуално дошло до повреда антидискриминационих прописа. Повереник је увек истицао да се мора посебно водити рачуна о грађанима који из медицинских разлога нису у могућности да приме вакцину. Такав став заузет је и на регионалној конференцији тела за равноправност Југоисточне Европе у Љубљани, која је била посвећена овој веома значајној теми.

Здравствена заштита треба да буде доступна сваком грађанину, без обзира на место пребивалишта, дијагнозу, године старости и друге карактеристике. Доступност здравствене заштите подразумева и прецизну и свеобухватну информисаност о начинима остваривања здравствене заштите, могућностима, али и о последицама које може да проузрокује неблаговремено или неадекватно деловање. Кораци ка унапређењу овог система су предузети, а посебну похвалу заврређује запошљавање већег броја младих лекара и других медицинских радника, као и исплаћени бонуси због отежаних услова рада и друге врсте помоћи. Такође су изграђени нови и реновирани капацитети постојећих здравствених установа, попут болница и других здравствених установа у Новом Саду, Батајници, Нишу, Крушевцу и др., а истовремено је набављена одговарајућа савремена опрема за различите намене. Наведено је сигурно допринело бољем одговору на потребе грађана, међутим, због пандемије ковида 19 потребе грађана како за здравственом заштитом тако и за услугама и правима из социјалне заштите и из других области су повећане. Специфичности потреба различитих друштвених група које су током криза у повећаном ризику захтевају добру организацију, правовремени одговор свих институција система и њихов међусекторски приступ уз нужно успостављање међусобне сарадње. Приступачност, доступност и континуитет остваривања права у овим системима треба да буду обезбеђени без обзира на кризне догађаје.

До дискриминације на основу здравственог стања, према пракси Повереника, најчешће долази у области рада и запошљавања (приликом распоређивања на одговарајуће радно место након извршене процене радне способности запосленог, раскида радног односа, онемогућавања напредовања, стручног усавршавања, исплате јубиларне награде или стимулације због боловања и сл.). Због тога је Повереник водио и у 2021. години добио стратешку парницу у којој је утврђена дискриминација запослене која је добила решење о отказу уговора о раду због болести. На овај начин, имајући у виду да је поступак прошао све инстанце до Врховног касационог суда, обогаћена је судска пракса и послата јасна порука послодавцима да је овакво поступање забрањено.

Грађани се Поверенику неретко обраћају и поводом обезбеђивања ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, посебно када се ради о оболелима од ретких болести, хроничним болесницима и др. Неки од њих су се у току извештајне године нашли на проширеној листи лекова, материјала и помагала РФЗО.

Социјално-здравствене услуге за кориснике који због свог специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом или надзором и даље нису развијене. Такође, ради побољшања квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота постоји потреба за већим обезбеђивањем палијативног збрињавања на целој територији Републике Србије.

Са друге стране, сексуално и репродуктивно здравље, како у редовним околностима тако и током кризних ситуација, односно обезбеђивање услуга планирања породице, одржавања трудноће и других услуга здравствене заштите у овој области од кључне су важности за читаво друштво, а сигурне трудноће и порођаји зависе од функционалних здравствених система и строгог придржавања препоручених мера заштите од инфекција. Једнаку важност имају редовни скрининг прегледи становништва, а када су у питању млађе генерације, посебан значај имају програми везани за рани развој деце и њихова доступност у складу са потребама на читавој територији Републике.

Према учесталости поднетих притужби већ годинама међу најчешће навођеним основима дискриминације јесте пол, уз који се неретко наводе и брачни и породични статус, који су и у овом извештају обрађени заједно, имајући у виду да се најчешће ради о дискриминацији жена по оба ова основа. Пракса Повереника, као и други релевантни извори потврђују чињеницу да су жене и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у многим сферама друштвеног живота. Изражена је дискриминација жена нарочито на тржишту рада и у економској сфери, у учешћу у одлучивању, подели послова, зарадама и сл., али и у другим областима као што су образовање, култура, спорт, медији и др., што није карактеристика само наше земље.

Посебан проблем представљају насиље над женама и породично насиље, који су поред здравствене кризе у великој мери обележили 2021. годину. Оваква ситуација има глобални карактер, о чему сведоче и бројни извештаји и публикације. Година је почела пријавом дугогодишњег сексуалног насиља од стране наставника глуме а завршила са више хиљада објава подршке и исповести девојака и жена на друштвеним мрежама под ознаком „Нисам пријавила“. Насиље над женама је манифестација историјски неједнаких односа моћи између жена и мушкараца, а повећање броја пријава, као и кампање у јавности са позивом на акцију уз ефекте које су поједини случајеви изазвали, доприноси не само разоткривању проблема него и превенцији, активнијем деловању институција и потпунијем одговору државе на ову негативну друштвену појаву. Ова чињеница је посебно дошла до изражаја након исповести на друштвеним мрежама „Нисам пријавила“. Непосредно окружење жртве насиља али и особе које раде у институцијама којима се жена обраћа због насиља имају кључну улогу и могу додатно отежати ситуацију својом

несензибилношћу и предрасудама и тиме наметнути осећање кривице особи која је насиље преживела, а различите врсте едукација и обука у том смислу се редовно спроводе. Поред унапређења правног оквира – доношења закона и стратешких докумената о чему је већ било речи, константно се предузимају напори у свим институцијама по овом питању. Тако помоћ жртвама и олакшање могућности пријаве насиља представљају и СОС телефони, а Министарство унутрашњих послова је, поред позива полицији на број 192, омогућило пријаву насиља и путем бесплатне телефонске линије 0800/100-600 сваког дана 24 часа. Повереник је са Црвеним крстом Србије и Поштом Србије промовисао овај број, а о насиљу над старијима је сачињен и филм који је емитован у шалтер салама свих пошта, с циљем подизања свести и укључивања читавог друштва у превенцију насиља над старијима. Такође, према подацима Министарства правде, током 2021. године само за кривично дело насиље у породици изречена је 2.351 осуђујућа пресуда, а током године су изречене и бројне мере безбедности (обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, обавезног лечења алкохоличара, одузимања предмета, забране приближавања и сл.).

И медији су се током године бавили проблемом насиља над женама и насиља у породици, неретко и на непримерен начин. Јавни и медијски простор, а посебно друштвене мреже, више него ранијих година садржавали су дискриминаторне и сексистичке коментаре, говор мржње и различите увреде, на шта је повереница посебно указивала упозоравајући на недопустивост ових изјава и порука и осуђујући их. Наведено представља јасан знак да треба још ефикасније и делотворније радити на превенцији, сузбијању насиља, разбијању предрасуда и стереотипних улога полова, уз правовремену и адекватну реакцију и сарадњу свих институција система, подршку жртвама и доследно спровођење казнене политике, а посебно предузимати даље кораке усмерене ка промовисању равноправности и оснаживању жена, затварању родних неједнакости на тржишту рада, постизању једнаког учешћа у различитим секторима и процесима одлучивања, смањењу родних дисбаланса у систему образовања, културе и медија, као и друге мере којима се могу постићи одговарајући резултати у погледу родне равноправности. Ради заштите од свих облика родно-заснованог насиља и узнемиравања на раду, а због свеобухватне заштите од насиља свих радника и других лица у свету рада (лица која раде без обзира на њихов уговорни статус, лица која се оспособљавају, волонтери, лица која траже посао, појединци који врше овлашћења и др.), треба приступити и потврђивању Конвенције број 190 Међународне организације рада која се односи на забрану насиља и узнемиравања на раду.

Дискриминација жена по основу пола значајно је присутна у готово свим областима, међу којима се област рада и запошљавања посебно издваја како по броју поднетих притужби Поверенику тако и по последицама које дискриминација у овој области има. Женама се у многим случајевима, приликом

запошљавања, одржања запослења или напредовања у каријери поред стручних квалификација и радног искуства, сагледавају и физички изглед и породични статус, а рад се условљава одлагањем трудноће и стварања породице због претпоставке о немогућности усклађивања рада и родитељства. Такође, као доминантна одговорност жена и даље су перципирани брига о деци и другим члановима домаћинства, као и кућни послови, а жене издвајају много више времена у односу на мушкарце на ове активности. Терет обављања кућних послова, старање о породици и неформална нега одражавају се и на положај жена на тржишту рада још увек и поред постојећих мера усклађивања рада и родитељства и мера подршке породици са децом.

Имајући у виду претходно Повереник је током године упутио више иницијатива, попут иницијативе за креирање посебних мера активне политике запошљавања усмерених према теже запошљивим женама и иницијативе за измене Закона о финансијској подршци породици са децом и изједначавање положаја предузетница са другим запосленим женама за време трудноће и након порођаја.

Када се посматра дискриминација на основу старосног доба, као трећи основ по учесталости навођења у притужбама, подсећамо да је овај основ детаљно приказан кроз посебне извештаје Повереника у којима су дате бројне препоруке за унапређење положаја различитих старосних категорија становништва. Током 2021. највећи број притужби по овом основу је поднет због дискриминације деце и лица старијих од 65 година, док се нешто мањи број притужби односи на дискриминацију лица између 18 и 65 година старости. Када је у питању положај тзв. средње генерације, највећи број притужби се односи на област рада и запошљавања, област која је најчешћи разлог обраћања грађана Поверенику. Млади у поступку запошљавања, као и старији радници, посебно у погледу задржавања посла и преквалификације сусрећу се са различитим изазовима.

У погледу дискриминације старијих од 65 година живота, пракса Повереника указује на то да се у овом животном добу издвајају потребе за различитом подршком нарочито оних старијих грађана који живе сами, у сеоским удаљеним срединама, са минималним примањима, старији су од 80 година, старијих жена или оних који трпе неки облик насиља, злостављања или занемаривања. Ове околности представљају изазове пре свега за системе пензијског и инвалидског осигурања, као и социјалне и здравствене заштите. Евидентна је потреба прилагођавања друштва старењу становништва, дужем животном веку и тренду смањења укупног броја становника, као и потреба пружања адекватног одговора на потребе грађана. Ради проналажења најбољих начина за решавање ових изазова, потребно је обезбедити и већу друштвену партиципацију старијих грађана и њихово укључивање у процесе како доношења одлука тако и реализације конкретних активности.

Дискриминација на основу старосног доба тиче се и положаја деце, нарочито деце са инвалидитетом или потешкоћама у развоју у области образовања, здравствене и социјалне заштите, при коришћењу различитих услуга подршке (услуга персоналне асистенције, педагошке асистенције, услуга дневног боравка и сл.). Грађани у својим обраћањима Поверенику указују на последице онлајн наставе, јер су деца изгубила радне навике, не похађају наставу већ се „кликом“ пријављују да су присутна, а онда не прате наставу или проводе време ван куће или играју игрице. Нарочито је указивано на проблеме ученика осмог разреда који се раније распуштају и имају завршни испит. Са друге стране, насиље над децом и вршњачко насиље, посебно насиље на интернету, завређују посебну пажњу и даље интензивно спровођење активности на њиховом спречавању.

Обезбеђивање потребних услуга социјалне заштите представља изазов за сва животна доба. Ове услуге се не обезбеђују у континуитету, нити у довољном обиму, нарочито када су у питању јединице локалне самоуправе слабијег степена развијености. Пракса Повереника је показала да и поред помака постоје проблеми око пружања услуга како старијим грађанима, тако и деци, попут услуге личног пратиоца за децу са инвалидитетом, којима је оваква подршка неопходна. Зато је јединицама локалне самоуправе поново упућена препорука да предузму све неопходне мере и активности којима ће обезбедити успостављање и пружање услуге лични пратилац (претходну препоруку Повереник је упутио 2019) указујући на то да није довољно да ова услуга буде прописана актом јединице локалне самоуправе, већ је потребно да она буде и практично обезбеђена у континуитету. У децембру 2021. Повереник је покренуо и стратешку парницу против јединице локалне самоуправе и центра за социјални рад како би указао на обавезу пружања ове услуге.

Међу првих пет основа дискриминације по учесталости поднетих притужби већ годинама је дискриминација на основу националне припадности или етничког порекла, и то претежно дискриминација припадника ромске националне мањине. Ова друштвена група чешће живи у сиромаштву, са нарочитим проблемима у разним областима друштвеног живота – образовању, здравственој и социјалној заштити, становању и запошљавању. Током године је било више обраћања Поверенику са конкретним проблемима са којима се сусрећу становници нестандардних насеља, што илуструје и несрећа која се догодила у ромском насељу на Чукарици, марта 2021, када је повређено седморо деце од којих је једно дете преминуло. Образовни статус Рома такође је неповољан. И даље велики проценат ромске деце напушта школовање, стопа транзиције између основне и средње школе је ниска, као и укљученост деце у програме раног образовања и систем предшколског васпитања и образовања. Проблеми који се јављају због раног напуштања школовања су вишеструки, од смањења радног потенцијала, већег оптерећења система социјалне помоћи, до

потешкоћа приликом проналажења сигурног или задовољавајућег запослења, раних или дечјих бракова и социјалне искључености.

Пракса Повереника указује и на то да се негативни ставови и предрасуде према Ромима неретко понављају, што се дешавало у више локалних средина исписивањем графита али и на друштвеним мрежама. У појединим случајевима дискриминаторни ставови су исказивани и према припадницима других националних мањина (јеврејске, бошњачке, хрватске). Поверенику су се обратила два национална савета националних мањина у вези са садржајем уџбеника за српски језик за ученике осмог разреда основне школе јер, како је наведено, ради се о дискриминацији и негирању постојања језика ових националних мањина.

Следећи основ дискриминације према поднетим притужбама јесте инвалидитет. Особе са инвалидитетом се суочавају са бројним и разноврсним проблемима у различитим областима друштвеног живота. Деца са инвалидитетом имају проблеме у области образовања, задовољења потреба за услугама здравствене и социјалне заштите, одрасли тешко долазе до запослења, велики број особа са инвалидитетом је сиромашан и/или у ризику од сиромаштва и сл. Здравствена криза је имала негативне последице посебно за особе са инвалидитетом које живе у резиденцијалним установама, децу, жртве насиља и сл. Положај и остваривање права лица на институционалном смештају је сагледано у више извештаја у којима је указано на појединачне проблеме, који се пре свега односе на потребу обезбеђивања услуга у заједници и измештања што већег броја лица у породично окружење.

И поред помака евидентан је проблем приступачности, који је везан како за особе са инвалидитетом, тако и за старије грађане, али и друге којима је несметан приступ објектима, услугама, превозу и др., предуслов за остваривање права. Поштовање принципа универзалног дизајна омогућава несметано кретање и приступ свим објектима, саобраћајницама, јавним просторима и сл. Зато Повереник континуирано подсећа на неопходност остваривања принципа универзалног дизајна, уз разумевање чињенице да пуну приступачност свих објеката и површина није једноставно достићи али је неопходно да буде стално у врху приоритета и да објекти у јавној употреби буду што пре приступачни, нарочито објекти здравствене заштите, школе, центри за социјални рад, судови, банке, јавна предузећа...

Управо указујући на неопходност обезбеђивања приступачности у области образовања, Повереник је и у свом мишљењу на измене и допуне Закона о средњем образовању и васпитању указао да је потребно регулисати доступност прилагођених уџбеника (са доступним форматима електронски, аудио, на Брајевом писму, са увећаним форматом и др.) деци са сметњама у развоју и деци са инвалидитетом и омогућити им равноправно похађање средње школе са осталим ученицима, првенствено кроз прилагођене садржаје.

Са друге стране, питање лишавања пословне способности особа са инвалидитетом и проблеми у вези са сагледавањем способности и капацитета сваког појединца, од суштинског су значаја за остваривање свих права и активно учешће у животу заједнице. Према подацима из 2019. године 10.442 особа у Србији потпуно је лишено пословне способности, 928 делимично, док је над 629 особа продужено родитељско право. Један од основних разлога за потпуно лишење пословне способности је постојање инвалидитета, што није у сагласности са Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом. Реформа овог система подразумева измене Породичног закона и Закона о ванпарничном поступку, као и осмишљавање, развијање и успостављање система услуге подршке за особе са инвалидитетом, у складу са потребама, на шта Повереник континуирано указује.

Поред личних својстава која су појединачно представљена у овом извештају, према пракси Повереника у 2021. нису били ретки случајеви у којима је указивано на дискриминаторно поступање због чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, имовног стања, верских или политичких убеђења, сексуалне оријентације, родног идентитета. Поводом положаја сиромашних грађана и притужби на основу имовног стања, било је више речи у претходном делу сажетка извештаја. Поред наведеног у 2021. било је више обраћања Поверенику у којима је указивано на страначко запошљавање, непотизам, различито поступање због политичких убеђења, страначке или синдикалне припадности. Тако је у обраћањима навођено да нису чланови политичких странака за које сматрају да имају утицај приликом запошљавања, посебно у органима јавне власти, али и давање предности од стране послодаваца само одређеним члановима синдиката или синдикалним организацијама које фаворизује послодавац.

Пракса Повереника указује на нешто мањи број дискриминаторних објава у медијима према ЛГБТИ популацији, али је и даље присутан стигматизујући и дискриминаторан говор на друштвеним мрежама и у јавном простору, као и напади на припаднике ове популације и инциденти мотивисани хомофобијом и трансфобијом. Поред тога трансродне особе указивале су на проблеме приликом уписа промене личног имена или ознаке пола, у различитим документима и уверењима, због чега је Повереник реаговао препоруком мера свим јединицама локалних самоуправа.

У извештају су обрађени и проблеми са којима се сусрећу друге друштвене групе, попут лица која су осуђена или на издржавању казне затвора, интерно расељених лица, миграната и избеглица и других.

Имајући у виду дати преглед стања и кључне проблеме у остваривању равноправности и заштити од дискриминације, достављене извештаје, као и чињеницу да су препоруке дате током претходних година имале општи

карактер а да је у појединим случајевима потребан дужи временски период како би се реализовале, поједине препоруке које су дате у ранијим годишњим извештајима понављају се и у овом извештају.

На основу увида у све релевантне расположиве податке о стању у погледу остваривања равноправности, сагледавајући кључне проблеме који су се испољавали током 2021. године и пратећи области како су наведене у овом извештају, Повереник даје следеће препоруке:

Опште препоруке:

– унапређивати квантитативне и квалитативне капацитете у системима пре свега здравствене и социјалне заштите, али и других јавних служби у области образовања, друштвене бриге о деци, инспекцијских послова и др., како би могли у свим ситуацијама укључујући кризне ситуације, у пуној мери да одговоре на потребе грађана и обезбеде остваривање свих права у континуитету и у пуном обиму;

– изменити, односно допунити или донети поједине прописе, усаглашене са међународним стандардима у одговарајућим областима (попут прописа о социјалној заштити, финансијској подршци породици са децом, права детета, прописа у вези са пословном способношћу и др.), са циљем унапређења положаја и остваривања равноправности свих друштвених група;

– донети подзаконски акт којим се прописује начин вођења евиденције судова о правноснажним пресудама и одлукама донетим у прекршајним, кривичним и парничним поступцима због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација, као и начин њиховог достављања Поверенику, уз обезбеђивање средства за успостављање и вођење евиденције;

– уредити прописе о раду у погледу детаљнијег регулисања рада од куће, флексибилног радног времена и других одредаба у циљу побољшања положаја радника, усклађивања рада и родитељства и сл. Приступити потврђивању Конвенције број 190 Међународне организације рада која се односи на забрану насиља и узнемиравања на раду;

– израдити стратешка документа и акционе планове чије је важење истекло или истиче (попут стратегија развоја образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, о старењу, акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност и др.), како би се осигурао континуитет у спровођењу мера и активности;

– континуирано јачати капацитете локалних самоуправа, уз додатне едукације запослених на локалном нивоу о донетим прописима и стратешким документима, њиховим циљевима и начинима за реализацију предвиђених активности, у циљу постизања најбољих резултата у односу на специфичности локалне самоуправе;

– наставити спровођење мера и активности ради смањења социјалне искључености и сиромаштва посебно друштвених група које су у већем ризику, смањења разлика између урбаних и руралних средина, уз стварање инфраструктурних предуслова (саобраћајна инфраструктура, снабдевање водом, струјом и сл.);

– креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица нарочито на локалном тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и друге карактеристике незапослених лица;

– унапредити ефикасност материјалне подршке појединцу и породици с циљем савладавања социјалних и животних тешкоћа, уз боље таргетирање корисника, са посебним акцентом на услуге, мере усклађивања рада и родитељства и мере подршке породици са децом. Релаксирати имовински услов за остваривање права на новчану социјалну помоћ за најстарије грађане;

– у јавном и медијском простору спроводити програме и подстицати теме којима се промовише култура међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерацијске солидарности;

– континуирано реализовати едукативне програме за препознавање и реаговање на дискриминацију за све актере, укључујући запослене у органима јавне власти и свим областима друштвеног живота. Радити на укључивању свих друштвених актера на препознавању и превенцији говора мржње, сексизма, хомофобије, трансфобије и сл., узнемиравајућег или понижавајућег поступања у јавном простору по било ком основу, као и њиховом адекватном и правовременом санкционисању;

– константно унапређивати координисано и ефикасно деловање свих институција система у пружању заштите од насиља, уз даљи развој сервиса за подршку жртвама и деци сведоцима насиља, обезбеђивању бесплатне правне помоћи, као и у подизању свести јавности о препознавању насиља и његовом пријављивању.

Препоруке по појединим личним својствима:

1. Здравствено стање:

– унапредити доступност и приступачност услуга здравствене заштите на читавој територији свим корисницима, без обзира на године старости, пребивалиште, дијагнозу, инвалидитет и др. На основу искустава унапредити организовање ефикасније здравствене заштите у кризним ситуацијама (одговарајући обим, садржај и квалитет);

– наставити рад на обезбеђивању ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање;

– обезбедити услове за истовремено и комбиновано пружање међусекторских услуга здравствене и социјалне заштите. Унапредити капацитете за пружање палијативне неге и збрињавања;

– унапредити ниво информисаности и знања грађана о правима и услугама здравствене заштите, превентивним и скрининг прегледима уз поједностављивање процедура за њихово остваривање;

– установити центар за рани развој детета и инклузију, водећи рачуна о доступности деци на целој територији Републике Србије. Наставити са пружањем и јачањем патронажних здравствених услуга.

2. Пол и брачни и породични статус:

– континуирано предузимати активности усмерене на деконструкцију стереотипних улога полова и остваривање родне равноправности у свим областима, посебно у јавном простору, ојачати механизме контроле, повећати број информативних кампања, догађаја и садржаја;

– континуираним обукама унапредити синхронизовано и координисано деловање свих актера на превенцији насиља према женама и насиља у породици, правовремено санкционисати починиоце. Спровођењем редовног праћења и анализе појаве насиља и фемицида деловати на узроке ових појава. Приступити реформи законодавства у погледу дефиниције сексуалног насиља засноване на концепту непостојања пристанка;

– ефикасним активним мерама подстицати запошљавање жена и развој женског предузетништва, остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким зарадама, као и условима за напредовање. Анализирати ефекте предузетих мера на нивоу локалне заједнице и унапређивати их у односу на постигнуте резултате;

– наставити интензиван инспекцијски надзор у поступку рада и запошљавања у погледу нарушавања једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада, посебно у погледу онемогућавања рада на црно и исплате дела зараде „на руке“ као и сексуалног узнемиравања;

– контролисати поштовање прописа медијских садржаја у погледу забране говора мржње, сексизма, мизогиније, дискриминаторних ставова и увредљивог извештавања.

3. Старосно доба:

– сви органи на републичком, покрајинском и локалном нивоу да подстичу активности и пројекте у којима се равноправно и плански врши укључивање старијих у различите области друштвеног живота, културне, спортске и друге активности. Обезбедити активну сарадњу са организацијама

цивилног друштва и активно учешће старијих на спречавању ризика од социјалног искључивања, подстицати различите облике самоорганизовања и међугенерацијске солидарности, уз истовремено подизање свести о личној одговорности за достојанствено, активно и здраво старење;

– повећати доступност свих потребних услуга (помоћ у кући, патронажне службе, телефонско саветовање, телеасистенција, услуге повременог и привременог смештаја и сл.). Релаксирати услове за лиценцирање пружалаца услуга, обезбедити одговарајуће олакшице и подстицаје с циљем стимулисања развоја капацитета. Развијати међусекторске услуге, подстицати волонтеризам и волонтерски рад;

– активно радити на унапређењу положаја и јачању капацитета неформалних неговатеља (флексибилно радно време, рад од куће, плаћено одсуство, предах смештај, групе за узајамну помоћ, едукације и сл.);

– јачати контролне и надзорне механизме уз редовно праћење квалитета пружања свих услуга;

– унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, уз усаглашавање Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања;

– унапредити мере подршке породицама, развијати услуге раног развоја деце, спроводити превентивне активности с циљем омогућавања живота детета у породици, уз истовремено развијање услуга подршке и повећање обухвата деце овим услугама;

– унапређивати доступност образовања, укључујући високо образовање, за групе деце које су чешће изложене дискриминацији са посебним фокусом на организацију наставе у кризним ситуацијама. Предузети мере за обезбеђење квалитетне и континуиране подршке деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци, „деци улице“ и другој деци којој је потребна подршка, кроз унапређење инклузивног образовања, обезбеђивање услуга личног пратиоца и педагошког асистента и других услуга у потребном обиму;

– увести теме, односно повећати садржај образовних програма о сексуалном и репродуктивном здрављу, едуковати децу о превенцији и реаговању у случајевима насиља, посебно сексуалног, вршњачког и дигиталног, промовисати културу међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерацијске солидарности;

– спроводити јавне политике за младе уз њихово учешће, ради постизања веће укључености и побољшања положаја уз подстицаје да даљи живот и каријеру наставе у земљи.

4. Национална припадност и етничко порекло:

– промовисати националну, етничку, верску, културну и другу разноврсност и међукултурни дијалог, узајамно поштовање, међусобно разумевање и сарадњу;

– осигурати континуитет рада здравствених медијатора и педагошких асистента;

– активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња и ромске деце, јачањем капацитета пре свега на локалном нивоу, уз остваривање међуресорне сарадње различитих актера и успостављање интегрисаних услуга у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању;

– подстицајним мерама повећати обухват ромске деце у предшколском, средњем и високом образовању, смањити напуштање система образовања, као и спречавање сегрегације у образовном процесу;

– промоцијом примера добре праксе и едукацијом утицати на смањење социјалне дистанце према припадницима различитих националности.

5. Особе са инвалидитетом:

– интензивирати рад на примени универзалног дизајна у свим областима са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, јавном превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за све грађане, уз даљи рад на повећању броја приступачних медијских садржаја, приступачних бирачких места и изборног материјала, једнаким могућностима за приступ службама за хитне интервенције, СОС линијама и сл.;

– обезбедити развој потребних услуга и сервиса у континуитету на локалном нивоу, наставити процес деинституционализације уз истовремени развој услуга у заједници, промовисати и подстицати примену савремених асистивних технолошких достигнућа;

– даље развијати инклузивно образовање и ефикасне мере подстицања запошљавања особа са инвалидитетом;

– радити на промени медицинског приступа у сагледавању капацитета особа са инвалидитетом, унапредити прописе који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом.

О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

Повереник је инокосни државни орган установљен Законом о забрани дискриминације,[1] самосталан и независан у обављању послова утврђених законом. Повереник има широк круг законских овлашћења која га чине централним националним органом специјализованим за заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности. Самосталност и независност институције Повереника представљају основне постулате и кључне претпоставке за успешно остваривање законом прописаних надлежности.

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник има Стручну службу. Од свог оснивања, Стручна служба Повереника константно јача квалитативне капацитете. Међутим, с обзиром на то да годинама није било повећања броја запослених упркос закључцима Народне скупштине Републике Србије, суочава се са недовољним кадровским капацитетом.

Део Стручне службе Повереника на свечаности поводом обележавања Међународног дана толеранције 2021. године

Правилником о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Стручној служби Повереника систематизовано је укупно 60 државних службеника и намештеника (без лица које бира Народна скупштина – повереница). Кадровским планом Повереника за 2021. планирано је да до краја 2022. у Стручној служби Повереника буде запослено укупно 50 државних службеника

1 „Службени гласник РС“, бр. 22/09 и 52/21.

Канцеларија Повереника у Новом Пазару

и намештеника (без лица које бира Народна скупштина – повереница). Због органичених средстава није дошло до попуњавања капацитета, односно у 2021. години није било преузимања државних службеника, а такође нису расписивани јавни конкурси.

У 2021. години у Стручној служби Повереника попуњеност систематизованих радних места износи 63%, односно укупно 38 запослених на неодређено време, од којих су два запослена распоређена у Канцеларији Повереника у Новом Пазару. У циљу додатног јачања кадровских капацитета неопходно је брже планско и континуирано попуњавање слободних радних места.

У току 2021. године запослени у Стручној служби Повереника похађали су онлајн обуке у организацији Националне академије за јавну управу по различитим темама: Заштита од дискриминације; Заштита људских права; Права припадника националних мањина – Службена употреба језика и писама националних мањина; Иновације у јавној управи – питање избора; Процес доношења одлука у ЕУ; Управљање пројектним циклусом; Заштита података о личности; Етика и интегритет; Антистрес радионица; Како да асертивно комуницирамо; Откријте своје „најбоље ја“; Како припремити и спровести успешан вебинар; Ослобађање од ПДВ-а и царине у децентрализованом/индиректном управљању; Вредновање радне успешности; Табеларне калкулације; Напредне табеларне калкулације; Како да користите пивот табеле у екселу; Коришћење база података; Напредне powerpoint презентације; Јавне набавке – израда плана.

Сва запослена лица у Поверенику прошла су онлајн обуку у првом циклусу, у области спречавања корупције и јачања интегритета, под називом *Етика и интегритет*.

Такође, запослени су присуствовали и другим обукама попут: *Интерсекторска решења за елиминацију насиља према Ромкињама и ромским девојчицама*, као серија међународних вебинара ради превенције и одговора на насиље над женама и девојчицама кроз интерсекторски приступ, у огранизацији Европске уније, Савета Европе и Канцеларије UN Women за Европу и Централну Азију; 22. летњи семинар за професионалце у области јавних политика Југоисточне Европе и црноморске области, у организацији Института за економску политику – Бугарска; Годишњи семинар Београдског

фонда за политичку изузетност у организацији Београдског фонда за политичку изузетност; радионица за подизање капацитета у области „Жене, мир и безбедност“ у организацији ОЕБС-а; курс пословног конверзацијског енглеског језика за запослене у Поверенику у организацији Института за стране језике а. д. Београд.

Захваљујући пуноправном чланству у Европској мрежи тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) запослени су активно укључени у рад свих радних група ове мреже, што омогућава размену искустава и упознавање са антидискриминационом праксом и стандардима рада других институција за равноправност у Европи.

Постигнут ниво знања, стручност и искуство запослених у Стручној служби Повереника омогућили су пуни капацитет за држање обука и тренинга из области антидискриминационог права, разумевања и значаја поштовања различитости за различите професионалне групе и најширу јавност.

РАД ПОВЕРЕНИКА ТОКОМ 2021. ГОДИНЕ У БРОЈКАМА

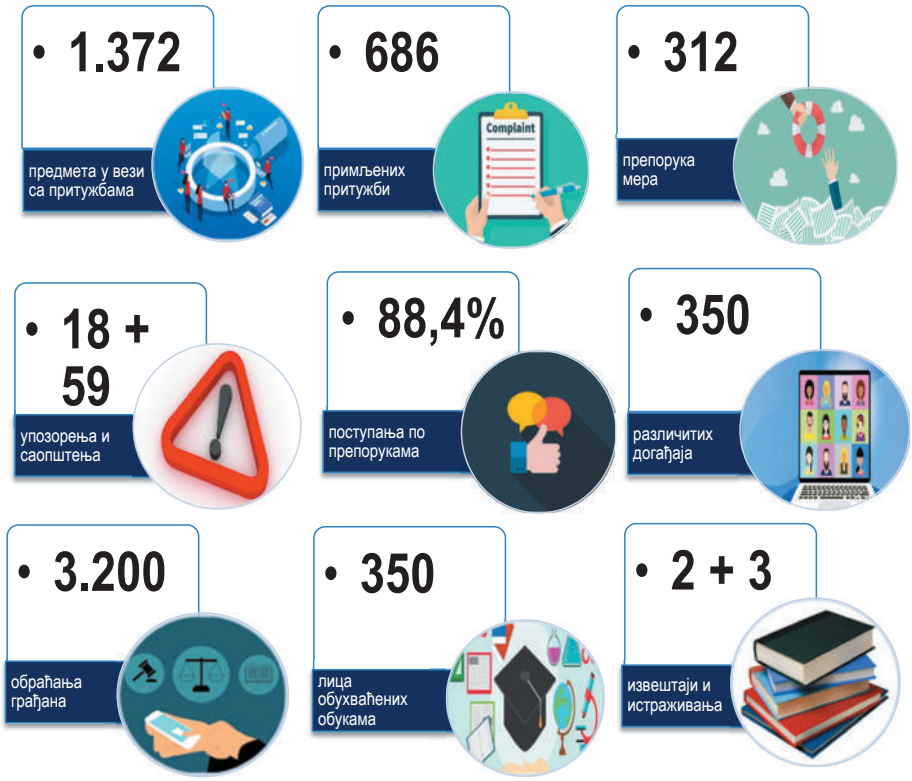

Поступање Повереника доступно је на званичној интернет страници: www.poverenik@ravnopravnost.gov.rs (равноправност. упр. срб).

Поступање Повереника током 2021. године на заштити од дискриминације

Годину за нама обележило је више догађаја који су имали непосредан ефекат и на обраћање грађана Поверенику, пре свега поводом ситуације изазване коронавирусом и то у погледу потребе за што доступнијом и ојачаном здравственом заштитом, као и правима и услугама из области социјалне заштите. Поред тога грађани су указивали на дискриминаторна поступања послодаваца, најчешће због здравственог стања, породиљског или трудничког одсуства или одсуства у вези са родитељством. Повећан је и број притужби због дискриминаторног говора у јавном простору (спортским и другим догађајима или од стране јавних личности), на друштвеним мрежама и у медијима. Насиље над женама и насиље у породици такође је обележило 2021. годину. Сиромашнији грађани, особе са инвалидитетом, старији, припадници националних мањина, ЛГБТИ популација и припадници других друштвених група које су у већем ризику од дискриминације указивали су претежно на сличне проблеме са којима су се суочавали и претходних година.

Поверенику се обратило преко 3.200 грађана са молбом за подршку, пружање помоћи или информисање у вези с остваривањем различитих права и/или услуга, којима су пружене тражене информације. Пракса Повереника указује на то да је и даље потребно радити на информисању грађана о појму дискриминације с обзиром на то да се дискриминација неретко поистовећује са различитим врстама неправде или повредама других права, као и да се сваки неједнак третман сматра дискриминацијом, што је нарочито приметно у области рада и запошљавања.

Поступање Повереника у 2021.

* Предмети у вези с притужбама

Када је у питању заштита од дискриминације, Повереник је поступао у 1.372 предмета у вези са притужбама, од чега у 686 притужби, органима јавне власти и другим лицима упућено је 312 препорука мера за остваривање равноправности, више иницијатива за измену прописа, дата су мишљења на нацрте закона и других општих аката, покренути стратешка парница и захтев за покретање прекршајног поступка, издато је више упозорења јавности и саопштења. Такође, издато је 295 потврда лицима која конкуришу за запослење у установама у складу са Законом о основама система образовања и васпитања, да нису дискриминаторно поступали у смислу Закона о забрани дискриминације.

У једном броју случајева поступак је обустављен из разлога прописаних законом: било је очигледно да нема повреде права, Повереник је већ поступао а нису понуђени нови докази или је оцењено да због протека времена није могуће постићи сврху поступања или је покренут или окончан судски поступак или је лице одустало од притужбе. У једном броју случајева поступци су у току.

У поступку по притужбама донета су 82 мишљења, по 58 притужби донето је мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, а у 23 случаја није утврђена повреда, с тим што је у једном случају утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона али је дата препорука мера за остваривање равноправности. По препорукама Повереника датим у мишљењима поступљено је у 81,6% случајева, док у 18,4% није поступљено, а у осам случајева рок за поступање по препоруци у 2021. није истекао.

Када је реч о поступању по препорукама мера за унапређење равноправности које је Повереник упутио органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у 95,2% случајева, што у просеку са поступањем по препорукама датим уз мишљења износи 88,4%. Дакле, и даље је настављен тренд поступања по препорукама Повереника. У случајевима у којима није поступљено по датим препорукама претежно се радило о дискриминаторном говору било у јавном простору или на друштвеним мрежама на основу пола, сексуалне оријентације, родног идентитета и политичких убеђења као личних својстава што говори о високом нивоу толернације на овакву врсту говора.

На укупан број предмета Повереника и број примљених притужби на годишњем нивоу, утиче и низ других фактора попут доношења или измене појединих прописа који су од непосредног утицаја на положај појединаца, медијског извештавања о појединим актуелним темама, ангажовања организација које се баве заштитом људских права, спроведених ситуационих тестирања и слично.

Поверенику су организације цивилног друштва у 2021. пријавиле више ситуационих тестирања и то у погледу пружања банкарских услуга, услуга осигурања, становања и запошљавања, о чему ће бити више речи у другом делу извештаја.

Притужбе грађана

Од укупно 686 притужби, физичка лица су поднела 595 притужби, што представља благи пораст у односу на прошлу годину. Мушкарци су се, као и ранијих година, чешће обраћали Поверенику у односу на жене, углавном, по свим основима осим по основу пола и брачног и породичног статуса као личног својства. Током 2021. организације цивилног друштва су поднеле 61 притужбу, што је такође нешто више у односу на 2020. годину када су поднеле 56 притужби, међутим, скоро двоструко мање у односу на 2019. годину, односно годину пре проглашења пандемије.

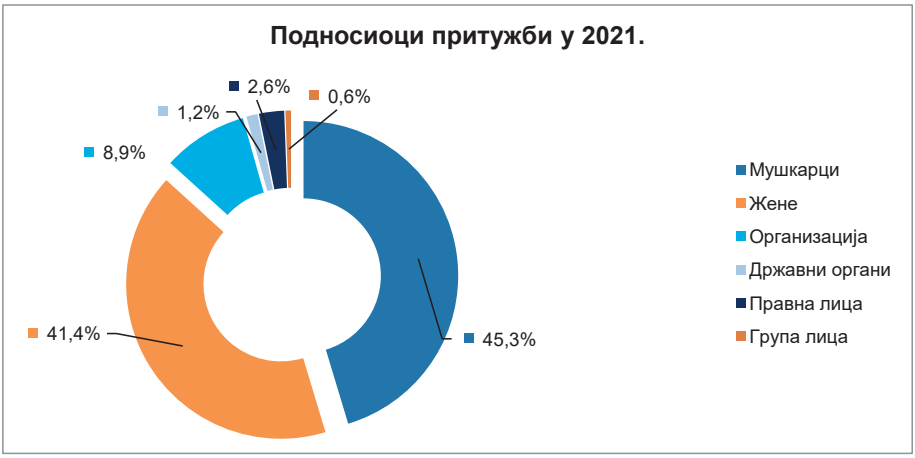

У погледу области друштвених односа у 2021. години највише притужби поднето је у поступку запошљавања или на послу, затим у незнатно мањем броју у поступку пред органима јавне власти, следи област јавне сфере / опште јавности, пружање јавних услуга или коришћење објеката и површина, област здравствене заштите, образовања и стручног оспособљавања, социјалне заштите, област културе, уметности, спорта, јавног информисања и медија и друге области у мањем проценту.

Оно што се може уочити у 2021. јесте то да је знатно повећан број притужби које су поднете у области јавне сфере / опште јавности због дискриминаторног говора како на друштвеним мрежама тако и у јавном простору

(спортски и други јавни догађаји, иступања јавних личности), као и у области јавног информисања и медија.

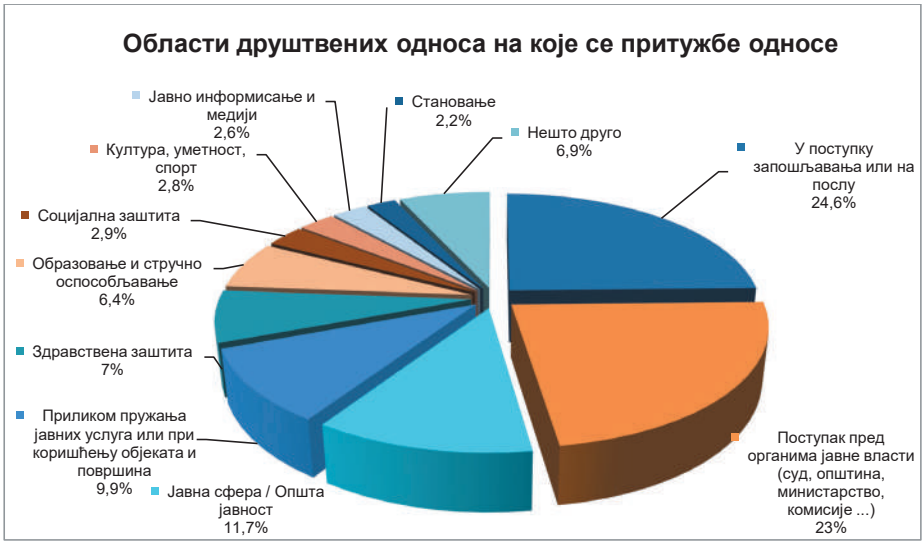

Основи дискриминације наведени у притужбама током 2021. године по учесталости навођења приближно су једнаки броју основа дискриминације наведених у притужбама током 2020. године, што је разумљиво имајући у виду и даље трајање пандемије ковид 19.

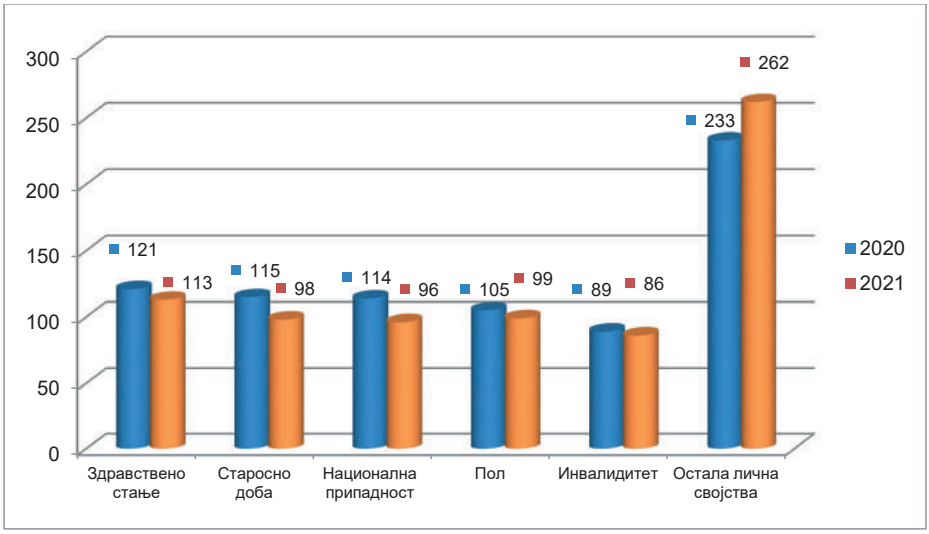

Најчешћи основи дискриминације у поднетим притужбама 2021. године у поређењу са 2020. годином

Највише притужби поднето је због дискриминације на основу здравственог стања, пола, старосног доба, националне припадности или етничког порекла, инвалидитета, брачног и породичног статуса, након чега следе лична својства по основу којих је поднет мањи број притужби – друго лично својство, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, имовно стање, верска или политичка убеђења, сексуална оријентација и друго.

Иако је по основу здравственог стања појединачно поднето највише притужби, притужбе по основу пола и брачног и породичног статуса у збиру премашују овај основ. Пол и брачни и породични статус као основи дискриминације у највећем броју случајева појављују се заједно и то најчешће у области рада и запошљавања, у вези са трудноћом и материнством.

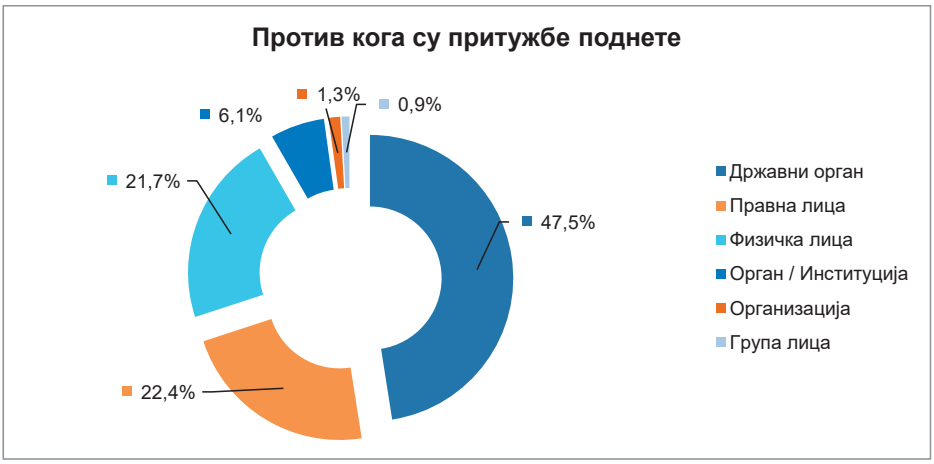

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против органа јавне власти, следе притужбе против правних лица (најчешће послодаваца), физичких лица, органа/институција, организација и групе лица.

Број притужби по регионима

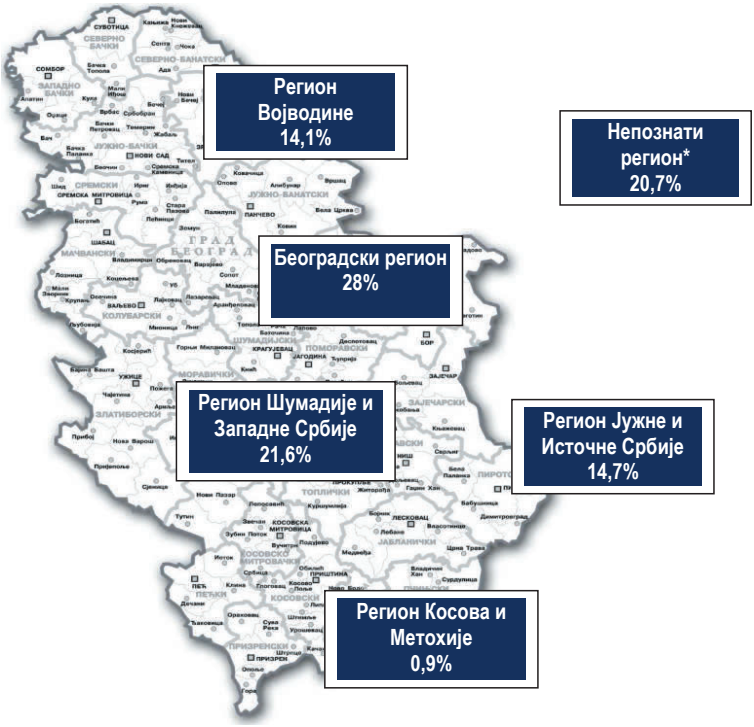

* Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом и када подносилац не назначи општину пребивалишта

Када је у питању број притужби по регионима, може се закључити да у 2021. години постоји далеко већа уједначеност између региона, изузев региона Косова и Метохије из којег се бележи нешто више притужби, док је из београдског региона забележен незнатан пад у погледу броја поднетих притужби.

Како би се заштита од дискриминације приближила свим нашим грађанима, притужбе су штампане и на различитим језицима националних мањина, у формату приступачном деци, као и у електронском формату, а сајт Повереника је доступан на ћириличном и латиничном писму, као и на енглеском језику.

Повереник свим грађанима који му се обрате пружа детаљне информације о начину и поступку остваривања права, могућности покретања судског или другог поступка заштите без обзира на то да ли је у конкретном случају утврђена дискриминација или повређено неко друго право које није у надлежности Повереника, како би грађани у пракси имали осећај достојанства, правде, одговорног рада државних органа, што у крајњем има за циљ функционисање владавине права у пракси.

Препоруке мера

Повереник је током 2021. упутио укупно 312 препорука мера за остваривање равноправности и заштиту од дискриминације. Упућен је мањи број препорука мера за унапређење равноправности органима јавне власти и другим лицима којима је указивано на потребу предузимања одређених активности на ублажавању последица изазваних епидемиолошком кризом, што је и разумљиво с обзиром на то да пандемија ковида 19 траје скоро две године, те да су у 2020. већ предузете одређене мере.

Током ове године је упућено више препорука мера јединицама локалне самоуправе и општинским/градским управама којима је препоручено да:

- предузму све неопходне мере и активности којима ће обезбедити успостављање и пружање услуге личног пратиоца деци којој је ова услуга неопходна;
- приликом примене прописа у поступку промене ознаке пола у матичној књизи рођених имају у виду да право на промену ознаке пола у складу са законом има не само лице које је оперативним путем променило пол већ и лице коме је у складу са прописима издата потврда о спроведеној хормонској терапији у трајању од најмање годину дана уз индикацију лекара специјалисте психијатрије и ендокринологије, те је потребно да омогуће промену личног имена трансродним и трансполним особама без додатних услова и ограничења.

Поред тога, препоруке мера су упућиване ради унапређења положаја и заштите појединих група становништва које су у већем ризику од дискриминације, а о њима ће бити више речи у делу текста овог извештаја који се односи на дискриминацију по појединим личним својствима.

Мишљења на нацрте закона и других општих аката и поднете иницијативе

Повереник је у 2021. години дао 53 мишљења на нацрте закона и других аката и упутио 11 иницијатива за доношење или измену прописа. У мишљењима на нацрте закона и других аката Повереник је истовремено указивано и на

неопходност измена или допуна одређених одредби важећих прописа које нису обухваћене предложеним изменама, а с циљем њиховог усклађивања са одредбама Закона о забрани дискриминације или других закона. Приликом давања мишљења Повереник је водио рачуна и о потреби усаглашавања прописа Републике Србије са прописима Европске уније (*acquis communautaire*) у процесу евроинтеграција.

Тако су, примера ради, у току 2021. године дата мишљења на: Нацрт закона о изменама и допунама Закона о електронском документу, електронској идентификацији и услугама од поверења у електронском пословању; Нацрт закона о изменама и допунама Закона о средњем образовању и васпитању; Нацрт закона о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације; Нацрт закона о истополним заједницама; Нацрт закона о родној равноправности; Предлог стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период од 2021. године до 2025. године; Нацрт закона о студентском организовању; Нацрт закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом; Нацрт закона о изменама и допунама Закона о високом образовању; Нацрт закона о заштити права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити; Нацрт закона о изменама и допунама Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја; Нацрт закона о Заштитнику грађана; Нацрт закона о изменама и допунама Закона о просветној инспекцији; Нацрт закона о радном ангажовању на сезонским и другим повременим пословима у одређеним делатностима; Предлог стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2021. до 2030. године; Предлог уредбе о одређивању компетенција за рад државних службеника и друго.

Током 2021. Повереник је упутио: Иницијативу за имену Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања; Иницијативу за измене и допуне Закона о финансијској подршци са децом; Иницијативу за креирање и спровођење мера активне политике запошљавања усмерених искључиво ка појединим категоријама теже запошљивих жена; Иницијативу за измену члана 12. става 7. Уредбе о условима прибављања и отуђења непокретности непосредном погодбом и давања у закуп ствари у јавној својини, односно прибављања и уступања искоришћавања других имовинских права, као и поступцима јавног надметања и прикупљања писмених понуда; Иницијативу за измену Кривичног законика и друго.

У току 2021. године усвојене су измене и допуне Закона о забрани дискриминације, с циљем усаглашавања са законодавством Европске уније, прецизнијег дефинисања одређених појмова, тока поступка и надлежности Повереника. Овим изменама установљена је и нова надлежност Повереника

која се односи на вођење евиденције о заштити од дискриминације, а која поред евиденције о предметима насталим у раду Повереника обухвата и евиденцију о правноснажним пресудама и одлукама донетим у прекршајним, кривичним и парничним поступцима због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација. Ову надлежност могуће је остваривати након што Министарство правде донесе подзаконски акт којим ће уредити ова питања.

На поједине нацрте аката дате су бројне примедбе у којима је указивано на потенцијалну опасност нарочито од посредне или другог облика дискриминације.

Међутим, поједини акти нису Поверенику уопште достављани на мишљење, док је у појединим случајевима мишљење тражено у року значајно краћем од прописаног рока. Тако је, примера ради, почетком фебруара 2022. Влада Републике Србије усвојила Стратегију за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2022–2030. године, а да текст ове стратегије претходно није достављен Поверенику на мишљење. За давање мишљења на Предлог стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године дат је непримерено кратак рок. Овим се поново почело враћати у праксу доношења и усвајање прописа или по хитном поступку или без довољно времена за доношење добро анализираног и у пракси примењивог прописа. Са овом праксом прекинуло се пре неколико године што је била једна од главних примедаба у извештају Европске комисије за 2019. годину.

Када су у питању акта достављена на мишљење, Повереник је указивао на проблеме који могу настати применом појединих одредаба. Тако је, примера ради, у мишљењу датом на Нацрт закона о радном ангажовању на сезонским и другим повременим пословима у одређеним делатностима Повереник дао начелне примедбе у смислу да је такав вид радног ангажовања потребно уредити Законом о раду као кровним законом, односно системским законом који уређује, између осталог, и рад ван радног односа и то у погледу прописане радноправне заштите и усклађености одредаба овог нацрта закона са Законом о раду. Поједина мишљења и иницијативе ће бити детаљније обрађени у деловима овог извештаја који се односе на различите основе дискриминације имајући у виду да се њима указује на могуће начине за превазилажење проблема који су уочени у пракси и унапређење положаја конкретних друштвених група.

Остали исходи поступака

Повереник, у складу са Законом о забрани дискриминације, не поступа по притужби када је по истој ствари покренут поступак пред судом или је поступак пред судом правноснажно окончан; када је очигледно да нема дискри-

минације на коју подносилац притужбе указује; када је у истој ствари већ поступао, а нису поднети нови докази, као и када је због протека времена од учињене повреде права немогуће постићи сврху поступања. У току 2021. године по 45 поднетој притужби није вођен поступак због ненадлежности, јер се радило о другим повредама права које нису у надлежности Повереника. У таквим случајевима подносиоци притужби се детаљно обавештавају о разлозима за одбацивање притужбе и дају им се информације о томе који је орган надлежан у конкретном случају. Током године Поверенику је упућено и 247 непотпуних притужби, а подносиоци су обавештени о разлозима због којих је притужба непотпуна, као и о томе које податке је неопходно да доставе и/или шта треба да приложе, уз остављање рока за допуну, међутим, притужбе нису допуњене. У 155 притужби је било очигледно да нема повреде права на коју подносилац притужбе указује, у 20 случајева поступак је обустављен због вођења судског поступка у истој ствари, у једном случају није поступано због протека времена, због чега није било могуће постићи сврху поступања, у 19 случајева по притужби је већ поступано а нису понуђени нови докази, док је у 11 случајева притужба повучена.

Судски поступци

Парнични поступци

У току 2021. године донете су три пресуде и два решења у парницама које је Повереник покренуо претходних година, а Повереник је покренуо нову стратешку парницу.

Стратешка парница – тужба против Општине Нови Кнежевац и Центра за социјални рад

Поверенику се обратила мајка због дискриминације њеног малолетног детета на основу инвалидитета и здравственог стања, након чега је Повереник покренуо парнични поступак за заштиту од дискриминације против Општине и Центра за социјални рад у Новом Кнежевцу. Наиме, тужени су малолетном лицу ускратили право на услугу личног пратиоца у складу са Законом о социјалној заштити, чиме су отежали остваривање права на образовање и пуно укључивање у образовни систем и извршили тежак облик непосредне дискриминације.

Ова стратешка парница покренута је у јавном интересу, како би се и судском праксом указало на значај услуге личног пратиоца као подршке деци са инвалидитетом и потешкоћама у развоју, а у циљу њиховог укључивања у редовно школовање, активности у заједници и успостављања што већег нивоа самосталности.

Фебруара 2021. године Врховни касациони суд је донео пресуду којом је тужбени захтев Повереника усвојен у потпуности. У питању је стратешка парница Повереника из 2017. године, против послодавца због отказа уговора о раду запосленој због њеног здравственог стања и инвалидитета. Својом одлуком, Врховни касациони суд је усвојио ревизију Повереника, преиначио пресуду Апелационог суда у Београду и потврдио пресуду Вишег суда у Београду из фебруара 2020. године, којом је првобитно био усвојен тужбени захтев Повереника. Тужбеним захтевом, Повереник је, између осталог, тражио да тужени о свом трошку објави пресуду у листу са националним тиражом. Тужени је објавио изреку пресуде у дневном листу *Политика*.

Апелациони суд у Крагујевцу донео је пресуду априла 2021, којом је одбијен тужбени захтев Повереника у парници због дискриминације на основу ромске националне припадности. Наиме, Повереник је током 2017. покренуо поступак против четири тужена јер је у 2016. непосредно уз ромско насеље а паралелно са улицом, подигнут бетонски зид, тако да је ромско насеље фактички ограђено од осталог дела града. Апелациони суд у Крагујевцу одбио је као неосновану жалбу Повереника и потврдио пресуду првостепеног суда од октобра 2020. године којом је тужбени захтев Повереника одбијен. Пресуда је правноснажна.

Врховни касациони суд је 2020. одбио ревизију Повереника у поступку против ресторана брзе хране (из 2012) због тога што радник обезбеђења овог ресторана није дозволио деци ромске националности да уђу у ресторан са женом која је хтела да им купи храну, али је ова одлука Поверенику достављена тек у јулу 2021. године. Подсећања ради, Виши суд у Београду је усвојио тужбени захтев Повереника. Одлучујући по жалби туженог Апелациони суд у Београду решењем је укинуо пресуду Вишег суда и предмет вратио на поновно суђење, након чега је Виши суд донео пресуду којом се одбија тужбени захтев. На пресуду Апелационог суда којом је потврђена пресуда Вишег суда, Повереник је изјавио ревизију.

У току 2019. године, Повереник је покренуо поступак против послодавца због дискриминације у области рада на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност – виктимизације као посебног облика дискриминације.

Апелациони суд у Београду донео је пресуду децембра 2021. године, којом је потврдио пресуду Вишег суда у Београду из априла 2021, у делу у којем се усваја тужбени захтев Повереника утврдивши да је тужени извршио акт дискриминације на основу пола и породичног статуса у области рада и запошљавања стављањем запослене у неоправдано неповољнији положај, на начин што је у току трајања трудноће, породиљског одсуства и одсуства са рада ради неге детета уценио потписивањем бланко споразума о престанку

радног односа, тражио да лично обезбеди средства за доприносе, нередовним и нецеловитим уплаћивањем доприноса отежао остваривање права на здравствену заштиту и боловање. Такође, Апелациони суд је потврдио пресуду Вишег суда и у делу где је утврђена виктимизација запослене која се огледа у активирању бланко споразума о престанку радног односа и одјављивању са осигурања код РФПИО након њене пријаве Инспекторату за рад. Апелациони суд је преиначио пресуду Вишег суда и одбио тужбени захтев Повереника у делу којим је тражено да се утврди да је тужени ускратио право запосленој на плаћено одсуство због одласка код лекара током трудноће. Пресуда је правноснажна.

Виши суд у Београду је у јуну 2020. године, у периоду када орган није имао Повереника, донео решење којим се тужба против професора Медицинског факултета због дискриминације ЛГБТ особа сматра повученом с обзиром на то да на рочиште за главну расправу није приступио тужилац. Повереник је благовремено поднео Предлог за враћање у пређашње стање, који је суд одбио у августу 2020. године. Након изјављене жалбе на ово решење, Апелациони суд у Београду донео је решење октобра 2021. којим се укида решење Вишег суда у Београду и предмет враћа на поновно поступање. Виши суд у Београду је након тога донео решење децембра 2021. године којим се дозвољава повраћај у пређашње стање. Подсећамо да је у овој тужби Повереник тражио да суд утврди да је тужени у интервјуу изнео ставове који представљају узнемиравање и повреду достојанства припадника и припадница ЛГБТ популације и да забрани туженом да убудуће у јавним гласилима и другим публикацијама износи ставове којима се омаловажавају припадници/це ЛГБТ популације и подржавају предрасуде према овој друштвеној групи. Такође, Повереник је у тужбеном захтеву тражио да тужени о свом трошку објави пресуду у дневном листу са националном покривеношћу.

Прекршајни поступци

Повереник је током 2021. године поднео захтев за покретање прекршајног поступка против власнице једног београдског хостела због одбијања пружања услуге смештаја азилантима / тражиоцима азила због њиховог личног својства. Наиме, у конкретном случају на улазним вратима хостела био је истакнут натпис – обавештење на српском и енглеском језику да хостел не пружа услуге смештаја азилантима и тражиоцима азила. Поступак пред прекршајним судом је у току.

Прекршајни суд у Београду донео је јула 2021. решење којим се обуставља прекршајни поступак према окривљеном правном лицу, јер је наступила застарелост за вођење прекршајног поступка. Повереник је током 2019. поднео захтев за покретање прекршајног поступка против правног лица са

седиштем у Београду, јер запосленој трудници која је закључила уговор о раду на одређено време нису уплаћивани доприноси за пензијско и инвалидско осигурање, чиме је стављена у неповољнији положај и ускраћена су јој права из радног односа на основу брачног и породичног статуса.

Прекршајни апелациони суд, Одељење у Нишу, донео је маја 2021. године пресуду којом се одбија жалба Повереника као неоснована и потврђује пресуда Прекршајног суда у Нишу из децембра 2020. године. Повереник је током 2019. поднео захтев за покретање прекршајног поступка због одбијања услуге такси превоза лицу ромске националности. Прекршајни суд у Нишу је након саслушања свих предложених сведока донео пресуду којом се окривљени ослобађају одговорности због недостатка доказа.

Ситуациона тестирања

Законом о забрани дискриминације је успостављен посебан метод добровољног испитивања дискриминације (ситуационог тестирања), који је готово у свим државама Европске уније један од начина борбе, а превасходно доказивања дискриминације. У 2021. години спроведено је више ситуационих тестирања од стране три организације цивилног друштва у различитим областима.

Тако је у 2021. години спроведено више ситуационих тестирања на општини Врачар у Београду у случајевима закупа стамбеног простора од стране припадника ромске популације. Према достављеном извештају, случајеви дискриминације нису забележени.

Иста организација је спровела и ситуациона тестирања у вези са запошљавањем особа ромске националности код привредних субјеката који обављају услужну делатност. Према достављеном извештају, случајеви дискриминације нису забележени.

Ситуационо тестирање спроведено је и у области пружања услуга путног здравственог осигурања старијим суграђанима, а поводом испитивања дискриминације на основу година старости. Према достављеном извештају уочено је да осигуравајуће куће имају старосно ограничење за омогућавање путног осигурања. Након спроведеног ситуационог тестирања Поверенику су поднете три притужбе, у области пружања јавних услуга на основу старосног доба, а поступци су у току у 2022.

Спроведено је и ситуационо тестирање приликом пружања банкарских услуга, а поводом испитивања дискриминације на основу година старости према старијим суграђанима. Према извештају о спроведеном тестирању уочено је да банке имају старосно ограничење за подизање готовинског кредита, због чега су Поверенику поднете две притужбе, а по којима су поступци у току.

Спроведено је и ситуационо тестирање у области пружања банкарских услуга мигрантима, тражиоцима азила, избеглицама. Поверенику су поднете две притужбе – у једном случају је донето мишљење да је дошло до повреде права, док је у другом случају поступак обустављен.

Поверенику је пријављено и ситуационо тестирање у погледу приступачности банака и банкарских услуга особама са инвалидитетом. Извештај о овом ситуационом тестирању до краја године није достављен.

Предлози за оцену уставности и законитости

У току 2021. године Уставни суд је по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости из 2018. године, донео одлуку којом је утврдио неуставност одредбе члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици с децом. Наиме, Одлуком ІУз-266/2017 од 21. маја 2021. године Уставног суда је утврђена неуставност наведене одредбе која је искључивала право на накнаду плате или зараде родитељу за време одсуства с посла ради посебне неге детета у случају да је већ остварено право на додатак за помоћ и негу другог лица.

! Уставни суд је својим одлукама број ІУз-216/2018, ІУз-247/2018 и ІУз-266/2018 утврдио да одредбе члана 12. став 7, члана 14. став 8, члана 17. став 2, члана 18. ст. 2, 4. и 6. Закона о финансијској подршци породици са децом нису у сагласности са Уставом.

Оспорене одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом, у складу са одлукама Уставног суда, престају да важе даном објављивања одлука у „Службеном гласнике Републике Србије“.

У међувремену је донет Закон о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, број 66/21) којим су прихваћене иницијативе које се односе на омогућавање остваривања права на остале накнаде по основу рођења, неге и посебне неге детета за жене пољопривреднице као и изједначавање пољопривредница са осталим осигураницама у погледу једнаке дужине трајања осигурања у периоду од 18 месеци пре рођења детета. Измене се односе и на одредбу по којој пун месечни износ накнаде зараде породиља, односно плате за време породиљског одсуства, не може бити мањи од минималне зараде утврђене на дан почетка остваривања тог права.

Изменама закона унапређена је и подршка родитељима који имају болесно дете, па је тако брисана одредба којом није било могуће истовремено коришћење права на накнаду зараде за време одсуства са рада ради посебне неге детета и додатка за помоћ и негу које дете има по основу инвалидитета. Извршена је и измена у погледу начина утврђивања и повећања горњег лимита накнаде зараде на пет просечних зарада у Републици Србији за права остварена од 1. јануара 2022. године.

Поверенику су се, након доношења одлука Уставног суда, обратиле организације цивилног друштва указујући на то да су Министарство за бригу о породици и демографију и Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, августа 2021. године донели Инструкцију о поступању општинских – градских управа и центара за социјални рад у примени и спровођењу одлука Уставног суда Републике Србије. Овом инструкцијом су надлежним градским/општинским управама и центрима за социјални рад дате погрешне инструкције да странке могу да поднесу захтев за измену појединачног акта (решења) које је коначно и правноснажно, уколико је од коначности, односно правноснажности решења прошло више од две године, што би значило да сва решења која се тичу неуставних одредаба Закона, донета пре ступања на снагу одлука Уставног суда Србије, неће моћи да се измене. Спорни пропис ступио је на снагу 1. јула 2018. године, а удружења и Повереник су се у року обратили Уставном суду ради оцене уставности и законитости више одредаба овог закона.

!

Поводом обраћања организације „Маме су закон“ и након анализе Инструкције, Повереник је дао препоруку мера за остваривање равноправности и заштиту од дискриминације надлежним министарствима да **прецизирају Инструкцију у делу који се односи на подношење захтева за измену појединачног акта (решења) које је коначно и правноснажно у складу са одредбом члана 61. Закона о Уставном суду, како би се избегле неправилности у поступцима преиспитивања основаности појединачних захтева.**

Министарства су у кратком року обавестила Повереника да су поступила по препоруци мера тако што су доставили нове инструкције надлежним службама у којима је наведено да захтеве за измену појединачног акта, у прописаном року од шест месеци од дана објављивања одлука Уставног суда, **могу поднети сви корисници који су право остварили, односно о чијем захтеву се одлучивало, од почетка примене Закона, тј. од 1. јула 2018. године.**

Поступање Повереника током 2021. године на унапређивању равноправности

Повереник, поред рада по притужбама и обављања других послова у вези са заштитом од дискриминације, својим деловањем доприноси и унапређењу и остваривању права на равноправност у различитим сегментима друштвеног живота. С тим у вези, значајан рад Повереника односи се на сагледавање и анализу стања ради унапређивања положаја појединих друштвених група и превентивно деловање ради спречавања дискриминације. Повереник: организује и спроводи истраживања о стању у области људских права; припрема публикације, брошуре, зборнике и друге материјале; припрема и спроводи програме обука за препознавање и реаговање у случајевима дискриминације и унапређење равноправности; креира и спроводи пројекте и учествује у креирању и спровођењу партнерских пројеката; остварује различите облике сарадње (радни састанци, округли столови, конференције, стручни семинари, дебате, заједнички пројекти и сл.) са органима јавне власти, међународним и домаћим организацијама и институцијама, медијима, Европском мрежом тела за равноправност (Еквинет) и свим другим релевантним субјектима; припрема анализе и извештаје, као и годишње и посебне извештаје Повереника за Народну скупштину и др. У даљем тексту овог извештаја дат је кратак преглед наведених активности током 2021. године.

Део Стручне службе Повереника на обуци „Вредновање радне успешности и компетиција државних службеника“, 2021.

Извештаји, истраживања и друге публикације

У складу са Законом о забрани дискриминације, Повереник подноси Народној скупштини годишњи извештај о стању у области заштите равноправности, који садржи преглед рада органа јавне власти, пружалаца услуга и других лица, уочене пропусте и препоруке за њихово отклањање. Тако је марта 2021. Народној скупштини поднет ***Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину***, који је разматран на седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова, а на пленарној седници Народне скупштине одржаној 29. децембра 2021. године, када је донет Закључак поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину.

Народни посланици су похвалили извештај Повереника, указујући на добар методолошки приступ, статистички преглед, као и на постојање литературе. Посланици су издвојили поједина питања као доминантна, попут родне равноправности, проблема са којима се суочавају Роми, старији грађани и особе са инвалидитетом, и истовремено нагласили потребу креирања и спровођења различитих услуга на локалном нивоу, изражавајући став да би Народна скупштина требало да подржава рад независних тела кроз мониторинг њихових препорука.

Важно!

Народна скупштина Републике Србије је на Деветој посебној седници у Дванаестом сазиву донела Закључак број 100 од 29. децембра 2021. године којим је оцењено да је Повереник за заштиту равноправности у овом извештају целовито приказао активности у области заштите од дискриминације и указано на потребу за даљим континуираним предузимањем активности на усаглашавању прописа са међународним стандардима ради унапређења положаја и остваривања равноправности свих друштвених група, као и усвајањем стратешких докумената чије је важење истекло.

Народна скупштина је указала на потребу укључивања стручњака из различитих области, као и представника рањивих група, односно њихових организација и институција за заштиту људских права, у процес израде процедура за поступање у кризним ситуацијама, уз предузимање мера у циљем подстицања волонтерског рада и друштвене одговорности. Ради остваривања равноправности и заштите од дискриминације, потребно је промовисати националну, етничку, верску, културну и другу разноврсност и међукултурни дијалог, узајамно поштовање и сарадњу.

Ради унапређивања положаја Рома, посебно Ромкиња и ромске деце, истакнута је потреба јачања капацитета пре свега на локалном нивоу, остваривања међуресорне сарадње различитих актера и успостављања интегрисаних

услуга у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању.

У циљу заштите особа са инвалидитетом, Народна скупштина је позвала да се интензивира рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности, односно примену универзалног дизајна у свим областима с циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за особе са инвалидитетом лицима која се отежано крећу, старијим суграђанима и деци.

Закључак Народне скупштине доступан на: http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/

Уколико постоје нарочито важни разлози, Повереник може у складу са законом, по сопственој иницијативи или на захтев Народне скупштине, поднети посебан извештај Народној скупштини. Ради извршења ових послова, као и редовног годишњег сагледавања стања у погледу остваривања равноправности, у току године континуирано се врше прикупљање, систематизовање и анализа свих информација о стању у области људских права (домаће и стране публикације у вези са остваривањем равноправности, извештаји и друга акта Европске уније, међународних и домаћих организација и уговорних тела, донети прописи, конференције и стручни скупови, истраживања, поднете притужбе, ситуациона тестирања, анализе стања у погледу забране дискриминације у пракси и др.) на основу којих се припрема редован годишњи извештај и по потреби посебни извештаји Повереника.

Тако је Повереник у току 2021. године Народној скупштини поднео и два посебана извештаја и то: маја 2021. године ***Посебан извешшај о дискриминацији сшаријих ірађана*** и децембра 2021. године ***Посебан извешшај о дискриминацији деце***. Анализирајући праксу Повереника кроз поднете притужбе и остала поступања, али и сагледавајући стање у погледу остваривања равноправности свих грађана кроз бројне извештаје и истраживања домаћих и међународних тела и организација, констатовано је да је дискриминација на основу старосног доба присутна у данашњем друштву и да је узрокована бројним чиниоцима које је потребно расветлити како би се пронашли начини за превазилажење постојећих проблема. Имајући у виду да је овај основ дискриминације годинама у врху по броју поднетих притужби, Повереник је приступио свеобухватном сагледавању стања у погледу положаја старијих суграђана а након тога и деце са циљем побољшања стања и унапређења положаја грађана свих генерација.

Представљање посебних извештаја Повереника о старијим грађанима
и о дискриминацији деце у Дому Народне скупштине, април и децембар 2021.

Поред тога, Повереник је током 2021. спровео истраживање *Родна равноправност и равнотежа између пословног и приватног живота* и сачинио *Извештај о говору мржње у медијима* и урадио *Анализу учешћа жена у јавном и политичком животу* и штампао публикације *Позив на акцију* за заустављање дискриминације старијих и брошуре о правима старијих и начину заштите од дискриминације на локалном и националном нивоу, промоцији равноправности, међугенерацијској сарадњи и размени знања, искустава и вештина између младих и старијих.

Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана

У *Посебном извештају о дискриминацији старијих грађана*[2] дат је приказ положаја старијих пре свега кроз праксу и поступање Повереника имајући у виду да је старосно доба у притужбама један од најчешће навођених основа дискримнације која се испољава у готово свим областима друштвеног живота. Термин који се користи за дискриминацију старијих је ејџизам. Старост носи неке негативне конотације, а старији се неретко посматрају као мање вредни за друштво. Ејџизам често има тенденцију да се „нормализује“ и прихвата и од стране самих старијих, што свакако утиче и на ређе обраћање старијих органима надлежним за заштиту. Неретка је и вишеструка

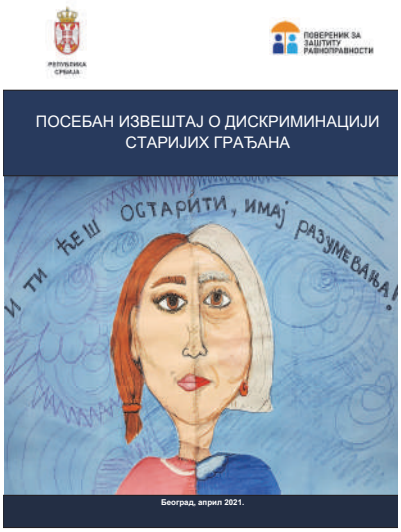

2 Доступно на: http://ravnopravnost.gov.rs/posebni-izvestaji/

дискриминација старијих, на основу година живота и пола, инвалидитета, здравственог стања и слично.

Старији нису хомогена група која има једнаке потребе и могућности – изражене су разлике између оних који живе у урбаним или у руралним срединама, између „старијих“ старијих, односно оних који имају више од 80 година живота и млађих, оних који су на институционалном смештају или живе сами и сл. Због тога је унапређивању положаја старијих потребно приступати мултисекторски и свеобухватно, уз спровођење широког консултативног процеса са свим релевантним актерима.

Опис стања је дат и кроз преглед демографске слике која показује да Србија спада у демографски старе земље, са перспективом даљег старења становништва. Неке од демографских карактеристика Србије јесу пад наталитета, висок морталитет, негативни природни прираштај, негативан миграциони салдо, низак фертилитет, депопулација и интензивно старење становништва. Пројекције кретања становништва, без обзира на варијанте, указују на даље деловање процеса демографског старења, односно даље повећање броја старијих грађана и опадање учешћа младих, уз депопулацију села и уз повећање броја становника старијих од 80 година живота. Уочено је да се готово дуплира број жена у овој старосној категорији. Овакво стање неминовно доводи до умножавања изазова за економију и системе пре свега здравствене и социјалне заштите, као и пензијског и инвалидског осигурања.

Посебан осврт у овом извештају је дат на период кризе изазване коронавирусом и то како са аспекта међународних тела и организација, тако и домаћих. Повереник је током ванредног стања интензивирао праћење стања у области заштите равноправности, те препорукама мера и иницијативама упућеним Влади и ресорним министарствима указивао на различите проблеме најугроженијих група грађана и предлагао конкретна решења за њихово превазилажење у пракси.

У овом извештају је указано да сметњу за равноправну укљученост старијих и особа које се отежано крећу представља неприступачност јавних објеката и површина, али и услуга, информација и комуникација. Убрзани развој технологије, пре свега дигитализација и роботика који представљају велики цивилизацијски напредак, истовремено постављају и изазове у погледу равноправног укључивања старијих којима су неретко недоступни нови канали комуникације, што их оставља без правовременог и комплетног информисања о свим друштвеним токовима. Недоступност подразумева и недостатак вештина за напредно коришћење информационих технологија. Старији се неретко суочавају и са насиљем, злостављањем и занемаривањем а управо усамљеност, здравствено стање или зависност од туђе помоћи их чини посебно подложним овим ризицима.

Истраживања која је спровео Повереник, са најзначајнијим налазима, закључцима и препорукама, обрађена су у посебном делу овог извештаја. Ова истраживања су веома важна јер омогућавају увид у свеукупни положај старијих грађана и степен учесталости дискриминације по овом основу.

Истраживање *Положај старијих у Србији – друштвени контекст, преглед података и резултати истраживања* спроведено је уз подршку Популационог фонда Уједињених нација и саставни је део овог посебног извештаја у коме је дато у интегралном облику.

Неки од налаза из овог истраживања јесу:

– 83% испитаника не користи услуге помоћи и подршке. Као најпотребније услуге наводе: помоћ у кући, снабдевање намирницама и лековима, мобилне тимове, волонтере, финансијску помоћ и више друштвених догађаја;

– здравствена заштита у потпуности је доступна за 50% (39% са села), за 12% је доступна уз велике тешкоће, а недоступна је за 4% испитаника.

„Мост разумевања – међугенерацијска солидарност 2021“ ауторка Дијана Пуделка VII1, Пивнице

Као највеће проблеме наводе дуго чекање на специјалистичке прегледе, недостатак лекара специјалиста и удаљеност здравствених установа. Готово 60% испитаника сматра да старији нису равноправни са осталим грађанима и да се такав однос може поправити кроз образовно-васпитни процес.

У околини Крагујевца имамо села у којима не постоје амбуланте, људи немају ни фиксни телефон, а доток струје је веома слаб.
Не кошта свака подршка – леп гест или разговор су некад довољни.
Кажу: услуге су скупе, а ми их немамо ни за оне који могу да их плате.

Цитати с фокус-група из истраживања Положај старијих у Србији – друштвени контекст, преглед података и резултати истраживања

На основу свеукупно сагледаног стања и налаза истраживања, у оквиру Посебног извештаја су изведени кључни проблеми и препоруке за унапређење стања, који су дати уместо закључка на крају самог извештаја.

Важно! Препоруке из *Посебног извештаја о дискриминацији старијих грађана* односе се на:

- ✓ социјалну сигурност старијих (креирање и спровођење мера за смањење сиромаштва, развијање система подршке у локалним заједницама, реформу пензијског система и система социјалне заштите и др.);
- ✓ измену прописа и доношење стратешких докумената од значаја за положај старијих (пре свега израда стратешког документа о питањима старења и унапређења квалитета живота старијих, али и развоја социјалне заштите, здравствене заштите и палијативне неге, целоживотног образовања и сл.);
- ✓ поступање у кризним ситуацијама (установити јасне, прецизне и примењиве процедуре за поступање у свим фазама трајања кризних догађаја, промоција волонтеризма и подстицање волонтерског рада свих генерација и др.);
- ✓ систем социјалне заштите (јачање квантитативних и квалитативних капацитета установа социјалне заштите, боље повезивање новчаних давања са услугама, равномерно повећавање обухвата и континуитета у пружању услуга/сервиса подршке, капацитет и квалитет услуга институционалног смештаја и др.);
- ✓ систем здравствене заштите (унапређивање система и интензивирање рада на повећању доступности, развој мобилних и иновативних услуга, психолошка подршка и заштита менталног здравља, палијативна нега и др.);
- ✓ спречавање дискриминације и насиља (координисано и ефикасно деловање институција у пружању заштите, развој сервиса подршке, обуке за препознавање и реаговање у случајевима насиља и дискриминације и др.);
- ✓ друштвену укљученост старијих (унапређивање архитектонске и информационе приступачности, инфраструктуре и јавног превоза, целоживотно учење и развој дигиталних вештина и сл.).

Посебан извешај о дискриминацији деце

У *Посебном извешају о дискриминацији деце*[3] наведено је да се може констатовати да је у погледу унапређења положаја деце у Републици Србији доста постигнуто, али да је дискриминација деце и даље присутна у данашњем друштву.

Опис стања је дат најпре кроз преглед демографске слике и пројекцију кретања становништва, као и бројне показатеље у различитим областима. Представљене су и мере популационе политике како у Републици Србији, тако и у појединим земљама у којима су остварени одређени резултати. Посебан осврт дат је за период кризе изазване коронавирусом. Посебан акценат је на *Конвенцији о правима детета* Уједињених нација и *Закључних запажања у вези са Другим и Трећим периодичним извештајем Републике Србије о примени Конвенције о правима детета Комитета за права детета* што се протеже кроз цео извештај.

Кроз извештај је указано и на проблеме које је потребно расветлити како би се пронашли ефикасни начини за даље побољшање стања. Тако, не постоји јединствени, свеобухватни закон о деци иако су права детета наведена у бројним прописима. Важење Националног плана акције за децу је истекло 2015. а нови документ стратешког значаја у овој области није донет. Када су у питању капацитети појединих система, евидентна је потреба унапређења квантитативних и квалитативних капацитета установа социјалне заштите, али је потребно радити и на јачању капацитета других јавних служби, што се нарочито показало током здравствене кризе, пре свега у области здравствене заштите, просвете, друштвене бриге о деци, инспекцијских послова и др., а ради омогућавања остваривања свих права у континуитету, пуном обиму и разумном року.

У овом извештају је наведено да се специфични проблеми издвајају и у појединим областима. Тако један број деце још увек није обухваћен предшколским васпитањем, стопа прераног напуштања образовног процеса је и даље значајна посебно када је реч о деци ромске националности, у пракси постоје проблеми у погледу инклузивног образовања, недостају механизми за пружање додатне подршке у образовном процесу у односу на потребе нарочито у руралним и мање развијеним подручјима, и даље има случајева сегрегације. Приступ здравственој

3 Доступно на: http://ravnopravnost.gov.rs/posebni-izvestaji/

заштити посебно за децу која живе у неформалним или удаљеним насељима је ограничен, здравствени медијатори нису институционализовани у оквиру система здравствене заштите, услуге везане за рани развој деце су недовољне, што су само неки од проблема у области здравствене заштите. И даље је велики број деце смештен у установама социјалне заштите, недостају континуиране услуге у заједници као подршка породицама и деци, није донет стратешки документ развоја социјалне заштите, велики број деце је у ризику од сиромаштва без обзира на постојећи систем новчане социјалне помоћи и финансијске подршке, сарадња између система здравствене и социјалне заштите, образовања и локалне самоуправе није у потпуности успостављена. Присутно је и насиље, злостављање и занемаривање деце, а вршњачко насиље има различите облике – од изругивања, провоцирања, ширења гласина и трачева, омаловажавања и одбацивања, до туче и физичких напада. Дечји, рани и принудни брак, као и дечји рад екстремни су облици насиља, који захтевају посебно ангажовање.

Деца из хора „Свитац“, обележавање Међународног дана људских права 2021.

Имајући у виду значај партиципације деце и младих у свим активностима које их се тичу, Повереник је сачинио *Анализу упитника Перцепција младих о дискриминацији у Србији*, која је саставни део овог посебног извештаја. На овај начин сагледани су ставови чланова Панела младих о значајним питањима развоја друштва равноправности и толеранције и безбедности окружења.

У анексу Посебног извештаја дат је *Општи коментар број 25 о правима детета у вези са дигиталним окружењем* који је Комитет за права детета УН усвојио марта 2021. године.

На основу свеукупно сагледаног стања изведени су кључни проблеми и препоруке за унапређење стања, који су дати уместо закључка на крају самог извештаја.

Важно! Препоруке из *Посебног извештаја о дискриминацији деце* односе се на:

- ✓ правни и институционални оквир и његово спровођење (усвојити стратегију унапређења положаја деце, донети закон о правима детета, ојачати улогу Савета за права детета Владе, размотрити могућност повећања обухвата и износа дечијег додатка и др.);
- ✓ кризне ситуације (утврдити јасне процедуре о поступању у кризним ситуацијама, информације о кризним догађајима, начинима поступања и превазилажења тих ситуација учинити доступним деци на прилагођен начин и прилагођеним средствима и сл);
- ✓ заштиту од дискриминације (унапредити компетенције стручних радника који раде са децом и доносилаца одлука за спровођење превентивних мера и поступање у случајевима дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања детета и др.);
- ✓ здравствену заштиту (установити интегрисан систем теренског рада, скрининга и правовременог упућивања деце на одговарајуће прегледе, обезбедити рад здравствених медијатора у ромским заједницама, побољшати доступност и приступачност здравствених услуга посебно деци у руралним подручјима и деци која живе у сиромаштву, креирати нове услуге у складу са потребама, спроводити програме о сексуалном и репродуктивном здрављу и др.);
- ✓ област образовања и васпитања (унапредити доступност образовног система посебно за децу са инвалидитетом, децу са потешкоћама у развоју и децу на институционалном смештају, успоставити континуирану сарадњу и ефикасну координацију система образовања са системом здравствене и социјалне заштите, радити на дигитализацији у образовању и обезбеђивању доступности ИКТ свим ученицима и др.);
- ✓ област социјалне и породично-правне заштите (законски дефинисати појам и сва права детета у складу са одредбама Конвенције о правима детета, радити на деинституционализацији деце, обезбедити све потребне услуге у заједници, ојачати контролне и надзорне механизме, редовно пратити квалитет услуга социјалне и породично-правне заштите и др.);
- ✓ заштиту од насиља (повећати садржај и обим превентивних активности и сензибилизације јавности за препознавање, реаговање и обавезност пријаве насиља, злоупотребе и занемаривања деце, редовно спроводити обуке свих актера у систему заштите од насиља, унапредити програме за решавање насиља у школама, посебно вршњачког насиља и сл.).

Истраживање Родна равноправност и равнотежа између пословног и приватног живота

Повереник је током 2021. године у оквиру пројекта WoBaCa – Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота, као партнер са Повереником за родну равноправности и једнак третман Републике Естоније и градом Хајделбергом, спровео истраживање *Родна равноправност и равнотежа између пословног и приватног живота.*[4] Циљ овог истраживања је сагледавање фактора који утичу на баланс, односно дисбаланс између приватног и пословног живота, укључујући и могућности напредовања у професионалном животу жена и мушкараца.

Подаци из истраживања говоре о динамици родних улога мушкараца и жена у Србији у контексту дисбаланса између приватног и професионалног живота, али и могућности за постизање равнотеже, уз сагледавање регионалних специфичности. Такође, подаци су у великој мери комплементарни налазима и препорукама из *Посебног извештаја о дискриминацији у области рада и запошљавања* Повереника.

Пракса Повереника показује да су жене и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота, а посебно је изражена дискриминација жена на тржишту рада, у економској сфери, образовању и у учешћу у одлучивању. Узроци спорије напредовања жена у професионалном животу и разлози због којих је број жена на управљачким позицијама значајно мањи у односу на мушкарце могу се, поред појаве дискриминаторних понашања, тражити и у различитим социолошким и културолошким феноменима, укључујући неплаћени рад, послове старања, родни дисбаланс у области образовања, сегрегацију у области рада, степен флексибилности послова, као и још увек изражене патријархалне друштвене обрасце.

Последњих година тема равнотеже између пословног и приватног живота веома је заступљена, нарочито у условима пандемије ковида 19 која је открила дубину структурних родних разлика и у несразмерно већој мери погодила жене, са извесним изузетком Београда и донекле Војводине. Истраживање се

4 Доступно на: http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/publikacije/

између осталог односило на постојање праксе постављања питања о брачном или породичном статусу у процесу запошљавања или напредовања на послу. Женама су постављана нека од следећих питања: Да ли и када планира рађање деце? Да ли има ко да чува дете у случају да се разболи? Да ли има и да ли планира децу? Колико година имају деца и хоће ли моћи да обавља посао? Да ли планира још деце? Да ли је у браку и колико дуго? Мушкарцима су у току процеса запошљавања или напредовања на послу постављана следећа питања: Да ли има жену и децу? Да ли планира децу? Да ли је ожењен? Са ким живи и у каквим је односима са родитељима?

Добијени подаци из истраживања показују одређене позитивне трендове у пословној култури, као и да је потребно омогућити равноправно коришћење флексибилних радних аранжмана мушкарцима и женама, како би се створили услови за равноправно учешће у старању о деци и успоставили пословни обрасци који подражавају очеве у старању о деци.

Ипак, одсуство са рада ради неге детета још увек доминантно користе жене. Већина испитаница (82%) остварила је ово право, док је само 14% испитаника одговорила потврдно. Примећује се да постоје одређени позитивни трендови у погледу већег учешћа мушкараца, међутим, доминантан је утисак да у друштву још увек постоје стереотипне представе о улогама родитеља у коришћењу овог права. Стога је потребно спроводити континуиране промотивне кампање како би се повећао број мушкараца који користе ово право, кроз мењање стереотипних представа у друштву о улогама мајки и очева у старању о деци, нарочито у најранијем узрасту, што би допринело могућностима за равноправнију расподелу обавеза.

Када је у питању време које на недељном нивоу анкетирани проводе у старању о деци, подаци показују да жене проводе значајно више времена у старању о деци на недељном нивоу у односу на мушкарце, а највећу помоћ око деце пружају баба и деде. У случајевима где постоји висок степен међугенерацијске размене у породицама, жене наводе највећи степен усклађености између приватног и порофесионалног живота, те су подстицање и развијање различитих модалитета међугенерацијске размене и солидарности у породици и друштву од кључног значаја.

Према резултатима овог истраживања, могућност напредовања на послу уско је повезана са доступношћу предшколских установа и других опција за помоћ у старању о деци, што указује на потребу обезбеђивања свеобухватног приступа предшколским установама и другим услугама старања о деци.

У сегменту истраживања који се бави последицама на професионални живот анкетираних, анализа показује да је значајно већи проценат жена морао да одустане од пословног путовања или стручног усавршавања у односу на мушкарце (30% жена наспрам 15% мушкараца) и да су у нешто већем броју

примале мању плату због немогућности извршавања професионалних обавеза (20% наспрам 15%).

Чак 33% испитаница узраста од 18 година до 24 године као последицу бриге о деци навело је прекид радног односа. Добијени резултати указују на то да су жене у овој старосној категорији изложене најтежим облицима дискриминације, уколико се не ради о радним односима на одређено време који престају након породиљског одсуства, као и другим облицима нестандардних радних аранжмана. Око питања да ли сматрате да се жене у већој мери сусрећу са негативним последицама по професионални живот због немогућности усклађивања пословног и приватног живота постоји прилично јединствен став оба пола – преко 85% жена и мушкараца се слаже са овом тврдњом.

Један од важнијих сегмената истраживања јесте процена количине времена које жене проводе обављајући кућне послове. Налази показују да скоро половина жена (48%) дневно проводи од два до три сата обављајући рутинске кућне послове. На исто питање добијен је податак да скоро половина мушкараца у узорку дневно проводи до сат времена у обављању кућних послова, а 27% сат времена.

Када је у питању процена нивоа оптерећености пословним обавезама, уочава се уједначена оптерећеност радним задацима, а око половине анкетираних жена и мушкараца се у одређеној мери слаже са тврдњом да недеља нема довољно сати за све што желе да ураде. Већина испитаних грађанки је на праксу постављања питања о брачном или породичном статусу у процесу запошљавања или напредовања на послу одговорила негативно – 80%, док је 20% доживело оваква питања, што показује да је оваква дискриминаторна пракса распрострањена.

Извештај о говору мржње у медијима

Повереник је као партнер у реализацији Пројекта Савета Европе „Промоција различитости и равноправности у Србији“, који је део Програма „Horizontal Facility за Западни Балкан и Турску 2019–2022“, био део истраживања о говору мржње у медијима на основу ког је сачињен извештај и представљена анализа међународних и европских стандарда који се односе на забрану говора мржње, домаћи правни оквир, као и предлози за унапређење заштите од говора мржње у пракси.

Извештај о употреби говора мржње у медијима у Србији[5] садржи квалитативну и квантитативну анализу учесталости говора мржње и облика у којима се он појављује у домаћим *off-line* и *on-line* медијима. Извештај се фокусира на две најосетљивије групе када је реч о говору мржње у Србији: ЛГБТ+ особе и Роме, али обухвата и говор мржње према другим групама, као што су жене, мигранти и националне/етничке мањине.

У извештају је закључено да Србија има солидан правни основ за борбу против говора мржње, који је углавном усклађен са релевантним међународним стандардима. Анализа учесталости говора мржње и облика у којима се он појављује у домаћим *off-line* и *on-line* медијима показала је да у Србији током извештајног периода није идентификовано много текстова који се могу сматрати говором мржње. Дакле, иако медији још увек у довољној мери не промовишу различитост и толеранцију у друштву и постоји готово потпуно одсуство позитивних текстова о мањинским групама (ЛГБТ+, особе са инвалидитетом, мигранти итд.), број текстова који се могу сматрати говором мржње није био велики.

Поред тога, велики број текстова, фотографија и ТВ прилога је увредљив и понижавајући за жене које су представљене у негативном светлу, као старлете, проститутке и мање вредна бића. Иако се објављују и позитивне вести или се залаже за заустављање насиља у породици, такви текстови се могу сматрати „лажном бригом за женска права“ јер представљање жена у негативном светлу преовладава.

Објављено је и доста текстова који доводе до повећања социјалне дистанце и изазивају негативна осећања према Хрватима, Албанцима, Бошњацима и Црногорцима, док није било негативних текстова према Ромима. У великом броју текстова користи се агресивна терминологија којом доминирају изрази као што су „узнемирујуће, брутално, језиво, пакао, ужас, скандал, шок“. Наслови су посебно узнемиравајући за читаоце и у стању су да изазову негативне реакције иако често не одражавају суштину самог текста.

У закључку се наводи да Србија треба да има медијски простор где ће грађани бити боље информисани о питањима од јавног интереса, текстови износити аргументе за и против и где ће бити више медијског професионализма. Иако је важно укључити слободу изражавања као тему у образовни систем на свим нивоима, важно је увести и обуке или наставити са обукама правника практичара и медијских професионалаца о етичком кодексу, слободи изражавања и борби против говора мржње. Међутим, обуке о борби против говора мржње треба да буду добро креиране и да укључују теме попут утицаја стереотипа и предрасуда, дефиниција и елемената говора мржње, механизама заштите и примера из праксе.

5 Доступно на: http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2022/01/HF25-hate-speech-Serbian-media-SRP.pdf

Анализа учешћа жена у јавном и политичком животу

Учешће жена у јавном и политичком животу у Србији током 2021. сагледано је у краткој анализи коју је Повереник сачинио на основу доступних података са званичних интернет презентација органа јавне власти. Будући да су за април 2022. најављени председнички, ванредни парламентарни и локални избори у појединим местима, детаљнију анализу и нови пресек стања Повереник ће урадити током 2022. године.

На највишим позицијама власти у свету жене се налазе у само 22 земље, и то у девет као председнице државе а у 13 као председнице владе.[6] У односу на стање из 2020, бележи се благи раст броја жена на министарским позицијама у свету, са 21,3% на 21,9% у 2021. години. Такође, повећан је и број држава у којима нема жена у влади и све министарске функције обављају мушкарци, док посматрајући сва законодавна тела у свету само 25,9% изабраних националних парламентараца чине жене.[7]

По учешћу жена у законодавној власти, Република Србија се налази на 28. месту на свету (2020: 25. место), док посматрајући просек међу европским државама заузима 14. место (2020: 12. место).[8] Актуелни сазив Народне скупштине чини 99 посланица (39,76%) и 150 посланика (60,24%). На челу Народне скупштине је председник. Народна скупштина има 20 одбора, жене су на челу пет, а мушкарци председавају у 14 одбора. Међу заменицима председника одбора је 10 жена и 9 мушкараца, а међу секретарима одбора је чак 15 жена.[9]

Није било значајнијих промена када је реч о структури радних тела Народне скупштине у односу на претходну годину. Посланице чине и даље већину у оним одборима који се баве темама које се стереотипно повезују са женама (нпр. Одбор за права детета, Одбор за здравље и породицу, Одбор за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва и др.), док су, с друге стране, у појединим одборима у знатној мањини и чине око једну петину чланства (нпр. Одбор за Косово и Метохију, Одбор за дијаспору и Србе у региону, Одбор за одбрану и унутрашње послове и др.). У појединим

---

6 *Women in Politics: 2021, Situation on 1 January 2021*, Inter-Parliamentary Union and UN Women – доступно на интернет страници: https://www.ipu.org/women-in-politics-2021.

7 *Global and regional averages of women in national parliaments*, Parline, 1 January 2022 – доступно на интернет страници: https://data.ipu.org/women-averages?month=1&year=2022&op=Show+averages&form_build_id=form-knwdMrSuSPxlBMLzDvVIK1_BMBi73-95ffI-BWHR63M&form_id=ipu__women_averages_filter_form

8 *Monthly ranking of women in national parliaments*, Parline, 1 January 2022 – доступно на интернет страници: https://data.ipu.org/women-ranking?month=1&year=2022

9 Извор: званична интернет презентација Народне скупштине Републике Србије, http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/organizacija-i-strucna-sluzba/radna-tela-narodne-skupstine.2871.html – приступ на дан: 8. фебруар 2022.

телима, попут Одбора за контролу служби безбедности, сви чланови одбора су мушкарци.[10]

Када је реч о извршној власти, Србија се налази на 19. месту у свету и 10. месту у Европи по заступљености жена на министарским позицијама.[11] На челу Владе Србије је премијерка, а од пет потпредседника Владе две су жене (40%). Од укупно 23 ресора 10 предводе министарке (43,4%). У односу на претходну годину, уочава се благи напредак када је реч о функцији државних секретара, од укупно 65, именовано је 20 државних секретарки (30,8%).[12] Поређења ради, 2020. је удео жена био 28,8%, а 2018. године износио је 23,8%.

У шест министарстава (Министарство одбране, Министарство трговине, туризма и телекомуникација, Министарство здравља, Министарство спољних послова и Министарство омладине и спорта) међу државним секретарима именовани су искључиво мушкарци. Жене су у већини у Министарству грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре – где од шест државних секретара, пет чине жене, као и у Министарству правде и Министарству за бригу о породици и демографију.

Са друге стране, постоји уравнотежена структура када је реч о функцији помоћника, односно помоћница министара (50%–50%). За 18 министарстава су доступни подаци о именовању секретара министарства, функцију коју у највећем броју случајева обављају жене 83,3% (15 жена и три мушкарца).

У односу на стање из 2020. године, повећан је број жена на највишим позицијама у јединицама локалне самоуправе. На челу 23 локалне самоуправе[13] и две градске општине (Општина Вождовац у Београду и општина Пантелеј у Нишу) налазе се жене, На највишим позицијама у ЈЛС жене су сада заступљене са 15,09%, док је овај проценат 2020. износио 13,02%, а 2017. године свега 7,1%.

Такође, на челу градских/општинских скупштина налази се 29 жена, а од 145 јединица локалне самоуправе на место начелника градских/општинских управа постављене су 73 начелнице, што представља 50% заступљености жена

---

10 Извор: званична интернет презентација Народне скупштине Републике Србије, доступно на: http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/sastav/radna-tela/odbori.895.html – приступ на дан: 8. фебруар 2022.

11 *Women in Politics: 2021, Situation on 1 January 2021*, Inter-Parliamentary Union and UN Women – доступно на интернет страници: https://www.ipu.org/women-in-politics-2021

12 Извор: званичне интернет презентације појединачних министарства Владе Републике Србије о именованим државним секретарима и секретаркама, приступ на дан: 8. фебруар 2022. године. Од укупно 21 министарства за 17 министарстава су доступни подаци).

13 Алибунар, Апатин, Бајина Башта, Бабушница, Бачки Петровац, Бела Црква, Брус, Беочин, Вршац, Варварин, Ковин, Крушевац, Нови Кнежевац, Ниша, Прешево, Рума, Сремска Митровица, Сурдулица, Трговиште, Трстеник, Ћићевац, Ужице, Чока.

на овој функцији у јединици локалне самоуправе (у овај број нису укључене општине са АП Косово и Метохија – 29). Од 24 управних округа у Републици Србији само у пет постављене су начелнице и то: Средњобанатски управни округ, Јужнобанатски управни округ, Подунавски управни округ, Пиротски управни округ и Шумадијски управни округ.[14]

Заступљеност жена на функцијама у ЈЛС 2017. и 2021. године

	2017.	2021.
Председница општине	7,1%	15,9%
Заменица председника	17,1%	21,8%
Председница скупштине	14%	21,1%
Заменица председника скупштине	24%	26,4%
Секретарка скупштине	57,7%	61,8%

Према подацима Канцеларије за Косово и Метохију, од 29 локалних самоуправа, на месту председница Привремених органа су две жене (Косовска Каменица и Клина). У 29 локалних самоуправа укупно је 16 жена у општинским већима, док је на руководећим положајима у јавним предузећима са Косова и Метохије 45 жена.[15]

На челу Народне банке Србије налази се гувернерка. Жене су на осталим позицијама одлучивања заступљене на функцијама вицегувернерки са 66,7% (две жене, један мушкарац), док су у Савет гувернера именовани само мушкарци.[16]

Од укупно 23 Национална савета националних мањина жене су председнице у пет савета (21,7%).[17]

У односу на претходну годину нешто је промењена структура када је реч о заступљености жена у међународној сарадњи, односно њихова заступљеност у редовима дипломатске службе, делегацијама које учествују у раду

14 *Регистар управних округа*, Министарство државне управе и локалне самоуправе, доступно на интернет страници: http://mduls.gov.rs/wp-content/uploads/Upravni-okruzi-19102020.pdf?script=lat – приступ на дан: 8. фебруар 2022.

15 Подаци добијени од Канцеларије за Косово и Метохију, допис број 021-01-13/2021-07 од 13. августа 2021. упућен Поверенику за заштиту равноправности.

16 Извор: званична интернет презентација Народне банке Србије https://nbs.rs/sr_RS/o_nbs/savet-guvernera/- – приступ на дан: 8. фебруар 2022.

17 *Регистар Националних савета националних мањина*, Министарство државне управе и локалне самоуправе, доступно на интернет страници: http://mduls.gov.rs/wp-content/uploads/Izvod-iz-Registra-nacionalnih-saveta-2492020.pdf?script=lat – приступ на дан: 8. фебруар 2022.

међународних тела или институцијама које делују на очувању безбедности и мира на глобалном и регионалном нивоу. Од укупног броја запослених у Министарству спољних послова који имају дипломатска звања, жене су заступљене у сразмери од 56,53%. Од укупно 71 шефа дипломатско-конзуларних представништава (амбасада, мисија при међународним организацијама и генералних конзулата), 22 су жене, што износи 30,98% (од укупно 50 амбасадора, 12 јесу жене; од укупно седам шефова мисија при међународним организацијама, четири су жене; од укупно 14 генералних конзула, шест су жене). Поред шефова дипломатско-конзуларних представништава који су именовани функционери, међу дипломатама који привремено руководе ДКП до именовања новог шефа ДКП, од укупно 19 отправника послова – пет су жене или 26,31%, док су, од укупно девет конзула жерана – седам жене, односно 77,77%.[18]

Публикације

С циљем унапређења и бољег информисања јавности Повереник припрема публикације, брошуре и други адекватан материјал којим се промовишу равноправност и толеранција и указује на забрану и штетне последице свих облика дискриминације. У току 2021. фокус је био на нашим најстаријим суграђанима, те су припремљене:

– *брошура* ***Позив на акцију*** *за заустављање дискриминације старијих особа – за пуно укључивање и остваривање људских права старијих грађана и грађанки,* која садржи смернице за израду практичних алата како се кроз заједничко деловање може унапредити положај старијих и осигурати њихова укљученост у друштвене токове, борбу против дискриминације и насиља, како унапредити приступачност и безбедност, инфраструктуру и транспорт, поступање у ванредним ситуацијама и друга питања од значаја за старије грађане и грађанке, уз конкретне активности на локалном и националном нивоу, као и активности ради сензибилизације медија за питања положаја

18 *Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године*, „Службени гласник РС“, број 103/21.

старијих. *Позив на акцију* за заустављање ејџизма је у септембру ове године званично упућен са Националне конференције о старењу и ејџизму у Београду;

– ***брошуре о правима старијих особа и начину заштите од дискриминације*** на локалном и националном нивоу, промоцији равноправности, међугенерацијској сарадњи и размени знања, искустава и вештина између младих и старијих. Брошуре садрже и конкретне смернице за укључивање и учешће у свим животним процесима старијих чланова друштва, као и информације о целоживотном учењу и значају информисаности и волонтерског активизма. Намењене су особама свих доба и генерација, укључујући и старије и млађе, представницима локалних и државних органа власти, цивилном и приватном сектору и другим заитересованим актерима.

Обуке и стручни скупови

Обуке

Једна је од веома важних активности Повереника, имајући у виду да је препознавање дискриминације као и познавање начина заштите пут ка остваривању равноправности, јесте спровођење програма обука за препознавање, разумевање и заштиту у случајевима дискриминације за све друштвене актере. Евалуације спроведене на одржаним обукама показују да је ниво препознавања дискриминације и информисаности о механизмима заштите увелико повећан код свих учесника и да се константно исказује велика заинтересованост за овакве врсте обука.

Са стручног скупа с медијима о сузбијању дискриминације и говора мржње, 2021.

Од посебне важности јесу обуке које се реализују са младима, у оквиру образованих установа али и на друге начине, како би култура људских права, толеранција и поштовање другог и другачијег постали подразумевајућа вредност нашег културног идентитета. Повереник је потписао Споразум о сарадњи у пружању подршке јавне управе високошколским установама у образовном процесу, ради успостављања континуиране сарадње у свим процесима оријентације високог образовања ка новом систему школовања кадрова за јавну управу. Споразум је потписало више од 10 државних и других органа и универзитета. Почетком маја је одржана трибина за велики број заинтересованих студената, у сарадњи са Студентском организацијом за међународну сарадњу Правног факултета у Београду – САМС. Том приликом су представљени улога и надлежност Повереника, релевантни домаћи и међународни правни антидискриминациони оквир, а урађена је и практична вежба на примерима из праксе Повереника.

Такође, повереница је одржала онлајн вебинар полазницима програма Истраживачке станице Петница, средњошколцима и студентима сарадницима на образовним програмима ИСП, са темом *Заштита од дискриминације у образовном процесу* и упознала их са радом и улогом Повереника, појмом дискриминације и механизмима заштите.

У сарадњи са Омладинским савезом удружења „Нови Сад омладинска престоница Европе – ОПЕНС“, одржана су предавања за двадесетак представника омладинских организација, Панела младих и других младих активиста, на теме дискриминација деце и младих и равнотежа између приватног и пословног живота.

Предавања за младе у сарадњи са ОПЕНС-ом, децембар 2021.

На предавању у оквиру тродневне Школе људских права коју је организовао покрајински заштитник грађана – Омбудсман, представљени су улога

и надлежности Повереника а млади полазници школе имали су прилике да сазнају који су најчешћи облици дискриминације, како је на време препознати, као и које су групе чешће у ризику од дискриминације. Обука о људским правима, различитости и једнакости у правима је организована и за ученике основне школе и ученике гимназије.

У оквиру програма *Подели своје знање* организована је посета Ужицу где се са учесницама 11. генерације менторки и менторина разговарало о изградњи међусобне подршке жена кроз дељење искустава, умрежавање и јачање солидарности.

Обукама о примени антидискриминационих прописа је обухваћено и преко 60 запослених у Националној служби за запошљавање, у оквиру програма обуке полицијских службеника преко 50 запослених у различитим полицијским управама Министарства унутрашњих послова, преко 30 запослених у туризму, као и преко 20 представника медија са којима је посебан акценат био на говору мржње, са нагласком на ЛГБТИ заједницу. Обука о појму и облицима дискриминације, као и механизмима заштите одржана је и за 30 активиста ромских организација, за представнике организација особа са инвалидитетом, као и за запослене у цементари Морава ЦЕМ у Поповцу.

Предавање о Истанбулској конвенцији, њеној имплементацији у Републици Србији и даљим перспективама у области спречавања насиља према женама одржано је на трибини „Istanbul Convention – What will happen now?“ која је одржана у Тирани.

За полазнике Правосудне академије, судије и јавне тужиоце је, уз подршку Мисије ОЕБС у Београду, снимљен свеобухватни онлајн курс о заштити од дискриминације пред Повереником и надлежним судовима, који ће бити доступан на платформи Правосудне академије. Повереница је у оквиру представљања публикације „Анализа стратешких парница“ која је објављена уз подршку ОЕБС-а, судијама представила најзначајније стратешке парнице које је у својој пракси водио Повереник.

Такође, уз подршку ГИЗ-а, а за потребе полазника Правосудне академије, израђена је онлајн обука на тему антидискриминације, родно заснованог насиља и стратешких парница, који ће постати обавезни део образовања за следеће генерације. Ова обука се налази и на сајту Повереника.

Стручни скупови

Редовне активности Повереника подразумевају организовање стручних скупова али и учешће на различитим догађајима (конференције, округли столови, радионице, дебате, радне групе и слично) које организују други

органи и организације, како у земљи тако и у иностранству. У наставку текста приказани су прво стручни скупови које је организовао Повереник, а након тога скупови на којима је Повереник учествовао и дао пун допринос у смислу приближавања појма и негативних ефеката дискриминације уопште или унапређења равноправности друштвених група које су у већем ризику од дискриминације.

Повереник сваке године свечано обележава Међународни дан жена, Међународни дан старијих особа, Међународни дан детета и друге важне датуме, а од 2018. установљена је годишња награда „Општина/град једнаких могућности“, која из објективних разлога, због епидемиолошке ситуације, није спроведена у 2021. години.

Годишња конференција Повереника поводом Међународног дана толеранције, новембар 2021.

Годишња конференција Повереника посвећена остваривању равноправности у Републици Србији на највишем нивоу одржава се редовно сваке године поводом Међународног дана толеранције 16. новембра. На Годишњој конференцији 2021. године, организованом у сарадњи са мисијом ОЕБС-а, истакнуто је да су претходне две године другачије од претходних година, да живимо у времену у којем су изазови већи, а околности теже пре свега због пандемије ковида 19, али у којем, баш због тога, толеранција не сме да буде доведена у питање или гурнута у други план. Кроз ову кризу тешко пролазе најрањивији чланови друштва, о чему сведоче и притужбе Поверенику. Иако су последице епидемије погодиле читаво друштво, највећи терет здравствене кризе поднеле су жене, о чему су, у оквиру панела „Да ли нас је ковид учинио толерантнијим или смо на граници пуцања“, из свог личног и професионалног искуства на конференцији говориле жене – др Оливера Остојић начелница Дечје клинике, Наташа Богуновић главна медицинска сестра у КБЦ „Др Драгиша Мишо-

вић“, Наталија Ђурчић запослена у малопродајном објекту, Ксенија Мухамедбеговић учитељица у основној школи „Бранислав Нушић“ и Драгијана Радоњић Петровић оснивачица консултантске компаније. После панела, представљено је и већ поменуто истраживање *Родна равноправност и равнотежа између пословног и приватног живота*. Новинарима који су извештавали управо о овим проблемима и тиме допринели борби против дискриминације и промовисању толеранције и равноправности, традиционално су, шести пут по реду, додељене Годишње медијске награде Повереника и Мисије ОЕБС-а у Србији. Овогодишњи добитници су Драгана Савић (*Euro news*), Ивана Предић (Панпресс), Петар Пауновић (Стартит), Драгана Николетић (*НИН*), Вања Ђурић (ТВ Н1), Јелена Остојић (*Телеграф*), Тијана Сибиновић (Радио Београд), Јелена Јовановић (Еспресо) и Љубинка Љујић (Форум Пријепоље). Конференцију је директно преносио РТС.

На свечаном скупу у Народној скупштини представљени су посебни извештаји Повереника. Тако је, у Народној скупштини, уз поруку подршке председника Републике, организовано јавно слушање поводом представљања *Посебног извештаја о дискриминацији старијих*. Овај извештај је израђен уз подршку Популационог фонда Уједињених нација (УНФПА). У оквиру извештаја приказани су и резултати истраживања о положају старијих у Србији, одржана два панела посвећена међусекторској сарадњи државних органа и улози цивилног сектора у унапређењу положаја старијих, приказане добре праксе за будућност и лансирана кампања УНФПА и Повереника „Поглед у будућност“. Алана Армитаж, регионална директорка УНФПА је овом приликом у својој видео-поруци честитала на успешно урађеном извештају посвећеном статусу и правима старијих људи и навела да овај извештај представља значајну прекретницу и визију земље, региона у целини, као и да је за УНФПА Србија постала првак у бављењу демографским променама укључујући и старење популације. Џон Мосоти, директор УНФПА у Србији јрекао е да Посебан извештај даје праве смернице за суочавање са повећањем удела старијих у друштву и искоришћавање њихових потенцијала, као и да је УНФПА спремна да подржи напоре Владе у промовисању здравог старења и стварања друштва за све генерације.

Посебан извешшај о дискриминацији деце представљен је такође у Народној скупштини, уз присуство председника парламента и скупштинског Одбора за права детета, ресорних министара, директорке УНИЦЕФ-а у Србији Дејане Костадинове, Невене Шаховић експреткиње за права детета, бројне представнике организација цивилног друштва за заштиту права детета, народних посланика и посланица, представника дипломатског кора, госпође Тамаре Вучић. Истим поводом је у холу Дома Народне скупштине отворена изложба и уручене су награде за дечје радове на традиционалном конкурсу Повереника *Мосш разумевања – међуīенерацијска солидарносш.*

Отварање изложбе радова са конкурса „Мост разумевања – међугенерацијска солидарност“, хол Дома Народне скупштине, 2021.

Поводом Међународног дана жена Повереник је традиционално организовао посету општинама у Србији, ове године општини Прибој. Заједно за повереницом, Прибој су обишле и амбасадорка Аустралије Рут Стјуарт и заменица амбасадорке Енглеске Ребека Фабрици. Одржан је састанак са члановима Радне групе за израду локалног акционог плана за родну равноправност у општини Прибој 2021–2024. године, у Регионалном иновационом стартап центру. Састанку су присуствовали и председник општине Прибој Лазар Рвовић и Малина Станојевић, председница удружења жена „Сачувајмо село“, које организује, повезује и помаже предузетнице из прибојског краја, као и

један број предузетница. Поред тога, у Прибоју је у августу повереница отворила традиционалну манифестацију „Тромеђа без међа“ на којој се такмиче певачке групе у извођењу изворних песама, међу којима су млади, чувари традиције из Србије, Црне Горе и БиХ.

Поред догађаја које је организовао Повереник, у даљем тексту ће, као илустрација, бити поменути само неки од стручних скупова и других догађаја на којима је Повереник присуствовао.

Честа тема скупова били су питање родне равноправности, положај жена као и даље присутно насиље. Тако је на дебати о новом Закону о родној равноправности у контексту економског оснаживања жена, у организацији фондације Центар за демократију, истакнута потреба континуираног оснаживања жена и предузимања различитих мера за остваривање равноправности, међу којима су јачање контролних и инспекцијских органа, развој могућности коришћења флексибилног радног времена и регулисање радног ангажовања у кризним ситуацијама. Разматрани су изазови усклађивања рада и родитељства, неоправдано укључивање питања о породичном и брачном статусу на конкурсима и интервјуима за посао, слаба доступност руководећих радних места и највише плаћених послова, и разматрана могућа решења овакве ситуације.

На онлајн Генералној скупштини We4DRR (Европска женска мрежа за смањење ризика од ванредних ситуација) такође је истакнуто да су највећи терет пандемије изнеле професије где жене чине већину, а то су здравствена (79%) и социјална заштита (93%), трговина, образовање (73%), медији и друго.

Повереник је учествовао на националној конференцији о Положају жена у синдикатима у Србији, коју је организовала Мисија ОЕБС у Србији у сарадњи са Удружењем жена FemPlatz. Будући да искуство Повереника показује да је управо у области рада и запошљавања највише пријављених случајева дискриминације чији су подносиоци жене, синдикално деловање жена је од изузетне важности за побољшање њиховог положаја на тржишту рада. Закључено је да је неопходно пружити додатну подршку у јачању улоге синдикалних активисткиња. На конференцији су представљени и резултати истраживања о положају жена у синдикатима у Србији.

Право на сексуално и репродуктивно здравља јесу темељна људска права. До њихових кршења често долази због укорењених друштвених ставова који се односе на женску сексуалност и последица су патријархалног концепта женске улоге у породици, истакнуто је на панелу „Пристанак, телесна аутономија и право на репродуктивно здравље“. Панел је био посвећен праву на телесну аутономију, а посебна пажња посвећена је информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу. Панел је организовала

УНФПА са Амбасадом Француске и НВО Асоцијација за сексуално и репродуктивно здравље Србије.

Манифестација „Берзанско звоно за родну равноправност“ (*Ring the Bell for Gender Equality*) коју организују Београдска берза и мрежа Глобалног одговора Србије одржана је по трећи пут са циљем указивања на важност послова које обављају жене и у сфери бизниса.

Свечаном седницом Секције за женско предузетништво Привредне коморе Србије обележен је Међународни дан жена предузетница. Представница Повереника је представила иницијативу за измену прописа и постизање изједначености предузетница са женама које су запослене код послодавца у погледу права за време породиљског одсуства.

Са скупа о систему социјалне заштите, јун 2021.

Поводом Међународног дана борбе против насиља над женама одржан је скуп „Технологија и иновације у служби друштва – превенција насиља над женама“ у сарадњи са Амбасадом Израела и Научно-технолошким парком у Београду. На конференцији је оцењено да развој модерних технологија треба да буде искоришћен с циљем превенције и у функцији напретка и безбедности за све грађане, а за то је неопходно укључити све релевантне друштвене чиниоце, па и ИКТ сектор и иновације.

Регионална конференција „Спровођење конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици“ одржана је у оквиру пројекта „Јачање капацитета институција за решавање родно заснованог насиља у БиХ“. Поред поверенице, конференцији је присуствовала и директорка Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине Самра Филиповић Хаџиабдић и правобранитељица за равноправност сполова Републике Хрватске Вишња Љубичић.

Повереник је учествовао у јавној дебати посвећеној родној равноправности у контексту Закона о родној равноправности и Агенде 2030 Уједињених нација. Кључан у примени Агенде 2030 јесте континуиран рад на промени патријархалних образаца који подупиру неравноправност, а потребно је и обезбедити укљученост најслабијих чланова друштва, у складу са принципима Агенде 2030. На скупу у организацији Центра за демократију, Фондације „Дивац“ и немачке организације ГИЗ, поред поверенице су говорили посебна саветница министарке за људска и мањинска права и друштвени дијалог Катарина Штрбац, професорка Маријана Пајванчић, председница Удружења пословних жена Сања Поповић Пантић и други.

Скуп „Акциони планови за родну равноправност: Изазови и могућности за универзитет“, који је уз подршку ОЕБС-а организовао Универзитет у Новом Саду, био је посвећен питањима родне равноправности на високошколским установама и стварању атмосфере у којој ће се мушкарци и жене опредељивати за професије у складу са својим афинитетима, без ограничења која постављају патријархални стереотипи и предрасуде. Оцењено је да на високим школама и факултетима проценат студенткиња често надмашује проценат студената, али се ова предност касније губи и смањује се проценат жена на постдипломским студијама и њихов даљи напредак у академској каријери. И Универзитет у Београду је организовао скуп под називом „Правилник о спречавању и заштити од сексуалног узнемиравања – Од прописа до реализације“.

На специјалном догађају којим је покренута Платформа ОЕБС-а за жене лидерке, медијаторке и градитељке мира указано је на то да је питање рода и безбедности, као и умрежавање жена, један је од предуслова за родно оснаживање. Нова Платформа ОЕБС ће пружити велике могућности за међусобну подршку и размену добре праксе. Почетак рада Платформе свечано је представила генерална секретарка ОЕБС-а Хелга Шмит, а на догађају су, поред поверенице, учествовале и амбасадорка ОЕБС-а за земље Јужног Кавказа Аника Зодер, представница Мреже Медитеранских жена медијаторки Бетул Челик, директорка програма Глобалне мреже за жене градитељке мира Агњешка Дутра Сантос и други. Повереница је постала чланица медијаторки и градитељки мира и том приликом, говорећи о искуствима Србије, истакла да је 67% локалних самоуправа у Србији формирало локалне савете за безбедност у којима је у просеку трећина жена, што још увек није довољан број. Улога жена у ванредним ситуацијама посебно је била од значаја током пандемије, што је показало да нова безбедносна парадигма треба да укључи и родну перспективу у сагледавању различитих изазова за безбедност.

Повереница на састанку са генералном секретарком ОЕБС-а Хелгом Шмит, 2021.

У Прагу је одржана дводневна завршна конференција Економско-еколошког форума ОЕБС-а на тему „Промовисање свеобухватне безбедности, стабилности и одрживог развоја кроз економско оснаживање жена“. На маргинама скупа повереница је разговарала са председавајућом ОЕБС, шведском министарком спољних послова Аном Линд, председавајућом Сталног савета ОЕБС Улрике Фунеред, председницом Привредне коморе Малте Маризом Хереб и високим представником ОЕБС за националне мањине Каиратом Абракмановим. На конференцији су говорили државни секретари и други представници земаља ЕУ, као и САД, Велике Британије, Турске, Албаније, Азербејџана, Украјине, Белорусије... Повереница је овом приликом поручила да Србија ради и постиже напредак, али да је потребно још мера како би се достигла пуну равноправност жена и мушкараца. Такође, повереница је нагласила да ћемо на томе наставити да радимо још ефикасније, јер жена треба да остварује циљеве у свим сферама живота, а све што се учини за бољи положај жена чини се и за читаво друштво, његову безбедност, стабилност и одрживи развој.

Поводом обележавања 30 година од оснивања Канцеларија ОЕБС за демократске институције и људска права – ОДИХР организовала је дводневну конференцију под називом „Три деценије и спремни за будућност – демократија, људска права и безбедност“. На конференцији је истакнуто да јединствени мандат који ОДИХР има произлази из обавеза преузетих од сваке државе ОЕБС. Као један од горућих проблема министарка спољних послова Шведске и председавајућа ОЕБС истакла је претње са којима се и даље суочавају бранитељи људских права и новинари који извештавају о овим темама, а да је задатак ОДИХР да им пружи подршку у раду.

Повереник је присуствовао онлајн представљању нацрта анализе „Учешће у јавном и политичком животу – члан 29. Конвенције о правима особа са инвалидитетом“, која је представљена у оквиру регионалног пројекта „Покрет особа са инвалидитетом на Западном Балкану за европске интеграције“. Овим документом су обухваћени анализа закона, политика, стартегија, извештаји, истраживања, као и разговори са особама са инвалидитетом које имају политичко искуство. Као кључне препреке наведени су недостатак услуга подршке, неприступачност установа, услуга и производа, као и одузимање пословне способности.

На представљању извештаја „Роми у Републици Србији: изазови дискриминације“, невладине организације Праксис, указано је на то да су Роми и Ромкиње и даље маргинализовани и суочени са великим тешкоћама у свим сегментима живота, а један од највећих проблема је висока стопа сиромаштва. Роми су често изложени отвореном говору мржње, а дискриминација према Ромима највише је изражена у области образовања, запошљавања, здравствене заштите и становања. Повереница је присуствовала и обележавању Европског дана сећања на Роме и Синте страдале у Другом светском рату, у организацији Удружења Ромаг.

На састанку Комитета људске димензије ОЕБС „Промоција толеранције и недискриминације: улога државе и цивилног друштва у подстицању инклузивних и кохезивних друштава у региону ОЕБС“ на високом нивоу, уз учешће 85 представника из свих држава чланица ОЕБС-а, повереница је говорила у уводном делу, као једна од три главне говорнице где је представила искуства и примере најбоље праксе и сарадње са државним органима и организацијама цивилног друштва.

Повереница је учествовала на Трећој московској међународној конференцији о борби против ксенофобије, антисемитизма и расизма „Заштитимо будућност“ у организацији руско-јеврејског конгреса уз подршку Министарства спољних послова Руске Федерације и оценила да постоје велике опасности од нарастајућег антисемитизма и расизма, али је указала и на позитивна искуства Србије, која не дели глобални тренд раста антисемитизма. На конференцији су говорили и заменик министра спољних послова РФ Сергеј Вершинин, високи комесар за националне мањине ОЕБС-а Каират Абдракхманов, потпредседница Европске комисије Вера Јурова, председавајућа Комитета за равноправност и нетолеранцију Европског парламента Петра Бајр и други.

Годину дана након избијања пандемије ковида 19 евидентно је да су последице које је ова криза изазвала нарочито погодиле припаднике мањинских и маргинализованих група. Тим поводом, међународне организације Европска унија – односно Генерални директорат Европске комисије за суседску политику и преговоре о проширењу, Савет Европе, Светска банка, УНДП, Иницијатива за развој ромског предузетништва (REDI) и организација Рома Актив Албанија (RAA) организовале су дијалог на високом нивоу о социјално-економском

утицају пандемије на ромску заједницу на простору Западног Балкана и Турске. На скупу је сагледан претходни период и разматрани су резултати мера примењиваних током пандемије, с циљем минимизирања њених последица и инклузивног опоравка, првенствено у области рада и запошљавања. Закључке дијалога су сумирали Милош Лучић, министар за људска права и избеглице БиХ и Катарина Матернова, заменица директора Генералног директората Европске комисије за суседску политику и преговоре о проширењу.

Климатске промене и очување животне средине били су теме овогодишњег Светског форума за демократију у Стразбуру под називом „Може ли демократија да сачува животну средину". Конференцију је отворио Рик Даемс, председник парламентарне скупштине Савета Европе, а међу учесницима су били Марија Пејчиновић Бурић генерална секретарка Савета Европе, Дуња Мијатовић, комесарка Савета Европе за људска права и многи други. Повереница је говорила о улози младих и најстаријих грађана, пре свега о међугенерацијској правди, солидарности и потреби бољег разумевања, истакавши значај партиципације младих у процесу доношења одлука и подизању свести о важности заштите животне средине. Последице климатских промена старије погађају у већој мери, показали су студија Савета за људска права УН, као и подаци развијенијих земаља. Улога старијих, када је и ова тема у питању, обрађена је у Посебном извештају о дискриминацији старијих који је ове године Повереник представио у Народној скупштини Републике Србије.

На Министарској конференцији о демографској отпорности „Обликовање демографске будућности Европе, путеви за напредовање друштва у свету брзих демографских промена" у Софији, у Бугарској, повереница је представила примере добре праксе у Републици Србији и нагласила да је Србија прва сачинила *Посебан извештај о дискриминацији старих грађана* са пуном свешћу и спремношћу да стави фокус на заштиту људских права старијих

и буде лидер на овом пољу у региону. На маргинама конференције одржан је састанак са замеником министра за рад и социјалну политику Иваном Крастевим, Јагодом Шахпаском, министарком за рад и социјалну политику Северне Македоније и Наталијом Канем, генералном подсекретарком УН и извршном директорком УНФПА.

Министарска конференција о демографској отпорности, Бугарска, децембар 2021.

Циљ скупа „Учење за 21. век", удружења СЕЕ ИЦТ, јесте информисање заједнице, медија и заинтересованих страна о важности стицања и развијања дигиталних вештина код деце. Посебно је указано на значај ангажовања девојчица у савладавању дигиталних вештина у СТЕМ областима у раном узрасту за остваривање економске једнакости. Скуп су отворили министарка трговине, туризма и телекомуникација Татјана Матић и директорка УНИЦЕФ-а у Србији Дејана Костадинова, док су на панелу, поред поверенице, учествовали и Добринка Кузмановић из Института за психологију, Станислава Вучковић, УНИЦЕФ, Ранко Трифковић, едукатор и Бранко Крсмановић, из Научно-технолошког парка Ниш.

Са представницима Позоришта младих Нови Сад разговарало се о развоју едукације о опасностима којима су деца изложена на улици, као што су трафикинг, насиље, дискримининација и злоупотреба психоактивних супстанци. Представници Позоришта младих и копродуценти нагласили су да им је важна подршка за овакав вид ангажоване уметности, која указује на тежину живота деце на улици. Сагледане су и друге активности попут трибине намењене професионалцима из невладиног сектора, сектора образовања и социјалне заштите и других који раде с децом о положају деце у покрету, трговини људима, важности превентивних акција.

„Фридрих Еберт" фондација, у сарадњи са Business Info Group-ом, организовала је панел дискусију „Како млади да се осамостале", имајући у виду

податке последњих истраживања Еуростата који показују да у Србији више од половине младих између 25. и 34. године живи са родитељима. Панел дискусија је организована с циљем да се сагледају перспективе ове друштвене групе, очекивани трендови али и резултати досадашњих политика, као перспективе осамостаљивања и одвајања од родитеља у време пандемије.

Скуп „Удобност заједништва“ у организацији Београдског центра за људска права и Популационог фонда Уједињених нација – УНФПА био је усмерен на размену знања и искустава између актера на пољу рада са младима и старијима како би се успоставио нови модел међугенерацијске сарадње и подстакла солидарност у заједници из различитих перспектива. Закључено је да је трансфер знања међу генерацијама од кључног значаја за менталну и емотивну стабилност појединца да подстиче међусобно разумевање и јача осећај заједништва.

У организацији Удружења грађана „Снага пријатељства“ – Amity одржана је конференција за медије „Занемарена људска права старијих током пандемије“, поводом обележавања Међународног дана борбе против насиља над старијим особама. На догађају је било речи о насиљу над старијим особама и недостатку друштвене одговорности за насиље. На конференцији са истом темом у организацији Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог и Популационог фонда УН (УНФПА), поред поверенице, говориле су министарке Гордана Чомић и Дарија Кисић Тепавчевић, стална координаторка УН у Србији Франсоаз Жакоб и стална координаторка УНДП у Србији Франсин Пикап.

На завршној конференцији двогодишњег пројекта посвећеног оснаживању старијих жена и спречавању насиља, који Црвени крст Србије спроводи од 2019. године у партнерству са аустријским Црвним крстом и уз подршку Повреника, било је речи о изложености насиљу, злостављању, занемаривању и дискриминацији старијих. Закључено је да благовремена и свеобухватна сарадња свих надлежних у систему заштите од насиља може дати резултате.

На отварању изложбе радова младих ЛГБТ уметника, у оквиру пројекта „Horizontal Facility“ у организацији ЕУ и Савета Европе, организоване поводом Међународног дана борбе против хомофобије, трансфобије и бифобије (IDAHOT), сагледане су различитости које пружају могућност да друштво даље напредује и развија се. Учесници фестивала су се сагласили да уметност разбија предрасуде а промовисање ЛГБТ културе и уметности доприноси смањењу социјалне дистанце према овој заједници.

Београдски центар за људска права организовао је представљање извештаја „Истраге случајева полицијског злостављања на јулским грађанским

протестима 2020. године“, о досадашњем току поступака против полицијских службеника пред јавним тужилаштвима и Заштитником грађана.

Центар за европске политике и Делегација Европске уније у Србији организовали су панел дискусију „Од Португалије до Словеније: Ка постпандемијској будућности Европе“, како би се сагледала кључна достигнућа португалског председавања Саветом ЕУ. Разматране су кључне теме за Западни Балкан током предстојећег словеначког председавања Саветом ЕУ, имајући у виду приоритете и географску блискост Словеније.

Повереник је присуствовао 11. седници Савета за праћење примене препорука УН за људска права на којој су представљене информације од значаја за рад Савета и расправљано о коментарима на План за праћење примене препорука УН.

Дијалог је најважнији сегмент политичке културе, чији се ниво развијености мери квалитетом дијалога, оцењено је на тематском друштвеном дијалогу „Култура дијалога – цивилно друштво и медији“. Једна од тема овог скупа, о којој је повереница говорила, била је неопходност боље комуникације и међусобног слушања ради унапређења квалитета дијалога и поштовања исхода донетих закључака.

Повереница је са запосленима учествовала на Женској трци, манифестационој атлетској трци око језера на Ади Циганлији, која је посвећена искључиво припадницама лепшег пола. На овој трци су реализоване промотивне и активности из домена друштвеноодговорног пословања, уз посвећивање пажње промоцији значаја бављења физичком активношћу, посебно трчања и ходања за здравље женске популације, као примарне превенције у борби против многих болести. Подршку овим активностима пружио је и Медицински тим Београдског маратона.

Поред наведених догађаја, присуствовано је и бројним другим стручним скуповима и остварена је сарадња с низом организација цивилног друштва и представницима различитих друштвених група пре свега у вези с начинима за побољшање положаја и унапређење стања и остваривања равноправности.

Друге активности

Неке од активности од значаја, с обзиром на то да су усмерене на ширу слику остваривања равноправности и поруке су за оне који су непосредно заинтересовани за ближе изучавање или бављење људским правима и ширу јавност, а спроводе се у континуитету већ дужи временски период, јесу *Симулација суђења (Moot court) у области заштите од дискриминације*, *Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији*, *Мост разумевања – међугенерацијска солидарност* и *Равноправно до циља*.

Пројекат *Симулација суђења* (*Moot court*) *у области заштите од дискриминације* Повереник традиционално организује уз подршку Фондације за отворено друштво, са циљем изградње капацитета будућих правника, студената и студенткиња правних факултета у Републици Србији за заштиту од дискриминације, кроз упознавање правних механизама и стицање вештине излагања правне аргументације, учешћем у симулацији суђења у области заштите од дискриминације. Општи циљ пројекта је подизање свести друштва о потреби сузбијања свих облика дискриминације као негативне, противзаконите друштвене појаве. Такмичење се састоји од израде тужбе и одговора на тужбу, као и од симулације расправе на рочишту, на основу задатог случаја дискриминације.

Седмо по реду такмичење је започето у јануару 2020, али све планиране активности нису реализоване у потпуности услед пандемије изазване корона вирусом и увођења ванредног стања. Победници такмичења проглашени су у складу с резултатима писаног дела такмичења, док је свечана додела награда организована у јуну 2021. уз присуство такмичара, ментора и представника факултета.

Године 2021. случај се односио на дискриминацију по основу имовног стања у области образовања за време трајања пандемије. На такмичење се пријавило 15 тимова. Судско веће су чинили председница Врховног касационог суда Јасмина Васовић, суткиња Уставног суда Гордана Ајншпилер Поповић, некадашња председница Уставног суда Боса Ненадић, судија Вишег суда Небојша Ђуричић

Такмичење у симулацији суђења, 2021.

и заменик Апелационог јавног тужиоца Драган Тешић. Награде су освојили: 1. место Правни факултет Универзитета у Београду; 2. место Департман за правне науке Државног универзитета у Новом Пазару и Најбољи писани поднесак Правни факултет Универзитета у Нишу.

Поводом 1. октобра, Међународног дана старијих особа, Повереник је и ове године расписао конкурс за најбољи литерарни рад, ликовни рад и фотографију на тему *Мост разумевања – међугенерацијска солидарност*. На овогодишњи наградни конкурс пристигло је преко 550 радова у свим категоријама и то из више различитих градова и села Републике Србије. У холу Дома Народне скупштине отворена је изложба и свечано уручене награде за најбоље радове.

У оквиру пројекта *Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији*, који Повереник реализује од 2012. уз подршку Савета Европе, упркос епидемиолошкој ситуацији, али уз поштовање свих епидемиолошких мера, одржано је шест Живих библиотека, и то у Нишу, Ћићевцу, Сремским Карловцима и Шапцу, као и три тренинга за организаторе Живих библиотека. „Књиге“ у овој библиотеци јесу људи из угрожених група, који кроз директну интеракцију са „читаоцем“ преносе своја искуства и проблеме изазване дискриминацијом у свакодневном животу са циљем промоције равноправности и толеранције, као и превазилажења негативних предрасуда и стереотипа.

Традиционална акција Повереника у сарадњи са Спортским савезом особа са инвалидитетом Београда *Равноправно до циља* одржана је девети пут, у оквиру 34. Београдског маратона, са циљем да се особама са инвалидитетом пружи подршка за учешће у овој спортској манифестацији. На штанду Повереника грађани су имали прилику да се кроз дружење са спортистима са инвалидитетом упознају са конкретним препрекама на које они наилазе,

Акција „Равноправно до циља“, Београдски маратон, 2021.

а кроз разговор са повереницом и запосленима сазнају више о штетности дискриминације и механизмима заштите. Поред многобројних учесника у акцији *Равноправно до циља* под слоганом *Један за све, сви за равноправност*

специјалне гошће ове године биле су мачевалке Мачевалачког клуба „Силни“, као и кошаркаши, стрелци и славни параатлетичар Драженко Митровић. Традиционално је одржана и „Трка задовољства“ у којој су учествовали спортисти и спортисткиње са инвалидитетом и грађани који су им пружили подршку.

Међународна сарадња и пројекти

Током 2021. Повереник је наставио сарадњу са међународним партнерима у земљи и иностранству, са међународним владиним и невладиним организацијама, европским и регионалним телима за равноправност, кроз билатералне сусрете и активно учешће у раду Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ). У оквиру ове сарадње реализује се и једна од надлежности Повереника која се односи на креирање и спровођење самосталних пројеката или учешће у креирању и спровођењу партнерских пројеката.

У оквиру програма Европске уније – REC (Rights, Equality and Citizenship Programme 2014–2020), у марту 2020. године одобрен је пројекат под називом „Ка родној равноправности кроз повећане способности балансирања рада и живота – WoBaCa“. Партнери на пројекту јесу естонски Повереник за родну равноправност и равноправно поступање, немачки град Хајделберг, Естонска бизнис школа и Повереник. Циљ пројекта је допринос унапређењу живота и рада мушкараца и жена путем развијања интерактивних и иновативних алата. Њихова сврха је повећање равноправности и кроз измену практичних свакодневних вештина и социјалних норми које се огледају у ставовима и стереотипима, посебно када је у питању брига о деци и дељење те одговорности. Реализовано је истраживање „Родна равноправност и равнотежа између пословног и приватног живота“ чији циљ јесте увид у тренутно стање могућности баланса између пословног и приватног живота жена и мушкараца у Србији, са фокусом на ефекат „стаклени плафон“ и „лепљиви под“, имајући у виду старосне, регионалне и разлике по степену образовања, чији су резултати детаљније појашњени у делу овог извештаја који се односи на поступање Повереника на унапређивању равноправности. Ради промоције активности Повереника, у оквиру пројекта организован је округли сто са представницама жена предузетница на коме су размењена мишљења и искуства о тренутној ситуацији и могућностима за унапређење баланса између приватног и пословног живота, представљене пројектне активности и размотрене могућности за даљу сарадњу, као и Конференција „Млади и родна равноправност – равнотежа између професионалног и приватног живота“ у сарадњи са Омладинским савезом удружења „Нови Сад омладинска престоница Европе – ОПЕНС“.

Повереник спроводи пројекат у оквиру иницијативе „Унапређење безбедности жена у Србији“, коју реализује Агенција Уједињених нација за родну

равноправност и оснаживање жена (UN Women) у сарадњи са Министарством унутрашњих послова и уз подршку амбасаде Краљевине Норвешке у Београду. Циљ пројекта је унапређење превенције и спречавање насиља над женама које живе у руралним срединама путем информисања и додатног јачања капацитета жена и локалних организација које раде на унапређењу положаја жена и девојчица. Уговори о реализацији пројеката у вредности од укупно 27 милиона динара уручени су женским невладиним организацијама (пет ОЦД) и Повереницу, о чему ће бити више речи у даљем тексту.

У оквиру пројекта је у Новом Саду одржана конференција поводом 15. октобра, Међународног дана жена на селу у заједничкој организацији Повереника и покрајинског Омбудсмана. Једна од тема била је подршка и директна помоћ женама које желе да покрену свој посао у области пољопривреде, имајући у виду да економска независност представља предуслов за побољшање квалитета живота жена и излазак из насилног односа. На радном састанку са Блертом Целе, заменицом регионалне директорке UN Women за Европу и централну Азију, разговарало се о достигнутим стандардима у области заштите људских права и родној равноправности, као и заједничким пројектима које су Повереник и UN Women имали у протеклом периоду.

Конференција поводом 15. октобра, Међународног дана жена на селу, Нови Сад

У току 2021. године настављена је сарадња са Канцеларијом УНИЦЕФ-а у Србији. У оквиру Програма сарадње Републике Србије и УНИЦЕФ-а за период 2021–2025, односно кроз Заједнички радни план УНИЦЕФ-а 2021–2022. са Министарством за људска и мањинска права и друштвени дијалог, Републичким заводом за статистику, Заштитником грађана, Повереником и Тимом за социјално укључивање и смањење сиромаштва подржана је израда Посебног извештаја Повереника о дискриминацији деце у Србији. Повереница је са директорком УНИЦЕФ-а у Србији Дејаном Костадиновом раз-

говарала о наставку сарадње у области заштите права деце, о проблемима пред којима су се нашла деца и млади у условима онлајн школовања, као и о дигиталној искључености деце која немају одговарајуће услове за праћење наставе на даљину. Истакнут је значај образовања, систематског рада кроз школски систем уз спровођење заједничких програмских садржаја, као и Посебног извештаја о дискриминацији деце.

Повереник је партнер регионалног пројекта „Промоција различитости и равноправности у Србији“, који имплементира Савет Европе уз финансијску помоћ Европске уније. Пројекат има за циљ јачање капацитета заинтересованих страна за заштиту и унапређење положаја националних мањина, заштиту права ЛГБТИ особа и борбу против говора мржње. У оквиру пројекта спроведено је Истраживање о говору мржње у медијима кроз које је представљена не само анализа међународних и европских стандарда који се односе на забрану говора мржње, као и домаћи правни оквир, већ и предлози за унапређење заштите од говора мржње у пракси. Овај извештај садржи и квалитативну и квантитативну анализу учесталости говора мржње и облика у којима се он појављује у домаћим off-line и on-line медијима. Као једна од пројектних активности почетком 2021. одржана је дводневна обука за представнике медија. Почетком године одржан је састанак са шефом канцеларије Савета Европе у Београду Тобијасом Флесенкемпером, договаран наставак сарадње и планиране активности у наредном периоду и истакнута улога Повереника у процесу унапређења равноправности и заштите људских права. Обележавање 20 година Канцеларије Савета Европе у Београду, под називом „Промоција различитости и равноправности у Србији“, заједнички су организовали Канцеларија Савета Европе и Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог, уз подршку Народне скупштине Републике Србије и Амбасаде Републике Немачке. Овим догађајем је обележен и завршетак немачког председавања Комитетом министара.

Канцеларија Савета Европе у Београду, Одељење за борбу против дискриминације Савета Европе и Саветодавни комитет за Оквирну конвенцију за заштиту националних мањина, у сарадњи са Министарством за људска и мањинска права и друштвени дијалог Републике Србије заједнички су организовали семинар о примени Оквирне конвенције за заштиту националних мањина Савета Европе у Србији, на основу

процене и препорука Саветодавног комитета за Оквирну конвенцију садржаних у Четвртом мишљењу о Србији. Семинар је организован у оквиру пројекта „Промоција различитости и равноправности у Србији“, који је део заједничког програма Европске уније / Савета Европе „Horizontal Facility за Западни Балкан и Турску 2019–2022“, с циљем да пружи платформу за дијалог између Саветодавног комитета, представника српских власти и националних мањина и других заинтересованих страна у Републици Србији ради разговора о препорукама и идентификовања најефикаснијих начина њихове практичне примене.

Повереница се састала са амбасадором Канаде Џајлсом Норманом са којим је разговарала о значају поштовања људских права и механизама заштите од дискриминације, као и о наставку сарадње у активној промоцији родне равноправности кроз женско предузетништво, и представила најважније активности које институција предузима на пољу заштите и унапређења равноправности. Амбасадор је изразио очекивање да ће реализација заједничких активности усмерених на унапређење равноправности, владавине права, толеранције, као и стварања инклузивног друштва за све грађане и грађанке бити приоритет и у будућности.

На састанку поверенице са заменицом председника и делегацијом представника Парламента Краљевине Шведске било је речи о достигнутим стандардима у области заштите људских права, као и о значају учешћа жена у политичком, друштвеном и јавном животу. Размењивана су искуства у погледу родне равноправности и механизама заштите и закључено је да у наредном периоду активности треба усмерити на економско оснаживање жена и равномернију расподелу неплаћеног рада између мушкараца и жена као предуслова за достизање пуне једнакости у друштву.

На састанку са генералном секретарком ОЕБС-а Хелгом Шмит разговарало се о значају равноправности као темељу сваког демократског друштва, а посебно је било речи о родној равноправности у области безбедности са акцентом на људску димензију и улози жена у актуелној здравственој ситуацији. Повереница је истакла важност подршке ОЕБС-а и нагласила активности које институција предузима на пољу заштите и унапређења равноправности, међу којима су регионална сарадња тела за равноправност Југоисточне Европе, затим бројне обуке и семинари са полицијским службеницима, судијама, новинарима, као и Годишња медијска награда за толеранцију коју заједнички додељују повереница и ОЕБС. Генерална секретарка Шмит је истакла веома добру сарадњу са институцијом Повереника која даје велики допринос даљој изградњи друштва заснованог на поштовању људских права и принципа једнакости.

У Љубљани је одржана Пета регионална конференција тела за равноправност Југоисточне Европе, са представницима Хрватске, Босне и Херцеговине, Северне Македоније, Словеније, Црне Горе и Албаније. На конференцији је највише било речи о улози институција за равноправност у време пандемије, а посебно је дискутовано о вакцинацији, различитом третману вакцинисаних и невакцинисаних, као и о целисходности мера које државе уводе, а са аспекта заштите људских права. Поред осталих, учесницима конференције се обратила Хелена Дали, Европска комесарка за равноправност. За представнике регионалних тела за равноправност Југоисточне Европе организован је пријем с културно-уметничким програмом код председника Словеније Борута Пахора. Регионална сарадња тела за равноправност Југоисточне Европе започета је 2016. у Београду, на иницијативу Републике Србије – Повереника за заштиту равноправности.

Представници регионалних тела за равноправност код словеначког председника Борута Пахора, октобар 2021.

Повереница се састала са једним од троје омбудсмана Босне и Херцеговине Љубинком Митровићем са којим је разговарала о искуствима у раду две институције, нарочито у периоду пандемије ковида 19. У фокусу разговора био је и случај пријављивања сексуалног насиља над женама који је узбуркао цео регион и отворио низ питања о овој изузетно важној теми. Оцењено је да адекватане реакције свих релевантних актера могу охрабрити жртве да говоре и закључено да је важно уложити додатан напор како би се постигнути ефекат одржао, а жртве и даље охрабривале да говоре без страха од осуде. Повереник и Омбудсман БиХ имају дугогодишњу и успешну сарадњу у области заштите људских права.

У Републици Хрватској је у организацији Правобранитељице за равноправност сполова, Наставног завода за јавно здравство Приморско-горанске жупаније и Центра за несталу и злостављану дјецу одржана Конференција „Превенцијом до кутуре ненасиља“ на којој се расправљало о заштити деце и младих у онлајн окружењу. Повереница је на маргинама конференције одржала састанак с Правобранитељицом за равноправност сполова Републике Хрватске Вишњом Љубичић, на којем је представљен нови међународни пројект Сарадњом до равноправности – људска права ближе грађанима, у чијем ће спровођењу партнерски учествовати две институције. После састанка одржана је расправа о различитим компонентама сарадње у области усклађивања породичног и пословног живота, примене Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и спровођењу Резолуције Савета безбедности УН 1325 – жене, мир и безбедност.

На регионалној конференцији „Темељ људских права: Ефикасне институције за заштиту људских права на Западном Балкану“ сагледана је улога независних институција и њихова улога у процесу унапређења стања у области равноправности, због чега је неопходно уложити додатне напоре за доследну примену препорука мера упућених органима јавне власти и мултисекторски приступ борби против дискриминације. Оцењено је да постоје бројни изазови са којима се суочавају тела за равноправност, посебно у погледу одговарајућих ресурса и функционалне независности које је потребно обезбедити у пракси. Поред поверенице Јанковић, на конференцији су говорили и Синиша Бјековић, омбудсман Црне Горе, др Јасминка Џумхур, омбудсманка Босне и Херцеговине, Роберт Гајда, повереник за заштиту од дискриминације Албаније, проф. Др Ивана Крстић као и представници организација из региона Civil Rights Defenders и Европског института за политику.

Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ)

Током 2021. настављена је сарадња у оквиру Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) кроз редовно учешће представника институције у раду радних група (за комуникацијске стратегије и праксе,

формирање практичних политика, родну равноправност, антидискриминационо право и истраживање и прикупљање података), као и у пројекту „Стандарди тела за равноправност“. Такође, у 2021. почео је с радом Еквинетов кластер за подстицање равноправности, с циљем да се на једном месту сакупе сва искуства институција за равноправост у подстицању равнопавности, која могу бити од помоћи доносиоцима одлука при креирању политика. У раду овог кластера учествовала је повереница.

Сви састанци, конференције, округли столови и радионице које је организовао Еквинет организовани су онлајн, а рад мреже као и њених чланица и даље је обележен перспективом утицаја ковида 19 на питање равноправности.

Еквинет је организовао два форума под називом „Ковид 19 фаза вакцинације“, уз примену Четам хаус правила, чиме су учесници форума обавезани да могу користити информације изнете на форуму, али без откривања идентитета учесника од кога информација долази. На првом форуму, одржаном у марту 2021, највише је било речи о доступности вакцина јер их у том тренутку у није било довољно у многим европским државама, што је довело до дискриминације одређених друштвених група. С друге стране, притужбе су се односиле и на притисак на запослене у одређеним ресорима (образовање и здравство) да се вакцинишу. Други форум, који је одржан крајем године, обележила је ангажованост тела за равноправност на утврђивању да ли су одређене мере које прописују државе с циљем сузбијања пандемије дискриминаторне или нису. Многе институције за равноправност су, поступајући по притужбама због увођења „ковид пасоша“, израдиле студије ради утврђивања да ли је постављање услова поседовања тог сертификата за приступ добрима и услугама дискриминаторно или није. Закључак свих ових студија јесте да увођење ковид пасоша није дискриминаторно, будући да увек постоје алтернативе – поседовање одговарајућег теста. У тренутку одржавања другог форума у неким државама била је прописана обавезна вакцинација за запослене у одређеним секторима, што је отворило многа питања и поступке, како пред институцијама за равноправост, тако и пред надлежним судовима.

Годишња скупштина Еквинета одржана је онлајн из два дела, први пут почетком јесени а други пут у новембру месецу. На првом заседању усвојен је план рада за наредну годину, а у новембру је изабран нови извршни одбор.

У 2021. објављен је *Stepping Up our Engagement with Youth Handbook for Equality Bodies*[19] који је израдила радна група за комуникацијске стратегије и праксе, а у чијој изради је учествовао и Повереник. Подаци из приручника

19 *Stepping Up our Engagement with Youth Handbook for Equality Bodies,* Equinet, 2021, доступно на интернет страници: https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2021/09/equinet_youth-handbook_web_01.pdf

показују да се свака четврта млада особа узраста од 15 година до 24 године осећала дискриминисаном или је доживела неки вид узнемиравања по једном личном својству или више личних својстава у последњих 12 месеци. Као пример добре праксе успостављања комуникације с младима наведено је потписивање Меморандума о сарадњи Повереника са Омладинском престоницом Европе 2019 (ОПЕНС), истраживање које је Повереник спровео о учешћу младих у органима јавне власти, као и такмичење у симулацији суђења *Moot court*.

Као један од одговора на изазове пандемије, Еквинет је у оквиру посебне базе података прикупљао информације о иницијативама и поступањима чланица мреже у питањима везаним за пандемију.[20] На основу прикупљених података, које је редовно достављао и Повереник, објављена је публикација „Перспектива Еквинета: Равноправност у време ковида 19; Учење од институција за равноправност и њихових иницијатива".[21]

Посредством Еквинета, Повереник је учествовао на онлајн регионалној конференцији „Борба против антициганизма као предуслов за постизање равноправности Рома – улога Омбудсмана и институција за равноправност", коју су организовали Централни савет Синта и Рома Немачке, Рома Актив Албанија и ЕРГО мрежа. На конференцији су приказани кључни резултати Повереникових истраживања „Перцепција ромске заједнице о дискриминацији".

20 Доступно на интернет страници: Equinet's response to COVID-19 – Equinet (equineteurope.org).

21 Доступно на интернет страници: Equality in the Time of Covid-19: Learning from Equality Body Initiatives – Equinet (equineteurope.org).

ОПИС СТАЊА И КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ

Ради пружања свеобухватног увида у стање остваривања равноправности и заштите од дискриминације, распрострањености дискриминације, њених обележја и облика, најчешћих жртава, извршилаца и области где је најучесталија, у овом извештају најпре су детаљније представљени поједини извештаји и други акти сачињени на нивоу Европске уније, међународних организација и уговорних тела који се односе на стање у Републици Србији, у којима су дати пресек стања и препоруке о начинима за унапређење положаја појединих друштвених група. Следе извештаји и истраживања појединих домаћих институција и организација издатих током 2021, како би се стекао потпунији увид у стање у погледу остваривања и заштите равноправности са аспекта већег броја органа и организација, сагледали најважнији проблеми на које се у овим извештајима указује и назначили најважнији закључци до којих се дошло (списак свих сагледаних извештаја и истраживања се налази у Прилогу 3 овог извештаја).

Након тога следе кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације и опште препоруке за превазилажење уочених проблема. У даљем делу овог извештаја дат је преглед уочених проблема по појединим личним својствима дискриминације, на основу поступака по притужбама али и из других извора доступних Поверенику, са препорукама за превазилажење тих проблема.

Извештаји и други акти ЕУ, међународних организација и уговорних тела

Велики број међународних организација и уговорних тела сагледава стање у погледу остваривања и заштите равноправности различитих друштвених група, што се чини и на нивоу Европске уније. На основу ових публикација може се стећи комплетнији утисак и о примени принципа равноправности како на глобалном нивоу тако и у ЕУ и у нашој држави уз примере добре праксе на међународном нивоу, анализу различитих начина остваривања појединих права, као и будућих праваца деловања кроз постојећа акта или препоручене мере и активности. Због тога је у наставку дат кратак преглед појединих извештаја и публикација, док су поједини наведени као извори уз одређене теме које су детаљније обрађене у самом извештају.

Као и сваке године у оквиру редовних годишњих извештаја Повереника пре свега су дати кратак преглед и оцена стања у свим областима у Републици Србији кроз извештај о напретку, који сачињава Европска комисија. У најновијем ***Извештају о напретку Републике Србије за 2021. годину***[22] Европска комисија је у области забране дискриминације навела да су усвојене измене и допуне Закона о забрани дискриминације у мају 2021. године, али да ће бити потребан даљи рад на потпуном усклађивању овог закона са правним тековинама ЕУ, а посебно са Директивом 2000/78/ЕК о успостављању општег оквира за једнак третман при запошљавању и раду, као и са европским стандардима. У овом извештају се наводи и да након истека претходне стратегије за борбу против дискриминације 2018, Влада касни са усвајањем нове стратегије. Такође, у овом извештају је наведено и да је повереница за заштиту равноправности реизабрана по хитном поступку у новембру 2020. након што јој је мандат истекао у мају исте године. Није постигнут напредак у правцу усклађивања измена и допуна Кривичног законика из 2016. у вези са забраном и кажњавањем кривичних дела на расној основи са правним тековинама ЕУ. Говор мржње, претње и насиље и даље су усмерени на браниоце људских права и ЛГБТИ особе. Током кризе изазване пандемијом ковида 19, у извештају је наведено да је повереница дала Влади неколико препорука које се односе на ограничавање кретања старих лица, особа са инвалидитетом и недостатак услуга подршке за рањиве групе. Ромкиње, старије жене, сиромашне жене, жене са инвалидитетом, избеглице и интерно расељене жене и даље доживљавају различите облике дискриминације, што је додатно погоршала здравствена криза.

22 *Извештај за 2021. годину*, Европска комисија, доступно на интернет страници: https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek

Поред улагања значајних напора да се подржи слобода изражавања, Србија треба да примени препоруке из Извештаја за 2020. годину, наведено је у овом извештају и нарочито да: ојача институције за људска права, укључујући доделу неопходних финансијских средстава и људских ресурса; усвоји и почне да спроводи нову стратегију за борбу против дискриминације; активно спроводи истраге и доноси пресуде за кривична дела учињена из мржње; покаже, кроз унапређено прикупљање података, конкретно побољшање широм земље у ефективном остваривању права припадника националних мањина, а када је реч о Ромима, да покаже побољшање реализације циљева постављених Познањском декларацијом.

У извештају Европске комисије је наведено да је Европски суд за људска права у периоду од јуна 2020. до јуна 2021. донео 10 пресуда које се тичу Србије и утврдио да је она прекршила Европску конвенцију за заштиту људских права у седам случајева, пре свега у вези са заштитом имовине (четири случаја), три у вези са правом на правично суђење и два у вези са забраном мучења.

!

У извештају Европске комисије је, када је реч о насиљу над женама и насиљу у породици, који су у великој мери обележили ову годину, наведено да је у априлу 2021. године усвојена нова стратегија и да се очекује нови акциони план за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН о женама, миру и безбедности.

Током 2021. године бивши председник општине осуђен је на три месеца затвора због „недозвољених полних радњи“ над једном од својих сарадница. Иако случај није квалификован као „сексуално узнемиравање“, ово је први случај у ком је изабрани јавни функционер осуђен на казну затвора за ову врсту случаја, наведено је у овом извештају Европске комисије, као и да је потребно унапредити спровођење закона о спречавању насиља у породици. Интегрисани систем за прикупљање и праћење случајева насиља разврстаних по врсти насиља и односу између починиоца и жртве још увек не постоји, дефиниција силовања треба да се измени у Кривичном законику како би се ускладила са Истанбулском конвенцијом, а Акциони план за Национални програм очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља тек треба да буде усвојен. Потребно је и додатно финансирање како би се осигурало његово спровођење у погледу побољшања приступа квалитетним услугама у овој области.

У извештају Европске комисије је констатовано да је у фебруару 2021. усвојен Закон о социјалној карти, чији је циљ праведнија расподела социјалне помоћи и смањење злоупотреба кроз успостављање јединственог регистра социјалних карата. Међутим, још увек се чека нова Стратегија социјалне заштите за период 2019–2025. и измене Закона о социјалној заштити.

Европска комисија је констатовала и да је Уставни суд 2020. године, тек две и по године од почетка примене Закона о финансијској подршци породици са децом, утврдио да поједине одредбе овог закона нису у складу са уставом. Такође, ЕК је у Извештају навела да покривеност и адекватност новчаних накнада за задовољавање основних животних потреба није довољна, као и да је потребно побољшати квалитет и покривеност услугама, а надзорне и регулаторне механизме, праћење и евалуацију треба ојачати. У Извештају се констатује и да није постигнут напредак у услугама социјалне заштите на локалном нивоу, нити у процесу деинституционализације, а да се систем наменских трансфера, уведен 2016. Законом о социјалној заштити, још увек не спроводи систематски и транспарентно. Буџетска издвајања су доступна само на годишњем нивоу, али без вишегодишњих обавеза које би омогућиле континуитет пружања услуга на локалном нивоу и систем утврђивања приоритета и праћења резултата заснован на доказима.

Када је у питању област образовања, у овом извештају је, између осталог, наведено да је пандемија ковида 19 пореметила организацију и квалитет наставе на свим нивоима образовања. Препоруке из Извештаја за 2020. годину остају у великој мери важеће, а препоручује се да би у наредној години требало предузети даље мере за повећање учешћа у образовању и бризи у раном детињству, посебно деце која су у неповољном положају, консолидовати систем Националног оквира квалификација са фокусом на квалитет и обим неформалног образовања, обезбедити пуну усклађеност политике и институционалног оквира за осигурање квалитета у високом образовању.

Марта 2021. Европска комисија је донела ***Стратегију Европске уније о правима детета***.[23] Општи циљ ове стратегије је изградња најбољег могућег живота за децу у Европској унији и широм света. Дечја права су саставни део људских права, па зато заштита и унапређење дечјих права спадају у основне приоритете Европске уније и на локалном и на глобалном нивоу. Деца у ЕУ никада нису уживала овај ниво заштите који имају данас, али се остварени напредак стално мора унапређивати, наведено је у тексту стратегије. Пандемија ковида 19 погоршала је ситуацију и оголила већ постојеће проблеме и неједнакости, али је истовремено довела и до отварања нових проблема и нових изазова. Усвајањем ове стратегије за заштиту права деце Европска комисија се обавезала да заштиту дечјих права постави као приоритет, ради чега је осмишљена серија циљаних активности у шест тематских области. У свакој тематској области дефинисан је по један приоритет акција за наредни период, узимајући у обзир посебне потребе одређених група деце, укључујући и децу из друштвених група које су у већем ризику од вишеструке дискриминације.

23 *EU Strategy on the Rights of the child*, European Commission, 2021, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en

Стратегија о правима особа са инвалидитетом за период 2021–2030.[24] Европске комисије из 2021. године поставља кључне иницијативе око три главне теме:

- Особе са инвалидитетом имају исто право као и други грађани, а Европска комисија ће до краја 2023. године предложити европску инвалидску карту за све земље ЕУ која ће олакшати међусобно признавање статуса инвалидности између држава чланица, помажући особама са инвалидитетом да уживају своје право на слободно кретање. Комисија ће такође блиско сарађивати са државама чланицама како би осигурала учешће особа са инвалидитетом у изборном процесу 2023. године.
- Особе са инвалидитетом имају право да живе самостално и да бирају где и са ким желе да живе. Да би подржала самосталан живот и инклузију у заједници, Комисија ће развити смернице и покренути иницијативу за унапређење социјалних услуга за особе са инвалидитетом.
- Недискриминација и једнаке могућности – Стратегија има за циљ да заштити особе са инвалидитетом од било ког облика дискриминације и насиља и да обезбеди једнаке могућности и приступ правди, образовању, култури, спорту и туризму, свим здравственим услугама и запошљавању.

Европска комисија је марта 2021. представила ***Акциони план за Европски стуб социјалних права***[25] који даје преглед одређених мера политике, задатих циљева и оквира како би се његових 20 принципа[26] преточило у дело. Имајући у виду последице пандемије, у овој анализи је указано на то да постављање циља који је скромнији од оног који је зацртан 2010. није довољно добро, те се позивају државе чланице да поставе амбициозније циљеве на националном нивоу. Даље је наведено да би државе требало да ојачају мониторинг и имплементацију Акционог плана тако што ће успоставити индикаторе који су више десегрегирани и који су усмерени на друштвене групе које су у највећем ризику од дискриминације. Акциони план представља допринос остваривању Уније једнакости и елиминацији дискриминације по основу пола, расног или етничког порекла, верске припадности или уверења, инвалидитета, старосне доби или сексуалне оријентације, наведено је у овој анализи, уз истовремену подршку финансирању иницијатива које за циљ имају борбу против стереотипа

---

24 *Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030,* European Commission, 2021, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_810

25 *Акциони план Европског стуба социјалних права*, Европска комисија, 4. март 2021. године (*The European Pillar of Social Rights Action Plan,* European Commission, 4 March 2021), доступан на интернет страници: https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/en/

26 *Европски стуб социјалних права*, Европска комисија, 16. новембар 2017. (*European Pillar of Social Rights,* European Commission, 16 November 2017), доступан на интернет страници: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en

и дискриминације у области запошљавања, обука и образовања, социјалне заштите, становања и здравства.

О проблемима у старијем животном добу у вези са остваривањем здравствене заштите говори се у извештају Европске комисије ***Health and long-term care workforce – demographic challenges and the potential contribution of migration and digital technology***.[27] Као последица демографских промена здравствени и системи дуготрајне неге у ЕУ суочавају се са изазовом прогресивног старења становништва, због чега се повећава потреба за здравственим и услугама дуготрајне неге, што има за последицу потешкоће у обезбеђивању довољног броја адекватно квалификованих радника. У просеку, старије особе имају преостали животни век од 20 година, а половина тог времена проводи се у горем здравственом стању и хроничним болестима. У извештају је истакнуто да је здравствено стање обележено родним и територијалним разликама. Жене живе дуже, али у тежим здравственим условима. Поред тога, постоји и велика концентрација жена запослених у здравству и у сектору дуготрајне неге. Готово три четвртине здравствених радника и сарадника су жене, док међу пружаоцима неге жене чине готово 90% радне снаге.[28] Ради побољшања неге на економичан начин, здравствени системи земаља ЕУ пролазили су кроз сложен процес трансформације који подразумева преусмеравање активности из болница у установе примарне здравствене заштите, домове и институције дуготрајне неге. Један од закључака у овом извештају јесте да дигиталне технологије, попут телемедицине, имају велики потенцијал за побољшање приступа здрављу и дуготрајној нези.

Велики број извештаја и истраживања на међународном нивоу, како у оквиру Европске уније тако и на нивоу Уједињених нација, односи се на положај жена и то из више разлога. Како је наведено у извештају ***2021 report on gender equality in the EU***[29] Европске комисије, родна равноправност и оснаживање жена никада нису били тако високо на политичкој агенди Европске уније, али је прошла година била посебно изазовна за ову тему. Ово је први извештај након доношења нове Стратегије родне равноправности 2020–2025. у ЕУ, у коме је наведено да је пандемија ковида 19 непропорционално утицала на животе жена, а тешко стечена достигнућа из претходних година „поништена“ су пандемијом. Родна равноправност је све више на удару у појединим државама чланицама, са тенденцијом да се ограничавају и чак назадују права жена, што показује да се напредак у правима жена тешко постиже али се лако губи. Овај извештај показује да је већина индикатора о родној

27 *Health and long-term care workforce – demographic challenges and the potential contribution of migration and digital technology,* European Commission, Luxembourg, 2021, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/23-02-2021_health_and_longterm_care_workforce_online.pdf

28 *Исто*, стр. 78.

29 *2021 report on gender equality in the EU*, European Commission, 2021, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/annual_report_ge_2021_en.pdf

равноправности уједначена већ неколико година, а уколико је и постигнут напредак, био је прилично спор. Родне разлике у запошљавању, неплаћеном раду и платама и даље постоје, напредак у доношењу одлука је заустављен, а до окончања родно заснованог насиља је још јако дуг пут. Акциони план за имплементацију Европског стуба социјалних права је подршка унапређењу родне равноправности, а Комисија ће осигурати да ова тема буде интегрисана у све политике ЕУ јер је неопходна за развој, инклузиван опоравак након пандемије и за просперитетна, сигурна и праведна друштва.

!

Савет Европе је донео препоруку – ***Recommendation CM/Rec(2021) of the Committee of Ministers to member States on the development and strengthening of effective, pluralist and independent national human rights institutions***[30] у којој се указује на развој и јачање ефикасних, плуралистичких и независних националних институција за људска права. На овај начин замењена је Препорука (97)14, а државама чланицама препоручено да обезбеде чврсте правне основе који дефинишу мандате и функције институција за заштиту људских права, гарантују њихову независност и обезбеђују средства неопходна за ефикасно обављање функције, како на националном, тако и на међународном нивоу. Државе чланице треба да обезбеде да ове институције могу, између осталог: у потпуности да се посвете кршењима људских права од стране административних органа и других релевантних државних, као и приватних субјеката; да прате и анализирају стање људских права у земљи, објављују извештаје о овим налазима и упућују препоруке државним органима, и подносе годишњи извештај надлежним органима, укључујући парламент, ради његовог разматрања; да се слободно обраћају јавности, подижу свест о људским правима и спроводе програме образовања и обуке; доприносе ефикасном правосудном систему; да имају адекватан приступ информацијама и креаторима политике и законодавцима, укључујући благовремене консултације о ефектима нацрта закона и стратегија на људска права; да државни органи спроводе препоруке ових институција и подстичу да постану законска обавеза; да имају приступ довољним ресурсима за ефикасно обављање функција, укључујући одговарајуће квалификовано и обучено особље; да се ове институције консултују благовремено о нацртима закона и политика које утичу на њихов мандат, независност и рад; да предузму све неопходне мере да заштите и подрже националне институције за људска права од претњи и узнемиравања и свих других облика застрашивања, укључујући обезбеђивање функционалног имунитета.

30 *Recommendation CM/Rec(2021)1 of the Committee of Ministers to member States on the development and strengthening of effective, pluralist and independent national human rights*, Council of Europe – Committee of Ministers, 31 March 2021, доступно на инетрнет страници: https://rm.coe.int/2020-cm-annual-report-eng/1680a1f4e8

Савет Европе је у ***Second General Report On GREVIO'S Activities***[31] дао преглед трендова и изазова у примени Истанбулске конвенције. ГРЕВИО је несумњиво једно од међународно признатих и ауторитативних глобалних и регионалних тела за праћење права жена, превенције и борбе против насиља над женама и насиља у породици. Ово тело пружа веома корисне смернице о начину унапређења превенције, заштите, кривичног гоњења и интегрисаних политика у овој области. ГРЕВИО је изразио забринутост због назадовања у области права жена на глобалном нивоу, као и погрешних тумачења циљева и сврхе Истанбулске конвенције, чију је релевантност додатно нагласила пандемија ковида 19. Недостаци у спречавању и борби против насиља над женама изложеним пандемији у потпуности одражавају слабости које је ГРЕВИО идентификовао пре кризе изазване ковидом 19. У овом извештају се подвлачи да државе морају осигурати да спречавање и борба против насиља над женама буду једнако делотворни у „нормалним" временима као и у временима криза.

У овом извештају је наведено и да специјалистичке службе подршке имају кључну улогу у обезбеђивању заштите жртава, пружању подршке и помоћи у превазилажењу вишеструких последица насиља и обнављању живота жртава. Ови задаци су нарочито сложени када се ради о женама које доживљавају вишеструку дискриминацију и/или женама у руралним подручјима. Због тога приступ ових служби мора увек бити усредсређен на жртву и заснован на родном разумевању насиља.

У извештају ***Global Gender Gap Report 2021***[32] који обухвата податке о родном јазу у 156 земаља, Република Србија је оцењена као једна од пет држава у којима је забележен највећи напредак када је реч о индексу у целини и родне разлике смањене су за најмање 4,4 процентна поена. Србија је према укупном индексу рангирана на 19. месту у свету, док се у региону Источне Европе и Централне Азије налази на 2. месту. Посматрано у појединачним областима међу свим државама у којима је сагледавано стање, Србија се, када је реч о

31 *Second General Report On GREVIO'S Activities,* Council of Europe, April 2021, доступно на интернет страници: https://rm.coe.int/grevio-s-second-activity-report-2021/1680a2165c

32 *Global Gender Gap Report 2021,* World Economic Forum, 2021, доступно на интернет страници: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

економској партиципацији, налази на 54. месту, у сфери образовања на 52, здравља на 89. месту, док је у области политичког оснаживања рангирана на 21. месту.

У ***Извештају о основним правима за 2021. годину***[33] Агенције Европске уније за основна права (ФРА), оцењено је да се тела за равноправност и даље суочавају са изазовима који утичу на њихову ефикасност и независност у раду. Такође, у извештају је наведено да је пандемија ковида 19 имала важан утицај на тела за равноправност, померајући велики део фокуса и деловања на питања која се односе на структурне неједнакости и дискриминацију. У делу извештаја који се односи на приступ правди, посебно када је реч о жртвама насиља, наведено је да је Република Србије усвојила Националну стратегију за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији за период 2020–2025. године, којом је предвиђено оснивање Националне службе за помоћ и подршку жртвама кривичних дела при свим вишим судовима у Србији и Националне мреже служби за подршку жртвама и сведоцима. Међутим, у извештају су наведени и подаци Аутономног женског центра да је за време ванредног стања неколико жена које су биле жртве насиља кажњено због кршења полицијског часа док су покушавале да пријаве насилнике, иако се полиција обавезала да их неће казнити. Истакнуто је и да је тим поводом повереница за заштиту равноправности упутила иницијативу Влади да жене жртве насиља буду изузете од обавезног полицијског часа, али да званична упутства у том смислу нису издата.[34]

Позив да се начини радикалан заокрет у дефинисању и решавању кризних ситуација упутио је и Одбор УН за људска права у Извештају Радне групе за борбу против дискриминације жена и девојчица ***Women's and girls' sexual and reproductive health rights in crisis***,[35] наглашавајући чињеницу да жене и девојчице не уживају основна сексуална права и права из области репродуктивног здравља што представља значајну препреку у остваривању родне равноправности. У извештају се разматра низ елемената који представљају ризик по сексуално и репродуктивно здравље и права жена и девојчица, које су рекле да је за њих „криза већ постојала" и пре ове кризе. Радна група констатује да ниједна земља на свету није успела да искорени дискриминацију жена и девојчица нити да оствари њихову пуну равноправност.

---

33 *Fundamental rights report – 2021*, FRA, 2021, доступно на интернет презентацији: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-fundamental-rights-report-2021_en.pdf

34 *Fundamental rights report – 2021*, стр. 250.

35 „*Women's and girls' sexual and reproductive health rights in crisis*, Report of the Working Group on discrimination against women and girls, United Nations Human Rights Council, 21 June – 9 July 2021, доступно на интернет страници: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/A_HRC_47_38_E.pdf

Недостатак права у погледу сексуалног и репродуктивног здравља одраз је дубоке неједнакости између мушкараца и жена. Већем кршењу сексуалних и права на репродуктивно здравље су изложене: адолесценткиње (већи ризик од сексуалног насиља, непланиране трудноће, присилни секс и сл. чему доприносе стереотипи слаб приступ информацијама, роби и услугама); жене из руралних подручја (јер немају адекватан приступ здравственим услугама, недовољан број здравствених радника у тим областима, дуго чекање на услуге, недостатак информација, преоптерећеност пословима, изолованост); жене и девојчице са инвалидитетом, мигранти, избеглице и интерно расељена лица; жене и девојчице које су „у сталној кризи", односно оне које живе у патријархалним срединама и посебно Ромкиње.

Да свако треће дете, односно најмање 55 милиона деце у Европи, доживи неки облик насиља током свог живота наведено је у ***Извештају о спречавању насиља над децом у региону Европе 2020***[36] Светске здравствене организације. Разлози насиља над децом су разноврсни, а неки од најчешћих разлога јесу родне неједнакости, штетна употреба алкохола и неостваривање права деце. Насиље над децом је водећи јавноздравствени проблем са разарајућим последицама по жртве и њихове породице. У овом извештају је наведено да укупни годишњи трошкови здравствених система у региону због спречавања нежељених искустава из детињства, укључујући насиље, износе 581 милијарду америчких долара.

Током пандемије ковида 19 пријављено је повећање броја насиља над децом. Затварање школа, физичко дистанцирање и повезане последице менталног здравља за породице довели су до веће изложености деце ризику од насиља у тренутку када су механизми и могућности да потраже помоћ постали ограниченији.

У извештају Економске комисије Уједињених нација за Европу (UNECE) ***Guidelines For Mainstreaming Ageing***[37] наводи се да је тренутно у UNECE

36 *Извештај о спречавању насиља над децом у региону Европе 2020*, Светска здравствена организација, 2021, доступно на интернет страници: https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/violence-and-injuries/publications/2021/european-regional-status-report-on-preventing-violence-against-children-2020

37 *Guidelines For Mainstreaming Ageing,* United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Geneva, 2021, доступно на интернет страници: https://unece.org/sites/default/files/2021-03/ECE-WG.1-37_Guidelines_for-Mainstreaming_Ageing_1.pdf

региону свака шеста особа старија од 65 година, до 2030. то ће бити случај са сваком петом особом, док ће до 2050. године свака четврта особа бити старија од 65 година. Старење становништва утиче на све сфере друштва и одвија се у контексту климатских промена и убрзане дигитализације. Ове сложене и међусобно повезане појаве захтевају иновативна решења у складу са Агендом Уједињених нација за одрживи развој. Због тога друштва треба да се прилагоде социјалним и економским импликацијама старења становништва и продуженог животног века како би искористила прилике и ублажила изазове ове демографске трансформације, међу којима су фискални притисци на системе социјалне заштите, промена динамике тржишта рада и породични и међугенерацијски односи. Приликом дизајнирања јавних политика важно је осигурати да свако може равноправно да оствари свој пуни потенцијал током живота и старости, безбедно и достојанствено. У извештају се истиче значај увођења старења у јавне политике (*mainstreaming ageing*), што представља „стратегију, процес и вишедимензионалан напор да се питања старења интегришу у сва поља јавних политика на свим нивоима“.[38]

Повереник је током 2021. године, као и претходних година, пратио праксу Европског суда за људска права у области дискриминације и повреде члана 14. Европске конвенције за заштиту људских права. Линкови на поједине пресуде Европског суда из 2021. године које се не односе на повреду члана 14. Европске конвенције дати су у фусности.[39] Издвојени су примери појединих пресуда.

Европски суд за људска права пресудио је у предмету слепих шахиста – Негованović и други против Србије (***Negovanović and Others v. Serbia – 29907/16, 30022/16, 30322/16 et al.*** Judgment 25. 1. 2022), да их је наша држава дискриминисала по питању бенефиција и награда које имају други спортисти који освајају медаље и наложио јој да им исплати по 4.500 евра на име нематеријалне штете. Што се тиче материјалне штете, суд је констатовао

38 *Guidelines For Mainstreaming Ageing*, стр. 7.

39 https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-210878”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-210864”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-210854”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-211799”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„itemid”:[„001-212688”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„itemid”:[„002-13451”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-212693”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-212692”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-213203”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-213371”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-213896”]}
https://hudoc.echr.coe.int/eng#{„tabview”:[„document”],”itemid”:[„001-213869”]}

да је њима требало да се исплате настале и све будуће финансијске бенефиције и/или награде на које би имали право да су медаље освојили на шаховској олимпијади за шахисте који виде.

Четворица слепих шахиста из Новог Сада тужили су државу након што је Уставни суд Србије 2015. године одбио њихови жалбу, утврђујући да није било дискриминације јер њихове медаље нису освојене на такмичењима наведеним у Признању за спортска достигнућа и Уредби о наградама. Они су тужили државу због дискриминације над слепим шахистима, јер су освајали медаље на великим међународним такмичењима, посебно на Олимпијади шахиста за слепе.

За разлику од других спортиста са инвалидитетом и водећих шахиста који су постигли исте или сличне спортске резултате, подносиоцима представке су ускраћене одређене новчане бенефиције и награде за достигнућа, као и формално признање кроз почасну диплому, што је све имало негативан утицај на њихову репутацију. Европски суд је утврдио да, иако је било легитимно да се српске власти усредсреде на највиша спортска достигнућа и најважнија такмичења у свом систему награђивања, не постоји објективно и разумно оправдање да се подносиоци представке третирају другачије на основу њиховог инвалидитета.

Више на: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-13542%22]}

У предмету Јурчић против Хрватске (***Jurčić v. Croatia***, представка бр. 54711/15) подноситељка представке је склопила уговор о раду 10 дана након што је била подвргнута вантелесној оплодњи. Када је након тога отишла на боловање, због компликација у трудноћи, надлежни орган је преиспитао њен статус здравственог осигурања. Закључио је да је, потписивањем уговора убрзо након вантелесне оплодње, подноситељка представке тражила само новчану корист у вези са радним статусом и да је стога њено запослење било фиктивно. Сходно томе, одбијен је њен захтев да буде евидентирана као осигураник. Европски суд је установио да је у конкретном случају дошло до повреде права на мирно уживање имовине (члан 1. Протокола 1 уз Конвенцију) и да је подноситељка представке дискриминисана у вези са тим правом. Суд је указао на то да се одлуке домаћих власти разликују у поступању према трудници која је склопила (фиктивни) уговор о раду у односу на друга лица која су такође склопила (фиктивни) уговор о раду ради остваривања права из осигурања. Према мишљењу суда, очигледно је да такав различит третман трудница представља дискриминацију на основу пола.

Више на: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-207633%22]}

Предмет Ткелидзе против Грузије (***Tkhelidze v. Georgia***, бр. 33056/17 од 8. јула 2021). Ћерку подносиоца представке је њен партнер злостављао и упућивао јој претње неколико месеци, да би је на крају убио, а затим извршио самоубиство. Након тога, подносилац представке је поднео неколико кривичних пријава Окружном јавном тужилаштву, тражећи да се отвори истрага о немару полицијских службеника, међутим, његове пријаве су одбијене. Иако је домаћи законодавни оквир предвиђао различите привремене рестриктивне мере у односу на насилника, надлежни домаћи органи их нису спровели. Суд је закључио да је дошло до неуспеха у предузимању мера које су могле да промене трагичан исход, при чему би се неактивност полиције у овом случају могла сматрати системским неуспехом. Суд је утврдио да је дошло до повреде члана 2. а у вези са чланом 14. Конвенције.

Више на: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":["document"],"itemid":["001-210854"]}

Представка је поднета због пропуста домаћих судова да испуне обавезу обештећења Јеврејима и Ромима за дискриминаторне јавне изјаве политичара (***Behar и Gutman против Бугарске***, бр. 29335/13). Подносиоци представке ромске и јеврејске етничке припадности покренули су поступак против лидера једне политичке странке због изјава које су дате у књигама и у ТВ емисијама, интервјуима и говорима. Према мишљењу подносилаца представке, ове изјаве су представљале узнемиравање и подстицање на дискриминацију Јевреја и Рома. Домаћи судови су одбацили њихове жалбе. Европски суд је указао на то да се обе групе на које су се изјаве односиле могу сматрати угроженим, да се изјавама настојало да се Роми прикажу као изузетно склони криминалу и изопачености, да су изјаве према Јеврејима биле антисемитске, уз порицање холокауста. Суд је закључио да су бугарски судови умањили ефекат спорних изјава да стигматизују обе групе и да према њима изазову мржњу и предрасуде. Иако су наизглед приписали значајну тежину слободи изражавања, нису спровели одговарајуће одмеравање између права политичара на слободу изражавања и права подносилаца представке на поштовање њиховог приватног живота у складу са судском праксом. Суд је утврдио да је дошло до повреде члана 14. у вези са чланом 8. Конвенције због пропуста домаћих судова да испуне своју обавезу да подносиоцима представке пруже одговарајућу правну заштиту у погледу дискриминишућих јавних изјава политичара.

Више на: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-208879%22]}

У ***Годишњем извешшају Европскої суда за људска йрава за 2021. їодину***[40] наведено је да је Србија међу пет држава са највећим бројем нових пријава додељених овом суду сразмерно броју становника. Са 2,9 пријава на 10.000 становника, што је више од петоструког европског просека, Србија је друга на листи држава са највећим бројем нових пријава. Прва је Црна Гора са 6,14 пријава на 10.000 становника, а после Србије следе Босна и Херцеговина (2,39), Северна Македонија (1,90) и Хрватска (1,73).[41] За Србију је у 2021. Суд донео 11 пресуда по 29 представки (неке од представки су спојене и обухваћене једном пресудом), у осам пресуда је утврђена најмање једна повреда, у три пресуде није утврђена повреда. За Србију су од 1959. до 2021. донете 232 пресуде, од којих је у 207 утврђено најмање једно кршење права. Највише је кршено право на заштиту имовине (82 пресуде), неизвршење пресуда (75) и дужину поступка (54 пресуде). У наведеном периоду донете су две пресуде због кршења члана 14. (забрана дискриминације). [42]

Извештаји и истраживања домаћих институција и организација

Извештаји и истраживања домаћих институција и организација имају велики значај за сагледавање нивоа остваривања равноправности у нашем друштву и стицања што потпунијег увида у заштиту равноправности пре свега имајући у виду да су притужбе упућене Поверенику свакако један од показатеља присутности дискриминације и степена поштовања принципа равноправности у друштву, али не и једини. На стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утиче низ фактора, међу којима су друштвени и културни контекст, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, спремност да се пријави њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање појма дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права и др. Сагледавањем што већег броја извештаја и истраживања може се добити потпунија слика остваривања и заштите равноправности, јер сви ови извори у извесној мери показују како грађани и друга лица схватају феномен дискриминације, које проблеме у остваривању равноправности препознају, како перципирају стање у остваривању и заштити од дискриминације у Србији, које су групе најизложеније дискриминацији и у којој области је она најучесталија. У наставку је дат кратак преглед појединих извештаја

40 *Annual Report 2021*, Council of Europe – European Court of Human Rights, January 2022, доступно на интернет презентацији: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2021_ENG.pdf

41 *Исшо*, стр. 185.

42 *Исшо*, стр. 187–189.

и истраживања, док се списак свих коришћених и доступних публикација налази у Прилогу 3 овог извештаја.

Велики број домаћих извора, извештаја и истраживања, слично као и када је реч о извештајима и истраживањима на нивоу ЕУ, међународних организација и уговорних тела, посвећена је положају жена уопште и посебно са аспекта последица кризе изазване ковидом 19, као и нарастајућем проблему родно заснованог насиља. Ова чињеница говори да се готово све земље суочавају са једнаким изазовима, а да је насиље над женама глобалан проблем и да је неопходно предузимати радикалније кораке како би се могао превазићи.

Трећи Индекс родне равноправности за Републику Србију,[43] објављен октобра 2021. године, заснован је на подацима из 2018. године, износи 58 поена и указује на континуиран, мада спор, прогрес у унапређивању родне равноправности. У односу на први Индекс родне равноправности (2014), забележено је повећање вредности од 5,6 поена. Уколико би се напредак наставио овим темпом, биће потребно 59 година до достизања пуне родне равноправности на високом нивоу постигнућа у доменима које индекс обухвата.[44] Највећи напредак остварен је у домену моћи који у 2018. години бележи и даље најнижу вредност у односу на остале домене – 46,5 поена, али у односу на полазну вредност из 2014. бележи раст од 18,5 поена. Овај напредак остварен је не само због напретка у поддомену политичке моћи, који је утемељен у законски дефинисаним квотама заступљености жена као мање заступљеног пола у органима законодавне власти на свим нивоима, већ и због великог напретка у поддомену друштвене моћи у коме је у претходном извештају регистровано врло неповољно стање. Домен рада је други домен у коме се региструје континуиран, мада знатно умеренији напредак од 2,1 у односу на први измерени индекс, тако да у 2018. вредност износи 69,4 поена. Уз досадашњи темпо промена било би потребно 58 година да се достигне пуна родна равноправност. Домен знања изазива највећу забринутост, наведено је у овом извештају, јер уз то што су тенденције колебљиве, оне у укупном скору имају негативан исход, односно пад вредности индекса од 0,9 поена у односу на полазну годину. Дошло је до опадања удела особа које учествују у формалном или неформалном образовању и међу женама и међу мушкарцима, а и родни јаз је повећан.

---

43 *Индекс родне равноправности у Републици Србији 2021 – Дигитализација, будућност рада и родна равноправност,* Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, октобар 2021, доступно на интернет страници: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/10/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_RS_2021.pdf

44 *Индекс родне равноправности у Републици Србији 2021 – Дигитализација, будућност рада и родна равноправност*, стр. 10.

У публикацији ***Преуговор аларм: Извештај о напретку Србије у поглављима 23 и 24***,[45] између осталог, наведено је да препоруке из извештаја ГРЕВИО експертске групе нису утицале на садржај ревидираног Акционог плана за Поглавље 23 јер се не прати показатељ који се односи на јавно доступни квартални извештаји о спровођењу Закона о спречавању насиља у породици. И нови предлог Националне стратегије за спречавање насиља над женама и насиља у породици за период 2021–2025. године само је делимично усаглашен са Истанбулском конвенцијом, наведено је у овом извештају. И даље није могуће сагледати прецизан број, нити је успостављено специјализовано тело за праћење фемицида, иако се годишњи број убистава жена не мења од 2010. године.[46]

У овом извештају се сумира да је од почетка 2021. јавност у Србији суочена са четири афере сексуалне злоупотребе девојчица и младих жена, које су се дешавале годинама уназад. Најпре је група глумица, међу којима је и малолетница, пријавила учитеља –власника најпознатије глумачке школе, потом су две глумице обелоданиле силовање преживљено од популарног глумца, бившег министра културе, а затим је откривена платформа „Телеграм“ на којој је најмање 36.000 мушкараца размењивало без пристанка експлицитне фотографије девојака и жена (тзв. осветничка порнографија), укључујући и дечју порнографију. Сва три случаја обележила је одговарајућа почетна реакција полиције и тужилаштва. Ипак, обелодањивање сумњи на постојање организованог вишедеценијског подвођења и сексуалног екслоатисања малолетница и жена од стране народног посланика и неприкосновеног „власника“ града Јагодине, иако је озбиљно узнемирило јавност, наишло је на неодговарајуће или никакве реакције наведено је у извештају. Истрага је под притиском јавности измештена у надлежност другог вишег јавног тужилаштва, а још увек се не зна идентитет ниједне од седам наводних жртава и сведока, због заштите њихове безбедности и неповерења у институције. Истовремено, оптужени користи све ресурсе, укључујући Народну скупштину и две приватне телевизије са националном фреквенцијом за своју одбрану и нападе на представнике опозиције који су обелоданили случај.[47]

Специфичан вид насиља детаљније је приказан у извештају ***Дечји, рани и принудни бракови у Србији – прописи, реакција и превенција***.[48] Овај

---

45 *Преуговор аларм: Извештај о напретку Србије у поглављима 23 и 24*, Коалиција прЕУговор, мај 2021, доступно на интернет адреси: https://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1641/Izvestaj-koalicije-prEUgovor-o-napretku-Srbije-u.shtml

46 *Преуговор аларм: Извештај о напретку Србије у поглављима 23 и 24*, стр. 69.

47 *Исто*, стр. 73.

48 *Дечји, рани и принудни бракови у Србији – прописи, реакција и превенција*, Праксис, јануар 2021, доступно на интернет страници: http://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Decji%20rani%20i%20prinudni%20brakovi%20u%20Srbiji%20-%20propisi%20reakcija%20i%20prevencija.pdf

извештај приказује резултате практичне примене Инструкције о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечјих бракова, а на основу одговора центара за социјални рад на територији Републике Србије. Према добијеним резултатима, мање од половине центара води посебну евиденцију о дечјим браковима (43%), односно не уме, нема техничке услове или не жели да практично примени Инструкцију надлежног министарства. У претходне две године центри су детектовали само 313 случајева ризика од дечјег брака, а неодложно су интервенисали у само 29% ових случајева, односно проценили да је дошло до угрожавања живота, здравља и развоја детета коме је потребна заштита, иако су деца била у браку или у ризику од дечјег брака. Такође, центри су у циљу престанка дечјег брака најчешће посезали са информисањем и саветовањем, иако ова активност треба да претходи ступању деце у брак. Превентивне мере и услуге предузимало је само 19% а опште превентивне активности организовало је само 13% центара за социјални рад. О евалуацији предузетих мера и услуга центри немају одговор за више од трећине случајева. Само 21% деце је применом доступних мера и услуга враћено у примарну породицу. Пасивност центара за социјални рад забрињава, како у превенцији тако и у реакцији на случајеве дечјих бракова, а чак и у пријављеним случајевима полиција и судство ретко реагују. Поред тога, у извештају је наведено да центри праве разлику између деце и малолетника која се не може оправдати упркос непостојању дефиниције детета у нормативним документима. Такође, центри лако дају позитивно мишљење о склапању брака малолетника старијих од 16 година.[49]

Родитељи, односно старатељи детета само су у трећини случајева пријављени за вршење кривичних дела, која су присутна у скоро сваком дечјем браку. Указивање на чињеницу да родитељи нису упознати са тим да уговарањем брака за своје дете чине кривично дело показује, како је наведено у овом извештају, да је потребно предузети бројне промотивне и информативне активности, при чему је први корак примена казнених прописа. Једнако значајну улогу у указивању на индикаторе ризика од дечјих бракова, али и на све здравствене опасности које дечји брак и ране трудноће носе, морају преузети и здравствени радници, чија улога је изузетно значајна када се има у виду да је чак 30,8% ромских девојчица старости од 15 до 19 година родило дете или су трудне са првим дететом.[50]

У овом извештају је указано на посебно значајну улогу надлежних органа у случајевима када су малолетне мајке правно невидљиве или лица без држављанства и немају лична документа, без којих деци након рођења не могу да

49 *Дечји, рани и принудни бракови у Србији – прописи, реакција и превенција*, стр. 17.

50 *Исто*, стр. 18.

одреде лична имена. По истеку рока од 30 дана од рођења детета лична имена би требало да одреде центри за социјални рад, али ове поступке надлежни органи готово никада не покрећу по службеној дужности, што доводи до ланца правне невидљивости или апартидије за нове генерације.

У овом извештају се као препоруке наводе:

- хитно увођење законске дефиниције појма „дете“ у складу са Конвенцијом о правима детета;
- измена Породичног закона и брисање одредбе о давању дозволе суда за „рани брак“;

допуна и прецизирање Инструкције о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечјих бракова описима кривичих дела насиља у породици, принудног закључења брака, обљубе са дететом и трговине малолетним лицима ради усвојења.

У публикацији ***Водич за дигиталну безбедност младих – заштита приватности и спречавање дигиталног насиља***,[51] између осталог, наведено је да треба имати у виду да су дигиталном насиљу посебно изложене девојке и жене које изражавају своје ставове на интернету (представнице академске заједнице, политичарке, жене на високим функцијама, оне које се залажу за родну равноправност и права жена). Истраживања везана за насиље у дигиталном простору показују да оно поприма велике размере, да постаје бруталније, а да се понашањем на интернету, млади излажу ризику. Тако је сваки трећи учесник из узорка, током последњих годину дана доживео неко узнемиравајуће искуство на интернету, трећина испитаних учесника у исто време је трпела и вршила дигитално насиље док се половина средњошколаца понаша тако да себе и лица из окружења излаже онлајн ризицима.

Упозорења да су агресивна комуникација, говор мржње и сензационалистички наративи у медијима постали један од највећих проблема у области јавних комуникација све су оправданија, али овој теми се још увек не придаје велики значај и постоји врло мало истраживања о том проблему, санкције су благе и неадекватне, док су говор мржње и агресиван говор изразито присутни у свакодневном животу грађана, наведено је у ***Извештају о употреби говора мржње у медијима у Србији***[52] који је обрађен у ранијем делу текста овог извештаја.

---

51 *Водич за дигиталну безбедност младих – заштита приватности и спречавање дигиталног насиља,* Београдска отворена школа, Београд, 2021, доступно на сајту: https://www.bos.rs/ei/uploaded/%20Vodi%C4%8D%20za%20digitalnu%20bezbednost%20mladih.pdf

52 *Извештај о употреби говора мржње у медијима у Србији*, проф. др Ивана Крстић, Савет Европе, Повереник за за заштиту равноправности, децембар 2020, стр. 60–61– доступно

У годишњем извештају ***Људска права у Србији 2021***,[53] који објављује Београдски центар за људска права наводи се, између осталог, значајно присуство говора мржње у медијима, као и појава изузетно израженог антагонизма према организацијама цивилног друштва. Надаље, указује се на то да је Народна скупштина Републике Србије извештаје независних тела за 2020. годину разматрала тек крајем 2021, али се истовремено указује и на то да је самим разматрањем учињен помак у односу на претходни период. Поред тога, указује се и на мизогене тенденције у јавности, као и заступљеност родно заснованог насиља. Такође, наводи се да је ромска заједница и даље у неповољном положају у готово свим областима друштвеног живота.

У ***Анализи дуготрајног сиромаштва у Републици Србији***,[54] Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије наведено је да се под дуготрајним сиромаштвом подразумева појава да особе имају расположиви доходак који је испод прага ризика од сиромаштва и у години испитивања и у претходне две од три године. У периоду од три године у којима су вршена истраживања, стопа дуготрајног сиромаштва је порасла са 16,7% у 2016. на 19,6% у 2018. години. Србија заједно са Румунијом и Северном Македонијом има највеће стопе дуготрајног сиромаштва у државама Европе. Према подацима о броју становника за Србију за 2018. годину процењени број дуготрајно сиромашних у Србији износи 1.368.590 становника. Проценат дуготрајно сиромашних у Србији дупло је већи од просека за Европску унију и то представља изазов, будући да се број повећава.[55] Дуготрајно сиромаштво утиче на образовна постигнућа, ниво криминала и будућа примања, а вероватноћа да ће деца која одрастају у сиромашним породицама постати сиромашни одрасли већа је него код опште популације и расте са дужим излагањем сиромаштву на раном узрасту. Због тога је изузетно важно предузимати мере за смањење сиромаштва које могу обухватити неколико важних праваца деловања чији је циљ да повећају социјално укључивање људи који су у дуготрајном сиромаштву.

на интернет страници: https://rm.coe.int/hf25-hate-speech-serbian-media-srp/1680a2278f

53 *Људска права у Србији 2021*, Београдски центар за људска права, Београд, 2022, доступно на интернет страници: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2022/03/Ljudska-prava-u-Srbiji-2021.pdf

54 *Анализа дуготрајног сиромаштва у Републици Србији*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, октобар 2021, доступно на интернет страници: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/Analiza_dugotrajnog_siromastva_u_Republici_Srbiji.pdf

55 *Анализа дуготрајног сиромаштва у Републици Србији*, стр. 3.

У анализи Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије наводе се три основна правца деловања за смањење сиромаштва, и то:

- **повећање и олакшани приступ тржишту рада**, што обухвата: бесплатне обуке за дефицитарна занимања, механизам надокнада који подразумева обавезна усавршавања и преквалификације у оквиру Националне службе за запошљавање, стратегије идентификације (нпр. преко новоуведених социјалних карата) и прилагођеног информисања (подразумева очување аутономије у одлучивању зарад очувања мотивације самопоштовања дуготрајно сиромашног), као и прилагођено каријерно вођење које ће довести до трајног одлучивања и адекватних избора дуготрајно сиромашних;
- мере које се односе на **образовни систем**: примена развијених модела за спречавање осипања из школског система, јачање транзиције ка средњој школи, развој каријерног вођења и прилагођене професионалне оријентације за ученике под ризиком. Ове мере би подразумевале **увођење обавезне средње школе** са развијеним механизмима подршке који би морао да обезбеди додатна финансирања (нпр. превоз, стипендије за најугроженије и сл.);
- **боље таргетирање социјалних трансфера** што подразумева: интеграцију података кроз социјалне карте, израду предиктивних модела на великим подацима који диференцирају различите групе корисника, највећа одступања и осетљиви су на типове домаћинстава (нпр. са вишим приходима или без прихода, нижим квалитетом послова, која се баве пољопривредом, са више деце).

Да су акти Владе РС донети током ванредног стања утицали на додатно урушавање радних права због тога што нису донети благовремено, нити у складу са уставном гаранцијом забране дискриминације, а правну несигурност је стварао начин на који су накнадно тумачена донета акта од стране ресорних министарстава наведено је у ***Књизи препорука Националног конвента о Европској унији 2020.***[56] Процене Светске банке јесу да Србији, због „економског шока“ изазваног пандемијом болести ковид 19, прети епидемија сиромаштва, јер би број сиромашних могао бити повећан за 125.000 до 327.000. У највећем ризику су самозапослени, неформални радници и они с повременим пословима или уговорима на одређено време. Велики удео

56 *Књига препорука Националног конвента о Европској унији 2020*, Национални конвент о Европској унији, јул 2021, стр. 35 – доступно на интернет страници: http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/nkeu-knjiga-preporuka-nacionalnog-konventa-o-eu-2020.pdf

несиромашне популације је у ризику да постане сиромашан, при чему су у највећем ризику неформално запослени у урбаним подручјима који немају могућност коришћења мера за заштиту формалних радних места.[57]

У ***Извешшају о људским йравима младих у Рейублици Србији у 2020. йодини***,[58] Београдског центра за људска права, између осталог је наведено да је тек половина младих старости 20–29 година запослена у односу на близу две трећине њихових вршњака у земљама ЕУ, док је стопа незапослености ове старосне групе двоструко већа у Србији, где је свака пета активна млада особа незапослена. Подаци о делотворности постојећих мера активних политика запошљавања, па тако и оних усмерених на младе, нису доступни, што онемогућава анализу постојећих програма и ограничава не само евалуацију постојећих мера већ и планирање и дизајнирање нових. Када се посматра неактивност младих као доминантна категорија у општој популацији младих на тржишту рада, пре свега се уочава непостојање једнаких могућности запошљавања у односу на популацију одраслих, а посебно имајући у виду да је учешће неактивних младих три пута веће од учешћа неактивних међу одраслима. Разлози за велику неактивност младих на тржишту рада огледају се пре свега у чињеници да је прекарни рад младих у порасту имајући у виду да се на сваке две године удвостручује број младих ангажованих путем уговора ван радног односа.

У вези са образовањем у овом извештају наведено је да се мера затварања школа и образовних установа најнегативније одразила на: сиромашне младе и оне из руралних подручја без приступа струји, интернету, рачунару и другим средствима неопходним за комуникацију, информисање и учење на даљину; затим на ученике и студенте смештене у домовима који су морали да се затворе; младе особе са инвалидитетом које нису самосталне, као и многе ЛГБТИ младе који су се нашли у непријатељском породичном окружењу. Као проблем се наводи и неукључивање ученика у процес одабира платформи за учење и начине реализације образовних активности. Тако 73% анкетираних сматра да је процес учења на даљину веома оптерећујући из разлога што немају фиксни распоред часова за сваку недељу, већ им наставници за сваки час посебно јављају време одржавања. Поред тога, 45% сматра да треба стандардизовати алате који наставници користе или бар обавезати наставнике да консултују ученике о томе шта њима највише одговара за рад.[59]

---

57 *Исшо*, стр. 36.

58 *Извешшај о људским йравима младих у Рейублици Србији у 2020. йодини*, Београдски центар за људска права, Београд, 2021, доступно на интернет страници: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Izvestaj-o-ljudskim-pravima-mladih-2020-15-04_compressed-compressed.pdf

59 *Извешшај о људским йравима младих у Рейублици Србији у 2020. йодини*, стр. 36.

Примарна здравствена заштита је била доступна за 67,9% младих. Посебно погођена група младих током пандемије у погледу остваривања права на здравље су млади са инвалидитетом који нису самостални и живе са родитељима који имају преко 65 година, те млади који имају ХИВ инфекцију или неку другу болест.

У овом извештају је наглашено да млади у Републици Србији и даље представљају једну од најугроженијих група у погледу приступа праву на адекватно становање што се нарочито манифестује у недостатку одрживих програма подршке за осамостаљивање од родитеља и заснивање сопствених домаћинстава, посебно младих који напуштају установе социјалне заштите и младих који припадају осетљивим категоријама. Према доступним подацима, око 66% младих живи у породичном стану, а 63,3% младих нема никакве приходе. Додатни проблем представља и чињеница да је у Србији добар део младих радно ангажован по уговорима на одређено време, о привременим и повременим пословима и по уговору о делу што представља отежавајућу околност у погледу приступа субвенционисаним стамбеним кредитима.

Кровна организација младих Србије је објавила ***Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2021***,[60] наводећи да млади чине 16,47% популације у Србији, односно 1/6 становништва, а да је у актуелном сазиву Народне скупштине Републике Србије у тренутку конституисања било укупно 28 посланика млађих од 30 година, док је тај број тренутно 22, што чини 8,8% у укупном броју представника. У Влади ниједан министар нити члан Владе није у категорији младих особа, док је на највишим функцијама у јединицама локалне самоуправе само један председник општине који спада у категорију младих, док их из ове категорије на месту градоначелника нема. Број јединица локалне самоуправе у којима нема младих одборника је 21, док је број оних где су млади заступљени у проценту од 10% и више 39 локалних самоуправа.[61] Тренд неповерења младих у институције је настављен а готово свака институција је оцењена горе него претходне године. Најмање неповерења млади имају у војску и цркву, а када је реч о конкретним личностима које су на највишим државним и друштвеним функцијама, једина особа која је добила нешто вишу просечну оцену јесте патријарх Порфирије.[62]

---

60 *Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2021*, Кровна организација младих Србије, 2021, доступно на интернет страници: https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-mladih-2021-4.pdf

61 *Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2021*, стр. 99–102.

62 *Исто*, стр. 123–125.

Младе жене знатно више сматрају да њихов положај није једнак и да је дискриминишући, а најмлађи испитаници позитивније оцењују активности као што је увођење квота за жене и мање се слажу са тврдњом да постоје мушка и женска занимања, наведено је у истраживању. Ниво хомофобије се може описати као висок због релативно високог нивоа противљења Закону о истополним заједницама, браку и усвајању деце од стране истополних парова.[63]

Спроведено истраживање из публикације ***Међугенерацијска солидарност за све генерације***[64] имало је циљ да се истраже ставови и вредности које припадници различитих генерација имају о другим генерацијама, али и ставови о међугенерацијској солидарности током пандемије ковида 19 и да се на основу добијених резултата дају препоруке за развој јавних политика које би омогућиле да се унапреде међугенерацијска солидарност и међугенерацијска одговорност, али и социјална кохезија у друштву укључујући и кризне ситуације. Подаци из овог истраживања показују да 84,2% испитаника сматра да „млади имају шта да кажу и да је њихово мишљење важно". Постоји позитиван став према младима и њиховом мишљењу, и овај позитиван став је посебно присутан међу старијим испитаницима, чак (90%) њих сматра да „млади имају шта да кажу и да је њихово мишљење важно". С друге стране, 67,5% испитаника сматра да и старији имају драгоцено искуство и знање и да млади треба да им се чешће обраћају за савет. Традиционалан, патријархални систем вредности донекле има утицаја на ставове свих генерација. Највећи број испитаника (78,10%) не слаже се с тврдњом „старији су дужни да издржавају своју децу и унуке док су живи", док се 79% испитаника слаже са тврдњом да „млади треба да буду финансијски независни". Овакви резултати показују да су све генерације свесне да је за достојанствен живот сваке генерације неопходна финансијска сигурност и да свако треба да живи од свог рада, а да би се то остварило, друштво треба да обезбеди адекватно подстицајно окружење. Са ставом „старији представљају оптерећење за друштво и економију своје земље" не слаже се 76,30% испитаника, очекивано старији се најмање слажу 90%, али се и 74,3% средовечних испитаника и 76,5% младих такође не слаже са овом тврдњом.

У овој публикацији је такође наведено да се ниједна старија особа у узорку није у потпуности сложила са ставом – „старијима је место у дому, где нису оптерећење породици" што је важно узети у обзир у погледу тога да смештање у дом треба да буде ствар слободно изражене воље. Са тврдњом да млади и старији могу да проведу квалитетно време заједно кроз различите активности постоји висок ниво слагања са распоном од 90% на страни старијих, преко

63 *Исто*, стр. 153.

64 *Међугенерацијска солидарност за све генерације*, Центар за подршку и инклузију Хелп Нет, мај 2021, доступно на интернет страници: http://helpnet.rs/wp-content/uploads/2021/05/MEDJUGENERACIJSKA-SOLIDARNOST-1.pdf

88,5% међу средовечнима до 85,3% код младих испитаника, што указује на јак потенцијал за међугенерацијску сарадњу по многим основама.[65]

Сличан опис стања дат је и у публикацији ***Утицај Ковид-19 кризе на запосленост: Фокус на рањиве категорије***,[66] Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, у којој је наведено да се у Србији могу издвојити две посебно рањиве старосне групе када је у питању положај на тржишту рада и то млади (15–29 година) и старији (50 година – 64 године), а у контексту кризе и мера ванредног стања, посебно се могу издвојити и запослени преко 65 година. Млади представљају посебно рањиву групу и често се суочавају с бројним изазовима приликом тражења квалитетног запослења, а показује се да је ситуација на тржишту рада у моменту када млада особа завршава школовање пресудна за њену каријеру. Млади имају ниску стопу активности и високу стопу незапослености (27,5%), која је у Србији највећа управо у овој старосној групи. Изузетно је важно посматрати стопу NEET (*Not in Education, Employment or Training*) односно удео младих који се нити школују, нити раде у укупној популацији. Висока стопа учешћа младих НЕЕТ категорије у укупној популацији представља глобални изазов и један од приоритета Међународне организације рада. У Србији, ова стопа је 2019. износила 15,3%. Такође, подаци указују на то да је током кризе дошло до повећања NEET стопе – са 17,5% на 20,1%.

С друге стране, старији радници (од 50 година до 64 године) такође се сматрају рањивом старосном групом. Старији се све више суочавају са губитком посла и са пословима привременог или сезонског карактера. У Србији 43% запослених припада рањивим старосним групама (не рачунајући пољопривреду).[67] Млади, односно старији радници чине приближно петину радне снаге. Такође, рањиве старосне групе нешто су чешће међу неформално ангажованима, него међу формално запосленима.

Налажење достојанственог запослења често представља значајан изазов за жене, које мање учествују у радној снази, тј. на глобалном нивоу учешће жена у радној снази је за 26 процентних поена ниже него код мушкараца. У Србији је стопа активности жена 61%, док је стопа мушкараца знатно виша и износи 75%, стопа запослености жена износи 54%, док је стопа запослености мушкараца 67%.[68] Уколико су активне на тржишту рада, жене теже долазе

65 *Исто*, стр. 47.

66 *Утицај Ковид-19 кризе на запосленост: Фокус на рањиве категорије*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, јануар 2021, доступно на интернет страници: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/01/Uticaj_COVID-19_krize_na_zaposlenost.pdf

67 *Утицај Ковид-19 кризе на запосленост: Фокус на рањиве категорије*, стр. 47.

68 *Исто*, стр. 48.

до квалитетног запослења и чешће су незапослене. Највећи број жена старијих од 45 година у Србији ради у сектору остале прерађивачке индустрије (56.000), 32.000 жена ради у сектору трговине на мало храном, док је 28.000 жена запослено у сектору професионалних услуга. Ипак, значајан број њих ради и у високо погођеном сектору хотелијерства и угоститељства (16.000) и у сектору личних услуга (7.000). У секторима с најповољнијом образовном структуром, као што су ИКТ или сектор образовања и стваралаштва, ради мањи број старијих жена.

Поступање државних органа по препорукама Повереника

На основу свеукупног сагледавања стања из расположивих података и праксе институције током године, Повереник у редовним годишњим извештајима даје препоруке за отклањање уочених проблема. У 2021. спроведене су у целости поједине препоруке које је Повереник дао у свом годишњем извештају за 2020. годину, а поједине препоруке спроведене су у само одређеном делу. О спровођењу препорука говоре и подаци из извештаја које су Поверенику доставили државни органи у вези са реализацијом Закључка Народне скупштине број 100 од 29. децембра 2021. поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2020. годину.

Информације о спроведеним активностима Поверенику су доставили: Министарство државне управе и локалне самоуправе, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство трговине, туризма и телекомуникација, Министарство за бригу о селу, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Кабинет министра за иновације и технолошки развој, Министарство омладине и спорта, Министарство здравља, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре и Министарство за бригу о породици и демографију. Информације нису доставили: Министарство културе и информисања и Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог.

Узимајући у обзир обим спроведених активности, у даљем тексту је дат кратак преглед свих достављених извештаја.

Министарство државне управе и локалне самоуправе (МДУЛС) доставило је податке о реализацији два пројекта међуопштинске сарадње који се односе на успостављање подршке слепим, слабовидим и глувим особама, а укључују пружање сервисних информација доступних у звучном облику и на знаковном језику путем апликације за мобилни телефон „Инфо за све“. У области унапређења права припадника ромске националне мањине у остваривању права на упис у матичну књигу рођених, Министарство је предузимало

активности у складу са Споразумом о разумевању између Заштитника грађана и Високог комесаријата за избеглице – Представништво у Србији, у оквиру којег је донета инструкција за поступање у случајевима рођења детета чији родитељи немају лична документа ради омогућавања уписа у матичну књигу рођених. МДУЛС указује на то да је у целости спроведен секторски посебан програм обуке матичара за 2021. годину, као и да је донет секторски посебан програм обуке матичара за 2022. годину, који садржи тематске целине које се односе на унапређење знања и вештина матичара у остваривању права на упис података о промени пола у матичну књигу рођених, као и на права припадника ромске националне мањине у области матичних књига.

Из достављеног извештаја овог министарства произлази да су предузете активности на унапређењу положаја особа са инвалидитетом посебно оне препоруке Повереника која се односи на приступ особа са инвалидитетом службама за хитне интервенције, СОС линијама и сл. Из достављеног извештаја следи и да су предузете мере на унапређењу положаја припадника ромске националне мањине али и других грађана, на омогућавању уписа у матичну књигу рођених, што представља реализацију препоруке Повереника у вези са унапређивањем положаја Рома у погледу обезбеђивања личних докумената, са чим је у вези и унапређење знања и вештина матичара. Од значаја је и обука матичара у вези са уписом података о промени пола у матичну књигу рођених, поводом чега је Повереник реаговао препоруком мера током 2021. године.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР) навело је да је у сарадњи са партнерима израђен приручник „Психолошке кризне интервенције у образовно-васпитним установама“, који садржи конкретне препоруке за поступање запослених у установама у кризним ситуацијама, као што су болест, смрт, убиство, самоубиство ученика или запослених у школи. МПНТР учествује у спровођењу пројекта „Унапређени равноправни приступ и завршавање предуниверзитетског образовања за децу којој је потребна додатна образовна подршка“, којим ће се успоставити додатни механизми подршке инклузивном образовању. Настављена је примена мера подршке деци и ученицима ромске националности, а најзначајнији ефекти предузетих мера подршке огледају се у повећаном обухвату ромске деце системом образовања и васпитања, смањеном одустајању од образовања и спречавању раног напуштања образовања. Од марта 2021, под покровитељством Владе Републике Србије и МПНТР, припремљена је Национална платформа „Чувам те“, прва национална платформа за превенцију и заштиту од насиља у школама.

На основу достављених података, може се оценити да су предузете активности на унапређењу положаја ромске деце у области образовања, у складу са препоруком Повереника која се односи на примену подстицајних мера за ову друштвену групу, будући да је

повећан обухват ромске деце у систему образовања, као и да је смањено рано напуштање образовања. Поред тога, Влада и ресорно министарство предузели су активности на унапређењу равноправности и спречавању насиља у складу са препорукама Повереника које се односе на спречавање унапређивање координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља, уз даљи развој сервиса за подршку жртвама као и деци сведоцима насиља. Посебно је важно што је формирана прва национална платформа за превенцију и заштиту од насиља у школама.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (МРЗБСП) известило је да је усвојена Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године, као и Акциони план за спровођење Стратегије за период од 2021. до 2023. године, са посебном пажњом на унапређењу положаја на тржишту рада незапослених жена, младих, особа са инвалидитетом, корисника новчане социјалне помоћи и припадника ромске националне мањине. У области заштите особа са инвалидитетом припремљен је Акциони план (усвојен 8. априла 2021) за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године, у периоду од 2021. до 2022. године. Такође, на основу Одлуке Владе Републике Србије од 9. септембра 2021. образована је Међуресорна радна група задужена за креирање и спровођење оперативног плана за приступачност за период од 2020. до 2024. године. У априлу 2021. донет је Закон о социјалној карти, који је био предуслов за успостављање регистра Социјална карта у Србији, чија примена почиње 1. марта 2022. године. Уз то, крајем 2021. донет је Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, који у делу 2 Начела, дефинише у члану 5. начело недискриминације корисника. Донета је и Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници 2022–2026. године, којом се дефинишу даљи правци развоја у овој области и превенира даљи притисак на смештај у установе социјалне заштите. МРЗБСП реализује бројне пројекте из области унапређења положаја Рома, запошљавања маргинализованих и теже запошљивих група становништва, повећања запослености младих, омладинских активности, радног искуства и предузетничке праксе међу младима и мера активне инклузије и друго.

Надлежно министарство предузело је низ активности на унапређењу нормативног и стратешког оквира у складу са препорукама Повереника које се односе на потребу да се усвоје или измене/допуне поједини прописи, усаглашени са међународним стандардима у одговарајућим областима (запошљавање, унапређење положаја особа са инвалидитетом), као и да се израде стратешка документа и акциони планови чије важење је истекло или истиче како би се осигурао континуитет мера и активности с циљем унапређења положаја и остваривања равноправности свих друштвених група. Од посебног значаја јесте реализација препоруке

коју Повереник годинама понавља а која се односи на обезбеђивање архитектонске, информационе и комуникационе приступачности, односно примене принципа универзалног дизајна. Наиме, образована је Међуресорна радна група задужена за креирање и спровођење оперативног плана за приступачност за период до 2024. године. Такође, доношењем Закона о социјалној карти створена је претпоставка за спровођење препорука Повереника које се односе на боље таргетирање новчаних помоћи, деинституционализацију и развој услуга у заједници. Од посебне важности за реализацију наведених препорука јесте доношење Стратегије деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници.

Министарство трговине, туризма и телекомуникација (МТТТ) навело је да је усвојена Стратегија за развој дигиталних вештина у Републици Србији за период 2020–2024. године, којом се, наслањајући се на Дигиталну агенду за Србију, на целовит начин уређује развој дигиталних вештина становништва, док се Стратегија развоја информационог друштва и информационе безбедности у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године, која је такође усвојена, односи на развој информационог друштва и информационе безбедности. Реализовани су програми подизања нивоа дигиталне писмености и дигиталних компетенција жена из руралних области, као и активности Националног контакт-центра за безбедност деце на интернету, у оквиру којих је одржано 66 презентација програма превенције за безбедно и сигурно коришћење ИКТ технологија за укупно 1.470 ученика и 130 родитеља. Спроведена је годишња кампања са Јавним сервисом РТС „Старији од мреже не треба да беже“ на тему међугенерацијске сарадње, а реализоване су и активности подршке особама са инвалидитетом. У току је и реализација два капитална пројекта развоја ИКТ инфраструктуре у установама образовања, науке и културе и заједничке изградње широкопојасне комуникационе инфраструктуре у руралним пределима Републике Србије.

Поред унапређења нормативног и стратешког оквира, ресорно министарство је, такође, спроводило активности у складу са препоруком Повереника која се односи на спровођење програма и подстицање интегрисања тема у јавном и медијском простору (укључујући и друштвене мреже) с циљем промоције културе међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерацијске солидарности. Препоруке Повереника из посебних извештаја (о дискриминацији старијих грађана и деце) које се односе на развој дигиталних вештина грађана реализоване су делом доношењем Стратегије развоја информационог друштва и информационе безбедности у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године, као и реализацијом програма подизања нивоа дигиталне писмености и дигиталних компетенција различитих категорија становништва, посебно деце, уз развој оних дигиталних вештина које се односе на безбедност у дигиталном окружењу. Караванима и

реализацијом активности Националног контакт-центра за безбедност деце на интернету промовише се не само безбедност на интернету него и веће укључивање девојчица и жена у занимања која се традиционално подразумевају „мушки“, као што су техничка и програмерска занимања. Када су у питању старији грађана, реализацијом кампање са Јавним сервисом РТС спроводе се препоруке Повереника у вези са обезбеђивањем превазилажења дигиталног јаза и омогућавања старијих да користе ИКТ уређаје са циљем њихове веће укључености и информисаности.

Министарство за бригу о селу известило је да су у току прве године постојања успешно реализована четири програма ради побољшања услова живота и рада на селу, од којих је програм доделе бесповратних средстава за куповину куће усмерен на мотивисање становништва да остане на селу а младих да се врате на село решавањем стамбеног питања. У оквиру овог програма додељена су и средства за куповину куће за преко 100 припадника ромске националне мањине.

Мере финансијске помоћи које је надлежно министарство спровело у току 2021. у складу је са препорукама Повереника о потреби за спровођењем мера и активности ради смањења социјалне искључености и сиромаштва, смањења разлика између урбаних и руралних средина и унапређења равноправности грађана, нарочито рањивих друштвених група, као и унапређење ефикасности материјалне подршке појединцу и породици с циљем савладавања социјалних и животних тешкоћа, уз боље таргетирање корисника. Поред тога, од значаја је реализација препорука које се односе на унапређење положаја Рома и Ромкиња, у конкретном случају решавања стамбених проблема с којима се сусрећу.

Кабинет министра за иновације и технолошки развој пружио је податке о реализацији Програма подршке развоју и промоцији женског иновационог предузетништва, чији је општи циљ системско унапређење женског иновационог предузетништва на националном и локалном нивоу. Током 2021. одобрена је реализација 16 пројеката, чији ће ефекти бити сагледани након што сви корисници средстава доставе коначне извештаје о реализацији.

У складу с препоруком Повереника која се односи на активне мере подстицања запошљавања жена и женског предузетништва министарство је у току извештајне године реализовало одговарајуће програме подршке. Ово је један од начина за реализацију препорука Повереника које се односе на смањивање родних празнина на тржишту рада и стимулисање женског иновационог предузетништва, што води ка унапређењу родне равноправности и положаја жена.

Министарство омладине и спорта доставило је податке о реализацији 10 пројеката током 2021. године, са фокусом на оснаживање младих кроз вршњачку едукацију, едукативне радионице, подизање свести о родно заснованом насиљу, подстицање младих на волонтеризам и активизам, као и унапређење положаја младих са инвалидитетом. Пројекат под називом „ИТ Академија за младе незапослене жене“ у сарадњи са „Новосадском женском иницијативом“, имала је за циљ да путем едукације за интернет програмирање допринесе подизању стручних компетенција младих жена, као и њихово економско оснаживање. У сарадњи са „Удружењем Рома Беочин“ реализован је пројекат „Подстицање запошљавања младих Рома кроз самозапошљавање и предузетништво“, који је имао за циљ побољшање положаја младих Рома и Ромкиња кроз креирање специјалних програма за самозапошљавање и предузетништво. Министарство указује на важност спровођења циљева који су предвиђени Акционим планом за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године. Оно обавештава да је започело израду Предлога Правилника о ближим условима и начинима препознавања облика злостављања, злоупотребе, дискриминације и насиља над децом у спорту. МОС наглашава да је имплементирало антидискриминационе мере у све своје политике, у стратешка документа и акционе планове, као и да су представници Параолимпијског комитета Србије укључени у сва тела Министарства омладине и спорта.

Поред унапређења стратешког оквира, надлежно министарство предузело је различите активности у складу са препоруком Повереника која се односи на креирање јавних политика за младе уз њихово учешће, којима се подстичу најбољи ефекти, већа укљученост и побољшање њиховог положаја. Поред тога, предузете су мере на унапређивању положаја Рома, јачањем њихових капацитета и приступа запошљавању и другим услугама, на шта је Повереник указао у препорукама за унапређење равноправности из извештаја за 2020. годину. Од нарочитог значаја јесу и активности које се предузимају на едукацији младих, њиховом оснаживању кроз вршњачку едукацију, подизању свести о родно заснованом насиљу, као и подстицању младих на волонтеризам и активизам, што су препоруке Повереника дате у Посебном извештају о дискриминацији деце. Такође, значајно је и подстицање укључивања деце у спортске активности, уз израду аката којима ће се препознавати злостављање, злоупотреба, дискриминација и насиље над децом у спорту, на шта је Повереник такође указао у свом посебном извештају.

Министарство здравља известило је да њихови представници учествују у раду мултисекторских радних група које израђују стратешка документа. Ово министарство је нагласило да је израдило Програм заштите и спасавања у ванредним ситуацијама. Такође, наводе ажурирани Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у Републици

Србији, израђен од стране Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, који је и обрађен у овом извештају.

У складу са препоруком Повереника о потреби да се установе јасне, прецизне и примењиве процедуре за поступање у свим фазама кризних догађаја министарство је известило да је израдило одговарајући програм заштите и спасавања у кризним ситуацијама. Поред тога, министарство је предузело активности и у вези са препоруком о сачињавању родно осетљивих статистичких извештаја који се односе на пријаве насиља и процесуиране случајеве, са акцентом на посебно осетљиве групе као што су девојчице, старије жене, жене са инвалидитетом, Роми и Ромкиње, ЛГБТИ и друго.

Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре известило је да је усвојен Закон о изменама и допунама Закона о уговорима о превозу у железничком саобраћају, чиме је настављен поступак усклађивања са правним тековинама ЕУ у области права и обавеза путника у железничком саобраћају, као и права особа са инвалидитетом и особа са смањеном покретљивошћу које користе услугу железничког превоза. Припремљен је Нацрт закона о изменама и допунама Закона о железници кроз који ће бити имплементиран део одредаба Уредбе 1371/2007 у вези са унапређењем путовања особа са инвалидитетом и смањеном покретљивошћу. У оквиру пројекта ИПА 2014 – „Побољшање социоекономских услова живота ромске популације“ припремљена су пројектна решења за становање за преко 340 ромских породица, а за преко 120 је обезбеђено финансирање будуће градње социјалних станова. У оквиру пројекта „Повећање приступачности јавних објеката особама са инвалидитетом и отежаним кретањем“ реализују се грађевински радови на реконструкцији и адаптацији јавних објеката широм Србије, док је у оквиру пројекта „ЕУ подршка инклузији Рома – Оснаживање локалних заједница за инклузију Рома“ при крају припрема 12 комплета техничке документације за изградњу комуналне инфраструктуре за општине Сомбор, Пећинци, Младеновац, Велико Градиште, Кучево, Алексинац, Лесковац, Сурдулица, Врањска Бања, Лебане, Бела Паланка и Бојник. Спроведена је правна подршка за житеље подстандардних ромских насеља за потребе озакоњења њихових објеката. Укупно 610 грађана је обучено о начинима решавања имовинских проблема за потребе озакоњења. Из то, у оквиру пројекта „Подршка Европске уније социјалном становању и активној инклузији“ закључени су грант уговори о изградњи социјалних станова са 19 општина/градова.

Надлежно министарство предузело је низ активности поводом препорука Повереника, како оних које се односе на унапређење нормативног оквира, тако и препорука за интезивирање рада на унапређењу архитектонске приступачности, са циљем омогућавања

неометаног приступа јавним објектима и површинама, превозу и услугама за особе са инвалидитетом, лицима која се отежано крећу, старијим суграђанима и деци. Такође, министарство је известило и о активностима у вези са препорукама за спровођење мера с циљем смањења социјалне искључености и сиромаштва, као и унапређење положаја ромске заједнице, првенствено кроз обезбеђивање приступа адекватном становању. На основу реализације ових активности више стотина припадника ромске националне мањине ће решити стамбена питања, било обезбеђивањем финансирања изградње станова, било озакоњењем постојећих објеката. Препоруке Повереника које се односе на оснаживање локалних самоуправа посебно у погледу приступа осетљивим групама се реализују кроз одговарајуће пројекте, попут пројекта „ЕУ подршка инклузији Рома – Оснаживање локалних заједница за инклузију Рома“.

Министарство за бригу о породици и демографију известило је Повереника да је у току 2021. вођен поступак за израду Породичног закона. Радна група за израду Нацрта закона о изменама и допунама Породичног закона сачинила је Преднацрт овог закона. Такође, током 2021. започет је процес доношења новог Општег протокола за заштиту деце од насиља (донет закључком Владе 05-Број: 560-826/2022-2 од 10. фебруара 2022. године), као и процес доношења новог Правилника о хранитељству, чија решења треба да доведу до унапређења положаја деце на алтернативном старању, посебно деце са сметњама у развоју (специјализовано хранитељство).

У складу са препоруком Повереника, ресорно министарство је предузело активности у погледу унапређивања нормативног и стратешког оквира. Посебно је значајно то што је, према подацима које је министарство доставило, радна група за израду Нацрта закона о изменама и допунама Породичног закона прихватила измене и допуне значајне за питање заштите равноправности, и то: забрана физичког кажњавања деце као васпитног средства, укидање малолетничких бракова, укидање потпуног лишења пословне способности, увођење нових облика и мера заштите у породици, промена личног имена лица које је променило пол итд. Поред тога, у складу са препоруком Повереника, доношење новог Општег протокола за заштиту деце од насиља доприноси унапређењу координисаног и ефикасног деловања институција система у пружању заштите од насиља.

КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ

Стање у погледу остваривања равноправности у овом извештају сагледано је на основу праксе Повереника, пре свега поступања по притужбама али и на основу других обраћања грађана институцији као централном националном органу специјализованом за заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности. Како број притужби упућених Поверенику није апсолутни показатељ присутности и раширености дискриминације у друштву, ради потпунијег прегледа стања кроз овај извештај су сагледани и други доступни извори, извештаји и друга акта ЕУ, међународних организација и уговорних тела, као и извештаји и истраживања домаћих институција и организација. Такође, Повереник редовно и сам спроводи различита истраживања, сачињава извештаје, анализира појаве, са основним циљем указивања на могуће начине за постизање напретка у остваривању и заштити људских права. Овакав приступ на годишњем нивоу омогућава шире сагледавање стања у погледу отваривања равноправности грађана, изазова са којима су се сусретали, али и напретка који је постигнут током године, уз давање препорука за даље унапређење стања и побољшање положаја нарочито оних друштвених група које су у већем ризику од дискриминације.

За друштвени и економски развој и побољшање квалитета живота свих грађана од значаја је разумевање појма и садржине људских права као и механизама њихове заштите, уз висок ниво информисаности и свести грађана и стварање таквог културног обрасца и друштвеног дискурса у коме се дискриминација осуђује, а равноправност поштује и подржава. Неопходна је и пуна примена антидискриминационог правног оквира од стране свих органа јавне власти, праћење међународне и домаће праксе и политика, као и ефикасно функционисање свих механизама за заштиту од дискриминације, како Повереника тако и судова. Владавина права, пуна заштита људских права и ефикасне институције треба да прати улагање у инфраструктуру, повећање инвестиција, развој економије, раст плата и запошљавање, како бисмо успешно наставили даљи укупни развој друштва у сваком погледу.

На основу сагледаног стања у погледу остваривања равноправности током године, издвојили су се поједини проблеми кључни у више различитих области, односно проблеми који погађају више друштвених група посебно оних које су у већем ризику од дискриминације. Ови проблеми су приказани у наставку текста, док су поједини проблеми везани нарочито за одређене друштвене групе приказани у деловима текста овог поглавља који се односе на дискриминацију по различитим личним својствима, у односу на здравствено стање, пол, брачни и породични статус, националну припадност, инвалидитет или друго лично својство. Препоруке за превазилажење уочених проблема

и унапређење стања дате су након сваког дела овог поглавља, односно након сагледаних кључних проблема, као и након сагледаног стања у односу на поједине друштвене групе.

Да су се грађани суочавали са извесним проблемима због и даље присутне здравствене кризе изазване пандемијом ковида 19 и њеним последицама потврђује најчешћи основ дискриминације према броју поднетих притужби Поверенику током године – здравствено стање. Имајући у виду да је 2021. већ друга година коју је обележила борба са пандемијом ковида 19, неспорно је да су првобитни проблеми превазиђени, док су поједини проблеми и даље присутни. Поред искуства и више знања и информација о вирусу, присутни су били поједини недостаци у управљању кризом, како у погледу доступности здравствене заштите, тако и у погледу приступа и усмерености економских мера, различитог тумачења прописа, недоумица у погледу имунизације становништва, неадекватне комуникације међу органима и са становништвом у јавности, доступности права и услуга, кршења неких радних права и отежавања положаја радника, оптерећености радника нарочито у здравственом и систему социјалне заштите и слично.

Нарочито се истицала потреба за што доступнијом и ојачаном здравственом заштитом и њеним пружањем у континуитету. Остваривање права на здравствену заштиту не би требало да представља проблем ниједном грађанину, без обзира на место пребивалишта, дијагнозу, године старости и друге карактеристике. Потврдила се потреба и за пуним и свеобухватним остваривањем и других права која су од виталног интереса за грађане током кризних ситуација, попут права из области социјалне заштите и образовања. Да је криза изазвана пандемијом ковида 19 указала на недостатке постојећих система социјалне заштите са аспекта адекватности и свеобухватности наведено је и у већ представљеном *Глобалном извешшају о социјалној заишшишши 2020–22. – Дойунски реїионални извешшај за Цен шралну и Исшочну Европу и Цен шралну Азију*[69] у коме се државе позивају да: унапреде пружање социјалне заштите проширењем обухвата; прошире фискални простор и определе довољно ресурса за њено финансирање; ојачају капацитете органа и организација које пружају и врше надзор над услугама социјалне заштите; пружају интегрисани одговор система социјалне заштите и служби за запошљавање на потребе грађана.

Као велики проблем у тренутку када је требало да сектори здравствене и социјалне заштите поднесу највећи терет у периоду сузбијања коронавируса,

69 *Глобални извешшај о социјалној заишшишши 2020–22. – Дойунски реїионални извешшај за Цен шралну и Исшочну Европу и Цен шралну Азију,* Међународна организација рада, 2021, доступно на интерент страници: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_831504.pdf

показала се дугогодишња забрана запошљавања као последица примене Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. Очување и повећање кадровских капацитета у овим секторима који су за грађане од виталног значаја од изузетне важности је, и то како у квантитативном тако и у квалитативном смислу, уз стално праћење не само потребног броја запослених стручних радника, него и њихове адекватне обучености за обављање свих послова. Од великог значаја за ефикасно функционисање система социјалне и здравствене заштите има стална едукација запослених, односно подизање знања и вештина за деловање у несрећама и различитим врстама кризних ситуација попут оваквих епидемиолошких.

Посебан проблем представља чињеница да су у овим системима доминантно запослене жене, које су због оптерећености система поднеле највећи терет здравствене кризе.

Важно!

Подсећамо да је Повереник у претходним извештајима указивао на ***недовољан број запослених у јавним службама*** (у области здравља, просвете, друштвене бриге о деци, инспекцијских послова и др.) и чињеницу да таквим односом ови веома важни системи не могу да одговоре постављеним задацима, а да то није на уштрб радних права запослених и корисника у остваривању њихових права.

Повереник је у раније поднетој иницијативи за стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору указао на то да је нарушена структура запослених у јавном сектору, као и да постоји озбиљан мањак запослених у кључним областима, као што су социјална и здравствена заштита. Имајући у виду да у овим секторима претежно раде жене, овај закон јесте, између осталог, имао неповољне ефекте како на жене, тако и на запошљавање младих.

Закон је престао да важи али је и даље предвиђена контрола запошљавања код корисника буџетских средстава, чиме се умањује и одговорност оних који управљају установама.

У претходном периоду су по овом питању учињени битни помаци, запослен је већи број младих лекара и других медицинских радника, исплаћени су бонуси због отежаних услова рада и обезбеђене друге врсте помоћи. Изграђени су нови и реновирани капацитети постојећих здравствених установа, попут болница и других здравствених установа у Новом Саду, Батајници, Нишу, Крушевцу и др., а истовремено је набављена одговарајућа савремена опрема за различите намене. Улагање у здравствену инфраструктуру сигурно је допринело бољем одговору на потребе грађана, међутим, због пандемије

ковида 19 потребе грађана како за здравственим, тако и за другим услугама су повећане, а и у области здравствене и социјалне заштите и даље недостаје одређени број стручних радника.

Специфичности потреба различитих друштвених група које су током криза у повећаном ризику захтевају правовремени и пуни одговор свих институција система за шта су предуслов одговарајући број и капацитети стручних радника, уз међусекторски приступ, нужно успостављање сарадње и укључивање што већег броја представника рањивих група у креирање одговарајућих одговора на кризну ситуацију и решавање конкретних проблема.

Такође, уочени проблеми током здравствене кризе нагласили су потребу на коју је Повереник годинама уназад указивао, а односи се на доступност услуга социјалне заштите у складу са потребама становништва на читавој територији Републике. Да се у области социјалне заштите финансира мали број услуга које су важне за осетљиве групе становништва, потврђују и налази из *Анализе утицаја европских интеграција на локалну самоуправу у Србији – област заштите основних права.*[70] Поједине услуге се не реализују уопште, поједине се реализују само одређени број месеци у току године, док се неке услуге спроводе као пројектне активности које престају са завршетком пројекта. Уочава се и потреба за пружањем социјално-здравствених услуга за кориснике који због свог специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом или надзором. Овакве услуге су значајне посебно када су у питању лица на домском смештају, али и она лица која не морају бити институционално збрињавана попут старијих који живе сами и у мање приступачним удаљеним срединама. Ради побољшања квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота неоспорна је потреба и за већим обезбеђивањем палијативног збрињавања на целој територији Републике.

Пракса Повереника указује на то да су неке од процедура за остваривање права компликоване и да неразумевање ових процедура код грађана изазива осећај искључености, дискриминације и неправде. У претходној години неке од тих процедура поједностављене су ширењем услуга преко портала Е-управа, међутим, и даље остаје проблем грађана који не располажу одговарајућим уређајима или адекватним информатичким знањима (попут појединих сиромашних, старијих грађана и других).

За остваривање свих предвиђених права грађана у пуном обиму и једнакост грађана пред законом императив је контрола поштовања и примене свих

70 *Анализа утицаја европских интеграција на локалну самоуправу у Србији – област заштите основних права* Стална конференција градова и општина, 2020, доступно на интернет страници: http://www.skgo.org/publications/download/506

прописа, на шта указују и притужбе поднете Поверенику посебно у области рада и запошљавања. У том смислу од великог значаја је улога инспекцијских органа и њихови капацитети како у смислу броја, тако и у смислу обучености. У различите едукације је потребно укључивати и друге актере, попут представника јединица локалне самоуправе, имајући у виду да се дешава да се због неразумевања стратешких праваца у појединим областима не образују одговарајућа тела, не креирају мере у односу на ефекте на конкретном подручју или се на локалном нивоу не приступа системски решавању проблема појединих друштвених група.

Поред здравствене кризе на глобалном нивоу, 2021. година обележена је и са више пријава насиља над женама и насиља у породици, а бројни извештаји и публикације сведоче да оваква ситуација има глобални карактер. У медијима су нарочито били запажени случајеви две младе, храбре глумице Милене Радуловић и Иве Илинчић да пријаве дугогодишње сексуално насиље од стране наставника глуме Мирослава Алексића. Крајем године на друштвеним мрежама је било више хиљада објава подршке и исповести девојака и жена под ознаком „Нисам пријавила“. Такође је објављено да је Милутин Јеличић Јутка, бивши председник општине Брус, осуђен на три месеца затвора због недозвољених полних радњи над запосленом, а медији су писали и о другим пријавама сексуалног насиља, попут пријаве против познатог глумца, случаја у Истраживачкој станици Петница и др. Неки од ових случајева су у поступку, док су неки окончани. Све ово говори да присуствујемо великој друштвеној промени и да су жене спремније да насиље пријаве, што је последица и чињенице да се претходних година о овој теми више говорило и позивало на пријаву случајева насиља, уз истовремени развој подршке и система заштите.

!

Према документима Уједињених нација ***насиље према женама је испољавање историјски неједнаких односа друштвене моћи између мушкараца и жена који су довели до дискриминације и доминације над женама од стране мушкараца и до спречавања потпуног напретка жена. Насиље према женама је један од основних друштвених механизама којима се жене присиљавају да буду у подређеној позицији у односу на мушкарце, препрека у постизању једнакости, развитка и мира.***[71]

71 *Декларација о елиминацији насиља према женама*, Резолуција Генералне скупштине УН 48/104 од 20. децембра 1993, *Пекиншка декларација – Платформа за акцију*, Пекинг, 1995, Резолуција 54/134 Генералне скупштине УН 1999.

Медији су о насиљу извештавали, често и на потпуно непримерен начин кршећи етички кодекс. Јавни и медијски простор, посебно друштвене мреже као канал комуникације, садржавали су дискриминаторне и сексистичке коментаре, говор мржње и најразличитије увреде, на шта је повереница указивала упозорењима и гостовањима у медијима, осуђујући овакве изјаве и поруке. Очигледна је потреба за сталном едукацијом медијских радника у вези са начином извештавања, али и даљим јачањем система подршке жртвама, као и јачањем институција које су за ову подршку надлежне. Потребно је предузимати даље кораке усмерене ка сузбијању родних стереотипа и сексизма, превенцији насиља кроз промовисање равноправности, затварању родних неједнакости на тржишту рада, оснаживању жена, постизању једнаког учешћа у различитим секторима и процесима одлучивања, родних улога у систему образовања, културе и медија и сарадњи свих институција система по овом питању. Тако је, са циљем праћења примене Закона о спречавању насиља у породици и побољшавања координисања надлежних државних органа, установа и других субјеката и делотворности спречавања и заштите од насиља у породици, образован Савет за сузбијање насиља у породици којим председава министарка правде. На првој седници овог савета истакнута је потреба наставка перманентне едукације и стручног усавршавања представника свих институција – јавних тужилаца, полицијских службеника, радника центара за социјални рад, здравствених и образовних радника, подстицања мултисекторске сарадње, уз укључивање медија и јачање кампања којима се подиже свест, како жртава, тако и стручне и шире јавности, ради пријављивања насиља у породици.

Током године је донето више прописа и стратешких докумената од важности за поједине друштвене групе које су у већем ризику од дискриминације, што је предуслов за побољшање њиховог положаја. Тако је усвојена *Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и*

насиља у породици за период 2021–2025. године,[72] на потребу чијег доношења је Повереник више година у својим препорукама указивао. У стратегији је наведено да је борба против насиља према женама и насиља у породици један од приоритетних циљева Владе, као и да се насиље према женама још увек не сагледава као манифестација историјски неједнаких односа моћи између жена и мушкараца. Жене су доминантне жртве насиља, а број фемицида се не смањује значајно. Ризику од родно заснованог насиља посебно су изложене жене из осетљивих друштвених група, као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене са села, самохране мајке, азиланткиње/мигранткиње, жене другачије сексуалне оријентације и родног идентитета и др. Као изазови у овој области се између осталог наводи:

- традиционалне културне норме и распрострањени родни стереотипи и предрасуде у којима се насиље према женама у великој мери толерише и оправдава;
- велика „тамна бројка“ насиља које се често не пријављује због страха од стигматизације, срамоте, недостатка подршке и разумевања средине, економске зависности и страха од учиниоца, али и због неповерења у ефикасност деловања институција система;
- правни оквир за спречавање и заштиту од родно заснованог насиља према женама, укључујући и његово инкриминисање и обештећење жртава, који није у потпуности усаглашен са међународним стандардима, док спровођење постојећих политика и мера у оквиру свеобухватног и координираног одговора надлежних институција није довољно ефикасно и делотворно;
- институционални поступци, стандарди и процедуре који још увек не обезбеђују задовољавајући ниво безбедности жена и деце, а постојеће услуге помоћи и подршке не пружају адекватан одговор на њихове потребе;
- није обезбеђено транспарентано, стабилно и одрживо финансирање политика, мера и специјализованих услуга за подршку жртвама.

Током 2021. донети су и Закон о родној равноправности и Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године,[73] чији је циљ превазилажење родног јаза и остваривање родне равноправности као предуслова за развој друштва и побољшање свакодневног живота жена и мушкараца, девојчица и дечака. Визија која се остварује овом стратегијом јесте родно равноправна Република Србија у којој су жене и мушкарци, девојчице и дечаци, као и особе другачијих родних идентитета равноправни, имају једнака права

72 „Службени гласник РС“, број 47/21.

73 „Службени гласник РС“, број 103/21.

и могућности за лични развој, пружају равноправан допринос развоју друштва и преузимају једнаку одговорност за будућност.

Доношење ових стратегија представља испуњење препорука Повереника из ранијих годишњих извештаја. Стратешки оквир од кључне је важности и за јачање капацитета институција, побољшање координације кључних актера и подизање нивоа свести грађана о овим темама.

!

Повереник више година препоручује органима јавне власти да је потребно да се израде стратешка документа и акциони планови чије важење је истекло, а нови стратешки правци некад се годинама не утврђују, што резултира непредузимањем мера и активности које су се могле предузети и тиме унапредити положај рањивих група становништва. Тако је **важење претходне *Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима (2011–2015)* истекло пре шест година.**

И Народна скупштина је својим Закључком поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за 2020. годину, између осталог, позвала Владу на усвајање стратешких докумената чије је важење истекло.

Препорука о потреби правовременог доношења појединих прописа или стратешких докумената и даље стоји имајући у виду да правни оквир није у потпуности заокружен када је у питању унапређење положаја појединих друштвених група – пре свега потребна је измена прописа о лишењу пословне способности, социјалној заштити, доношење стратешког документа о положају старијих грађана, правима детета и сл. Када су у питању узнемиравање на раду и насиље у свету рада, кључна сфера живота сваког појединца, неопходно је осигурати да се поштују, подстичу и остварују основна начела и права на раду, забрана дискриминације приликом запошљавања и на раду, укидање свих облика присилног, принудног и дечјег рада, заштита одређених категорија радника, достојанствен рад и сл. Реализација ових циљева, односно заштита свих радника и других лица у свету рада (лица која раде без обзира на њихов уговорни статус, лица која се оспособљавају, волонтери, лица која траже посао, појединци који врше овлашћења и др.) обухвата и приступање и потврђивање Конвенције број 190 Међународне организације рада, која се односи на забрану насиља и узнемиравања на раду.

Повереник је током године у складу са законским овлашћењем упутио више иницијатива за измене и/или допуне појединих прописа попут: Закона о финансијској подршци са децом; Кривичног законика; Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обаве-

зног здравственог осигурања; плана мера активне политике запошљавања усмерених искључиво ка појединим категоријама теже запошљивих жена и бројних других које су детаљније обрађене у одговарајућим деловима овог извештаја. У Посебном извештају о дискриминацији старијих грађана су као препоруке наведене потребе израде: *свеобухватної стратешкої документа о питањима старења и унапређења квалитета живота старијеї становништва* и *Акционої плана за спровођење Стратеїије развоја дипиталних вештина у Републици Србији,* док су у Посебном извештају о дискриминацији деце дате препоруке у вези са: *усвајањем стратеїије и операционализацијом мера и активности у поїледу остваривања права, социјалне укључености, смањења сиромаштва, координисаної деловања и друїих питања у вези са унапређењем положаја детета* и *усвајања прописа о свим правима детета.*

Током 2021. године Поверенику су у поступку доношења закона и других прописа углавном достављани текстови ових аката ради давања мишљења. Међутим, у појединим случајевима мишљење је тражено у року краћем од прописаног рока. За давање мишљења на Предлог стратегије за родну равноправност и Предлог стратегије превенције и заштите од дискриминације затражено је хитно достављање мишљења и дат непримерено кратак рок. Повереник је тим поводом нагласио да је потребно променити праксу кратких рокова за давање мишљења, као и да је приликом доношења стратешких докумената који се баве комплексним и веома важним темама потребно темељно сагледати све проблеме и предвидети мере које ће реално допринети постављеним циљевима, а свим релевантним актерима дати могућност да на систематичан и целовит начин анализирају стање и предложене мере. Са друге стране, почетком фебруара 2022. године усвојена је Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2022–2030. године, а да текст предлога ове стратегије претходно није достављен на мишљење Поверенику, као кључном органу за заштиту ове друштвене групе која је често изложена дискриминацији.

! Поједини органи су поново вратили у праксу креирање и усвајање прописа или по хитном поступку или без довољно времена за доношење добро анализираног и у пракси примењивог прописа. Са оваквом праксом се прекинуло пре неколико година, што је била једна од препорука Повереника у ранијим годишњим извештајима али и једна од главних примедаба у извештају Европске комисије за 2019. годину. Са оваквом праксом је неопходно потпуно прекинути, изузев у прописаним случајевима.

У току 2021. усвојен је и Закон о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације којим је извршено усаглашавање са правним прописима Европске уније чиме је испуњена обавеза из Акционог плана за Поглавље 23. Прецизније је формулисана надлежност Повереника, поједине одредбе поступка по притужбама и установљена нова надлежност која се односи на вођење евиденције о заштити од дискриминације. Овим законом прописано је да Повереник поред евиденције настале у његовом раду, води и евиденцију о правноснажним пресудама и одлукама донетим у прекршајним, кривичним и парничним поступцима због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација. Судови су дужни да за претходну годину, а најкасније до 31. марта текуће године, доставе Поверенику анонимизоване одлуке судова из ове области. У складу са законом, министар надлежан за област правосуђа је овлашћен да у року од шест месеци од дана ступања на снагу измена и допуна Закона о забрани дискриминације донесе подзаконски акт којим ће прописати начин вођења евиденције судова и начин њиховог достављања Поверенику. Овај подзаконски акт није донет иако је рок истекао на шта је Повереник указао Министарству правде, али треба имати у виду и да су у наведеном периоду у фокусу овог министарства биле измене Устава, те је сасвим разумљиво, с обзиром на важност овог процеса, одлагање доношења аката ниже правне снаге. За вођење електронске евиденције и проширену надлежност Повереника неопходно је обезбедити и додатна финансијска средства, као и јачање кадровских и техничких капацитета органа, што је препознато и у недавно усвојеној *Стратегији превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године*.

Планирано усклађивање законског оквира утиче и на спровођење приоритета у оквиру ПГ 23 на локалном нивоу, посебно на планирање, развој и спровођење локалних политика. Капацитети јединица локалне самоуправе за стратешко управљање неретко су на ниском нивоу, у већем броју локалних самоуправа нису активна локална међусекторска саветодавна тела која би се на систематски начин бавила укључивањем старијих особа и особа са инвалидитетом, али и младих. Мере за обезбеђивање приступачности службених зграда и просторија, као и јавних површина се не спроводе континуирано као ни обуке грађевинских инспектора који треба да врше надзор над испуњеношћу стандарда приступачности.[74]

Да би могли да се постигну бољи резултати, потребно је укључивати што већи број представника јединица локалне самоуправе и то у различите обуке и едукације, како оне које се односе на примену различитих прописа и мера, тако и обуке које се односе на забрану дискриминације. Поред тога, од важно-

74 *Анализа утицаја европских интеграција на локалну самоуправу у Србији – област заштите основних права*, Стална конференција градова и општина, 2020, стр. 121, доступно на интернет страници: http://www.skgo.org/publications/download/506

сти је и ниво информисаности и знања у области забране дискриминације и унапређења равноправности доносилаца одлука, невладиног сектора, медија, запослених у органима јавне власти, односно представника органа и организација којима се грађани обраћају, јер се на тај начин директно утиче и на остваривање права грађана и услуга које им стоје на располагању. Повереник је свестан значаја едукације свих актера због чега обуке које континуирано спроводи стално унапређује.

Тако је, поред обука које се реализују на традиционалан начин а имајући у виду и епидемиолошку ситуацију, Повереник снимио и две онлајн обуке о појму и облицима дискриминације, као и механизмима заштите. Едукације различитих актера у систему и даље треба да буду приоритет, како у области заштите од дискриминације, тако и у области заштите од насиља и другим областима.

Као један од кључних проблема препознаје се ризик од социјалне искључености и дискриминације што посебно погађа сиромашне грађане. Према истраживањима о приходима и условима живота (SILC), стопа ризика од сиромаштва 2019. износила је 23,2% (EU – 27 16,5%), а стопа ризика од сиромаштва или социјалне искључености била је 31,1% (EU – 27 21,1%) наведено је у поменутом *Извештају о напретку Републике Србије за 2021. годину*. Према подацима Републичког завода за статистику стопа ризика од сиромаштва се у 2020. години смањила и износила је 21,7%. Као и претходних година, наведено је у извештају Европске комисије, сиромаштва има више у руралним подручјима него у урбаним подручјима. Сваки десети запослени (9,2%) у ризику је од сиромаштва, што значи да не може да задовољи своје основне потребе, упркос томе што ради. Око 47,7% становништва је субјективно сиромашно (напредак у односу на 58,4% у 2018), тј. њихов одговор на питање о могућности домаћинства да „састави крај с крајем“ јесте да то чине са „потешкоћама“ и „великим потешкоћама“, што сврстава Србију на дно листе европских земаља које спроведе SILC анкете. Неједнакост у расподели дохотка је велика и износила је 33,3% Гинијевог коефицијента према приходу у 2019. години (35,6% у 2018), што је било изнад овог коефицијента у ЕУ-27 (30,2%). Однос квинтила прихода био је 6,5 у 2019. години (8,58 у 2018. години). То значи да је најбогатијих 20% становништва имало приход 6,5 пута већи од 20% најсиромашнијих. У истом периоду вредност квинтилног односа у ЕУ-27 износила је 4,99. Последице пандемије ковида 19 на угрожене појединце треба

пажљиво пратити, не постоје мере које су посебно осмишљене за заштиту најугроженијих. Утицај социјалних трансфера на смањење сиромаштва је са 18,02% у 2019. у Србији далеко испод просека ЕУ-27 од 32,38%.

Ове неједнакости у највећој мери последица су неједнакости на тржишту рада, непотпуног приступа најугроженијим деловима друштва, односно обухвата и таргетирања мерама социјалне политике, родних неједнакости и неједнакости у образовању. Значајан део популације је у дуготрајном сиромаштву које расте из године у годину, наведено је у анализи Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије.[75] Дуготрајно сиромаштво утиче на образовна постигнућа, ниво криминала и будућа примања, а вероватноћа да ће деца која одрастају у сиромашним породицама постати сиромашни одрасли већа је него код опште популације и расте са дужим излагањем сиромаштву, те је изузетно важно предузимати мере за смањење сиромаштва које треба да обухватају приступ образовању, приступ тржишту рада и боље таргетирање социјалних трансфера.

Поред наведеног треба имати у виду и демографску структуру становништва коју карактеришу демографско старење и висока просечна старост становништва, опадање стопе фертилитета и висина стопе морталитета, уз и даље постојање миграција и одласка младих. Према подацима Републичког завода за статистику, млади старости 16 година – 24 године у Србији изложени су већим ризицима од сиромаштва и социјалне искључености него укупно становништво. У публикацији *Не изоставити никога из развоја! Напредак у остваривању циљева одрживог развоја међу младима у Србији*,[76] наведено је да 20% младих старости 15–29 година нити се школује, нити је на тржишту рада. У овој публикацији је наведено да млади не само да имају мање шансе да се запосле већ имају и мање шансе да се формално запосле и тако стекну права која произлазе на основу рада, попут пензијско-инвалидског и здравственог осигурања, осигурања за случај незапослености и других права.

Корисници новчане социјалне помоћи указују на то да је износ ове помоћи низак и да нису у стању да задовоље ни минималне потребе. Висина новчане социјалне помоћи се, у складу са законом, усклађује са индексом потрошачких цена у претходних шест месеци, на основу статистичких података, два пута годишње. Последње решење о номиналним износима новчане социјалне

---

75 *Анализа дугогодишњег сиромаштва у Републици Србији*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, октобар 2021, доступно на интернет презентацији: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/Analiza_dugotrajnog_siromastva_u_Republici_Srbiji.pdf

76 *Не изоставити никога из развоја! Напредак у остваривању циљева одрживог развоја међу младима у Србији*, Републички завод за статистику, Београд, 2021, доступно на интернет страници: http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/giz-rzs-ne-izostaviti-nikoga-iz-razvoja-mladi.pdf

помоћи донето је октобра 2021. године,[77] с номиналним износом од 9.115 динара за појединца, за сваку наредну одраслу особу 4.558 динара, а за дете до 18 година 2.735 динара.

Конкретне ефекте на смањење социјалне искључености и сиромаштва је тешко постићи без ефикасне материјалне подршке појединцу и породици ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, доброг таргетирања мера социјалне политике, превазилажења неједнакости на тржишту рада, доступности образовних могућности, родне равноправности, унапређивања мера подршке породици са децом и мера популационе политике, пре свега имајући у виду мере усклађивања рада и родитељства, обезбеђивање довољног броја и доступности установа за бригу о деци.

На проблем сиромаштва током године додатно су утицале последице здравствене кризе, и због тога смањене могућности зараде, умањени обим или евентуални губитак посла и сл. Чињеница је да је током здравствене кризе држава пружила помоћ и грађанима и привреди. Тако је, примера ради, само током прве године здравствене кризе обезбеђена универзална помоћ приватном сектору од више од четири минималне зараде по запосленом и новчана помоћ од 100 евра свим пунолетним грађанима. Ова помоћ је ублажила економске и социјалне ефекте пандемије и представљала је не само финансијску него и психолошку подршку, у највећој мери штитећи оне без или са најнижим приходима чиме је спречено ширење сиромаштва током 2020. године. Ова подршка је била слична просеку подршке дате у земљама Европске уније или двоструко виша у односу на све друге западнобалканске земље. У току 2021. обезбеђен је и трећи пакет помоћи (у укупном износу од 249,4 милијарде динара), тако да је са претходно обезбеђеном подршком, грађанима и привреди намењено 953 милијарде динара, односно приближно осам милијарди евра.[78]

Повереник посебну пажњу посвећује равноправној друштвеној укључености сиромашних грађана и у својим мишљењима и нарочито препорукама мера указује на потребу и могуће начине за превазилажење конкретних проблема (поједини примери детаљније појашњени у даљем делу текста овог извештаја).

77 „Службени гласник РС“, број 99/21.

78 Листа економских мера за помоћ привреди и грађанима за ублажавање последица пандемије болести ковид 19 изазване вирусом SARS-CoV-2, Министарство финансија, доступно на интернет адреси: https://mfin.gov.rs/aktivnosti/ekonomske-mere-za-pomoc-privredi-i-gradjanima

Повереник је Влади Републике Србије упутио препоруку мера указујући на то да уредбама за спровођење економских мера за смањење негативних ефеката проузрокованих пандемијом коронавируса које је Република Србија усвојила, нису једнако утицали на смањење негативних ефеката проузрокованих пандемијом на најчешће дискриминисане групе, односно оне који су у највећем ризику од социјалне искључености и сиромаштва, издвајајући као најпогођеније децу, вишечлане породице, жене, неформално запослене и незапослене особе, али и представнике Ромске националне мањине.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-vladi-povodom-programa-ekonomskih-mera-2/

Као једна од последица, између осталог, и здравствене кризе уочен је и даље отежан положај радника, посебно у делатностима које су више погођене кризом (попут социјалне и здравствене заштите, трговине, образовања и сл.), веће коришћење неких правних института радног права који раније нису били или су били коришћени у мањој мери попут рада од куће који је и током 2021. био присутан, као и губитка послова у појединим гранама или смањеног обима посла који је довео и до мањих прихода (туризам, угоститељство и др.). Потребно је прилагођавање прописа о раду посебно у погледу прецизнијег регулисања права радника, као и јачања инспекцијских контрола и самих инспекцијских органа на шта Повереник указивао и претходне године. Посебни проблеми јесу запошљавање младих и њихов положај у првим годинама рада. Послодавци младе неретко користе као замену за раднике запослене на неодређено време, како преко приправничког односа, тако и вишегодишњим ангажовањем на уговорима о привременим и повременим пословима, на шта је Повереник указао и у мишљењима на нацрте закона о радном ангажовању на сезонским и другим повременим пословима, радну праксу и слично.

Са друге стране, бројна истраживања указују на то да је ефекте на веће запошљавање и коришћење пуног капацитета радника немогуће остварити без постизања родне равноправности на тржишту рада, кроз веће учешће жена (као највеће групације теже запошљивих лица). Према резултатима раније поменутог истраживања Повереника *Родна равноправност и равнотежа између пословног и приватног живота* неплаћени рад је претежно „женски посао“ – подаци показују да жене проводе значајно више времена у старању о деци на недељном нивоу у односу на мушкарце, а највећу помоћ око деце пружају баба и деде. Чак 33% испитаница (од 18 година до 24 године) као последицу бриге о деци навело је и прекид радног односа. У овом смислу велики значај има подстицање равномерног дељења кућних обавеза и

обавеза бриге о деци и другим члановима породице, пре свега старијима. О могућности реализације оваквих мера говоре и резултати истраживања *Усклађивање рада и родитељства* (*послодавци и запослени родитељи*)[79] према којима једнократну финансијску помоћ за рођење детета обезбеђује сваки трећи послодавац (33,3%), а при томе је велики број послодаваца који не обезбеђују ову меру (око 90%) спреман да је обезбеди уз додатне пореске олакшице. Такође, 72% послодаваца је у будућности спремно да уложи додатне напоре и обезбеди финансијска средства за помоћ родитељима када деца полазе у школу уколико би држава обезбедила мере стимулативне пореске политике. Највећи број послодаваца (66,7%) изјаснио се да спроводи активности и мере у вези са превазилажењем проблема које запослени родитељи имају при усклађивању радних и породичних обавеза.

Приликом креирања мера и механизама активне политике запошљавања, посебно на локалном тржишту рада, треба водити рачуна о ефектима таквих мера на запошљавање и одржање запослења, посебно водећи рачуна о теже запошљивим лицима. Истовремено, потребно је користити компаративне предности појединих заједница, на начин да се креирају такве мере које подстичу развој, користе компаративне предности локалне заједнице и уважавају потребе локалног тржишта рада.

Добри ефекти на дужи рок у погледу већег запошљавања али и унапређења положаја запослених, подразумевају и активније укључивање послодаваца у ове процесе. Тако је према резултатима једног истраживања о најпожељнијем послодавцу за 2020. годину, 10.000 испитаника изабрало као најпожељнију компанију која је усвојила флексибилне моделе рада који пружају запосленима могућност рада од куће, постепен повратак са породиљског одсуства, скупљање и коришћење прековремених радних сати у оквиру „банке сати“, рад у канцеларијама послодавца у свом месту становања уколико се њихово радно место налази у другом граду, која је закључила уговор о раду са преко 95% лица која су раније била ангажована преко агенција за запошљавање и сл. Ови подаци указују на неке од мера потребних и важних у савременим условима, које могу да имају дугорочно веће ефекте.

Опште препоруке

У овом делу извештаја обрађене су препоруке које се односе на унапређење равноправности у свим областима без обзира на конкретно лично својство лица или групе лица, док су у наставку дате препоруке које се односе на уна-

79 *Усклађивање рада и родитељства* (*послодавци и запослени родитељи*), Министарсво за бригу о породици и демографију, 2021, стр. 15 – доступно на интернет страници: https://www.divac.com/upload/document/uskladjivanje_rada_i_roditeljstva_poslodavci.pdf

прећење положаја конкретних друштвених група по појединим основима, у складу са учесталошћу обраћања Поверенику.

Опште препоруке које следе дате су на основу анализе праксе Повереника и сагледаног стања у погледу остваривања равноправности из различитих извештаја и других аката ЕУ, међународних организација и уговорних тела, као и извештаја и истраживања Повереника, домаћих институција и организација, по свим основима и областима дискриминације.

Опште препоруке:

– унапређивати квантитативне и квалитативне капацитете у системима пре свега здравствене и социјалне заштите, али и других јавних служби у области образовања, друштвене бриге о деци, инспекцијских послова и др., како би могли у свим ситуацијама, укључујући кризне ситуације, у пуној мери да одговоре на потребе грађана и обезбеде остваривање свих права у континуитету и у пуном обиму;

– изменити, односно допунити или донети поједине прописе, усаглашене са међународним стандардима у одговарајућим областима (попут прописа о социјалној заштити, финансијској подршци породици са децом, права детета, прописа у вези са пословном способношћу и др.), са циљем унапређења положаја и остваривања равноправности свих друштвених група;

– донети подзаконски акт којим се прописује начин вођења евиденције судова о правноснажним пресудама и одлукама донетим у прекршајним, кривичним и парничним поступцима због повреде одредаба којима се забрањује дискриминација, као и начин њиховог достављања Поверенику, уз обезбеђивање средства за успостављање и вођење евиденције;

– уредити прописе о раду у погледу детаљнијег регулисања рада од куће, флексибилног радног времена и других одредаба у циљу побољшања положаја радника, усклађивања рада и родитељства и сл. Приступити потврђивању Конвенције број 190 Међународне организације рада која се односи на забрану насиља и узнемиравања на раду;

– израдити стратешка документа и акционе планове чије је важење истекло или истиче (попут стратегија развоја образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, о старењу, акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност и др.), како би се осигурао континуитет у спровођењу мера и активности;

– континуирано јачати капацитете локалних самоуправа, уз додатне едукације запослених на локалном нивоу о донетим прописима и стратешким документима, њиховим циљевима и начинима за реализацију предвиђених активности, с циљем постизања најбољих резултата у односу на специфичности локалне самоуправе;

– наставити спровођење мера и активности ради смањења социјалне искључености и сиромаштва посебно друштвених група које су у већем ризику, смањења разлика између урбаних и руралних средина, уз стварање инфраструктурних предуслова (саобраћајна инфраструктура, снабдевање водом, струјом и сл.);

– креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица нарочито на локалном тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и друге карактеристике незапослених лица;

– унапредити ефикасност материјалне подршке појединцу и породици с циљем савладавања социјалних и животних тешкоћа, уз боље таргетирање корисника, са посебним акцентом на услуге, мере усклађивања рада и родитељства и мере подршке породици са децом. Релаксирати имовински услов за остваривање права на новчану социјалну помоћ за најстарије грађане;

– у јавном и медијском простору спроводити програме и подстицати теме којима се промовише култура међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерацијске солидарности;

– континуирано реализовати едукативне програме за препознавање и реаговање на дискриминацију за све актере, укључујући запослене у органима јавне власти и свим областима друштвеног живота. Радити на укључивању свих друштвених актера на препознавању и превенцији говора мржње, сексизма, хомофобије, трансфобије и сл., узнемиравајућег или понижавајућег поступања у јавном простору по било ком основу, као и њиховом адекватном и правовременом санкционисању;

– константно унапређивати координисано и ефикасно деловање свих институција система у пружању заштите од насиља, уз даљи развој сервиса за подршку жртвама и деци сведоцима насиља, обезбеђивању бесплатне правне помоћи, као и у подизању свести јавности о препознавању насиља и његовом пријављивању.

Дискриминација на основу здравственог стања

Здравствено стање као основ дискриминације у пракси Повереника је протекле две године најчешћи основ који су грађани наводили у притужбама, што је и очекивано имајући у виду здравствену кризу изазвану коронавирусом. Тако је током 2021. поднето 113 притужби по овом основу, што га према учесталости појављивања сврстава на прво место по броју поднетих притужби са 15% од укупног броја поднетих притужби. Здравствено стање се као

основ дискриминације неретко наводи у комбинацији са још неким личним својством и то најчешће инвалидитетом и старосним добом.

Као и ранијих година, највише притужби је поднето у области рада и запошљавања, као и у области здравствене заштите и поступања органа јавне власти, што је и очекивано нарочито имајући у виду и даље присутну пандемију.

Пандемија ковида 19 и током 2021. године утицала је на отежан приступ здравственој заштити свих грађана изузев нековид пацијената, али и њихов отежан приступ у периодима већих таласа оболевања. Ту спадају особе са инвалидитетом, старији, хронични болесници, онколошки пацијенти, особе које се лече дијализом, оболели од ретких болести, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, деца, трансродне особе и други. Обезбеђење приступа редовним здравственим услугама и терапијама, прегледима и психолошкој подршци током криза, укључујући приступачне здравствене објекте, као и јасне и ефикасне процедуре пружања услуга из области здравствене заштите у кризама, само су неки од изазова произашлих из кризе изазване епидемијом ковида 19. У *Годишњем извешшају о акшивносшима*[80] комесарке Савета Европе за људска права између осталог оцењено је да актуелна криза изазвана пандемијом ковида 19 служи као увеличавајућа лупа за све постојеће неједнакости у читавој Европи, као и да те неједнакости нарочито погађају старије, жене, ЛГБТИ особе и етничке мањине.

80 „Annual activity report 202“, Dunja Mijatović, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, Strasbourg, 21 April 2021, https://rm.coe.int/0900001680a2150d

Негативни ефекти здравствене кризе видљиви су нарочито када је у питању просторна доступност примарне и превентивне здравствене заштите, али је овај проблем био присутан и раније. Тако је и у извештају *Повезујемо тачке*,[81] између осталог, наведено да се од доношења одлуке о забрани запошљавања у јавном сектору број становника на једног лекара увећава. У периоду 2011–2017. број лекара запослених у јавном сектору је смањен за 5% (лекара опште медицине за 18,2%, а лекара специјалиста и на специјализацији за 2,5%), док је у истом периоду број стоматолога смањен за више од једне четвртине. Посматрано по регионима, смањење броја лекара веома је неравномерно и највише је погођен регион Јужне и Источне Србије који има најслабије индикаторе развијености. Натполовично учешће општина у којима је број становника у односу на једног лекара двоструко већи од републиког просека указује на ниску доступност лекара нарочито за велики број становника у сеоским насељима удаљеним од општинског центра, у коме се налазе домови здравља. Грађани у сеоским насељима, са слабим саобраћајним везама и лошим локалним путевима који воде до општинских центара посебно су угрожени и лишени медицинске помоћи. Ти људи су ускраћени и за превентивну и за примарну и за специјализовану здравствену заштиту.[82]

Имајући у виду овакво стање и неопходност обезбеђивања доступне здравствене заштите за све групе становништва, Повереник је хитно реаговао препоруком мера када је било најављено евентуално укидање завода за здравствену заштиту студената у Србији.

!

Повереник је **Министарству здравља упутио препоруку мера за остваривање равноправности** да поново преиспита, анализира све ефекте евентуалног укидања завода за здравствену заштиту студената у Србији која се предвиђа Нацртом плана оптимизације мреже установа здравствене заштите – Мастерплан, размотри последице такве одлуке и у сарадњи са релевантним актерима, пре свега студентима, уреди мрежу установа здравствене заштите у складу са потребама корисника.

Имајући у виду бројна међународна и домаћа стратешка документа која се баве проналажењем најефикаснијих начина и модела како би се младима обезбедила квалитетнија здравствена заштита, Нацртом плана оптимизације мрежа установа здравствене заштите (Мастерплан), којим су предвиђена спајања односно хоризонталне интеграције завода за здравствену заштиту студената са домовима здравља, губи се системски организована здравствена заштита за потребе бројне студентске популације. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-zdravlja-povodom-ukidanja-zavoda-za-zdravstvenu-zastitu-studenata/

81 *Повезујемо тачке*, Фондација Центар за демократију, 2021, стр. 123 – доступно на интернет презентацији: http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-cod-publikacija.pdf

82 *Исто*, стр. 168.

У *Истраживању о перцепцији грађана о положају медицинског особља током пандемије Ковид-19 и задовољству пруженом услугом медицинског лечења*,[83] између осталог, наведено је да су током трајања ковид 19 епидемије, у јавним здравственим установама биле омогућене услуге здравствене заштите изван оних које се односе на ковид за 44,2% испитаника – поједине услуге нису биле доступне или је њихово остваривање било значајно отежано.[84] Испитаници који су били ускраћени за здравствене услуге углавном наводе да су то били превентивни прегледи, прегледи због лакших хроничних обољења или прегледи због лакших акутних обољења, док око 13% испитаних наводи да су били ускраћени за прегледе због тежег хроничног обољења.[85] Нешто више од половине (55,4%) оних који су били ускраћени за здравствене услуге у јавним установама те услуге су остварили у приватним установама, док остатак (44,6%) то није урадио.[86]

Коришћење услуга здравствене и социјалне заштите од изузетне је важности за старије грађане. Лица старија од 65 година сврставају се у групацију становништва изложену посебном ризику од оболевања и због тога живе у посебне услове у погледу здравственог осигурања, те без обзира на то да ли имају основ осигурања, имају право на основну здравствену заштиту. Доступност здравствене заштите је проблем, посебно у руралним срединама у којима су затворене здравствене амбуланте, а ови проблеми најчешће су условљени удаљеношћу од здравствених центара, сиромаштвом, неадекватном доступношћу јавног превоза и његовом неприступачношћу и друго.

Тако се, примера ради, Поверенику обратио корисник војне пензије и навео да корисници војне пензије не могу да остваре право на вакцинацију против сезонског грипа у цивилним домовима здравља због затварања војномедицинских амбуланти на територијама њихових пребивалишта, где су се до сада редовно вакцинисали. Повереник се овим поводом обратио Министарству здравља и Фонду СОВО да размотре могућност предузимања мера како би сви корисници војне пензије, који су своје здравствене картоне преместили у цивилне домове здравља, могли да остваре право на вакцинацију против сезонског грипа у тим домовима здравља.

---

83 *Истраживање о перцепцији грађана о положају медицинског особља током пандемије Ковид-19 и задовољство пруженом услугом медицинског лечења*, Београдски центар за људска права, 2021, доступно на интернет страници: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2021/12/Beogradski-Centar-za-ljudska-prava-COVID-2.pdf

84 *Исто*, стр. 20–21.

85 *Исто*, стр. 22.

86 *Исто*, стр. 23.

И налази из публикације *Приступачност услуга здравствене и социјалне заштите старијим грађанима током пандемије Ковид-19*[87] и мини-анкетног истраживања на тему „Колико су институције државног система здравствене и социјалне заштите приступачне старијима у време пандемије ковида 19“ указују на недовољну доступност здравствене заштите за старије грађане. Више од 87% испитаника сведочи да је ковид 19 умногоме отежао приступ услугама здравствене заштите старијим нековид пацијентима, као и да су најлакше могли приступити свом изабраном лекару, а осталим услугама тешко или практично неизводљиво. Подједнако је тешко остварити приступ и услузи помоћ у кући и смештају у државни дом, према резултатима истог истраживања. Повереник је већ годинама указивао на то да је је континуитет у остваривању услуга социјалне заштите важан поготово у кризним ситуацијама, као и да је потребно ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад, као и других установа социјалне заштите како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породичноправне заштите и обезбеде квалитетно мапирање потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи.

Питање доступности здравствене заштите у условима ковид 19 кризе обухвата и организацију здравствене заштите како за ковид, тако и за нековид пацијенте. О проблемима нековид пацијената, посебно оних са дуготрајним терапијама, онима којима је потребна нека хируршка или друга интервенција, са ретким или хроничним болестима и сл. већ је било речи. Проблем представља и претварање појединих амбуланти у ковид амбуланте, због чега су и особе са инвалидитетом имале проблем приступачности редовним прегледима. Када је реч о тзв. ковид пацијентима, јављају се повремени проблеми у ковид амбулантама, односно амбулантама одређеним за ковид пацијенте, јер су редови понекад непрегледни, посебно за време пикова епидемије, а пацијенти са различитим тегобама принуђени да чекају сатима. У овим амбулантама се формирају јединствени редови иако су потребе различите, због чега се по правилу у редовима чека и више пута. Тако се више часова чека на први преглед, потом на резултате тестова, па контролни преглед или у случају погоршања стања. Чека се и на отварање и/или затварање боловања. Истовремено, пацијенти имају температуру, осећају малаксалост, неки упалу плућа, отежано дишу и сл., а међу њима има и оних који су већ нарушеног здравственог стања, а чекање се најчешће одвија испред објеката у условима чак и екстремно високих или ниских температура, по киши или снегу. Медицинско особље је изузетно оптерећено и читав систем је пренапрегнут, али се мора имати у виду да је и положај пацијената незавидан.

87 *Приступачност услуга здравствене и социјалне заштите старијим грађанима током пандемије Ковид-19,* Amity, 2021, стр. 2.

Са друге стране, у кратком року је и постигнуто доста. Тако је већем броју младих лекара заснован радни однос, исплаћени су бонуси због отежаних услова рада и друге врсте помоћи, изграђене су или реновиране здравствене установе, набављена је опрема и др. чиме је унапређен систем здравствене заштите током здравствене кризе. Даље унапређење система може се постићи ефиксанијом организацијом без додатних средстава.

Ред пред ковид амбулантом, 2021.

Током године смо били сведоци драстичних примера када су средства јавног информисања у више наврата извештавала о случајевима смрти пацијената испред хитне помоћи или у здравственим установама. Ови пацијенти до лекара уопште нису стигли или је медицинско особље одбило да их прегледа упућујући их на другу установу због организације рада током здравствене кризе. И Поверенику су се грађани обраћали, најчешће телефонским путем, указујући на немогућност или одбијање лечења. Овакво стање свакако указује на потребу посвећивања изузетне пажње организацији здравствене заштите посебно за време по здравље кризних ситуација, али и у редовним околностима, и то за све грађане, без обзира на то о каквом здравственом проблему се ради.

Доступност здравствене заштите је од изузетног значаја и за особе које болују од ретких болести, као и особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, а претходне године су у том смислу биле посебно изазовне. Примера ради, Поверенику су се обраћали оболели од цистичне фиброзе као и родитељи деце оболеле од ове болести, који су истакли више проблема, попут рестриктивног прописивања иновативног лека трикафта-кафтрио, као и непостојања услова и/или непоштовања стандарда за лечење оболелих – пре свега просторног решења у стационарним условима, малог броја и адекватне обучености здравственог особља и сл. У одређеном броју притужби указивано је и на поступање здравственог особља према оболелима и на немогућност приступа информацијама.

Да особама које живе са ХИВ/АИДС-ом није омогућен континуиран приступ лекарима, тестовима и третману, као ни оријентисаност целокупног здравственог система на одговор на епидемију ковида 19, наведено је и у публикацији *Положај осетљивих група у процесу приступања Републике Србије Европској унији*, Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије. Додатно, у овом периоду је био приметан и недостатак одговарајуће медицинске, односно фармаколошке терапије.[88]

Важно!

Подсећамо да Повереник већ годинама у својим редовним годишњим извештајима препоручује обезбеђивање ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, посебно за особе са инвалидитетом, старије, особе које се лече дијализом, које болују од ретких или системских болести, хепатитиса, меланома, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом и др., као и да је потребно предузимати мере превентивне заштите, скрининг прегледа и посветити посебну пажњу подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу, уз обезбеђивање веће доступности психолошке подршке.

Пракса Повереника указује и на постојање стигматизације и дискриминације особа са дијагностификованим болестима које се преносе сексуалним контактом у друштву. Овакве ситуације се дешавају чак и када су у питању медицински радници. Тако се током године Поверенику обратило лице наводећи да је отишло на Клинику за оралну хирургију Стоматолошког факуктета у Београду како би извадло зуб због ког је данима трпело велике болове. Након што је медицинском особљу саопштио свој ХИВ статус, одбили су да му пруже услугу, са образложењем да немају инструменте и остале неопходне услове и препоручили да дође сутра. Приликом давања мишљења да су повређени антидискриминациони прописи, Повереник је нарочито имао у виду да је Стоматолошки факултет Универзитета у Београду референтна установа у области стоматолошке здравствене заштите, која обезбеђује и амбулантно поликлиничку заштиту и третира најкомпликованију патологију уста и зуба, и да у оквиру обављања послова из своје надлежности не сме да крши прописе о забрани дискриминације.

Оваква ситуација указује и на потребу за континуираном сарадњом са представницима медија и медицинских стручњака раи правовременог информисања и едукације становништва о заразним болестима, посебно младих, као

88 *Положај осетљивих група у процесу приступања Републике Србије Европској унији*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, 2021, стр. 219–202, доступно на интернет адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/12/Polozaj_osetljivih_grupa_u_procesu_pristupanja_Republike_Srbije_Evropskoj_uniji.pdf

и континуиран рад на смањењу стигматизације и дискриминације појединих облика понашања према особама које живе са ХИВ/АИДС-ом, у различитим друштвеним секторима, па и здравственом сектору. Готово исти проблеми се уочавају и када су у питању друге осетљиве групе, попут ЛГБТИ и транс особа које су, такође, изложене стигматизацији и дискриминацији.

Нарочиту пажњу, како у редовним околностима тако и током кризних ситуација, потребно је посветити сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у овој области. Обезбеђивање услуга планирања породице, одржавања трудноће и других услуга здравствене заштите у области сексуалног и репродуктивног здравља од кључне су важности за читаво друштво, а сигурне трудноће и порођаји зависе од функционалних здравствених система и строгог придржавања препоручених мера заштите од инфекција. Једнаку важност има и рани развој деце, чему је потребно посветити посебну пажњу.

Ову годину је обележила и имунизација становништва, односно процес вакцинације против ковида 19, који је од почетка био обележен контрадикторним ставовима о ефикасности вакцине и потребе за вакцинацијом. Грађанима су практично од почетка године биле доступне различите вакцине а истовремено је била у току и национална кампања промоције вакцинације под слоганом „Вратимо загрљај“, с циљем да се становништво информише о безбедности и ефикасности вакцина и мотивише на вакцинацију. Међутим, један број грађана је исказивао противљење имунизацији, што је манифестовано на различите начине, ширењем гласина и приказивањем негативних ефеката вакцина, протестима и увредама упућеним члановима Кризног штаба, што је утицало на већ присутну збуњеност и недоумице грађана. Са друге стране, и присталице вакцинације су исказивали своје ставове на исти начин. Повереница је на овакве негативне појаве реаговала у појединим типичним или тешким случајевима.

УПОЗОРЕЊЕ:

Стављање жутих трака на рукав грађана и грађанки који се противе вакцинацији против ковида 19 представља вређање и омаловажавање жртава холокауста, упозорила је повереница. Крајње је непримерено довођење у везу једне од највећих трагедија из прошлости и милиона убијених Јевреја, али и припадника других националности током Другог светског рата, са противљењем вакцинацији. Тиме се показује не само одсуство сваког поштовања према жртвама фашизма већ и свести о томе шта таква порука значи.

Такође, забрињавајући су протести испред станова лекара због изнетих ставова као стручњака или чланова кризног штаба јер се на тај начин угрожава њихова безбедност. Посебно су за осуду претње смрћу вирусологу Миланку Шеклеру и недопустиво вређање на рачун епидемиолога Предрага Кона и Бранислава Тиодоровића, наведено је у упозорењу.

Повереница се састала са Омбудсманом Босне и Херцеговине, проф. др Љубинком Митровићем, који је указао на проблеме са којима се суочавају становници Босне и Херцеговине који имају и држављанство Републике Србије у поступку вакцинације становништва. Наиме, медицинско особље запослено у домовима здравља у пограничним деловима наше земље, и поред уредне пријаве за вакцинацију коју су поседовали, одбило је да вакцинише један број држављана Републике Србије због чињенице да немају важећу личну карту, односно пребивалиште на територији Републике Србије. Такође, Поверенику су се обраћали и страни држављани који имају пребивалиште на територији Републике Србије указујући на исти проблем. Након уредно поднетог захтева за вакцинацију на пункту за вакцинацију на Београдском сајму обавештени су да вакцину не могу да приме зато што нису држављани Републике Србије, као и да ће моћи да се вакцинишу тек након што сви држављани буду вакцинисани. Реч је о грађанима који имају пребивалиште у Републици Србији, који су порески обвезници у нашој држави, остварују право на здравствену заштиту, али истовремено припадају и категоријама становника које су у повећаном ризику од заражавања (припадају одређеној старосној групи, раде у образовним установама и слично), те сагласно томе испуњавају прописане услове који се односе на приоритетне групе становника предвиђене за вакцинацију. Ови проблеми су брзо отклоњени.

!

Повереник је поздравио активности које се предузимају ради омогућавања вакцинације што већег броја становника, као и чињеницу да се процес вакцинације (једноставан начин пријаве, на међународним стандардима утврђена листа приоритетних категорија становника, ефикасан систем примања вакцине и сл.) спроводи у складу са свим усвојеним међународним принципима и циљевима без дискриминације ни по једном основу.

Сматрајући да је потребно отклонити неправилности до којих долази у пракси, на самим пунктовима за вакцинацију, и омогућити несметану вакцинацију држављана Републике Србије који имају двојно држављанство, али и страних држављана који имају пребивалиште у нашој земљи, у њој раде, порески су обвезници и слично, Повереник је упутио препоруку да Влада и ресорно министарство размотре могућност доношења посебног упутства у којем ће јасно прописати да право на вакцинацију под условима који су утврђени Препорукама за вакцинацију против ковида 19 имају и наведене категорије становника под истим условима као и држављани Републике Србије. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-vladi-povodom-vakcinacije-protiv-kovid-19/

Поверенику се обраћају и родитељи деце са ретким болестима и родитељи деце која имају других здравствених проблема у вези са остваривањем права из различитих области. Примера ради, обратио се отац детета са аутизмом због дискриминације на основу здравственог стања и инвалидитета. У притужби је навео да дете похађа школу за „специјално образовање“ која нема организован боравак за децу током распуста, а да је у другом дневном боравку одбијен јер за дете са аутизмом „тај дневни боравак није одговарајућа средина“ и јер примају само децу која користе инвалидска колица. Притужилац се више пута обраћао граду како би указао на проблем који деца са аутизмом имају наводећи да је „неопходно да им се обезбеди адекватна подршка како би њихови родитељи могли несметано да раде и зарађују за егзистенцију“, али ни на један од послатих дописа није добио одговор. Повереник је дао мишљење да је пропуштањем да обезбеди услугу дневног боравка град повредио одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручио да обезбеди пружање услуге дневног боравка свој деци којој је ова услуга неопходна, као и да убудуће не крши прописе о забрани дискриминације.

Током године је пажњу јавности привукао извештај *Заборављена деца Србије*[89] у коме је сагледано питање остваривања права на здравствену заштиту лица на институционалном смештају и у коме је, између осталог, наведено да су истражитељи у установама видели децу којој је ускраћен неопходан медицински третман, а да су од особља добили информацију да „конзилијум лекара“ доноси одлуку о томе да ли ће дете бити задржано на лечењу (што може да укључи и евентуални оперативни захват). У појединим случајевима, конзилијум је проценио да постоји „висок ризик“ код ове деце – а зна се да ће без медицинске интервенције деца сигурно умрети. Такође, налази овог извештаја указују да су институције превасходно усмерене на задовољавање базичних потреба без неопходне рехабилитације и стимулације што доводи до погоршања стања код деце и има негативне последице по њихово здравље и живот. У овом извештају је, између осталог, наведено да су испитивачи, на основу запажања током посета институцијама у Србији (како великим домовима тако и малим домским заједницама), дошли до закључка да је смештај у резиденцијалним установама неодговарајући по психичко и физичко здравље детета и да води погоршању потешкоћа у развоју, дехуманизацији, социјалној изолацији и не доприноси рехабилитацији и развоју вештина које доприносе укључивању у друштво. Третман у овим установама, како је наведено у извештају, или изостанак бриге и неге, води погоршању сметњи и угрожава здравље и живот детета, због чега је дат низ препорука које се односе на деинституционализацију и подршку породици, како би сва деца остала у најмање рестриктивном

89 *Заборављена деца Србије,* Иницијатива за права особа са инвалидитетом, јун 2021, доступно на интернет страници: https://www.driadvocacy.org/wp-content/uploads/Serbia-2021-web-SRB-1.pdf

окружењу. Повереница је одмах реаговала саопштењем за јавност, а организован је и састанак са представницима Иницијативе за права особа са инвалидитетом са којима је договорена сарадња у случајевима дискриминације.

Разноврсност притужби по овом основу илуструје пример притужбе због онемогућавања уписа у средњу медицинску школу.

! Поверенику је поднета притужба против Службе медицине рада. Подноситељка је, између осталог, навела да јој је за потребе уписа у средњу медицинску школу, смер медицинска сестра – техничар, било неопходно лекарско уверење да има дијабетес „mellitus тип 1“ и да јој је из разлога који су у вези са њеним здравственим стањем издато лекарско уверење у коме је констатовано „да је спремна за упис у средњу школу, осим медицинске“. Након спроведеног поступка и изведених доказа, утврђено је да су Одлуком о упису ученика у средњу школу за школску 2020/2021. годину, услови за упис ученика у средњу школу прописани према смеровима, а не према школи, као и да у конкретном случају дијагноза дијабетес „mellitus тип 1“ не доводи у питање испуњење прописаних здравствених услова за смер мединска сестра – техничар. Повереник је дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације, начелници службе је препоручено да са мишљењем Повереника упозна све чланове тима који издају лекарска уверења у тој здравственој установи, да подноситељки притужбе упути писано извињење и да више не крши антидискриминационе прописе. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/974-20-prituzba-protiv-doma-zdravlja-zbog-diskriminacije-na-osnovu-zdravstvenog-stanja/

До дискриминације на основу здравственог стања неретко долази у области рада и запошљавања. У појединим случајевима присутан је проблем распоређивања на одговарајуће радно место након извршене процене радне способности запосленог. Није редак случај да послодавац занемарује решење надлежног органа о процени радне способности или да запосленог распоређује на неодговарајуће радно место, проглашава га технолошким

вишком, раскида радни однос и сл. Такође се дешавају случајеви да се на основу здравственог стања онемогућава напредовање у каријери или остварење других права из радног односа или да се запосленом због боловања не омогући стручно усавршавање.

Подносилац је у притужби, између осталог, навео да је у статусу професионалног припадника војске – подофицира, оболео од меланома, да је након операције излечен, као и да је конзилијарним мишљењем Клинике за кожне и полне болести проглашен способним за обављање професионалне војне службе у свом роду односно служби. Даље је навео да је конкурисао за пријем у професионалну војну службу у својству официра, у истом роду у којем службује као подофицир, као и да је налазом, оценом и мишљењем Више лекарске комисије утврђено да је способан да обавља професионалну војну службу, али да не испуњава здравствене критеријуме за пријем у професионалну војну службу у својству официра због дијагнозе наведене у налазу, чиме му је ускраћена могућност напредовања. Подносилац је у притужби истакао да његово садашње радно место захтева много већу здравствену способност од радног места за које је конкурисао, да дијагноза коју има није директно везана за услове радног места и послове који се на њему обављају и да је његово здравствено стање било „кључни“ разлог због којег није примљен у професионалну војну службу у својству официра, тј. у виши чин.

Повереник је, након спроведеног поступка дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације и Министарству одбране – Управи за војно здравство препоручио да на следећим конкурсима здравствену способност професионалних војних лица цени према важећем Списку болести, повреда, телесних мана, стања и недостатака према којем се оцењује здравствена способност за војну службу имајући у виду да су ова лица већ проглашена способним за професионалну војну службу, као и да отклоне последице дискриминаторног поступања. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/914-20-misljenje-povodom-prituzbe-aa-protiv-ministarstva-odbrane-zbog-diskriminacije-na-osnovu-zdravstvenog-stanja/

Поверенику су се обраћали запослени и поводом исплате јубиларне награде или стимулације које се не исплаћују уопште или се не исплаћује у пуном износу због одсуствовања са рада, односно боловања у периоду дужем од 30 радних дана. У конкретном случају је утврђено да је постављањем искључујућег услова за исплату јубиларне награде у пуном износу, односно исплатом умањеног износа јубиларне награде дошло до неоправданог прављења разлике по основу здравственог стања, будући да за то не постоји објективно и разумно оправдање. Такође, запослени се неоправдано

стављају у неравноправан положај приликом исплате стимулације на основу критеријума који гласи: „да запослени у пословној години није одсуствовао са рада због привремене спречености за рад у смислу прописа о здравственом осигурању у периоду дужем од 40 радних дана.“ Повереник је дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације, а послодавцу препоручио да усклади одредбе Колективног уговора код послодавца и критеријуме за доделу стимулације са антидискриминационим прописима, као и да отклони последице дискриминаторног поступања.

На основу прегледа стања и сагледаних проблема због дискриминације по основу здравственог стања, дате су одговарајуће препоруке.

Препоруке:

– унапредити доступност и приступачност услуга здравствене заштите на читавој територији свим корисницима, без обзира на године старости, пребивалиште, дијагнозу, инвалидитет и др. На основу искустава унапредити организовање ефикасније здравствене заштите у кризним ситуацијама (одговарајући обим, садржај и квалитет);

– наставити рад на обезбеђивању ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање;

– обезбедити услове за истовремено и комбиновано пружање међусекторских услуга здравствене и социјалне заштите. Унапредити капацитете за пружање палијативне неге и збрињавања;

– унапредити ниво информисаности и знања грађана о правима и услугама здравствене заштите, превентивним и скрининг прегледима уз поједностављивање процедура за њихово остваривање;

– установити центар за рани развој детета и инклузију, водећи рачуна о доступности деци на целој територији Републике Србије. Наставити са пружањем и јачањем патронажних здравствених услуга.

Дискриминација на основу пола и брачног и породичног статуса

Током 2021. године настављени су трендови из претходних година у погледу учесталости притужби и обраћања грађана у којима је пол навођен као лично својство. Како се највећи број обраћања односио на дискриминацију жена у вези са порођајем, материнством и негом детета, у овим притужбама поред пола радило се и о дискриминацији на основу брачног и породичног статуса. Због тога ће у овом делу текста ова два основа дискриминације бити

обрађена заједно. Поверенику је поднето 99 притужби по основу пола као личног својства. Највише притужби поднела су физичка лица и то 57 жена и 29 мушкараца. Током године Поверенику су поднете и 53 притужбе по основу брачног и породичног статуса као личног својства.

Најчешће области у којима су поднете притужбе по основу пола, као и брачног и породичног статуса јесу у области рада и запошљавања, а затим следи област која се односи на поступање органа јавне власти. Када је реч о полу као основу дискриминације поред наведених области, према броју притужби издваја се и област јавне сфере и информисања због мизогених, сексистичких изјава и коментара, и то претежно на друштвеним мрежама. У 2021. један број притужби се односио и на дискриминацију спортисткиња као и „женских“ клубова.

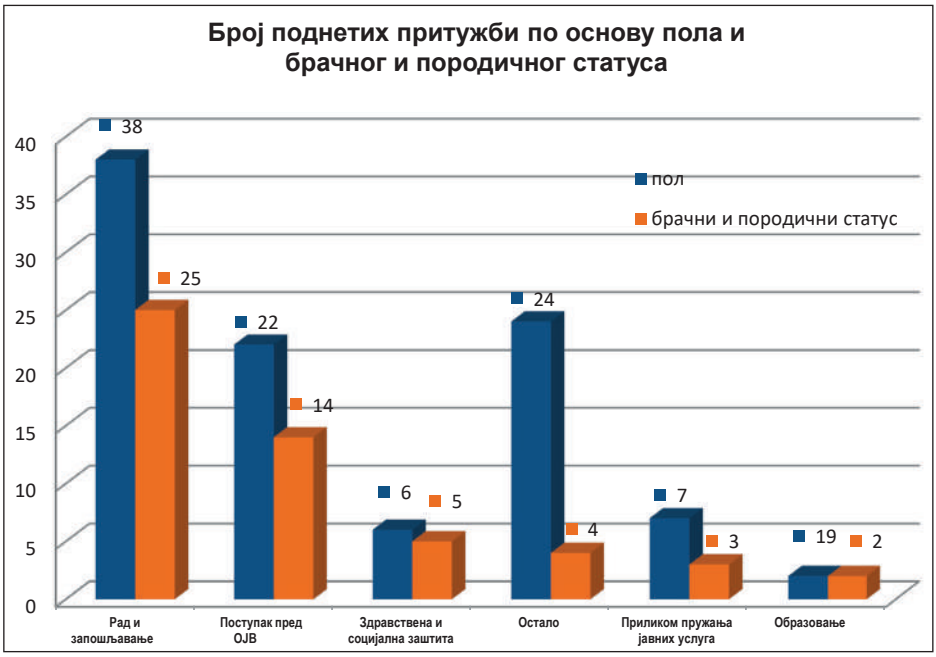

Чињеница је да су жене у Србији и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота, о чему говоре бројни примери како из праксе Повереника тако и из других извора. Посебно је изражена дискриминација жена на тржишту рада, у економској сфери и образовању, у учешћу у одлучивању, подели послова, зарадама и др., што није карактеристика само за нашу земљу.

Да је 2021. у великој мери обележило насиље над женама и насиље у породици, већ је на више места наведено у овом извештају. Немали број деце је остао без мајке, а насиљу су била изложена и деца. Поред страшних појединачних случајева, током година смо били сведоци пријава више случајева дугогодишњег сексуалног насиља, а крајем године се на друштвеним мрежама појавио и велики број исповести девојака и жена које насиље из различитих разлога нису пријавиле.

Узроци насиља над женама су веома комплексни. Један од кључних узрока дискриминације на основу пола јесу чвсто укорењени, традиционални, патријахални стереотипи о родним улогама у породици и широј заједници. Подржавање стереотипа и предрасуда подстиче дискриминацију и негативно се одражава на стање у друштву у којем је, већ годинама уназад, велики број случајева пријављеног родно заснованог насиља и фемицида као његовог најтежег облика.

Напори подизања свести јавности о проблему насиља према женама и обезбеђивања адекватне превенције и заштите, често су отежани у друштвима у којима је подређени положај жена друштвено прихваћен, насиље се оправдава, а приступ саветовању или информативним материјалима ограничен, укључујући информације о услугама подршке и заштите.

Повереница је поводом различитих случајева дискриминаторних ставова и насиља према женама реаговала и упозорењима и саопштењима посебно указујући на то да су јавне личности нарочито одговорне за ставове које исказују.

УПОЗОРЕЊЕ:

Повереница је најоштрије осудила реторику и понашање председника Српске деснице Мише Вацића који је приликом обиласка пољопривредних газдинства у пиротским селима на крајње недопустив, дискриминаторан и омаловажавајући начин вређао министарке Дарију Кисић Тепавчевић и Гордану Чомић.

Овакав Вацићев наступ и јавно промовисање таквог понашања надруштвеним мрежама, још једна је потврда да су сексизам, мизогинија и вређање жена на јавним функцијама широко распрострањени и представљају део обрасца понашања који често прелази границе пристојности. Учесници јавног и политичког живота морају да буду додатно одговорни за сваку изговорену реч, због чега овакав говор завређује осуду.

Присуство сексизма, мизогиније и дискриминаторних ставова обележили су годину што потврђује и пракса Повереника и то у већем броју случајева. Сексизам је готово одомаћен у свакодневној комуникацији, прихваћен као саставни део менталитета и културолошког обрасца, забаван у вицевима на рачун жена, по друштвеним мрежама, у кафанама, у песмама, на ТВ екранима, што је посебно опасно јер формира јавно мњење и подстиче стереотипе и предрасуде. Дискриминаторни ставови и омаловажавајуће приказивање жена нарочито у јавном простору и/или од стране јавних личности у већој мери подстичу стереотипе и предрасуде, укорењују родне улоге и представљају понижавање и омаловажавање жена са дубоким последицама. Пракса Повереника потврђује и да су поједине групе жена изложене вишеструкој дискриминацији, што се пре свега односи на старије или младе жене, жене са инвалидитетом, Ромкиње, жене са села, мигранткиње, жене које живе са ХИВ/АИДС, новинарке и друге.

!

Поверенику је поднета притужба у којој је наведено да је објављен текст под називом „Молба да опозовете закон: Писмо чувеног српског лингвисте професора Драгољуба Петровића председнику Србије“ у коме је изнет низ дискриминаторних ставова према женама. У тексту и изјашњењу је, између осталог, наведено: „жена даје, рађа, (из)носи живот и њој није ’дато’ да живот убија и само здрава, нормална жена може бити песникиња, а само недовршена – војникиња; само здрава, нормална жена може ’родит шеснес комада’, а само несрећна и недовршена – извршити шеснаест абортуса; она прва може бити академик, а оној другој много је и академкиња; она прва сасвим се угодно осећа као офталмолог, социолог, филолог док онима другим много више пристаје намигуша и/ли побегуља; првој сасвим лепо пристаје звање *professor emeritus*, а она која хоће да је *prof. emerita* само потврђује да није заслужила ни оно прво звање а камоли ово друго. Закон који све то прописује припремиле су неке недовршене жене и онај наш женски сој (да се даље само на њему задржимо) који је схватио да му је много исплативије да се нађе међу феминисткињама, трилатералкама, билдербергушама и сличним трофртаљкама него међу женама и да, са тих нових позиција, подупиру разарање свих оних вредности на којима су засновани српска историја, традиција, култура, етос.“

Повереник је дао мишљење да је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације и у мишљењу истакао да Драгољуб Петровић има право да износи своје ставове и мишљења, критикује и коментарише закон, али не на начин којим се подстиче дискриминација према женама или јавно заговарају стереотипне улоге полова. Имајући у виду да се ради о професору који својим ставовима и ауторитетом може да утиче на јавност, он има додатну одговорност да не подстиче дискриминацију и не вређа достојанство лица или групе лица на основу њиховог личног својства. Уз мишљење је дата препорука по којој није поступљено о чему је у складу са законом обавештена јавност.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/483-21-misljenje-povodom-prituzbe-udruzenja-aa-protiv-dragoljuba-petrovica-zbog-diskriminacije-na-osnovu-pola-roda/

Поводом насиља на друштвеним мрежама Поверенику се обратила грађанка која је навела да је изложена тортури преко друштвених мрежа и приложила доказе који указују на постојање понашања које има за циљ повреду достојанства лица у сфери полног живота а које су изазвали страх као и непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење. Имајући у виду садржину и озбиљност навода, као и чињеницу да је спорни садржај објављен на друштвеним мрежама у групи која има велики број чланова и који је изазвао велики број коментара, Повереник се обратио Вишем јавном тужилаштву, Посебном одељењу за борбу против високотехнолошког криминала.

Увредљиве ставове исказао је и Данило Лукић, адвокат и носилац листе Групе грађана – За бољу општину Пландиште, који је, између осталог, у свој предизборни програм пред претходне изборе сврстао „увоз жена“ из Белорусије и Казахстана за неожењене суграђане општине Пландиште. Такође је дао и изјаву за портал Nova.rs где је навео: „Ја се бавим адвокатуром, па сви момци долазе код мене и жале се да нема девојака. Ја им кажем да ћемо, ако они не могу да се ожене, да узмемо једно два аутобуса и доведемо бар сто жена из Белорусије. И, ето, за седам година нама три школска одељења.“ Након спроведеног поступка и изведених доказа утврђено је да наведена изјава представља понижавање и омаловажавање жена и подржавање родних стереотипа, посебно имајући у виду да је у питању носилац листе који треба посебно да води рачуна да својим изјавама не вређа достојанство лица или групе лица на основу њиховог личног својства. По овој препоруци није поступљено.[90]

!

Притужба је поднета јер је на једној телевизији са националном фреквенцијом, у емисији „Боља земља“, емитован прилог у ком је водитељ емисије, између осталог, изјавио следеће: „Можда би доктори хумане медицине и гинеколози могли да оду на неки леп курс на Ветеринарски факултет, то би нам дигло наталитет, а и било би јефтиније. Цела процедура лечења стерилитета уз помоћ прида кошта испод 100 евра, спирала за краве кошта 1.800 динара. Али коштају и хормони итд. С обзиром на то да се крави дају дозе за говеда, за жене би сигурно могло да буде јефтиније од тога. Сигурно мање од хиљада и хиљада евра колико дају наше жене, па и држава на приватним клиникама.“ Овим поводом је и РЕМ донео решење којим је овом пружаоцу медијске услуге изрекао меру привремене забране емитовања програмског садржаја у трајању од 15 дана која је у складу са донетим решењем спроведена.

Због одговорности за изношење дискриминаторних ставова о женама Повереник је овој телевизији, уреднику и водитељу, препоручио да са You tube канала уклони део емисије „Боља земља“ или да испод наведене емисије објаве извињење због изнетих дискриминаторних ставова као и да убудуће не крше одредбе Закона о забрани дискриминације.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/983-2020-prituzba-udruzenje-protiv-televizije-bb-voditelja-emisije-vv-glavnog-i-odgovornog-urednika-dd-i-direktorke-televizije/

90 Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/obavestenje-za-javnost-2/

Забрану јавног заговарања, подржавања и поступања у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова према којима жени припада подређена улога у друштву, Повереник је имао у виду и приликом одлучивања по притужби против Герасима Атанасковића, председника Скупштине општине Трстеник. У притужби је наведено да је на седници Скупштине општине Трстеник, септембра 2021. године, Герасим Атанасковић за скупштинском говорницом изјавио: „Човек може да бије жену кад стави со на сто и човек може да бије жену кад не стави со на сто." Повереник је у свом мишљењу нагласио да осим што се наведеном изјавом на посредан начин шаље порука да је инфериорност жене у односу на мушкарца оно што је „природно", стереотипизација и промовисање предрасуда о женама на овај начин може бити веома опасна, нарочито уколико се има у виду да насиље над женама почива на застарелим и патријархалним друштвеним нормама и обрасцима понашања према којима је жена у „власништву" мушкарца. Повереник је такође указао на то да јавна функција повлачи за собом и већу одговорност за јавно изговорену реч, као и обавезу да својим изјавама и ставовима функционери не подржавају и не подстичу стереотипе и предрасуде о женама. По овој препоруци је поступљено.[91]

УПОЗОРЕЊЕ:

Рекламна кампања Привредне коморе Србије којом се промовишу домаћи производи увредљива је и сексистичка, а „оригиналност и креативност" своде жене на објекат који се ни на који начин не може довести у везу с производима који су приказани, већ представља вређање достојанства свих жена, упозорила је повереница и позвала све компаније и маркетиншке агенције да поштују прописе и уздрже се од креирања садржаја који подстичу и продубљују стереотипе. Могу се направити врло креативне рекламе које промовишу изузетне производе наше државе, али без приказивања жене као еротизованог објекта, већ уз поштовање равноправности и показивање велике улоге жена у производњи домаћих производа.

Посебан проблем представљају непосредно окружење жртве насиља али и особе које раде у институцијама којима се жена обраћа због насиља. Ова чињеница је посебно дошла до изражаја након исповести на друштвеним мрежама „Нисам пријавила". Представници институција могу додатно отежати ситуацију својом несензибилношћу и предрасудама и тиме наметнути осећање кривице особи која је насиље преживела. Не морају се уопште користити експлицитне поруке, довољни су мали гестови и реченице попут

91 Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/653-21-misljenje-u-postupku-po-prituzbi-aa-protiv-predsednika-skupstine-opstine/

„зашто си уопште ишла код њега?“, „зашто се ниси бранила?“, „шта си имала на себи?“, уместо да одговорност за учињено дело усмере искључиво на онога ко га је извршио. Тиме се насиље нормализује, третира као нешто за шта се подразумева да је могуће да ће се десити, а задатак да до тога не дође и кривица ако се деси, пребацује се на жртву. То је ревиктимизација – жртва је поново учињена жртвом и нанесена јој је додатна траума.

Ниједна жена није одговорна зато што је доживела сексуално насиље, без обзира на то шта је рекла или обукла, како се понашала или где је била!

Да је ситуација погоршана, сматра Коалиција женских невладиних организација која у *Извештају у сенци „Тамни облаци над Србијом“*,[92] у погледу кривичног гоњења починилаца насиља, јер се у више од две трећине кривичне пријаве одбацују; стратешке мере и закони у заштити жена од насиља нису делотворни, свеобухватни и координирани; финансијска средства и људски ресурси ангажовани на спровођењу интегрисаних политика и мера су недовољни.

Благовремено пријављивање насиља и адекватна друштвена интервенција неопходни су за заштиту жртава како је наведено и у *Извештају о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама Републике Србије 2020*.[93] који је објављен 2021. године. У овом извештају се, између осталог, указује на то да је број пријављених случајева насиља над женама у систему здравствене заштите у 2020. године услед специфичних услова током пандемије ковида 19 мањи за једну петину у односу на претходну годину. Полиција је обавештена о 86,4% од свих евидентираних случајева, тужилаштво је обавештено о 16%, центру за социјални рад пријављено је 43,2% од евидентираног броја случајева. Свака десета жена припадала је некој од посебно вулнерабилних група, а половину жена из вулнерабилних група чиниле су Ромкиње. Лекари и други здравствени радници у овом процесу имају веома значајну улогу, засновану на њиховим етичким дужностима и професионалним обавезама према пацијенту који доживљава насиље у породици.

---

92 *Покушај фемицида и фемицид у Србији: спречавање и процесуирање*, Удружење грађанки ФемПлатз, 2021, стр. 6.

93 *Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама Републике Србије 2020*, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, 2021, доступно на интернет страници: https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Godisnji%20izvestaj%20rodno%20nasilje%202020.pdf

Део закључака и препорука из овог извештаја односи се на чињеницу да је у заштити жена од насиља у породици изузетно значајна превенција, а благовремено откривање насиља и адекватна друштвена интервенција неопходни су за заштиту жртава. Зато је потребно да:

- даваоци медицинских услуга у свим фазама обезбеде поверљиво, приступачно, прикладно здравствено збрињавање свих особа са искуством родно заснованог насиља, да им пруже информације о медицинским процедурама и да обезбеде доступност услуга свим корисницима;
- се јавноздравствене институције више укључују у кампање у локалним срединама о препознавању и пријављивању насиља, уз едукације здравствених радника јер је родно засновано насиље један од водећих јавноздравствених проблема;
- се успостави интерсекторска сарадња између различитих институција, пре свега центара за социјални рад, полиције, здравствених установа, правосуђа и невладиних организација.

Једнак значај и улогу имају и друге институције и запослени у њима, а пре свега Министарство унутрашњих послова, тужилаштво, центар за социјални рад, локална самоуправа али и сви други друштвени актери. Стварање амбијента у коме је јасно да су било какви дискриминаторни и сексистички ставови на рачун жена забрањени и да ће свако сексуално узнемиравање и насиље бити процесуирано, захтева континуирано и одлучно залагање целог друштва. Ниједна од жртава не сме да буде изложена осудама, омаловажавању и стиду јер јавну осуду, стид и страх треба да осећају они који су противправна дела и радње извршили, а не жртве. У овом процесу и медији имају значајну улогу и одговорност. Они треба да се свеобухватно баве ставовима јавности према групама које су дискриминисане у друштву, не само уздржавањем од говора мржње већ и тако што ће промовисати вредности с циљем разбијања стереотипа и предрасуда о одређеним друштвеним групама.

О сексуалном насиљу над женама важно је говорити јавно и деловати у јавној сфери, јер се само на тај начин развија свест о неопходности пријављивања насиља. То је обавеза

свих институција, органа и организација које се баве положајем жена у друштву, као што је и улога медија и начин њиховог извештавања од немерљивог значаја, поручила је повереница Бранкица Јанковић на конференцији „Борба против сексуалног насиља према женама – унапређење правног оквира и поступања“ коју је поводом Светског дана становништва где је сексуално и репродуктивно здравље издвојено као једна од најважнијих тема у оквиру популационе политике организовала Агенција УН за родну равноправност и оснаживање жена у Србији (UN Women). Дискутовано је и о унапређењу правне заштите жена уз бољу међусекторску сарадњу, борбу против дискриминације и неједнаких односа моћи између жена и мушкараца као основе сексуалног насиља над женама, а повереница је истакла непобитно и неотуђиво право сваке жене да одлучује о свом телу, сексуалним и репродуктивним правима.

Поред унапређења правног оквира, константно се предузимају напори у различитим областима како би се насиље превенирало и правовремено деловало. Тако помоћ жртвама и олакшање могућности пријаве насиља представљају и СОС телефони, који представљају важан извор информација и телефонских консултација, како за жртве, тако и за сведоке насиља. Позивањем СОС телефона жртва или сведок имају прилику да пријаве насиље, али и да бесплатно добију основну саветодавну подршку и елементарне информације, поштовањем поверљивости, а могуће и анонимности. Тако је Министарство унутрашњих послова, поред позива полицији на број 192, омогућило пријаву насиља и путем бесплатне телефонске линије 0800/100-600 сваког дана 24 часа.[94]

Значајно је навести и чињеницу да је 2020. године усвојена Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела, којом су постављена три основна циља који се односе на успостављање националне мреже служби подршке, унапређење заштите жртава и сведока кривичних дела и активан рад на подизању свести о правима жртава и сведока. Према подацима Министарства правде, током 2021. године за кривично дело насиље у породици изречена је 2.351 осуђујућа пресуда (од којих готово 45% осуђујућих казни и око 55% условних осуда), за кривично дело полно узнемиравање изречено је 85 осуђујућих пресуда и за кривично дело прогањање 115 осуђујућих пресуда. Такође, током године су изречене и 102 мере обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, 80 мера обавезног психијатријског лечења на слободи, 341 мера обавезног лечења алкохоличара и 73 мере безбедности одузимања предмета.

94 Више на: http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/gradjani/saveti/!ut/p/z1/fY3LCoMwEEV_RSiuJ9pW7NJVoA8KdVGbTZjGIGPDJGqUfn7zBV1dDhzOBQUdKMaNBozkGV3il6r0_XSrCinKS30QhWiqRtbiWJey2EO7zPrR6t0VI8MZ1H875WicJtWAMp6j_Ubowvp2ZLRLl5yL4I2NjLkYZuxHZMrFgpuNaRkXcqPN1iz42fdkCMJHPn8jiaYB/

Када се посматрају медији, мапирање медијског наратива показује да су праксе представљања жена које су изложене различитим облицима дискриминације и насиља део патријархалне културе у нашем друштву, која разумева и оправдава то исто насиље над женама, наведено је у публикацији *Водич медијске мизогиније: кратак водич за стратегије отпора 2.0.*[95] Само је 21% текстова у којима је жена главна актерка текста, субјекат информација и активна саговорница. Жене су скоро три пута мање заступљене на фотографијама у односу на мушкарце и у односу на укупан број жена. Теме родне равноправности готово да нема у медијским текстовима осим у оквиру тема о насиљу према женама и популарној политици, наведено је у овој публикацији.[96]

Повереник је реаговао и на овакве приступе и медијске објаве, а повереница је поводом Међународног дана борбе против насиља над женама, отварајући скуп „Технологија и иновације у служби друштва – превенција насиља над женама“ у организацији Амбасаде Израела и Научно-технолошког парка у Београду, нагласила да технологија, интернет и друштвене мреже могу бити моћан алат у борби против родно заснованог насиља а бројне апликације и алгоритми који се ради превенције широм света већ користе то и потврђују. Развој модерних технологија и начина комуницирања је, поред бржег и бољег информисања, постао и извор негативних феномена попут сајбермизогиније и злостављања, говора мржње, „осветничке порнографије“ и других видова насиља, истакла је оснивачица и директорка организације „Michal Sela Forum“ из Израела.

Један од најдрастичнијих случајева релативизације насиља над женама и обесмишљавања борбе целог друштва десио се на ТВ Хепи, поводом чега је повереница реаговала упозорењем.

Са друге стране, *Истраживање о месту и улози жена у локалним медијима*[97] показало је да жене чине 57% укупног броја запослених у редакцијама које су учествовале у овом истраживању, што представља пораст у односу на 2016. годину када је 43% жена било ангажовано у професионалним локалним медијима.

---

95 *Водич медијске мизогиније: кратак водич за стратегије отпора 2.0,* Бефем, март 2021, стр. 4 – доступно на интерент страници: https://drive.google.com/file/d/1_laAhM9qhGZ4STntg39vAXpKqAH_nD0_/view

96 *Исто*, стр. 9–10.

97 *Истраживање о месту и улози жена у локалним медијима*, 2021, ПУ „Локал прес“, доступно на интернет страници: https://localpress.org.rs/wp-content/uploads/2022/01/ISTRA%C5%BDIVANJE-O-ULOZI-I-POLO%C5%BDAJU-%C5%BDENA-U-LOKALNIM-MEDIJIMA.pdf

УПОЗОРЕЊЕ:

Емисија ТВ Хепи у којој су астролози, нумеролози и графолози тумачили наталне карте и судбинске бројеве Милене Радуловић и Мирослава Алексића, у вези са пријављеним случајем сексуалног насиља, представља недопустиво понижавање и исмевање жене која је пријавила насиље и изругивање овој теми, упозорила је повереница, нагласивши да је недопустиво да се на овакав начин банализује читав догађај, преиспитује структура личности анализом хороскопа, рукописа и сл., па чак и преиспитује истинитост пријава, јер су судски органи једини надлежни и позвани да утврђују чињенице у конкретном случају.

Тема сексуалног насиља је изузетно осетљива, те стога изискује пажљив приступ у обради и адекватан избор саговорника. Једна телевизија са националном фреквенцијом не треба да дозволи емитовање оваквих садржаја, а новинари, водитељи и уредници морају имати свест и одговорност при обради овако важних и осетљивих тема.

Медијске раднице су у незавидном положају у односу на колеге, углавном зато што се њихове одлуке и рад процењују са родних позиција, изложене су сексистичким и мизогиним коментарима, онлајн насиљу и говору мржње, а подршка надлежних институција (републичких и локалних) и постојећих механизама за заштиту жена, медијских слобода и права, најчешће затаји, наведено је у овом извештају. Разлози за овакво стање могу се потражити и у чињеници да од 56 испитаница из 53 локална медија, чак 20 прима минималну месечну зараду од 32.000 динара (девет уредница и 11 новинарки), а 14 њих прима до 40.000 динара (две директорке, четири уреднице и осам новинарки). Овако ниска вредност њиховог рада је додатно обезвређена када се има у виду да већина извештава за све рубрике и све формате медија у којем раде. Дуготрајна изложеност насиљу и притиску, присутност стереотипа, нечињење или недовољно чињење државних органа, мањак емпатије и солидарности, ниска зарада, страх од губитка посла и нерегулисано радно време чине локалне новинарке најугроженијом категоријом медијских радница, закључак је из овог истраживања.

У погледу родне равноправности је током 2021. остварен важан напредак и створени предуслови за решавање родних неједнакости усвајањем *Закона о родној равноправности,*[98] *Стратегије за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године,* као и *Стратегије за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године*, о којима је већ било речи. Напори се предузимају и у појединим областима, па је тако, примера ради, усвојен *Правилник о спречавању и заштити од сексуалног узнемиравања на Универзитету у Београду.*

98 „Службени гласник РС“, број 52/21.

Имајући у виду актуелну ситуацију, а са циљем унапређења Кривичног законика и његовог усклађивања са ратификованим конвенцијама (пре свега Конвенцијом о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – Истанбулска конвенција), антидискриминационим прописима и међународним стандардима, полазећи од законом прописане надлежности, Повереник је Министарству правде поднео иницијативу за измене Кривичног законика (што је планирано и према Програму рада Владе за децембар 2021. године). Иницијатива се односи на измене члана 120. којим је прописано кривично дело *недозвољени прекид трудноће*, члана 178. којим је прописано кривично дело *силовање*, члана 179. којим је прописано кривично дело *обљуба над немоћним лицем*, као и члана 250. којим је прописано кривично дело *преношења инфекције ХИВ вирусом*.[99]

Повереница је потписала уговор са амбасадором Краљевине Норвешке Јерн Гјелстадом и директорком Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена у Србији (UN Women), којом приликом су закључени уговори о реализацији пројеката превенције и заустављања насиља над женама у руралним срединама за пет женских невладиних организација (Удружење грађана Amity, Оаза сигурности, Удружење жена Пешчаник, Форум жена Пријепоље и Женски центар Ужице). Идеја пројекта је да се у наредном периоду ради на повећању информисаности и приступачности услуга женама у ситуацији насиља у руралним срединама широм Србије. Овим поводом повереница је указала на потребу јачања индивидуалних капацитета жена и девојчица у руралним областима кроз тренинге којима ће бити унапређен приступ правди и капацитетима за заштиту од родно заснованог насиља и дискриминације, као и да је од нарочите важности што ће женама на селу кроз пројекат бити пружена и економска подршка ради обезбеђивања финансијске сигурности, која је један од најважнијих фактора за смањење насиља и родно засноване дискриминације.

С обзиром на то да економска независност представља предуслов за побољшање квалитета живота жена и излазак из насилног односа, кроз пројекат

99 Више о овој иницијативи на: http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-za-izmenu-krivicnog-zakonika-2/

Повереника се пружа директна помоћ женама које желе да покрену или унапреде свој посао у области пољопривреде. На основу дефинисаних критеријума одабране су две невладине организације које имају дугогодишње искуство и потребно знање о темама које се односе на положај жена и девојчица које живе у руралним срединама, чији задатак је пружање неопходне подршке неразвијеним женским невладиним организацијама и самим женама из сеоских подручја. Наиме, једна организација је изабрана као партнер за јачање капацитета мање развијених невладиних организација које раде на унапређењу положаја жена и девојчица на селу – куповина рачунарске опреме (компјутери, штампачи, канцеларијски намештаја и сл.), док је друга невладина организација одабрана за јачање капацитета жена које живе на селу – куповина опреме, попут различитих машина, пластеника и сл., чиме ће жене бити подстакнуте да покрену свој посао и на тај начин унапреде свој економски положај.

Поред насиља, дискриминација жена је присутна у готово свим областима, међу којима се област рада и запошљавања посебно издваја како по броју поднетих притужби Поверенику тако и по последицама које дискриминација у овој области има. Женама се приликом запошљавања, одржања запослења или напредовања у каријери поред стручних квалификација и радног искуства, сагледавају физички изглед и породични статус, а рад се условљава одлагањем трудноће и стварања породице због претпоставке о немогућности усклађивања рада и родитељства. Овакво стање илуструју примери из праксе Повереника. У једном случају су се, приликом запошљавања у јавном предузећу, тражили искључиво мушки кандидати јер је „радно време превелико за будуће маме, а и жене нису довољно емоционално страбилне да доносе одлуке у стресним ситуацијама“. Неки послодавци постављају посебне услове у погледу изгледа, у складу са њиховом представом о женама.

! У притужби је наведено да је притужиља запослена на радном месту продавца, да јој плата по уговору о раду износи 33.000 динара, за који износ је и пријављена, али да је договор са послодавцем био да укупна зарада износи 50.000 динара, док би се разлика исплаћивала „на руке“. Међутим, након што је послодавца обавестила да је трудна и да мора да отвори боловање, послодавац јој није уплаћивао износ од 17.000 динара. Такође, посноситељка притужбе сматра да је послодавац извршио дискриминацију на основу пола јер у анексу уговора о раду постоји одредба која прописује правила облачења и изглед запослених жена. Повереник је у поступку утврдио да је у анексу уговора о раду између осталог, прописано: „Уредно завезана коса у реп или пуштена коса (исфенирана или опеглана) ниједна врста пунђе није дозвољена; шминка: уредно нашминкана, са обевезним црвеним кармином, кошуља уредно испеглана и чиста, без трагова пудера на истој, што се тиче обуће, обавезно балетанке или ципеле на штиклу. Патике нису дозвољене; нокти на рукама увек уредни.“

Повереник је утврдио да је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације. Одредба о облачењу одсликава чињеницу да се у нашем друштву жене свакодневно подсећају да је мит о женској моћи везан за њену лепоту, шарм и женственост, а поступања којима се промовишу инфериорност жена, њихова објективизација и стереотипи, искључиво и само из разлога који су у вези са њиховим полом, у супротности су са прописима о забрани дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/1123-20-prituzba-protiv-poslodavca-zbog-diskriminacije-na-osnovu-pola-i-zdravstvenog-stanja/

У публикацији *Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике*,[100] између осталог, наглашено је да посебне мере за запошљавање жена нису креиране као ни посебне услуге за самохране мајке. Већ више година приоритет за укључивање у субвенције за запошљавање коју додељује служба за запошљавање поред младих, вишкова запослених, Рома, ОСИ, имају и жене. Приоритетно укључивање жена у мере активне политике запошљавања резултирало је учешћем жена којима су одобрена средства за самозапошљавање од 53,5% у 2017. до 50,7% у 2019. у односу на укупан број незапослених жена. Субвенцију за самозапошљавање добило је њих 0,54% што значи да је наведени програм без утицаја на запошљавање већине незапослених на евиденцији НСЗ.[101] Такође, према резултатима другог истраживања,[102] око 19% послодаваца уопште не запошљава особе са инвалидитетом, самохране мајке и Ромкиње.

Повереник је током 2021. године, имајући у виду положај жена на тржишту рада и чињеницу да се теже запошљавају, лакше отпуштају и у неким секторима имају мању плату од мушкараца иако су бројније и образованије, користећи своја законска овлашћења из члана 33. став 1. тачка 7. Закона о забрани дискриминације, упутио више иницијатива овлашћеним предлагачима. Тако су Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Националној служби за запошљавање упућене иницијативе за креирање посебних мера активне политике запошљавања усмерених према теже запошљивим

100 *Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике*, Фондација Центар за демократију, фебруар 2021, стр. 8 – доступно на интернет страници: http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1831/alternativni-izvestaj-o-sprovodjenju-programa-reforme-politike-zaposljavanja-i-socijalne-politike-za-period-2016-2020-godine

101 *Исто*, стр. 9.

102 *Усклађивање рада и родитељства (послодавци и запослени родитељи)*, Министарсво за бригу о породици и демографију, 2021, доступно на интернет страници: https://www.divac.com/upload/document/uskladjivanje_rada_i_roditeljstva_poslodavci.pdf

женама.[103] У иницијативи је наведено да би међу осталим мерама активне политике запошљавања, поред предности које имају жене код укључивања у поједине мере, могле бити креиране и специфичне мере које су искључиво усмерене на жене и то пре свега оне које живе у неразвијенијим подручјима, сеоским срединама, које су мање образоване, дугорочно незапослене и сл. Тако би се могло подстицати самозапошљавање и запошљавање жена које се баве старим занатима (попут веза, кукичања, ткања, шивења, али и кувања традиционалних јела, спремања зимнице, оснивања сеоских домаћинстава и сл.) и тиме, поред подстицања запошљавања жена, утицати и на очување традиције нашег народа.

Министарство је обавестило Повереника да ће приоритет имати жене које се суочавају са више фактора отежане запошљивости и дугорочно незапослене жене, као и друге жене којима је потребна додатна подршка. Планирано је да се наведено реализује кроз активности које су предвиђене Акционим планом за спровођење Стратегије запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године.[104] Такође је наведено да је Одлуком о учешћу у финансирању мера активне политике запошљавања предвиђених локалним планиским документима у области запошљавања у 2021. години одобрено учешће у финансирању мера активне политике запошљавања за 94 јединице локалне самоуправе. Поред модалитета суфинансирања, јединице локалне самоуправе могу и самостално да финансирају спровођење мера активне политике запошљавања, уз опредељивање категорија лица која ће имати приоритет за укључивање. Како би се подстакла иновативност локалних самоуправа у креирању таквих мера, Акционим планом је предвиђено пилотирање иновативних решења за развој локалне политике запошљавања. Министарство је навело да ће приликом креирања иновативних мера у циљу активације и подстицања запошљавања жена бити узети предлози Повереника.

Развој женског предузетништва је препознат као велики потенцијал у друштву, о чему сведочи и усвајање Програма подстицања развоја предузетништва кроз финансијску подршку за жене предузетнице и младе у 2022. години[105] и Уредбе о утврђивању Програма подршке развоју и промоцији женског иновационог предузетништва за 2022. годину.[106]

---

103 Линк: http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-za-kreiranje-mera-aktivne-politike-za-posljavanja-usmerenih-iskljucivo-ka-pojedinim-kategorijama-teze-zaposljivih-zena-minrzs/

104 „Службени гласник РС“, број 30/21.

105 „Службени гласник РС“, број 4/22.

106 „Службени гласник РС“, број 9/22.

Са циљем унапређења положаја жена које самостално обављају делатност, а које услед изостанка адекватне финансијске подршке у току трудноће и породиљског одсуства морају да оптирају између пословног и породичног живота на начин да одлажу трудноћу или се опредељују за трудноћу али излазе из посла или гасе предузетничку радњу (фризерски, козметички, кројачки салон и сл.), Повереник је Министарству за бригу о породици и демографију упутио **иницијативу за измене Закона о финансијској подршци породици са децом и указао на то да је потребно предвидети да се и предузетницама надокнађује зарада са свим припадајућим доприносима као и другим запосленим женама за време трудноће и након порођаја**.

Наиме, у складу са позитивним прописима, предузетница у периоду док је на трудничком или породиљском одсуству може да привремено затвори своју радњу, тј. да одјави делатност у АПР-у, у ком случају има прекид у осигурању и прима само накнаду у складу са чланом 17. Закона о финансијској подршци породици са децом, а од добијене накнаде уплаћује доприносе за обавезно социјално осигурање уместо да као и друге запослене жене ову накнаду користи за потребе бриге о деци и породици. Друга могућност коју имају предузетнице јесте да поставе пословођу који може бити члан породице (и не мора бити у радном односу) или запослено лице у радном односу. У том случају, предузетничка радња наставља са пословањем и предузетница је у обавези да запосленима и себи уплаћује доприносе за обавезно социјално осигурање. Оваква ситуација доводи до неједнаког положаја жена које се налазе у истој ситуацији, односно до неравноправног положаја предузетница у односу на друге запослене жене.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/inicijativa-za-izmenu-zakona-o-finansijskoj-podrsci-porodici-sa-decom-3/

Популациона политика у Републици Србији је у највећој мери усмерена на финансијске подстицаје и жене, док су подстицаји усмерени ка мушкарцима очевима и равномерном дељењу обавеза између полова када је у питању брига о деци готово сведени на могућност предвиђену одредбама Закона о раду према којима право на одсуство са рада ради неге детета може користити и отац детета, а може га користити и у случају када мајка није у радном односу. Тема равнотеже између пословног и приватног живота и њен утицај на породице веома је заступљена последњих година у бројним анализама, на политичком и општем друштвеном нивоу, нарочито у условима пандемије ковида 19 која је открила дубину структурних родних разлика и у несразмерно већој мери погодила жене. Са циљем сагледавања могућности за

успостављање равнотеже између пословног и приватног живота, Повереник је спровео истраживање *Родна равноправност и равнотежа између пословног и приватног живота*,[107] које је детаљније приказано у делу текста који се односи на извештаје, истраживања и друге публикације Повереника. Према резултатима овог истраживања одсуство са рада ради неге детета још увек доминантно користе жене. Већина испитаних грађанки (82%) остварила је ово право, док је само 14% анкетираних мушкараца одговорило потврдно. Ипак се примећује да постоје одређени позитивни трендови у погледу већег учешћа мушкараца, ово право се и даље ретко користи од стране очева, услед устаљених друштвених норми и стереотипних родних улога. Повереник већ више година у својим редовним годишњим извештајима, као и посебним извештајима, указује на потребу промовисања коришћења одсуства са рада ради неге детета за очеве. Резултати истраживања показују да је доступност предшколских установа и других опција за помоћ у старању о деци један од предуслова за успостављање баланса између приватног и пословног живота, као и могућности напредовања на послу.

Колика је присутност родних стереотипа говори и чињеница да су понекад и институције за људска права под њиховим утицајем, па је Повереник упутио препоруку мера Заштитнику грађана да измени своју Одлуку број 363-401/21 од 9. јуна 2021. године којом се мајкама деце узраста до две године омогућава рад ван пословних просторија. Како су овом одлуком изостављени очеви, Повереник је препоручио измену наведене одлуке тако што ће се уместо речи „мајке“ употребити израз „родитељ“ и тиме обухватити сви запослени који имају децу узраста до две године без обзира на пол запосленог. Заштитник грађана је обавестио Повереника да ће, у најкраћем року, приступити измени ове одлуке и ускладити је са Упутством о мерама и активностима за спречавање ширења заразне болести ковид 19.[108]

Да се брига о деци посматра у највећој мери као претежно обавеза жена, говори и пример из праксе Повереника. Притужба је поднета против основне школе коју похађа малолетна ћерка подносиоца која је након развода брака поверена мајци на самостално вршење родитељског права. Школа није омогућила подносиоцу притужбе да на е-дневнику прати ток образовања и напредак своје ћерке. У току поступка је утврђено да је школа била у могућности да на писани захтев подносиоца притужбе отвори ауторизовани електронски налог за приступ е-дневнику, под истим условима као и мајци детета, а што је у крајњем случају и учинила али тек након подношења притужбе. Утврђено је да је школа условљавала отварање налога на е-дневнику давањем сагласности

107 У оквиру пројекта WoBaCa – Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота.

108 Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-zastitniku-gradjana/

мајке, чиме је подносилац притужбе стављен у неоправдано гори положај само због тога што мајка детета самостално врши родитељско право, чиме је школа повредила антидискриминационе прописе.[109]

Поред бриге о деци, и брига о другим члановима домаћинства и кућни послови перципирани су као доминантна одговорност жена. Жене издвајају много више времена, у односу на мушкарце, на активности бриге о деци, другим члановима домаћинства и обављање кућних послова, попут чишћења и кувања, док им остаје мање времена за плаћене активности, стручно усавршавање, друштвене активности и одмор. Терет обављања кућних послова и старања о породици одражава се и на положај жена на тржишту рада – у покушају да ускладе породични и пословни живот оне често не остварују свој пуни потенцијал, повлаче се у неактивност или раде у неформалној економији и на ниже плаћеним позицијама. Неповољној ситуацији додатно доприносе и недовољно развијене, неприступачне или неадекватне услуге које се односе на бригу о деци, старијим људима и особама са инвалидитетом, због чега жене често преузимају на себе обављање послова бриге о свим члановима домаћинства. Ове неједнакости посебно су дошле до изражаја за време пандемије ковида 19 у току које су жене понеле највећи терет, с обзиром на то да су заступљеније у секторима здравства, социјалне заштите или трговине, и у већој мери обављају неплаћене послове у области старања – који су се квантитативно повећали, наведено је у публикацији *Родно одговорно управљање – Прерасподела неплаћеног рада – Личне приче и портрети.*[110] На годишњем нивоу жене у Србији, радећи на неплаћеним пословима у оквиру домаћинства, просечно пропусте да зараде нето 6.560 ЕУР (бруто 9.053 ЕУР).[111]

О друштвеном ставу и односу према женама говоре и обраћања Поверенику у вези процеса жирирања и избора за *НИН*-ову награду. Овим обраћањима Поверенику више пута је указано на посредну маргинализацију женског књижевног стваралаштва тиме што није постојала никаква могућност да било која списатељица добије ово признање јер међу финалистима престижне награде за најбољи роман године није било жена, уз подсећање на то да је од установљавања ове награде свега пет књижевница добило ово признање. Такође, постављено је и питање у вези са саставом жирија, с обзиром на то да је ове године само једна жена била чланица, док су преостали били мушкарци. С тим у вези, без улажења у критеријуме за одабир чланова

109 Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/91-21-prituzba-protiv-osnovne-skole-zbog-diskriminacije-na-osnovu-bracnog-i-porodicnog-statusa/

110 *Родно одговорно управљање – Прерасподела неплаћеног рада – Личне приче и портрети*, UN Women Србија, март 2021, стр. 11 – доступно на интернет адреси: http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2021/03/Rodno-Odgovorno-Upravljanje_Preraspodela-neplacenog-rada_Licne-price-i-portreti_SRB_10032021.pdf

111 *Исто*, стр. 63.

жирија, нити у критеријуме за избор романа за награду, Повереник је *НИН*-у упутио препоруку мера да, у оквиру својих овлашћења, приликом наредног избора жирија за доделу *НИН*-ове награде, предузме одговарајуће мере с циљем остваривања начела родне равноправности имајући у виду целокупан женски допринос књижевности у Србији и значајне поруке које књижевност по себи и промовисање женских ауторитета у тој области имају у успостављању нових родних дискурса.[112] У 2022. књижевница Милена Марковић је добитница *НИН*-ове награде за роман *Деца*.

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу пола и брачног и породичног статуса, произилазе одговарајуће препоруке.

Препоруке:

– континуирано предузимати активности усмерене на деконструкцију стереотипних улога полова и остваривање родне равноправности у свим областима, посебно у јавном простору, ојачати механизме контроле, повећати број информативних кампања, догађаја и садржаја;

– континуираним обукама унапредити синхронизовано и координисано деловање свих актера на превенцији насиља према женама и насиља у породици, правовремено санкционисати починиоце. Спровођењем редовног праћења и анализе појаве насиља и фемицида деловати на узроке ових појава. Приступити реформи законодавства у погледу дефиниције сексуалног насиља засноване на концепту непостојања пристанка;

– ефикасним активним мерама подстицати запошљавање жена и развој женског предузетништва, остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким зарадама, као и условима за напредовање. Анализирати ефекте предузетих мера на нивоу локалне заједнице и унапређивати их у односу на постигнуте резултате;

– наставити интензиван инспекцијски надзор у поступку рада и запошљавања у погледу нарушавања једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада, посебно у погледу онемогућавања рада на црно и исплате дела зараде „на руке“ као и сексуалног узнемиравања;

– контролисати поштовање прописа медијских садржаја у погледу забране говора мржње, сексизма, мизогиније, дискриминаторних ставова и увредљивог извештавања.

112 Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-nin-u/

Дискриминација на основу старосног доба

Повереник је, у периоду од оснивања до данас, примио велики број притужби за дискриминацију на основу старосног доба, а овај основ дискриминације је, од почетка рада институције, међу првих пет основа по учесталости поднетих притужби. Дискриминација на основу старосног доба у складу са законом обухвата све старосне категорије и подразумева и дискриминацију деце и младих, дискриминацију лица која припадају тзв. средњој генерацији, али и дискриминацију лица старијих од 65 година живота. Управо из тих разлога Повереник је у току 2021. године припремио и Народној скупштини предао два посебна извештаја – *Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана* и *Посебан извештај о дискриминацији деце*, док је пре тога, крајем 2019. године сачињен *Посебан извештај о дискриминацији у области рада и запошљавања*, као области која је најзаступљенија у притужбама грађана и истовремено погађа у највећој мери грађане „средњег“ животног доба.

Посебни извештаји Повереника изазвали су пажњу јавности, посебно имајућу у виду да је *Глобални извештај о старењу*,[113] израђен у сарадњи Светске здравствене организације, Канцеларије Високог комесара за људска права, Одељења УН за економска и социјална питања и Популационог фонда Уједињених нација представљен након Посебног извештаја Повереника о дискриминацији старијих грађана. У Глобалном извештају о старењу, поред сагледавања природе ејџизма, сумирани су подаци о размерама, утицајима и детерминантама дисркиминације на основу старосног доба, као и о најефикаснијим стратегијама за њено смањење. У извештају су дате глобалне препоруке за акцију које наглашавају:

- значај улагања у стратегије које су засноване на подацима за спречавање и сузбијање дискриминације на основу старосног доба;
- унапређење података и истраживања с циљем бољег разумевања овог феномена;
- формирање покрета у форми широке коалиције ради промене доминантног наратива и негативне слике у друштвима у вези са старењем.

Овај извештај је у Србији представљен на регионалној конференцији у септембру 2021. године у Београду када је одржан и Национални дијалог о старењу и ејџизму, на коме су главне теме били сагледавање стања и препорука из Посебног извештаја о дискриминацији старијих грађана. Србија је прва држава која је урадила овакав извештај са пуном свешћу и спремношћу да стави фокус на заштиту људских права старијих, чиме је постала лидер на

113 *The Global report on ageism*, World Health Organization, March 2021 – доступно на интернет презентацији: https://www.who.int/publications/i/item/9789240016866

овом пољу у региону. Тим поводом 2021. у Београду, у организацији УНФПА, одржано је регионално представљање Глобалног извештаја УН о дискриминацији на основу старости и покренут Национални дијалог о старењу и ејџизму.

Национални дијалог о старењу и ејџизму, Београд, 2021.

На овој конференцији је упућен и *Позив на акцију за заустављање дискриминације старијих особа у Србији* који је детаљније приказан у ранијем делу овог извештаја. У оквиру *Позива на акцију* одржани су округли столови на нивоу локалних заједница у Смедереву, Чачку и Неготину. На овим округлим столовима били су присутни, поред представника локалне самоуправе, и представници центра за социјални рад и других установа социјалне заштите, Црвеног крста, организација цивилног друштва, самих старијих и др. Ове активности биће настављене широм наше земље, како би се допрло до што више актера на локалном нивоу и примерима показало шта се и како може учинити. Партнер на реализацији ових активности јесте и Пошта Србије, која пружа подршку посебно у погледу ширења информација онима до којих је тешко допрети.

ЗАУСТАВИМО ДИСКРИМИНАЦИЈУ СТАРИЈИХ ОСОБА

Када је у питању дискриминација деце, Посебан извештај Повереника је, поред представљања у Народној скупштини, представљен и на седници Савета за права детета Владе Републике Србије.

Имајући у виду да је дискриминација на основу старосног доба кроз посебне извештаје веома детаљно приказана, као и да су дате бројне препоруке за унапређење положаја грађана, у овом делу текста ће бити дати само најновији подаци и поједини примери који потврђују налазе дате у посебним извештајима.

Тренд из ранијих година у погледу броја притужби по основу старосног доба се наставио и током 2021. године, када је примљено укупно 98 притужби. Највећи број притужби је поднет због дискриминације деце и лица старијих

од 65 година, док се нешто мањи број притужби односио на дискриминацију лица између 18 и 65 година.

Највећи број притужби због дискриминације по основу старосног доба односио се на поступање органа јавне власти. Међутим, с обзиром на старосно доба, различите области биле су разлог обраћања. Тако, када је реч о старијим грађанима највише притужби се односило на поступање органа јавне власти, пружање услуга или при коришћењу објеката и површина, област социјалне и здравствене заштите, док када је реч о деци, најчешћа област која је навођена у притужбама јесте област образовања и поступање органа јавне власти. Што се тиче грађана старости између 18 и 65 година живота, скоро све притужбе односиле су се на област рада и запошљавања.

Када су у питању старији грађани, квантитавни и квалитативни показатељи у различитим областима упућују на потребу прилагођавања друштва старењу становништва, дужем животном веку и тренду смањења укупног броја становника. У резолуцији Европског парламента *Старење Старої континента – могућности и изазови повезани с политиком старења након 2020.*[114] наведено је да се број становника ЕУ смањује, да су 1960. становници ЕУ чинили 13,5% светског становништва, док је 2018. та бројка износила 6,9%, а до 2070. очекује се да ће износити око 4%, док се истовремено повећава број старијих. У резолуцији је наглашено да се уважавање старијих особа и спречавање њихове дискриминације може постићи само политикама социјалне, културне и привредне укључености, с нагласком на обезбеђивање праведних пензија које омогућавају добар квалитет живота. Такође, истакнута је важност јавних система социјалне заштите који су дистрибутивни и темеље се на међугенерацијској солидарности и који свима омогућавају достојанствен живот без сиромаштва и социјалне искључености, независно од властитих доприноса.

У погледу дискриминације старијих од 65 година живота, пракса Повереника указује на то да се у овом животном добу издвајају потребе за различитом подршком нарочито оних старијих грађана који живе сами, у сеоским срединама, са минималним примањима, тзв. старијих старијих, који трпе неки облик насиља, злостављања или занемаривања. Ове околности представљају изазове пре свега за системе пензијског и инвалидског осигурања, као и социјалне и здравствене заштите, који треба да се прилагоде новонасталим условима и адекватно одговоре на потребе нарастајућег

114 *European Parliament resolution of 7 July 2021 on an old continent growing older – possibilities and challenges related to ageing policy post-2020 (2020/2008(INI))*, Strasbourg, 7 July 2021, доступно на интернет страници: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0347_HR.pdf

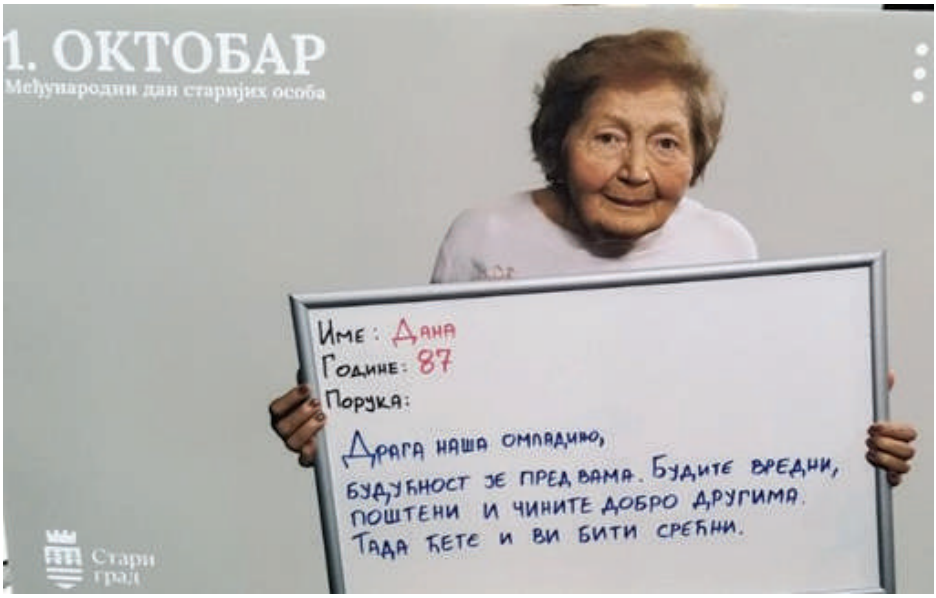

Са изложбе поводом Међународног дана старијих особа, 2021.

броја старијих грађана. Ради проналажења најбољих начина за решавање ових изазова потребно је обезбедити и већу друштвену партиципацију старијих грађана и њихово укључивање у процесе како доношења одлука које се тичу старијих, али и свих чланова друштва, тако и реализације конкретних активности. Посебну пажњу је потребно обратити на све већи број самачких старачких домаћинстава, гору економску ситуацију старијих жена, старије у руралним подручјима, старије старије односно оне са више од 80 година живота, са инвалидитетом и друге којима је потребна већа подршка имајући у виду да се суочавају са читавим низом препрека у свакодневном животу. Изазови се јављају и у другим областима и захтевају делотворно деловање у погледу веће укључености у различите активности, нарочито на нивоу локалне заједнице ради превенције самоће и изолованости старијих али и искоришћености капацитета којима располажу нарочито у погледу знања и искустава која имају. Међу кључним проблемима старијих уочавају се дискриминација, стереотипи и предрасуде о мањој вредности у старости, али и насиље, злостављање и занемаривања којима су неретко изложени, што узрокује потребу спровођења мноштва активности на најширем друштвеном плану у погледу спречавања оваквих појава и развој међугенерацијског дијалога, разумевања и толеранције.

УПОЗОРЕЊЕ:

Поводом текста „Кад стан има задах старости“ објављеном на порталу zena.blic.rs, повереница је издала упозорење да се овим текстом грубо омаловажавају старији и вређа њихово достојанство, и осудила овакав дискриминаторни начин приказивања старијих.

На недопустив и крајње увредљив начин проблематизују се хигијена, одевање, исхрана и стил живота старијих и исто тако дају препоруке како се решити „задаха старости“ у становима. Сви ови стереотипи не само да су дискриминаторни већ додатно маргинализују, стигматизују и стварују нетрпељивост према старијим људима. Повереница је истакла да су медији дужни да извештавају одговорно и професионално, да морају поштовати новинарску етику, не смеју прелазити границе којима угрожавају људско достојанство и људска права и подсетила да је управо због честе изложености старијих грађана дискриминацији, Повереник објавио Посебан извештај, у коме се указује на ове проблеме, али и на то да ми као друштво имамо предност и потенцијал, сходно нашем културном идентитету, да унапређујемо поштовање старијих, међугенерацијску солидарност и међусобно разумевање. Текст је одмах након упозорења повучен.

!

На положај грађана је велики утицај имала криза изазвана пандемијом ковида 19. На почетку ове кризе старији су се обраћали Поверенику наводећи да су због мере забране кретања све теже подносили изолацију, да им је потребна помоћ у кући, да немају коме да се обрате, да се осећају занемарено и сл. Међутим, и након дужег временског трајања ове кризе старије особе које бораве у установама социјалне заштите за смештај старих лица суочавају се с великим проблемом на који су Поверенику указали грађани и Удружење грађана Снага пријатељства – AMITY. Уочи проглашења ванредног стања донета је Наредба о забрани посета и ограничењу кретања у објектима за смештај старих лица[115] којом се забрањују посете и напуштање установа од стране корисника. Ова наредба је у неколико наврата мењана, нека ограничења су ублажавана, али је и даље током 2021. године на снази била забрана изласка корисника из установа. У обраћањима Поверенику је подвучено постојање свести о високој ризичности старијих лица и разумевање предузетих епидемиолошких мера, али је истовремено указано и на велике здравствене ризике, попут повећања депресије, анксиозности и когнитивних оштећења/деменције које доносе дуготрајна изолација и усамљеност код старијих.

115 „Службени гласник РС“, бр. 28/20, 66/20, 87/20 и 7/21.

Због тога је Повереник Министарству здравља и Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања препоручио да у заједничкој сарадњи и сарадњи са стручњацима/професионалцима из одговарајућих области сагледају стање и последице које могу настати, и да, у складу са одговарајућим мерама заштите против ширења ковид 19 вируса у околностима масовне имунизације, размотре измену режима забране посета и ограничења кретања у установама за смештај старијих лица. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-za-rad-zaposljavanje-boracka-i-socijalna-pitanja-povodom-zabrane-poseta-i-ogranicenja-kretanja-u-ustanovama-za-smestaj-starijih-lica/

Сличним поводом су се Поверенику обраћали и други грађани, наглашавајући да сви старији нису у истом положају, имају различите могућности и капацитете, о чему је неопходно водити рачуна у сваком конкретном случају. Тако су се Поверенику обратили син и кћерка жене која је корисница Геронтолошког центра у Београду, слепа, непокретна и болесна од Алцхајмерове болести. Због прописаних епидемиолошких мера своју мајку нису видели годину дана, него су са њом контактирали само телефонским путем због установљеног режима посета и имајући у виду степен и врсту инвалидитета њихове мајке. Надлежно Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је обавестило Повереника да је донело Инструкцију о начину рада установа социјалне заштите за смештај корисника и организовање посета корисницима на смештају и да је дало Препоруку о начину поступања установа социјалне заштите за смештај корисника и организација социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја приликом посета. У складу са овим актима, грљење са корисницима је, примера ради, дозвољено уз посебне, додатне мере заштите, односно посетилац приликом посете мора да обуче скафандер, стави рукавице за једнократну употребу и носи визир поред заштитне маске. Повереник је указао на то да су старији у ситуацији пандемије ковида 19 препознати као једна од најугроженијих група грађана према којима су због рањивости и подложности зарази спровођене рестриктивне мере и ограничавано или забрањено кретање, што је нарочито дуготрајно и изражено када

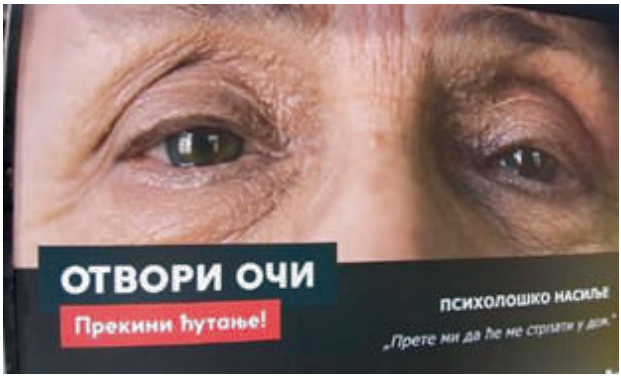

су у питању корисници установа социјалне заштите. Ограничавање кретања у дужем временском периоду носи велике здравствене ризике за старије, попут повећања депресије, анксиозности и когнитивних оштећења/деменције.

Повереник је у препоруци мера упућеној установи социјалне заштите указао на ризике које дуготрајно онемогућавање виђања са најближима носи, наглашавајући да особама које су слепе чуло додира представља изузетно важан део перцепције. Онемогућавање коришћења овог чула често значи већу зависност од других и утиче на њихово ментално здравље и квалитет живота, те се самим тим одражава и на квалитет живота корисника који се налазе на домском смештају. Поред тога, у конкретном случају се ради о непокретној особи за коју је непосредан контакт са сродницима од још већег значаја. Имајући у виду све околности, као и чињеницу да су сродници вакцинисани, а да је жена смештена у једнокреветној соби, Повереник је препоручио да у складу са епидемиолошким мерама против ширења заразне болести изазване ковидом 19 и Препоруком министарства омогуће посету на начин који би био најпримеренији у конкретном случају.[116]

Повереница је отворила тродневни Миксер фестивал, одржан под симболичним слоганом „Загрљај“, који је окупио експерте у различитим областима, креативце, активисте, доносиоце одлука, медије, представнике и представнице приватног сектора и међународних организација, на заједнички задатак – како осмислити и убрзати глобални опоравак након пандемије. Повереница је учествовала на панелу „Најбоље године“, указујући на важност процеса дигитализације али и на ускраћеност приступа интернету и ниског нивоа дигиталних вештина код старијих особа. Дигитални јаз је показао, и тек ће се показати, као фактор ризика за дискриминацију уколико се озбиљно не приступи процесу дигиталног описмењавања старијих.

116 Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-gerontoloskom-centru-u-beogradu-domu-bezanijska-kosa/

Налази бројних извештаја и истраживања потврђују да су старије жене у горем положају у поређењу са старијим мушкарцима, као и у поређењу са женама и мушкарцима из других старосних група. Старије жене недовољно учествују у активностима у заједници, посебно у сеоским заједницама, сиромашније су, просечно живе дуже па се сусрећу и са већим потребама за подршком, чешће живе саме, изложене су занемаривању, злостављању и насиљу. О тешком положају и недовољној укључености у јавни и политички живот старијих жена говоре и подаци из истраживања према којем се, када је у питању положај старијих жена, издвајају четири основна проблема, и то: лош материјални положај, непоштовање чак и у својим породицама, недостатак услуга и губитак самопоуздања.[117] Старији Роми и нарочито Ромкиње готово су потпуно невидљиви у друштву и као вишеструко рањива група старих и као део ромске мањине. Често се суочавамо са ситуацијом недостатка података о насиљу над старијим женама у истраживањима која се баве насиљем над женама, а насиље у породици се сматра проблемом млађих особа. Већина кампања усредсређена је на питања која погађају млађе жене – па се неретко користе и млађи модели да повећају свест о породичном насиљу. Међутим, истраживања показују да насиље над женама не престаје како оне старе, већ оно једноставно постаје мање видљиво. Иако је међу женама свих животних доба пријављивање насиља полицији или контактирање са службама подршке изразито ниско, приметно је да старије жене готово уопште не пријављују насиље.[118]

Оваква ситуација намеће нарочито потребу за већим укључивањем локалних заједница на решавању конкретних проблема и већем социјалном укључивању, уз координацију свих актера, због чега је Повереник са УНФПА, између осталог, у *Позиву на акцију* и нагласио значај локалних средина у унапређењу положаја старијих уопште и активности усмерио на локалну заједницу.

Такође је потребно едуковати жене свих старосних категорија о препознавању насиља и његовим различитим формама, факторима ризика, као и о начинима поступања свих делова система приликом пријаве насиља, али водећи рачуна о карактеристикама жена које припадају различитим старосним групама. Континуирана обука је потребна и за стручне раднике, а посебан део треба да се односи на специфичности насиља над старијим или младим женама, водећи рачуна и о специфичностима услуга психосоцијалне подршке.

---

117 *Положај и учешће старијих жена у политичком и јавном животу у Србији*, Amity, FemPlatz, 2020, доступно на интернет страници: http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2020/12/Zene_u_politickom_i_javnom_zivotu_Srbije_Amity_2020.pdf

118 *На ничијој земљи – родно засновано насиље над старијим женама* (65+) *у Републици Србији,* Црвени крст Србије, 2021, доступно на интерент страници: https://www.redcross.org.rs/media/7139/na-nicijoj-zemlji-web-low-res.pdf

С конкурса „Мост разумевања – међугенерацијска солидарност 2021“,
аутор Иван Пурковић VIII, Варда

Дискриминација на основу старосног доба када је у питању млађе становништво годинама указује на неповољнији положај деце (углавном оне са инвалидитетом или потешкоћама у развоју), нарочито у области образовања и коришћења различитих услуга подршке. Предмет појединих притужби тицао се приступачности објеката које користе деца, попут ученичког дома, дома здравља и др., али и питања отежане комуникације и споразумевања са којим се сусрећу лица са оштећеним слухом која читају са усана, услед превентивних мера које се примењују због пандемије ковида 19 и обавезе ношења заштитних маски.

! Повереник је донео мишљење у поступку поводом притужбе која је поднета због дискриминације девојчице на основу сметњи у развоју и инвалидитета против школе за основно и средње музичко образовање. У притужби је, између осталог, наведено да девојчица има Даунов синдром и да је редовну основну школу и ниже музичко образовање завршила по ИОП-у 2, а да је непосредно пред полагање пријемног испита за средњу музичку школу речено да ће полагати тест исте садржине као и остали кандидати а не прилагођен њеном претходном образовању по ИОП-у 2. У току поступка је утврђено да је музичка школа предузела све активности у складу са Стручним упутством за спровођење уписа ученика у средњу школу, као и да је одредбама члана 6. Правилника о упису ученика у средњу школу, прописано да кандидати са сметњама у развоју и инвалидитетом полажу пријемни испит за проверу посебних способности

у складу са својим моторичким и чулним могућностима, односно условима које захтева њихова врста инвалидитета односно у складу са потребама за пружањем подршке у односу на начин спровођења испита и да овим чланом није предвиђено пружање подршке за полагање пријемног испита у односу на садржај испита. С обзиром на то да је притужба поднета против музичке школе, као и да је школа обавезна да се придржава позитивних прописа, Повереник је дао мишљење да, у конкретном случају, школа није повредила одредбе Закона о забрани дискриминације.

Са друге стране, како притужба није поднета против Министарства просвете, науке и технолошког развоја који је доносилац поменутог правилника и упутства, Повереник је упутио **препоруку мера Министарству да измени Правилник о упису у средњу школу и Стручно упутство за спровођење уписа ученика у средњу школу за школску 2021/2022. годину и да их усагласи са антидискриминационим прописима**, као и да у сарадњи са школом за основно и средње музичко образовање омогући ученици поновно полагање пријемног испита по прилагођеном садржају.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/224-21-misljenje-povodom-prituzbe-a-a-protiv-srednje-muzicke-skole-v-v-zbog-diskriminacije-na-osnovu-smetnji-u-razvoju-i-invaliditeta/

Поверенику су се током године обраћале организације цивилног друштва и родитељи наводећи различите проблеме и тешкоће са којима се суочавају деца, нарочито из група које су у већем ризику од дискриминације. Тако су родитељи деце са инвалидитетом навели да је у ситуацији када не раде дневни боравци за децу са аутизмом, дошло до промена устаљених навика деце којој је ова рутина од великог значаја. Истакнута је забринутост да је онлајн настава недовољна, да су деца изгубила радне навике, као и да не похађају наставу већ да се „кликом“ пријаве да су присутни, а онда не прате наставу или проводе време ван куће или играју игрице. Нарочито је указивано на проблеме ученика осмог разреда који се раније распуштају и имају завршни испит.

Организације цивилног друштва указале су на то да једну од најзначајнијих препрека представља недовољна обученост наставника за коришћење онлајн платформи и алата за учење, као и да испреплетена скраћена онлајн и редовна настава, у неким случајевима, ствара дисконтинуитет у образовању и утиче на испуњеност предвиђених планова и програма.

Градиво и друге школске обавезе остали су недовољно усаглашени, ученици не добијају адекватне материјале и подршку приликом савладавања градива, а наставници су преоптерећени понављањем градива и ваншколском комуникацијом са ученицима и родитељима. Деца која живе у неформалним

насељима често нису у могућности да прате наставу из разлога што немају струју или приступ интернету. Подаци показују да свега 64,4% домаћинстава у Србији поседује рачунар или таблет, док приступ интернету нема 25% ромских домаћинстава, док само 26,4% ромских домаћинстава поседује рачунар или таблет. Настава за децу са потешкоћама у развоју није организована у свим школама у току трајања ванредног стања, док сваки седми ученик није могао да похађа наставу по индивидуалном образовном плану за време трајања ванредног стања.

Имајући у виду ефекте кризе изазване пандемијом ковида 19 и посебно негативне последице које је имала по организацију образовног процеса, Повереник је упутио препоруку мера Министарству просвете, науке и технолошког развоја, посебно имајући у виду положај деце са инвалидитетом, ромске деце, деце из неформалних насеља, социјално угрожене деце, деце којој није доступан или је теже доступан интернет, деце смештене у установама, као и друге деце из угрожених група.

!

Препорука мера Министарству просвете, науке и технолошког развоја да у сарадњи са надлежним заводом и Институтом за јавно здравље размотри могућност одржавања наставе у школама у складу са одговарајућим мерама заштите против ширења заразне болести ковид 19 како би се сваком детету пружиле једнаке могућности за остваривање права на квалитетно образовање посебно имајући у виду положај деце са инвалидитетом, ромске деце, деце из неформалних насеља, социјално угрожене деце, деце којој није доступан или је теже доступан интернет и/или техничка средства за реализацију наставе, деце смештене у установама, као и друге деце из угрожених група.

У препоруци је, између осталог, указано и на чињеницу да су промењени услови током епидемије такође довели и до промењених услова рада како деце тако и родитеља, што је довело до повећања терета бриге о деци на страни родитеља. Ово се додатно мултипликује у оним породицама које се суочавају са недостатком животног простора, као и онда када родитељи, разумљиво, немају довољно времена и/или знања и капацитета да помогну деци у савладавању школског градива. Министарство је обавестило Повереника да ће предузети све потребне активности да по препоруци поступи.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/189-21-preporuka-mera-ministarstvu-prosvete-nauke-i-tehnoloskog-razvoja-povodom-odrzavanja-nastave-u-skolama/

Повереник је радио и на решавању специфичног проблема Фондације „СОС Дечја села Србије“. Ова фондација је указала на проблеме у раду са којима се суочавају јер нису препознати у нормативном оквиру и стандардима

социјалне заштите, а ни после 17 година бриге о деци није пронађено одрживо, системско и законско решење за овај специфичан програм и концепт хранитељске бриге о деци. Повереник је затражио изјашњење и предузимање активности од надлежних министарства. Министарство за бригу о породици и демографију обавестило је Повереника да је већ дало мишљење да је потребно пронаћи адекватно решење које би за крајњи исход имало останак деце у актуелним хранитељским породицама у оквиру овог пружаоца услуге. С тим циљем, Министарство је предложило конкретне активности и то да Центар за породични смештај и усвојење Крагујевац, радна јединица Краљево, преузме праћење хранитељства и деце смештене у „СОС Дечја села Србије", да настави спровођење преиспитивања опште подобности за хранитељство, да хранитељице које имају приход независно од плате које су добијале доставе доказ о томе приликом преиспитивања опште подобности за хранитељство, а да се за хранитељице које немају приход изван надокнаде за хранитељство пронађе друго адекватно решење, да се број деце у једној хранитељској породици уподоби са одредбама Правилника о хранитељству флексибилно, јер се према подацима на смештају у хранитељским породицама налази велики број сиблинга и да се, ако је то могуће, размотри интегрисање „СОС Дечја села Србије" у мрежу установа социјалне заштите, у складу са законом. Ово министарство је накнадно доставило обавештење и да је завршен процес ванредне провере подобности на основу ког су хранитељице добиле потврде, као и да су се стекли услови за потписивање уговора о смештају и да на основу тих уговора хранитељице могу да остваре право на накнаду.

Министарство за рад, борачка и социјална питања је у одговору, између осталог, навело да понуђени концепт „СОС Дечја села Србије" суштински нема у потпуности одлике институционалног збрињавања деце, ни центра за породични смештај деце, да се у конкретном случају не ради о потпуној породици у којој су присутне обе родитељске фигуре – мајка и отац, већ се родитељска улога своди на СОС мајку која је претходно оспособљена за бригу о деци и брине о већем броју деце (7–10) различитог узраста. Имајући у виду садашњи статус наведених хранитељица и извесна одступања од важећих прописа, разматрана је могућност да СОС родитељи/хранитељи задрже статус хранитеља и да је поступак испитивања, односно преиспитивања хранитеља из „СОС Дечја села Србије" ради утврђивања њихове опште подобности за хранитељство у току.

Насиље над децом и вршњачко насиље заврђује посебну пажњу. Десетогодишњи тренд показује константан пораст пријава насиља, наведено је у извештају Републичког завода за социјалну заштиту.[119] Број пријава насиља

119 *Деца у систему социјалне заштите*, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, јул 2020, доступно на интернет страници: http://www.zavodsz.gov.rs/media/2158/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-2020.pdf

у породици над децом евидентираних од стране центара за социјални рад у току 2020. износио је 8.365 и у односу на 2011. број пријава насиља над децом је повећан за 140,6%. У 2020. у односу на 2011. број пријава због емоционалног насиља повећан је за 221,1%, сексуалног за 121,8%, физичког за 152,2% а занемаривања за 89,4%. Према резултатима истраживања *Препознај насиље, реци не*[120] упадљиво расте проценат девојчица које су се изјасниле да су доживеле насиље у узрасту од 15 до 18 године, где је у просеку свака трећа испитаница пријавила да је доживела неки облик сексуалног насиља, док се код испитаница узрасне групе од 19 година чак 54,17% изјаснило да је доживело неки облик сексуалног насиља. Девојке које су доживеле неки облик сексуалног насиља најчешће су се за помоћ обраћале члановима уже или шире породице (11,24%), затим пријатељима (8,4%), школи (4,12%), док је испод 3% оних које су се обратиле надлежним званичним институцијама, што указује на степен поверења који младе девојке имају у институције и потребу да се на томе интензивно ради. Такође, преко 90% испитаница има велику потребу да се о овим темама разговара у школи, што указује на потребу веће едукације на тему сексуалног насиља кроз превентивне радионице, оснаживање и информисање о превенцији насиља.

И Европска комисија је у свом извештају, у области права детета, између осталог констатовала да је Савет за права детета, Координационо тело задужено за праћење Нове стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља, поново основано у априлу 2021. године. Такође, у овом извештају је наведено да Влада касни са усвајањем измена и допуна Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, као и да није постигнут напредак ка усвајању новог Националног акционог плана за права детета, чије је важење истекло 2015. године. Такође, указано је на то да статистички подаци о друштвеним групама које су у већем ризику од дискриминације, укључујући ромску децу и децу са сметњама у развоју, још увек нису рашчлањени, као и да иако је релативно мали број деце смештен у установе социјалне заштите, кршење права детета у великим установама за децу са сметњама у развоју су и даље је разлог за забринутост, која је додатно погоршана у време пандемије ковида 19, као последица увођења мера за спречавање ширења вируса.

Када се посматра положај младих, као највећи проблеми издвајају се незапосленост, систем вредности и образовни систем, како је наведено у већ поменутом *Алтернативном извештају о положају и потребама младих у*

120 *Препознај насиље, реци не*, Удружење Маме су закон и Удружење Путеви едукације, 2021, доступно на интерент страници: https://drive.google.com/file/d/1BQA93lh9lBgCHF3L38mWhpwWWLFrJATe/view

Републици Србији 2021 године.[121] У априлу 2021. године број младих који су незапослени износи 115.533, што представља укупно 21,04% од укупног броја незапослених. У односу на претходну годину незапосленост младих је увећана за нешто више од 10.000. Међу незапосленим младима велики је број оних који су незапослени дуже од годину дана, а проблем је посебно велики у групи младих жена. Као и ранијих година, и даље сматрају да је за добијање посла много важније да ли имате лична и породична познанства или чланство и активизам у политичкој партији, од формалног и неформалног образовања. Тек 27% младих који су у радном односу запослено је на радним местима за која су се школовали. Одговори на питања која се односе на одлазак младих из земље су поприлично поразни за целокупно друштво, јер четвртина младих планира да се исели, четвртина планира али није још у том процесу, док 2/5 њих не планира тренутно али не отписује ту могућност. Разлози за исељавање које наводе јесу достојанственији живот и виши стандард.[122] Такође, млади су у значајној мери изложени вербалном, па и дигиталном насиљу, више од петине младих жена биле су жртве сексуалног насиља, а скоро две трећине жртве дискриминације, што све говори о несигурном окружењу за живот младих. Као узроке оваквог стања млади виде стање у породици, стање у друштву и неефикасну казнену политику.

Млади данас кроз формално образовање не уче довољно о родно заснованом насиљу и о ненасилној комуникацији, а веома мали број њих укључен је у програме неформалног образовања који се тичу ове теме, због чега велики број младих није свестан да је у ствари доживео или и даље доживљава неки облик насиља.[123] Садржаји који се пласирају у медијима, као и на друштвеним мрежама, често шаљу сасвим супротне поруке. Драматичан је резултат из истраживања КОМС-а да се око 70% младих изјаснило да је током живота било изложено некој врсти родно заснованог насиља.[124]

Повереник је у току године спровео низ активности које се односе на укључивање младих, као и више обука у вези са дискриминацијом и механизмима заштите, о чему је било више речи у ранијем тексту извештаја. Тако је, примера ради, у оквиру *Панела младих – истеривачи дискриминације* у Новом Саду, у сарадњи са Омладинским савезом удружења „Нови Сад омладинска престоница Европе – ОПЕНС“, одржана конференција под називом „Млади

121 *Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2021*, Кровна организација младих Србије, 2021, доступно на интернет страници: https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-mladih-2021-4.pdf

122 *Исто*, стр. 193.

123 *Истраживање ставова младих о родно заснованом насиљу*, Кровна организација младих Србије, Београд, 2021, стр. 6 – доступно на интернет страници: https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/04/Rodno-zasnovano-nasilje-medju-mladima-v3-3.pdf

124 *Исто*, стр. 38–39.

и родна равноправност: равнотежа између приватног и пословног живота“. У оквиру конференције представљене су активности пројекта Повереника „Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота“, које обухватају спровођење истраживања, развој друштвене игре „Торањ живота“ и кратке филмове чији је циљ борба против родних стереотипа у области рада и радних односа.

Панел младих саветника Повереника – „Истеривачи дискриминације“ оформљен је пре готово 10 година са циљем да блиско сарађује са институцијом Повереника и саветује о темама које се односе на сузбијање и заштиту од дискриминације деце и младих. Основна идеја оснивања панела јесте да стекну знања о појави дискриминације и механизмима заштите, да изразе своје мишљење о појави и узроцима дискриминације и других изазова у току одрастања и школовања, да предлажу превентивне програме и активности за које сматрају да би постигле највише ефекта код младих, као и да стечена знања преносе својим вршњацима.

Почетком априла Повереник и Кровна организација младих Србије – КОМС (савез 109 удружења младих у Србији) потписали су Меморандум о сарадњи ради унапређења равноправности и положаја младих као и спречавања дискриминације младих и договорили начине сарадње и дефинисања активности у наредном периоду. Истовремено се разговарало и о негативном извештавању медија о младима током пандемије. У оквиру ове сарадње током јесени је организован Дијалог младих са повереницом о питањима једнаког приступа образовању и здравственим услугама, а било је речи и о положају младих припадника осетљивих друштвених група.

Такође, Повереник је потписао *Споразум о сарадњи у пружању подршке јавне управе високошколским установама у образовном процесу* ради успостављања континуиране сарадње у свим процесима оријентације високог образовања ка новом систему школовања кадрова за јавну управу. Споразум је потписало више од 10 државних и других органа и универзитета.

Када је у питању положај средње генерације, највећи број притужби се односи на област рада и запошљавања, која се налази у врху по броју поднетих притужби, односно најчешћи је разлог обраћања грађана и грађанки

Поверенику. Због тога је крајем 2019. године Народној скупштини и поднет *Посебан извештај о дискриминацији у области рада и запошљавања*. И у овој области је нарочито изражена дискриминација жена и то како по основу пола, тако и по основу брачног и породичног статуса, а ситуација је додатно погоршана током кризе изазване ковидом 19. Немају сви једнаке шансе за запошљавање, а поднете притужбе сигнализирају да у области рада, а поготово приликом тражења посла, иначе рањиве групе постају још рањивије и подложније дискриминацији. И даље је присутна пракса појединих послодаваца да у пријавама, на конкурсима и интервјуима за посао неоправдано укључују питања о породичном и брачном статусу, аутоматски искључују млађе или старије раднике због година живота или жене због претпоставке о немогућности усклађивања приватних и пословних обавеза. Овакву ситуацију илуструје и пракса Повереника.

!

Повереник је донео мишљење у поступку поводом притужбе Удружења грађана „Радник“ против студентско-омладинске задруге „Нефертити“ због дискриминације на основу старосног доба. Омладинска задруга је објавила оглас за посао: „Support associate (студенти) за WOLT“ док у поднаслову стоји: (студенти – до 26 година). У току поступка је утврђено да омладинска задруга није доставила доказ да прописане године живота представљају стварни и одлучујући услов, имајући у виду природу и особеност посла или да је у питању афирмативна мера према теже запошљивим категоријама. Анализом огласа за запошљавање закључено је да за конкретно радно место није од одлучујућег значаја старосно доба кандидата, односно, да особе и преко 26 година живота могу одговорно и компетентно да обављају конкретан посао, те постављање овог услова представља непосреду дискриминацију старијих од 26 година и директно их елиминише из конкуренције за посао. Слобода оглашавања и слобода избора запослених није и не може бити изговор за кршење антидискриминационих прописа и искључивање особа на основу њихових личних својстава. Повереник је дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације и омладиској задрузи и препоручио да се уклони дискриминаторан оглас, као и да убудуће не објављују огласе за посао који садрже дискриминаторне услове за запослење. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/694-20-diskriminacija-na-osnovu-starosnog-doba-u-oblasti-zaposljavanja/

Од избијања пандемије ковида 19 најрањивије су оне раднице које због својих година, здравственог стања или обољења припадају ризичним групама, раднице које су у контакту са зараженима или општом популацијом, као и међусобно, и раднице у професијама где се не може практиковати тзв. социјално дистанцирање. Ове раднице називају се и есенцијалним радницама

или радницама на првој линији фронта, наведено је у публикацији *Положај радница у трговинским радњама током пандемије Ковид-19*.[125] Иницијатива А11 спровела је истраживање у које су биле укључене раднице у овим делатностима и дошла до закључка да су током пандемије, изменама фактичке организације рада и повећаном ризику од ширења заразе највише изложене професије у којима су доминантно запослене и радно ангажоване жене са нижим стручним квалификацијама које раде на слабије плаћеним пословима. Истраживање је показало да раднице у трговинским објектима имају ниска очекивања и слабу мотивацију да се обрате надлежним инспекцијама и очекују да ће сваки проблем на који укажу бити решен на њихову штету. Све учеснице истраживања примају минималну зараду плус један динар, а посебан проблем представља то што оне нису ни потпуно обавештене о томе шта су њихова права из радног односа. Учеснице истраживања су навеле и да, иако ниједна од њих током ванредног стања није користила боловање, током редовног стања постоје проблеми са остваривањем овог права. Некада је то случај јер сматрају да су „лако заменљиве“ због потписаних бланко споразумних отказа уговора о раду.[126] И поред свега наведеног, указано је у овом истраживању, инспекције рада са највећег броја општина су одговориле да у траженом периоду није поднета ниједна пријава за дискриминацију на раду, односно да није покренут или окончан поступак за утврђивање дискриминације на раду, изузев инспекција у Новом Саду, Чачку и Врању.[127]

И у *Извештају Европске комисије*[128] наведено је да су, након смањења 2020, буџетска издвајања за активне политике тржишта рада додатно смањена у 2021. години. У наредном периоду Србија треба нарочито да обезбеди адекватне финансијске и институционалне ресурсе за запошљавање и социјалну политику, који би систематичније били усмерени на младе, жене и дугорочно незапослене, и да побољша адекватност социјалних давања за особе испод прага сиромаштва. У области једнаких могућности жена и мушкараца у запошљавању и социјалној политици, у овом извештају је наведено да је Србија у мају 2021. усвојила нови Закон о родној равноправности. Стопа запослености мушкараца (старости од 20 година до 64 године) већа је за 14 процентних поена, а стопа активности већа је за 13,8 процентних поена од истих за жене. Жене су имале доминантну улогу од избијања пандемије ковида 19, као раднице у здравству, продавницама и апотекама. Као резултат кризе,

125 *Положај радница у трговинским радњама током пандемије Ковид-19, А 11 – Иницијатива за економска и социјална права*, 2021, доступно на интернет страници: https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2021/04/Polozaj-radnica-u-trgovinskim-radnjama_SRP.pdf

126 *Исто*, стр. 18–19.

127 *Исто*, стр. 28–29.

128 *Извештај за 2021. годину*, Европска комисија, доступно на интернет страници: https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek

7% запослених жена изгубило је посао, или је било приморано на одсуство, у поређењу са 4% запослених мушкараца.

Повереник је упутио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Националној служби за запошљавање упутио иницијативе за креирање посебних мера активне политике запошљавања усмерених према теже запошљивим женама, што је детаљније приказано у делу овог извештаја који се односи на дискриминацију на основу пола. На ову иницијативу смо добили позитиван одговор и исказану спремност за реаговање у правцу креирања мера активне политике запошљавања усмерених ка теже запошљивим женама.

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу старосног доба, произилазе одговарајуће препоруке.

Препоруке:

– сви органи на републичком, покрајинском и локалном нивоу да подстичу активности и пројекте у којима се равноправно и плански врши укључивање старијих у различите области друштвеног живота, културне, спортске и друге активности. Обезбедити активну сарадњу са организацијама цивилног друштва и активно учешће старијих на спречавању ризика од социјалног искључивања, подстицати различите облике самоорганизовања и међугенерацијске солидарности, уз истовремено подизање свести о личној одговорности за достојанствено, активно и здраво старење;

– повећати доступност свих потребних услуга (помоћ у кући, патронажне службе, телефонско саветовање, телеасистенција, услуге повременог и привременог смештаја и сл.). Релаксирати услове за лиценцирање пружалаца услуга, обезбедити одговарајуће олакшице и подстицаје у циљу стимулисања развоја капацитета. Развијати међусекторске услуге, подстицати волонтеризам и волонтерски рад;

– активно радити на унапређењу положаја и јачању капацитета неформалних неговатеља (флексибилно радно време, рад од куће, плаћено одсуство, предах смештај, групе за узајамну помоћ, едукације и сл.);

– јачати контролне и надзорне механизме уз редовно праћење квалитета пружања свих услуга;

– унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, уз усаглашавање Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања;

– унапредити мере подршке породицама, развијати услуге раног развоја деце, спроводити превентивне активности у циљу омогућавања живота детета у породици, уз истовремено развијање услуга подршке и повећање обухвата деце овим услугама;

– унапређивати доступност образовања, укључујући високо образовање, за групе деце које су чешће изложене дискриминацији са посебним фокусом на организацију наставе у кризним ситуацијама. Предузети мере за обезбеђење квалитетне и континуиране подршке деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци, „деци улице“ и другој деци којој је потребна подршка, кроз унапређење инклузивног образовања, обезбеђивање услуга личног пратиоца и педагошког асистента и других услуга у потребном обиму;

– увести теме, односно повећати садржај образовних програма о сексуалном и репродуктивном здрављу, едуковати децу о превенцији и реаговању у случајевима насиља, посебно сексуалног, вршњачког и дигиталног, промовисати културу међусобног поштовања и недискриминације, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерацијске солидарности;

– спроводити јавне политике за младе уз њихово учешће, ради постизања веће укључености и побољшања положаја уз подстицаје да даљи живот и каријеру наставе у земљи.

Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла

У току 2021. године због дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла поднето је укупно 96 притужби.

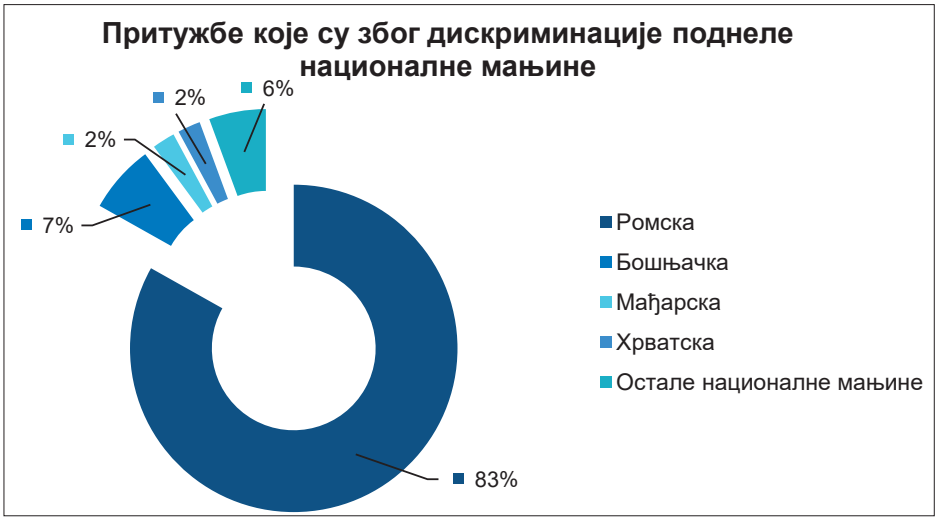

Највећи број притужби, као и претходних година, поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине (74), што чини 77,1% свих притужби које су поднете због дискриминације по овом основу. По учесталости подношења, следе притужбе бошњачке националне мањине (6), мађарске (2), хрватске (2), по једна притужба словачке, румунске, македонске, немачке и црногорске националне мањине, док у седам случајева није наведена национална припадност. Поверенику су се, као и претходне године, у највећем броју случајева обраћала физичка лица.

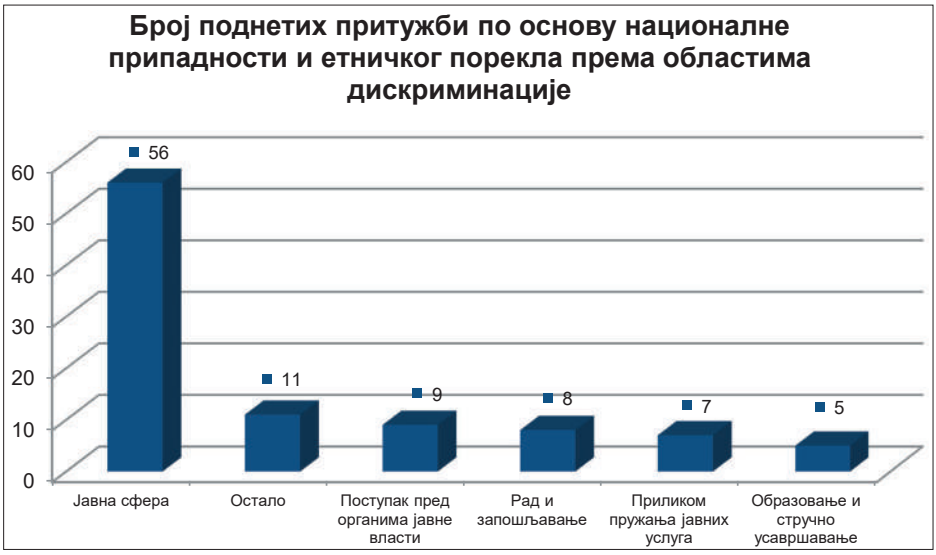

Према Попису становништва, домаћинстава и станова из 2011. године на територији Републике Србије 147.604 становника (2,1%) изјаснило се да су грађани ромске националности. Ромска популација се сматра најмлађом, просечна старост је 28,3 године, а више од 50% Рома и Ромкиња је млађе од 25 година. Стопа смртности код ромске популације виша је него код других националних мањина. Просечан животни век Рома у Србији краћи је у односу на већинско становништво, просечно трајање живота је 12 година краће у поређењу са просеком.

Образовни статус Рома такође је неповољан. Према подацима са последњег пописа становништва само 33,33% Рома има завршену основну школу, 11,54% средњу школу, а са високим образовањем је само око 1% Рома. И даље велики процент ромске деце напушта школовање, стопа транзиције између основне и средње школе је ниска, као и укљученост деце у програме раног образовања и систем предшколског васпитања и образовања. Подаци из истраживања *Србија MICS 2019.* и *Србија – ромска насеља MICS 2019.*[129] показују да само 7% ромске

129 *Србија MICS 2019. и Србија – ромска насеља MICS 2019*, Републички завод за статистику, октобар 2020, доступно на интернет страници: https://www.stat.gov.rs/media/5611/mics6_izvestaj_srbija.pdf

деце узраста 36–59 месеци похађа неки од предшколских програма у односу на 61% деце из опште популације. Обавезни припремни предшколски програм похађа 76% ромске деце у односу на 97% деце из већинске популације. Обухват обавезним основним образовањем такође није потпун, 92% деце ромске националности уписује основну школу, у односу на 99% деце из опште популације, а завршава је 64% што је значајно ниже од стопе завршавања основне школе деце из опште популације (100%). Иако постоји одређени помак у односу на претходне године, разлика у обухвату деце ромске националности и деце из опште популације средњом школом је изразито висока – само 28% деце из ромске популације уписује средњу школу, а завршава је 61%, док 94% деце из опште популације уписује средњу школу а стопа завршавања је 98%.

Проблеми који се јављају због раног напуштања школовања су вишеструки. На макронивоу, са аспекта друштва, смањење људског капитала смањује радни потенцијал, а самим тим и потенцијални БДП. Рано напуштање школовања са собом такође носи и веће оптерећење система социјалне помоћи, јер је вероватније да ова лица постану корисници материјалних давања. На микронивоу, са аспекта лица које је рано напустило школовање, јавља се проблем у виду потешкоће проналажења сигурног или задовољавајућег запослења, због тога што ова лица карактерише ограничени ниво образовања. Стога особе које су рано напустиле школовање у већој мери од осталих бивају неактивне или незапослене што доводи у питање њихову егзистенцију и повећава им ризик од социјалне искључености.[130]

Регистрована незапосленост Рома имала је тренд умереног раста током година, чиме је са око 22.000 у 2013. порасла на око 26.000 лица на крају 2019. године. Национална служба за запошљавање је као један од циљева Стратегије запошљавања и Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња спроводила активности усмерене ка активацији и пријављивању Рома на евиденцију. Према подацима из поменутог *MICS 2019.* истраживања, пет од шест ромских домаћинстава живи у условима изражене материјалне депривације. У Србији су регистрована 583 ромска насеља.

У истраживању *Положај осетљивих група у процесу приступања Републике Србије Европској унији*,[131] између осталог, наведено је да је Европска комисија 2020. године усвојила нови Стратешки оквир за интеграцију Рома до 2030. године, као директан допринос спровођењу Акционог плана ЕУ против расизма за период 2020–2025, Европском стубу социјалних права, остваривању Агенде УН 2030 и циљевима одрживог развоја. Европска комисија је поставила седам

130 *Неактивност на тржишту рада у Републици Србији*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, август 2021, доступно на интернет страници: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/08/Neaktivnost_na_trzistu_rada_u_Republici_Srbiji.pdf

131 *Положај осетљивих група у процесу приступања Републике Србије Европској унији,* Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, 2021, доступно на интернет адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/12/Polozaj_osetljivih_grupa_u_procesu_pristupanja_Republike_Srbije_Evropskoj_uniji.pdf

циљева за период до 2030. године. Три циља су хоризонтална и односе се на повећање једнакости, инклузије и партиципације, док су четири циља секторска и односе се на унапређење положаја Рома у области образовања, запошљавања, становања и здравства. Једнакост и укључивање Рома су редовна тачка дневног реда у области људских права и других политичких дијалога и са земљама које нису чланице ЕУ, посебно са земљама Западног Балкана. Премијери Западног Балкана су у јулу 2019. усвојили *Декларацију о интеграцији Рома*, обавезујући се на конкретно побољшање ситуације у области образовања, запошљавања, здравства, становања, уписа у матичне књиге и смањења дискриминације.

Пракса Повереника очигледно, према броју поднетих притужби, већ годинама указује на то да су Роми изузетно осетљива друштвена група изложена дискриминацији у готово свим областима друштвеног живота и да се негативни ставови и предрасуде према Ромима неретко понављају.

!

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе поднете против Pink International Company d. o. o., због дискриминације на основу националне припадности. У тексту објављеном на веб-сајту, под називом: „Пинк на лицу места! Овде је осумњичен дечак (15) силовао девојчицу (10)! Ужас на Ади Хуји потресао је целу Србију!“, у чланку је писало: „Јуче око 18 часова троје припадника ромске националности и једна Ромкиња, напали су две малолетне девојчице од којих су узели мобилни телефон и блу тут звучнике.“

Повереник је у мишљењу указао на то да у конкретном случају национална припадност осумњичених није ни у каквој вези са почињеним делом, нити објављивање ове информације доприноси бољем разумевању догађаја, због чега није било никаквог разлога да се наводи. У потпуности подржавајући слободу медија и њихову дужност да извештавају јавност о свим догађајима, односно да пружају информације и одлучују о насловима и садржајима својих текстова у духу своје уређивачке политике, Повереник је нагласио да ова слобода није неограничена већ се мора кретати у оквирима Устава и закона. Истицањем националне припадности осумњичених, у конкретном случају, пажња се усмерава на припаднике националне мањине, они се етикетирају као особе склоне вршењу кривичних дела, што за последицу има учвршћивање стереотипа и дискриминаторног односа према Ромима. Повереник је дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручио Pink International Company д. о. о. да у оквиру својих програмских могућности и уређивачке политике обради тему која се бави питањима заштите и положаја ромске националне мањине, као и да убудуће не објављује овакве садржаје. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/68-21-misljenje-povodom-prituzbe-udruzenja-aa-protiv-medija-bb/

Један од драстичних примера јесте и притужба против Н. Н. лица које има свој „Youtube“ канал на којем се налази снимак у коме се непримерено обраћа ромском дечаку, да би на крају снимка изјавио: „Не заслужују сва уста да једу хлеб; све то треба убити.“ Повереник се овим поводом обратио надлежном тужилаштву како би се пре свега Н. Н. лице идентификовало и поступак наставио.

!

Поводом притужби физичких лица против једне фондације због објава на званичној Фејсбук страници, Повереник је дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације и да су овим објавама подстицане дискриминација и мржња према Ромима, као и да се неуклањањем коментара којима се позива на насиље, ствара страх, непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење за припаднике ромске националне мањине. Због тога је фондацији препоручено да уклони објаве, садржаје и коментаре, да обезбеди ефикасан систем контроле како на Фејсбук страници убудуће не би били доступни овакви коментари, као и да убудуће у оквиру својих активности не крши прописе о забрани дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/1091-20-misljenje-povodom-osam-prituzbi-zbog-diskriminacije-po-osnovu-nacionalne-pripadnosti/

Да овакви случајеви нису реткост, као и да се према припадницима појединих националних мањина испољава социјална дистанца од стране већинског становништва потврђује и поступак поводом притужбе поднете против града Суботице, због дискриминаторног графита исписаног на јавној површини. Увидом у фотографију која је достављена у прилогу притужбе утврђено је да је на бочном носачу надстрешнице градског аутобуског стајалишта исписан графит великим црним словима: „Цигане у гроб.“ Да је графит изазвао револт

Фотографије су докази приложени уз притужбе које су поднете Поверенику, 2021.

грађана говори и чињеница да је део графита прелепљен белим папиром на којем је исписано: „Роми су равноправни чланови суботичког друштва. Роми су наше комшије. A Roma a mi barátaink.“ Повереник је дао мишљење да је пропуштањем да предузме мере ради уклањања графита који представља говор мржње град повредио одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручио да се графит уклони.

Ставови према припадницима ромске националне мањине испољавају се и у примеру обраћања Поверенику због тога што је продавачица девојчици ударила два шамара уз речи: „Маму ти, циганску, украла си и још питаш шта си урадила“, као и да мајка те девојчице није била услужена у истој продавници јер је тако „наредила“ колегиница.

Дискриминаторни ставови су исказивани и према припадницима других националних мањина, а повереница је реаговала упозорењима и гостовањима у медијима.

УПОЗОРЕЊЕ:

Велику пажњу је изазвала изјава Драгослава Бокана о Мариники Тепић, поводом које је издато упозорење да су законом забрањени говор мржње, изношење дискиминаторних ставова, вређање и омаловажавање засновано на националној припадности, етничком пореклу, прецима, као ни било ком другом стварном или претпостављеном личном својству. Довођење било чије националне и етничке припадности у везу са послом који обавља, укључујући и бављење политиком крајње је непримерено и недопустиво. У свим странкама, па и у владајућој странци, има националних мањина које учествују у креирању одлука чиме Србија показује поштовање принципа равноправности и води одговорну политику када су у питању националне мањине и због чега не смемо да будемо толерантни на овакве ставове који наносе штету целом друштву.

УПОЗОРЕЊЕ:

Повереница је најоштрије осудила увредљиве коментаре које је директор ЈП „Стара планина“ Горан Караџић изнео на рачун Неима Леа Беширија на ТВ Пинку и указала да је недопустиво и законом забрањено свако изношење дискриминаторних ставова на основу било ког стварног или претпостављеног личног својства, па тако и на основу националне припадности или етничког порекла. Критике, другачији ставови и мишљења пожељни су и корисни, али не могу се изражавати увредама и изазивањем нетрпељивости према било ком појединцу због националне припадности.

У упозорењу је наглашено да је добро што је водитељка ТВ Пинк реаговала на увреде изречене у програму, опомињући саговорника овим поводом, јер је обавеза свих медија да поштују професионалне и етичке стандарде јавног информисања, као и законе и Устав Републике Србије, а обавеза је државних органа да делују у складу са својим надлежностима.

Да је и даље присутна сегрегација у области образовања потврђује притужба коју је Повереницу упутило једно удружење против основне школе у Бујановцу због сегрегације ромске деце. У притужби је наведено да је у овој школи организован припремни предшколски програм који похађа 105 деце ромске националности, која су подељена у пет група – у свакој групи 21 дете, из чега се може утврдити да су деца ромске националности издвојена од остале деце, односно да су групе сачињене само од деце ромске националности. Након спроведеног поступка, Повереник је дао мишљење да је пропуштањем да предузме мере и активности прописане Правилником о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности школа повредила одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручио да приступи припреми детаљног и свеобухватног плана десегрегације и предузме интервентне мере и активности, да се у писаном облику обрати надлежној школској управи, Министарству просвете, науке и технолошког развоја и Општинској управи Бујановац и затражи њихово укључивање у процес десегрегације.

Поред наведеног, представници различитих удружења често се обраћају Повереницу са конкретним проблемима са којима се сусрећу становници нестандардних насеља. Тако је организација цивилног друштва испред 50 грађана становника насеља Велики рит у Новом Саду, у свом обраћању Повереницу навела да су Роми који живе у овом нестандардном насељу угрожени и дискриминисани приликом пријаве пребивалишта или боравишта, због немогућности пријаве на адреси живљења с обзиром на то да је насеље илегално саграђено, нелегализовао, па самим тим, ни објекти у којима живе немају адресу. Због свог лошег материјалног стања ови грађани и грађанке најчешће нису у могућности да изнајме стан у закуп, а посебно је тежак положај оних који су рођени на територији Косова и Метохије без обзира на то да ли су остварили статус интерно расељеног лица или нису, јер имају важеће личне карте са пријављеним пребивалиштем на територији КиМ. Због овакве ситуације грађани не могу да остваре низ права, попут права на здравствену заштиту, образовање и др. Пребивалиште је, примера ради, било и један од услова за остваривање права на новчану помоћ из Закона о привременом регистру пунолетних грађана Републике Србије којима се уплаћује новчана

помоћ за ублажавање последица пандемије болести ковид 19. Поводом ових случајева Повереник је реаговао.

Повереник је граду Новом Саду и Министарству унутрашњих послова препоручио да у међусобној сарадњи изврше анализу и **предузму мере и активности у циљу решавања питања пребивалишта/боравишта држављана Републике Србије** који су становници/становнице подстандардног насеља Велики рит у Новом Саду, а који нису успели да до сада изврше пријаву пребивалишта/боравишта, као и да предузму мере и активности из своје надлежности које су Стратегијом за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године предвиђене као мере које предузима јединица локалне самоуправе ради остваривања оперативних циљева Посебног циља 2, за област Становање. Поступање је у току.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-gradu-novom-sadu-i-ministarstvu-unutrasnjih-poslova/

Министарству финансија је дата **препорука да размотри могућност да се омогући да лица која из објективних разлога не могу да пријаве пребивалиште, због чега и не поседују личну карту, остваре право на помоћ за ублажавање последица пандемије ковида 19** (нпр. на основу држављанства, извода из матичне књиге рођених, изјаве два сведока), јер је условљавање остваривања права на ову новчану помоћ, између осталих, највише погодило припаднике ромске националне мањине који се суочавају са стамбеним проблемима, нису власници или закупци стамбених објеката, а наилазе и на препреке приликом пријаве пребивалишта/боравишта. Поступање је у току.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-finansija-2/

О проблемима са којима су се сусретале националне мањине, посебно најугроженији слојеви друштва – становници подстандардних ромских насеља, као и продубљивању проблема са којима се суочава ромска популација у Србији услед немања приступа води, струји и канализацији током епидемије ковида 19, наглашено је у публикацији *Положај националних мањина у Републици Србији током епидемије Ковид-19.*[132] Ове проблеме у области становања илуструје и несрећа која се догодила у ромском насељу на Чукарици, марта 2021, када је повређено седморо деце од којих је једно дете преминуло. Представници покрета „Опре Рома Србија“ су овим поводом на састанку са Повереником

132 *Положај националних мањина у Републици Србији током епидемије Ковид-19,* Јуком, 2021, доступно наинтернет страници: https://www.yucom.org.rs/polozaj-nacionalnih-manjina-u-republici-srbiji-tokom-epidemije-covid-19/

истакли лоше животне услове у овом насељу, да је овај несрећни случај један од најтежих, да постоји проблем стварања дивље депоније грађевинског материјала у овом неформалном насељу и одлагања грађевинског шута поред далековода што доводи у опасност свакога ко туда пролази, што је, према њиховом мишљењу, узрок струјног удара који је узрок несреће. Повереник је Градској општини Чукарица и Граду Београду препоручио да хитно предузму мере у оквиру својих надлежности како би се **уклонила дивља депонија грађевинског материјала у ромском насељу Чукарица и обезбедили безбедни услови за живот и становање** у овом насељу, до проналажења адекватног решења стамбеног збрињавања у складу са међународним стандардима. Поступајући по препоруци мера за остваривање равноправности, Градска општина Чукарица и Град Београд обавестили су Повереника да је извршен ванредан инспекцијски надзор и да су предузете хитне мере ради довођења парцела у уредно стање, а контактирана је и електроенергетска инспекција ради спровођења додатне техничке заштите објекта. Градски штаб за ванредне ситуације донео наредбу којом се налаже хитна санација терена на ком се налази дивља депонија грађевинског материјала, а поднета је и кривична пријаву против Н. Н. лица због сумње да је извршено кривично дело противправно заузимање земљишта и кривично дело оштећење животне средине организовањем нелегалне депоније. Предузете су и мере како би се помогло породицама које су претрпеле штету и обезбеђени су одређени видови помоћи породицама чији су чланови претрпели повреде у овом инциденту. Град је из буџета издвојио средства у износу од 1.430.000,00 динара за лечење детета које је претрпело најтеже повреде приликом инцидента и то у виду покривања трошкова трансплантације коже.[133]

Сличне проблеме имају становници неформалних насеља и у другим градовима. Због изузетно тешког положаја становника насеље Торови у Тополи, упућена је иницијатива за додатно ангажовање капацитета општине и центра за социјални рад и предузимање адекватних мера из надлежности општине како би се помогло ромским породицама у овом насељу.

Имајући у виду наведено, као и законом утврђене надлежности, изградња капацитета локалних самоуправа, уз додатне едукације запослених у свим системима на локалном нивоу, успостављање интегрисаних услуга социјалне и здравствене заштите, образовања

133 Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-gradskoj-ostini-cukarica/

и свих других услуга, кроз сарадњу и контакте са организацијама цивилног друштва које се баве унапређењем положаја појединих друштвених група, може бити пут којим би се унапредио положај пре свега припадника ромске заједнице али и припадника других националних мањина или етничких заједница, као и других најугроженијих група грађана.

Поверенику су се обраћали и припадници других националних мањина у вези са проблемима са којима се суочавају.

Социјална дистанца и нетрпељивост се, поред Рома, у појединим случајевима испољавају и према припадницима других националних мањина, због чега Повереник, поред давања мишљења и покретања судских поступака, издаје упозорења и саопштења, као и у случају плаката са антисемитским садржајем у Београду.

УПОЗОРЕЊЕ:

Повереница је оштро осудила лепљење плаката са кукастим крстом и антисемитским садржајем у улици 27. марта у Београду, наводећи да овакви поступци нису у складу са нашим законима и стандардима понашања и не одражавају општу климу у друштву. Наш народ никада није био антисемитски и ови појединачни иступи наносе штету демократском друштву, због чега је врло важно да су плакати уклоњени, као и да овакви поступци увек наиђу на осуду.

Повереница са шведским премијером Стефаном Лофреном,
Светски јеврејски конгрес, Малме 2021.

На међународном састанку специјалних изасланика и координатора за сузбијање антисемитизма у Малмеу, коме су присуствовали представници институција у чијој је надлежности спречавање свих облика дискриминације, укључујући и антисемитизам, а на коме је присуствовала и повереница, представљена је Стратегија ЕУ за борбу против антисемитизма, у светлу глобално растућег антисемитизма, расизма и ксенофобије. Учесници су разменили ставове и искуства о најефикаснијим начинима за супротстављање радикалним појавама, пре свега преко савремених канала комуникације, уз оцену да је све израженије преливања претњи из онлајн света у реални свет и закључак да су неки од начина борбе против антисемитизма неговање културе сећања на холокауст и едукација младих јер је живих сведока тог времена све мање.

УПОЗОРЕЊЕ:

Најоштрије је осуђен инцидент који се догодио када су непознате особе каменицама разбиле стакло на згради јеврејског гробља у Рузвелтовој улици и у зграду убациле секиру, а посебно забрињава чињеница да је реч о скрнављењу гробља, упозорила је повереница. Овакви вандалски инциденти не одражавају праву слику Србије и недопустиви су у земљи која гради демократско друштво и залаже се за нулту толеранцију према антисемитизму. Одговор надлежних органа мора бити ефикасан, а починиоци оштро кажњени.

Поверенику се обратио и председник Демократске заједнице војвођанских Мађара због кршења прописа о службеној употреби мађарског језика и писма приликом замене старих и постављања нових саобраћајних знакова на територији општина где су у службеној употреби мађарски језик и писмо. На захтев Повереника надлежна министарства су доставила податке да су мађарски језик и писмо у службеној употреби у 28 јединица локалне самоуправе на територији АП Војводине. Повереник се обратио овим јединицама локалне самоуправе ради утврђивања чињеничног стања. Одговор су доставиле 23 јединице локалне самоуправе од којих је у осам постављање саобраћајних знакова у току, док је преосталих 15 доставило доказе да су саобраћајни знаци правилно исписани. У току је поступак утврђивања чињеница у преосталих пет јединица локалне самоуправе.

Током године Поверенику су се обратили Национални савет хрватске националне мањине и Национални савет бошњачке националне мањине указујући на садржај појединих уџбеника за ученике основних школа јер је у њима наведено да међу јужнословенске језике треба навести бугарски, македонски, словеначки и српски језик и да уз српски језик у напомени треба навести да Хрвати, Бошњаци и неки Црногорци овај језик називају хрват-

ски, босански/бошњачки и црногорски језик. Овим поводом Повереник је реаговао и Министарству просвете, науке и технолошког развоја упутио препоруку мера за остваривање равноправности.

Повереник је упутио препоруку мера Министарству просвете, науке и технолошког развоја да предузме мере и активности из своје надлежности ради **провере одобрених уџбеника из српског језика за осми разред основне школе у погледу садржаја који се односе на језике** и уклањања садржаја који је супротан антидискриминационим прописима и ратификованој Европској повељи о регионалним или мањинским језицима. Поступак је у току.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-ministarstvu-prosvete-nauke-i-tehnoloskog-razvoja/

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла, произилазе одговарајуће препоруке.

Препоруке:

– промовисати националну, етничку, верску, културну и другу разноврсност и међукултурни дијалог, узајамно поштовање, међусобно разумевање и сарадњу;

– осигурати континуитет рада здравствених медијатора и педагошких асистената;

– активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња и ромске деце, јачањем капацитета пре свега на локалном нивоу, уз остваривање међуресорне сарадње различитих актера и успостављањем интегрисаних услуга у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању;

– подстицајним мерама повећати обухват ромске деце у предшколском, средњем и високом образовању, смањењу напуштања система образовања, као и спречавању сегрегације у образовном процесу;

– промоцијом примера добре праксе и едукацијом утицати на смањење социјалне дистанце према припадницима различитих националности.

Дискриминација на основу инвалидитета

Као и претходне године, током 2021. Поверенику је поднет мањи број притужби него ранијих година, када су се организације цивилног друштва у већој мери обраћале Поверенику, најчешће указујући на проблеме приступачности објеката коју су интензивније испитивале кроз своје активности и пројекте. Потпуно је очекивано да су у ситуацији ковид кризе и особе са инвалидитетом више усмерене ка решавању кључних проблема по здравље, а не на отклањање физичких и других баријера како је то уобичајено у „редовним околностима“ када је и цивилни сектор усмерен и веома активан ради унапређења положаја особа са инвалидитетом.

Највише притужби због дискриминације на основу инвалидитета током 2021. поднето је у поступку пред органима јавне власти и у области рада и запошљавања (18), у пружању јавних услуга или при коришћењу објеката и површина (16), следе образовање и стручно оспособљавање, здравствена и социјална заштита и друге области. У 75 случајева притужбе су поднела физичка лица и то приближно у истом броју мушкарци и жене (жене 39, а мушкарци 36).

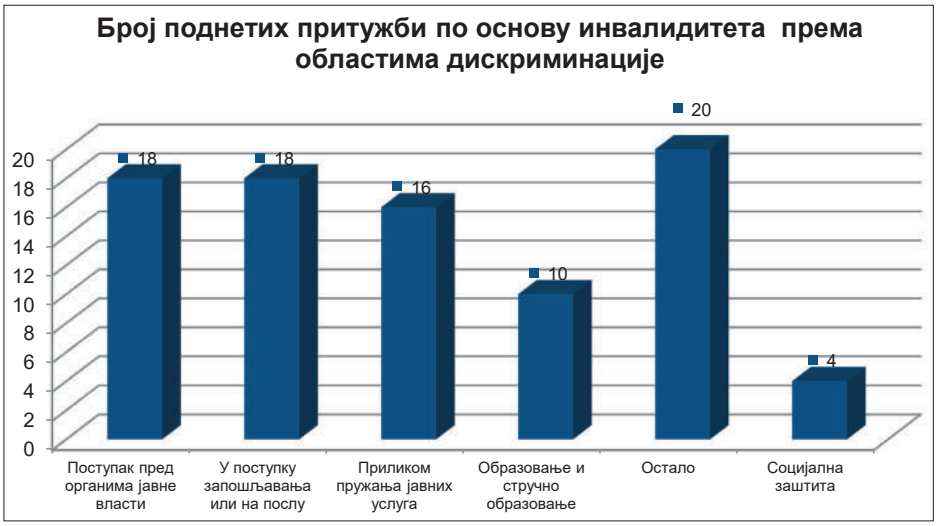

Особе са инвалидитетом се свакодневно суочавају са бројним и разноврсним проблема у свим животним добима и у различитим областима друштвеног живота. Тако се, примера ради, деца са инвалидитетом суочавају са проблемима у области образовања, задовољења потреба за услугама здравствене и социјалне заштите неретко изостаје, одрасли тешко долазе до запослења, велики број особа са инвалидитетом је сиромашан и/или у ризику од сиромаштва и слично.

Да је положај особа са инвалидитетом веома комплексан наглашава и Европска комисија у најновијем *Извештају о напретку Републике Србије за 2021. годину*,[134] у коме је, између осталог, наведено да је у априлу 2021. усвојен Акциони план за Стратегију унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији из марта 2020. године, док се касни са усвајањем стратегије о деинституционализацији, као и доношењем Закона о заштити особа са менталним инвалидитетом у установама социјалне заштите (рок у акционом плану: четврти квартал 2020). Финансирање и развој услуга у заједници и подршка лиценцираним пружаоцима услуга и даље су недовољни. Жене са инвалидитетом у резиденцијалним установама и даље се суочавају са родно специфичним облицима насиља.

Током протеклих година видан је напредак у бројним областима, пре свега у промовисању и унапређењу права особа са инвалидитетом, међутим, многе препреке и даље су видљиве када је у питању приступ здравству, образовању, запошљавању, услугама социјалне заштите, учешћу у политичком животу особа са инвалидитетом. Европска комисија препознала је важност даље континуиране акције и у марту 2021. године усвојена је нова *Стратегија о правима особа са инвалидитетом за период 2021–2030*.[135]

Пандемија ковида 19 имала је негативне последице по особе са инвалидитетом, посебно оне које живе у резиденцијалним установама, жртве насиља и сл. Положај и остваривање права лица на институционалном смештају сагледавани су у више извештаја, а у раније поменутом извештају *Заборављена деца Србије*,[136] између осталог, наведено је да су институције превасходно усмерене на задовољавање базичних потреба без неопходне рехабилитације и стимулације што доводи до погоршања стања код деце и има негативне последице по њихово здравље и живот. Установе социјалне заштите, психијатријске институције и домови за смештај, у којима се често налазе особе са инвалидитетом, постали су кључне тачке заразе и ширења епидемије ковида 19, наведено је у извештају *Ковид-19 мере и социјална и економска права жена са инвалидитетом у Србији – извештај*.[137] Ове особе су у већем ризику да се заразе и да имају вишу стопу морталитета

134 *Извештај за 2021. годину*, Европска комисија, доступно на интернет страници: https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek

135 *Положај осетљивих група у процесу приступања Републике Србије Европској унији,* Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, 2021, стр. 27 – доступно на интернет адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/12/Polozaj_osetljivih_grupa_u_procesu_pristupanja_Republike_Srbije_Evropskoj_uniji.pdf

136 *Заборављена деца Србије,* Иницијатива за права особа са инвалидитетом, јун 2021, доступно на интернет страници: https://www.driadvocacy.org/wp-content/uploads/Serbia-2021-web-SRB-1.pdf

137 *Ковид-19 мере и социјална и економска права жена са инвалидитетом у Србији – извештај*, Удружење грађанки ФемПлатз, Београд, 2021, стр. 4 – доступно на интернет страници: http://femplatz.org/library/reports/2021-02-16_Kovid-19_i_zene_sa_invaliditetom.pdf

с обзиром на то да имају реалне баријере у одржавању хигијене, физичке дистанце и имају ограничен приступ информацијама о вирусу, тестирању и здравственој заштити. Додатну бригу изазвале су мере затварања установа социјалне заштите у којима су жене са инвалидитетом у већем ризику од различитих облика и манифестација насиља, депривације и ускраћивања приступа репродуктивним и сексуалним правима.[138]

О облицима насиља у резиденцијалним установама говоре налази из публикације *Заштита сексуалних и репродуктивних права жена са менталним инвалидитетом и заштита од насиља.*[139] Жене са инвалидитетом изложене су хоризонталном (од стране корисника) и вертикалном (од стране запослених у установи) насиљу, а њихов положај и изложеност насиљу у институцијама нису довољно видљиви јер су починиоци свесни да је мали ризик од откривања дела и кажњавања, с обзиром на то да је овим женама отежан или онемогућен приступ услугама подршке.[140]

Када је у питању обезбеђивање одговарајућих услуга за жене са инвалидитетом жртве насиља, у публикацији *Сигурне куће*[141] указано је на то да се издвајају изазови у погледу: доступних капацитета посебно за жене које живе у удаљеним и руралним подручјима; приступачност сигурних кућа; недостатак адекватних програма за различите групе жена; непостојање услова за пријем деце; неадекватно и неодрживо финансирање; и коначно, приступ безбедном и приступачном становању када се напусти сигурна кућа која није трајно решење. Неприступачност услуга илуструје изјава жене са инвалидитетом наведена у овом истраживању.[142]

Желела сам да се придружим групи за подршку, али су се састанци одржавали на другом спрату, а није било лифта.

138 *Исто*, стр. 4.

139 *Заштита сексуалних и репродуктивних права жена са менталним инвалидитетом и заштита од насиља,* Биљана Јањић, Косана Бекер, Валентина Лепојевић, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S, 2020, стр. 3 – доступно на интернет страници: https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2021/04/Policy-brief_zastita-seksualnih-i-reproduktivnih-prava-zena-sa-mentalnim-invaliditetom-i-zas%CC%8Ctita-od-nasilja.pdf

140 *Заштита сексуалних и репродуктивних права жена са менталним инвалидитетом и заштита од насиља*, стр. 7.

141 *Сигурне куће, Капацитети за пружање приступачне и доступне услуге женама са инвалидитетом – стање у Србији, полазна анализа*, МДРИ и FemPlatz, Београд, 2020, доступно на интернет страници: https://www.femplatz.org/library/publications/2021-02_Sigurne_kuce.pdf

142 *Сигурне куће*, стр. 51.

Жене са инвалидитетом су у тежој ситуацији и у погледу могућности пријављивања насиља, као и друге припаднице вишеструко дискриминисаних група жена (Ромкиње, старије жене, жене са села итд.). Особе са инвалидитетом су често лишене пословне способности, а последице тога веома су озбиљне, комплексне и далекосежне. Особа лишена пословне способности не може да доноси одлуке у своје име, нема могућност да бира где жели да живи и са ким, не може да располаже својом имовином, не може да склопи брак, да одлучи о рађању, нема право гласа. У највећем броју случајева постојање инвалидитета, у форми медицинске дијагнозе, представља разлог за лишење пословне способности, иако је то супротно националном антидискриминационом законодавству. Пракса потпуног лишења пословне способности највише погађа особе са интелектуалним и психосоцијалним инвалидитетом, чак 76,2% одраслих жена и мушкараца у установама социјалне заштите лишено је пословне способности.[143] Оваква ситуација може довести до сумње у веродостојност свих изјава и до одбацивања њихових пријава насиља, што даље доводи до некажњивости и невидљивости проблема.

Лишење пословне способности је и даље распрострањено, а постојање инвалидитета (медицинске дијагнозе) један је од основних разлога за лишење пословне способности, што није у сагласности са Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом. Према подацима из 2019. године 10.442 особе у Србији потпуно су лишене пословне способности, 928 делимично, док је над 629 особа продужено родитељско право.[144] Враћање пословне способности се ретко дешава јер се пословна способност може вратити кад престану разлози лишења. С обзиром на то да је једини разлог за лишење пословне способности често само постојање инвалидитета, мало је вероватно да ће тај разлог престати или нестати, због чега не може да се испуни услов за враћање пословне способности. У току 2019. разлог престанка сталне старатељске заштите над пунолетним особама у 96,6% случајева била је смрт корисника/ца, док је пословна способност враћена само у 27 случајева (3,4%).[145]

Питање пословне способности особа са инвалидитетом је од суштинског значаја за остваривање свих права и активно учешће у животу заједнице а како би се то обезбедило, неопходно је реформисати систем старатељства и укинути могућност лишења пословне способности, што подразумева измене Породичног закона и Закона о ванпарничном поступку, као и осмишљавање,

---

143 *Заштита сексуалних и репродуктивних права жена са менталним инвалидитетом и заштита од насиља*, стр. 3

144 *Реформа система старатељства над одраслим особама* (*Пословна способност*), др Косана Бекер, Валентина Лепојевић, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S, август 2021, стр. 3 – доступно на интернет страници: https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2021/09/Policy-brief-Reforma-sistema.pdf

145 *Исто*, стр. 4.

развијање и успостављање система услуге подршке за особе са инвалидитетом, у складу са потребама, на шта Повереник континуирано указује.

У истраживању[146] које је реализовано са циљем побољшања регулативе у области ванредних ситуација, у светлу чињенице да би особе са инвалидитетом, као једна од најрањивијих група у току пандемије и ванредног стања, требало да буду укључене у све мере реаговања и опоравка након криза, између осталог, наведено је да особе са инвалидитетом у Републици Србији нису у великој мери биле изложене ризику од губитка посла, али и да није у довољној мери коришћена могућност рада на даљину – од куће, како би се значајно смањио ризик од заразе ове угрожене групације. Што се здравствене заштите тиче, у овом извештају је изведен закључак да је током пандемије ионако недовољно приступачан систем здравствене заштите постао још неприступачнији за особе са инвалидитетом.

Приступачност је посебан проблем на који Повереник годинама указује, јер онемогућавање кретања или приступа објектима и површинама, као и информацијама и комуникацијама практично онемогућава остваривање свих других права и није битна само за особе са инвалидитетом него за све грађане. Поштовање принципа универзалног дизајна омогућава особама са инвалидитетом, али и старијим суграђанима, деци, трудницама, онима који се теже крећу, болеснима или повређенима…, дакле, свим грађанима несметано кретање и приступ свим објектима, саобраћајницама, јавним просторима и сл. Зато Повереник континуирано упозорава и подсећа на различите начине на неопходност остваривања принципа универзалног дизајна, уз разумевање чињенице да пуну приступачност свих објеката и површина није једноставно достићи али је неопходно да буде стално у врху приоритета и да објекти у јавној употреби буду што пре приступачни, нарочито домови здравља, школе, центри за социјални рад, судови, банке, јавна предузећа... Потребу за унапређењем стања потврђују примери из праксе Повереника.

146 *Ка инклузивном одговору на пандемију,* Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС), 2021, стр. 5.

Повереник је донео мишљење у поступку поводом притужбе поднете против Јавног предузећа „7. јули“ Баточина, Јавног предузећа „Лепеница“ Баточина и Општине Баточина због дискриминације на основу инвалидитета јер су објекти које користе ова јавна предузећа неприступачни особама са инвалидитетом. У току поступка је утврђено да су постојали напори Општине и јавних предузећа да објекте учине приступачним особама са инвалидитетом, међутим, да и даље постоји степеник на улазу, да тренутно не постоји рампа за премошћавање висинских препрека нити обележено паркинг место за особе са инвалидитетом, као и да из ових и других разлога објекти нису приступачни због чега је у конкретном случају дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације, а у вези са одредбама Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом.

Повереник је препоручио Општини Баточина, као власнику објекта, и Јавном предузећу „Лепеница“ Баточина, као кориснику објекта, да предузму све потребне мере ради обезбеђивања приступачности услуга овог предузећа. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/40-21-utvrdjeno-diskriminatorno-postupanje-po-osnovu-invaliditeta/

Поред приступачности објеката од једнаког је значаја и обезбеђивање приступачног јавног превоза, као и приступачност информација и комуникација.

Повереник је донео мишљење у поступку поводом притужбе поднете против СП „Ласта“ а. д. Београд због дискриминације на основу инвалидитета. У притужби је наведено да су приликом путовања аутобусом саобраћајног предузећа Ласта на релацији Београд – Нови Сад прва врата улаза у аутобус била затворена због дезинфекције, док су друга врата имала високе степенице. У току поступка је утврђено да је притужиљи, због инвалидитета, било неопходно омогућавање уласка на прва врата аутобуса која су за њу приступачна, да јој то није омогућено, те је Повереник дао мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручио овом предузећу да упути писано извињење притужиљи због дискриминаторног поступања, као и да убудуће води рачуна да се придржава прописа о забрани дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/987-20-prituzba-protiv-saobracajnog-preduzeca-zbog-diskriminacije-na-osnovu-invaliditeta/

У току 2021. већи број притужби се односио на дискриминацију деце са инвалидитетом, као и деце са потешкоћама у развоју. Предмет појединих притужби тицао се приступачности објеката које користе деца, попут ученичког дома, дома здравља и др., али и питања отежане комуникације и споразумевања са којим се сусрећу одрасли и деца са оштећеним слухом који читају са усана, услед превентивних мера које се примењују због пандемије ковида 19 и обавезе ношења заштитних маски. Посебан проблем за децу представља и правовремено и адекватно сагледавање њихових потреба и могућности прилагођавања образовања али и обезбеђивање услуга подршке у потребном обиму.

!

Повереник је донео мишљење у поступку поводом притужбе поднете против „Прве обреновачке основне школе“ у Обреновцу зато што школа није израдила ИОП за ученицу која има развојне потешкоће, која је спорија у развоју у односу на вршњаке, отежано усваја школско градиво и потребна јој је додатна подршка у настави. На основу утврђеног чињеничног стања, налаза инспекцијског надзора просветне инспекције и извештаја Школске управе, Повереник је утврдио да је школа ставила ученицу у неповољнији положај тако што је предузимала мере подршке које су биле периодичне и недовољне, док активности плана образовно-васпитног рада нису биле конкретизоване. С тим у вези, Повереник је дао мишљење да је школа повредила одредбе Закона о забрани дискриминације у периоду пре инспекцијског надзора, због чега је дао препоруку да убудуће правовремено пружа потребну додатну подршку ученици, као и да приликом вршења послова из своје делатности не крши антидискиминационе прописе. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/513-21-diskriminacija-deteta-po-osnovu-zdravstvenog-stanja-u-oblasti-obrazovanja/

Управо указујући на неопходност обезбеђивања приступачности у области образовања, Повереник је и у свом мишљењу на измене и допуне Закона о средњем образовању и васпитању указао на то да је потребно регулисати доступност прилагођених уџбеника (са доступним форматима електронски, аудио, на брајевом писму, са увећаним форматом и др.) деци са сметњама у развоју и деци са инвалидитетом и омогућити им равноправно похађање средње школе са осталим ученицима. Наиме, поступак за обезбеђивање уџбеника на релацији школа, издавачи, ресорно министарство, утврђен је за прилагођавање уџбеника за основну школу, док деца која похађају средње школе нису обухваћена овим правилима иако су Законом о основама система

образовања и васпитања[147] прокламовани општи принципи образовања и васпитања на основу којих овај систем мора да обезбеди за сву децу, ученике и одрасле, једнакост и доступност остваривања права на образовање и васпитање заснован, на социјалној правди и принципу једнаких шанси без дискриминације.

Образовна структура особа са инвалидитетом је значајно неповољнија него код опште популације. Иако је остварен тренд смањивања броја ученика у сегрегисаном окружењу, у образовном систему Републике Србије и даље постоје основне и средње школе и посебна одељења за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом. Док се број „специјалних" одељења у редовним школама смањује, у Србији постоји 48 школа за образовање ученика са инвалидитетом и сметњама у развоју.[148] Образовна и старосна структура незапослених особа са инвалидитетом, као и високо учешће у дугорочној незапослености, представља отежавајућу околност за запошљавање и укључивање ових лица у активне мере запошљавања. У 2020. години 38,8% незапослених особа са инвалидитетом је без завршене средње школе, са средњим нивоом образовања је 54,7%, док је 6,6% лица са високим образовањем, што показује потребу усмеравања активности ка унапређивању инклузивног образовања. У погледу старосне структуре, свега 11,6% лица млађе је од 30 година, док је 46,7% незапослених особа са инвалидитетом старије од 50 година, што указује на потребу активнијег деловања када је у питању запошљавање.[149] *Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године*[150] препознаје особе са инвалидитетом као једну од теже запошљивих категорија становништва. Стратегија предвиђа реализацију мера активне политике запошљавања, унапређење њиховог спровођења, креирање нових, унапређење праћења стања и кретања на тржишту рада и исхода и утицаја тих мера. Посебне мере које предвиђају унапређење положаја особа са инвалидитетом усмерене су на: подстицање запошљавања на отвореном тржишту рада, подизање ефикасности у раду и учењу уз комбиновање различитих поступака кроз инклузивно учење и различите мере подршке и асистенције, успостављање механизама припреме и подршке на радном месту, посебно за особе са инвалидитетом које се запошљавају под посебним условима.

Посебан изазов представља обезбеђивање потребних услуга социјалне заштите, као и остваривање појединих права из социјалне заштите. Пракса Повереника је као и ранијих година показала да се поједине услуге не обезбеђују у континуитету, нити у довољном обиму, нарочито када су у питању

147 „Службени гласник РС", бр. 88/17, 27/18 – др. закони, 10/19 и 6/20.

148 *Положај осетљивих група у процесу приступања Републике Србије Европској унији*, стр. 30.

149 *Исто*, стр. 29.

150 „Службени гласник РС", бр. 18/21 и 36/21.

слабије развијене јединице локалне самоуправе. Тако је, примера ради, Повереник 2019. године, након добијања података од Републичког завода за социјалну заштиту у вези са обезбеђивањем услуге личног пратиоца у јединицама локалне самоуправе, оним локалним самоуправама које немају успостављену ову услугу упутио препоруку мера да предузму све неопходне мере и активности којима ће обезбедити успостављање и пружање ове услуге деци којој је то неопходно. Имајући у виду проглашену пандемију изазвану корона вирусом, Повереник није спроводио истраживање о имплементацији препоруке, али су се и у наредном периоду грађани наставили обраћати указујући да јединица локалне самоуправе у којој живе још увек нема установљену услугу – лични пратилац детета, или да иако имају у својим одлукама прописану услугу, она се не обезбеђује или се не обезбеђује у довољном обиму, односно не пружа се свој деци којој је неопходна. Имајући у виду наведено, као и важност пружања ове услуге, Повереник је у 2021. години поново упутио препоруку мера свим јединицама локалне самоуправе указујући да није довољно да ова услуга буде прописана актом јединице локалне самоуправе, већ је потребно да она буде и практично обезбеђена у континуитету. У децембру 2021. Повереник је, како би указао на обавезу пружања услуге, покренуо и стратешку парницу против јединице локалне самоуправе и центра за социјални рад због непружања ове услуге детету са инвалидитетом.

!

Повереник је **јединицама локалне самоуправе препоручио да предузму све неопходне мере и активности којима ће обезбедити успостављање и пружање услуге личног пратиоца деци** којој је ова услуга неопходна.

Према подацима из извештаја Републичког завода за социјалну заштиту, *Деца у систему социјалне заштите у 2020*.[151] у току 2020. године на евиденцији центара за социјални рад било је 11.205 деце са сметњама у развоју, а услугу личног пратиоца користило је укупно 1.932 деце. Број деце која користе ову услугу порастао је за 473,3% у протеклих пет година, што говори о потребама за услугом. Деца корисници услуге већином су основношколског узраста 77%.

Иако се број јединица локалне самоуправе које обезбеђују услугу лични пратилац детета из године у годину повећава, још увек један број њих није успоставио пружање ове услуге. Највећи број јединица локалне самоуправе које нису успоставиле услугу лични пратилац детета припада региону јЈужне и Источне Србије. Такође, услугу у једном броју јединица локалне самоуправе пружају нелиценциране организације, што ствара ризик да лични пратиоци нису прошли потребне акредитоване програме обука и што доводи у питање квалитет пружања ове услуге. Благовремено доношење

151 Доступно на: http://www.zavodsz.gov.rs/media/2158/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-2020.pdf

мишљења интерресорне комисије и боља координација са јединицом локалне самоуправе допринели би ефикаснијем развоју ове услуге. Како је препорука послата крајем године, анализа поступања биће презентована у наредном извештају.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-jedinicima-lokalne-samouprave-za-uspostavljanje-i-pruzanje-usluge-licnog-pratioca-deci/

Поред тога Републичком фонду за здравствено осигурање упућена је иницијатива за измену Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања имајући у виду да и даље постоји ограничење у погледу могућности обезбеђивања слушног апарата који се обезбеђује уколико лице поред медицинских критеријума испуњава и критеријум да му је апарат неопходан за обављање послова занимања на основу ког је здравствено осигурано.

Повереник остварује дугогодишњу сарадњу са великим бројем организација особа са инвалидитетом и Националном организацијом особа са инвалидитетом Србије (НООИС). Кроз ову сарадњу се, заједничким деловањем, сагледавају и решавају поједини проблеми са којима се сусрећу особе са инвалидитетом у свакодневном животу. Тако се, примера ради, Поверенику обратила НООИС са молбом за пружање подршке иницијативи за измену члана 12. става 7. Уредбе о условима прибављања и отуђења непокретности непосредном погодбом и давања у закуп ствари у јавној својини, односно прибављања и уступања искоришћавања других имовинских права, као и поступцима јавног надметања и прикупљања писмених понуда. Наиме, стриктна примена ове уредбе је изузетно тешка за ограничене ресурсе стотина локалних организација особа са инвалидитетом и може довести до њиховог гашења, пошто ове организације, по правилу, нису у могућности да плате закупнине у прописаној висини. Повереник је подржао ову иницијативу посебно имајући у виду да период пандемије још није окончан, да је имао последице по функционисање и финансирање организација особа са инвалидитетом, као и да ова удружења пружају различите услуге подршке особама са инвалидитетом (саветодавно-психолошка подршка, обуке за самостални живот, едукативне радионице, радно окупационе и

креативне радионице, социјалне услуге, услуге физикалне терапије и рехабилитације, спортско рекреативне активности и др.) те би се могла размотрити могућност бенефициране закупнине пословног простора.

Повереник је придружени партнер пројекта „Право и род“ (LAWGEM), чији је циљ креирање истоименог мастер студијског програма уз формирање Правне клинике за родну равноправност. У пројекту учествују и четири универзитета из земаља ЕУ: Оребро универзитет из Шведске, Сарланд универзитет из Немачке, Кадиз универзитет из Шпаније и Лумс универзитет из Италије. У оквиру овог пројекта одржана је конференција „Родна (не)равноправност особа са инвалидитетом“ на Правном факултету Универзитета у Београду, на којој су говорили истакнути стручњаци, представници цивилног сектора, декан Правног факултета као и потпредседница CEDAW комитета УН Ана Пелез Нарвез. Повереница је представила неколико кључних случајева дискриминације особа са инвалидитетом које је решавао Повереник у поступку по притужбама.

Једна од активности предузета у правцу унапређења положаја особа са инвалидитетом, али и коришћења савремених техничких и технолошких достигнућа у образовне сврхе, јесте и донација дидактичке опреме Школи за децу са оштећеним видом „Вељко Рамадановић“. Овој школи је донирана дидактичка опрема у склопу званичног израелског програма међународне развојне сарадње MASHAV који има за циљ да са другим земљама подели знање и иновативне технологије, а представља наставак сарадње са Повереником на овом пројекту. Тако је школа добила Брајев штампач нове генерације који штампа рељефне цртеже, дигитални интерактивни сто за визуелно-звучну стимулацију и вежбе за координацију око–рука, две Брајеве писаће машине и моно-миш са USB прикључком који прилагођава слику на екрану и олакшава слабовидим ученицима рад на компјутеру.

У Школи за децу са оштећеним видом „Вељко Рамадановић“, 2021.

На основу прегледа стања и проблема у остваривању равноправности и заштити од дискриминације на основу инвалидитета, произилазе одговарајуће препоруке.

Препоруке:

– интензивирати рад на примени универзалног дизајна у свим областима са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, јавном превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за све грађане, уз даљи рад на повећању броја приступачних медијских садржаја, приступачних бирачких места и изборног материјала, једнаким могућностима за приступ службама за хитне интервенције, СОС линијама и сл.;

– обезбедити развој потребних услуга и сервиса у континуитету на локалном нивоу, наставити процес деинституционализације уз истовремени развој услуга у заједници, промовисати и подстицати примену савремених асистивних технолошких достигнућа;

– даље развијати инклузивно образовање и ефикасне мере подстицања запошљавања особа са инвалидитетом;

– радити на промени медицинског приступа у сагледавању капацитета особа са инвалидитетом, унапредити прописе који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом.

Остала лична својства у притужбама

Поред личних својстава која су појединачно представљена у овом извештају Повереник је примио 41 притужбу по основу **неког другог личног својства**. Овај основ дискриминације обухвата лична својства која у Закону о забрани дискриминације нису експлицитно наведена. Тако, примера ради, у ову групу спадају притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште или припадност групама као што су мигранти, азиланти, тражиоци азила, интерно расељена лица и слично.

Такође, по учесталости навођења следе притужбе на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, имовног стања, верских или политичких убеђења, сексуалне оријантације, језика, а након тога у мањем броју следе притужбе на основу осуђиваности, родног идентитета, изгледа, држављанства, рођења, генетских особености, предака, расе и боје коже, што је дато у графикону.

У даљем тексту ће бити приказани поједини илустративни примери из праксе Повереника за ова лична својства.

Избеглице, интерно расељена лица, мигранти и тражиоци азила јесу осетљива група људи, неретко изложена различитим облицима дискриминације, узнемиравајућем или понижавајућем поступању, говору мржње, радној експлоатацији посебно имајући у виду да је већ више година, са већим или мањим интензитетом, актуелна глобална мигрантско-избегличка криза. Ова криза има последице на примену међународних стандарда у области заштите људских права због чега је потребно да лица која припадају овим групама буду што боље упозната са својим правима и могућностима које им стоје на располагању. Уочава се и потреба едукације локалног становништва, запослених у различитим секторима али и одговоран приступ медија према проблемима миграната. Управо имајући у виду положај ових лица поједине организације цивилног друштва су спровеле ситуациона тестирања и након тога уз извештеје о спроведеним тестирањима поднеле притужбе Поверенику.

! Београдски центар за људска права и А11 – Иницијатива за економска и социјална права спровели су **ситуационо тестирање ради провере могућности коришћења банкарских услуга од стране лица са одобреним правом на уточиште**. Тестер, односно лице са одобреним азилом и личном картом издатом од МУП-а Републике Србије, покушао је да отвори рачун у банци. Када је пружио личну карту, службеница банке му је саопштила да са том личном картом не може да отвори рачун у банци јер имају системски проблем у односу на матични број, односно ЕБС (евиденциони број за странце). Сутрадан је контролна тестерка,

која има држављанство РС, дошла у исту филијалу банке са захтевом да отвори банковни рачун, у чему је и успела. У изјашњењу банке је, између осталог, наведено да не постоји документ који би у потпуности забранио пословну сарадњу са клијентима пореклом из Ирана, као и да банка има право да слободно одлучи о избору клијента, те да у одређеним случајевима није у могућности да пружи банкарску услугу. У току поступка је утврђено да законски прописи у овој области предвиђају да се пословни однос не успостави само уколико је банка проценила висок ризик при успостављању пословног односа, а није могла да примени појачане радње и мере.

Повереник је дао мишљење да је банка одбијањем да успостави пословни однос и отвори рачун са лицем које има одобрено уточиште у Републици Србији а пореклом је из Ирана без разматрања испуњености услова у конкретном случају, повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Банци је препоручено да у сваком конкретном случају процењује испуњеност законских услова за успостављање пословног односа без негативних генерализација о лицима на основу било ког њиховог личног својства. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/522-21-misljenje-u-postupku-povodom-prituzbe-koju-su-podeli-aa-i-bb-protiv-banke-vv-zbog-diskriminacije-lica-koja-su-poreklom-iz-irana-i-imaju-odobreno-utociste-u-republici-srbiji/

Слична ситуација је била у поступку поводом притужбе коју је подео Београдски центар за људска права против друге банке, због дискриминације избеглица, тражиоца азила, лица са одобреним правом на уточиште и лица са супсидијарном заштитом држављана Ирана, Ирака и Авганистана, на основу националне припадности и етничког порекла, као и држављанства. Наиме, запослени у овој банци су такође одбили да успоставе пословни однос и отворе девизни рачун избеглим лицима и тражиоцима азила у Републици Србији, због њиховог порекла.

Поверенику се такође обратила организација цивилног друштва „Атина“ указујући на то да су се марта 2021. године у преподневним часовима у аутобуској градској линији број 96, налазили плакати, између осталог садржине „ЗАУСТАВИМО НАСЕЉАВАЊЕ МИГРАНАТА У СРБИЈИ“ којима се изражавају мржња и нетрпељивост према мигрантима. Овим поводом Повереник је ЈКП Градском саобраћајном предузећу „Београд“ упутио препоруку мера за остваривање равноправности да у што краћем року уклони из возила градског превоза плакате којима се изражавају мржња и нетрпељивост према мигрантима, као и да убудуће свакодневно врши преглед возила градског/приградског превоза, ради уклањања сваког дискриминаторног садржаја.

Као неко друго лично својство у притужбама грађана наводи се и пребивалиште. Имајући у виду да се ради о **вишеструкој дискриминацији** на основу инвалидитета и пребивалишта на Косову и Метохији, пример из праксе Повереника илустративан је за омогућавање остваривања права на нивоу јединица локалне самоуправе.

!

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против Скупштине града Чачка, јер је подноситељ притижбе поднео захтев ЈКП „Паркинг сервис“ ради остваривања права на бесплатну паркинг карту за особе са инвалидитетом, али је одбијен уз образложење да нема пребивалиште на територији Чачка и да му ауто није регистрован у Чачку, као и да је поменути услов прописан Одлуком о обављању комуналне делатности управљања јавним паркиралиштима.

У току поступка утврђено је да наизглед неутралан услов пребивалишта на територији града Чачка, који је наведен у Одлуци, искључује особе са инвалидитетом **које имају статус интерно расељених лица** и које због свог статуса не могу испунити услов пребивалишта. Повереник је дао мишљење да су прописивањем услова пребивалишта за остваривање права на бесплатно коришћење паркинг места за особе са инвалидитетом искључена интерно расељена лица са боравиштем на територији града Чачка и повређене одредбе Закона о забрани дискриминације, због чега је Скупштини града Чачка дата препорука да предузме све мере из своје надлежности како би наведена одлука била примењива и на особе са инвалидитетом интерно расељена лица са боравиштем на територији града Чачка. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/490-21-misljenje-povodom-prituzbe-aa-protiv-bb-zbog-diskriminacije-na-osnovu-invaliditeta-i-prebivalista-na-kosovu-i-metohiji/

Посебно је потребно напоменути да вишеструка или укрштена дискриминација (када је лице дискриминисано по основу два својства или више личних својстава) спада у тешке облике дискриминације, јер су њене негативне последице веће у односу на жртву. У пракси Повереника се неретко дешава да подносиоци притужби наведу више личних својстава, посебно у ситуацијама када нису сигурни које је лично својство било основ дискриминације. Најчешће се наводе пол и брачни и породични статус, старосно доба и инвалидитет, здравствено стање, национална припадност и слично.

Такође се последњих година уочава све чешће обраћање Поверенику због дискриминације на основу **чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама**, најчешће у области рада и запошљавања као области у којој се подноси највећи број притужби, али и у другим областима. Тако је, примера ради, поднета притужбе против синдикалне организације и Савеза самосталних

синдиката града Новог Сада због дискриминације на основу неприпадности синдикалној организацији. Након спроведеног поступка Повереник је донео мишљење да су синдикална организација и синдикат дискриминисали подноситељку притужбе јер су онемогућили да буде кандидована у поступку предлагања чланова управног и надзорног одбора из реда запослених због тога што није чланица синдикалне организације. Поред тога, један број притужби односио се и на дискриминацију због политичког, односно верског убеђења.

Поверенику се обратио председник једне општине наводећи да се у протеклом периоду врши континуирана дискриминација по политичкој опредељености преко друштвене мреже Фејсбук са више профила иза којих се не зна са сигурношћу ко стоји, износе неистинити и увредљиви коментари о руководству општине због чланства у Српској напредној странци, нарушава углед функционера и општине и директно наноси штета њеном функционисању.

С обзиром на то да се у дописима указивало на постојање неких кривичних дела, као и да није познато ко се налази иза Фејсбук профила на које се указује, Повереник се обратио Републичком јавном тужиоцу, Одељењу за високотехнолошки криминал, које је обавестило Повереника да је допис достављен Вишем јавном тужилаштву у Београду – Посебном тужилаштву за високотехнолошки криминал.

У овом извештају је већ у ранијем делу текста указано на број становника који је изложен ризику од сиромаштва или социјалне искључености, као и да одређени број становника живи испод линије апсолутног сиромаштва. **Сиромашни грађани** су једна од група које су у већој мери изложене дискриминацији, али и поред тога број притужби поднетих Поверенику по основу имовног стања и даље је занемарљиво мали (30). Пракса је, као и претходних година, показала да притужбе углавном подносе физичка лица и то у области социјалне заштите или у поступцима пред органима јавне власти, док се организације цивилног друштва појављују као подносиоци притужби у незнатном броју. Грађани су се најчешће обраћали Поверенику поводом остваривања права на једнократну помоћ, социјална давања или због искључивања електричне енергије, репрограма комуналних дугова и др. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система заштите и заједничко деловање на реализацији различитих мера, нарочито на нивоу локалне самоуправе, како би овај проблем могао бити решен. О проблемима сиромаштва и положају сиромашних грађана је већ било речи у делу текста овог извештаја који се односи на кључне проблеме.

Дискриминација по основу **сексуалне оријентације** је такође присутна, а хомофобија и трансфобија имају дубоке корене у друштву. ЛГБТИ особе се

суочавају са говором мржње, претњама и насиљем, што се често и не пријављује, а ставови нетрпељивости присутни су и у јавном простору. Током године је било таквих више примера поводом којих је Повереник донео мишљења.

! У притужби удружења „Да се зна“, поднетој против новинарке „RTV Belle amie“ из Ниша, изнети су ставови којима се вређа достојанство ЛГБТ лица и ствара непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење. У колумни и тексту је између осталог наведено: „Сви ми који гледамо ’Задруге’ и ’Парове“, којима је лажна слика на Фејсу највеће животно достигнуће, сви ми који смо жене а својој (бог те пита како дошлој на свет деци) бивамо очеви, сви ми који урламо и скачемо на некаквим геј парадама промовишући ненормалност као нормалност...“ Након спроведеног поступка Повереник је указао на то да овакав став ЛГБТ особе ставља у контекст ненормалности и болести, да такви ставови и идеје подстичу дискриминацију и стигматизацију припадника ЛГБТ популације и осећај изолованости само због другачије сексуалне оријентације. По овој препоруци је поступљено.

Више на: http://ravnopravnost.gov.rs/misljenje-je-doneto-u-postupku-povodom-prituzbe-udruzenja-aa-podnete-protiv-bb-novinarke-televizije-vv-iz-nisa/

Слични непријатељски ставови и идеје који подстичу дискриминацију и стигматизацију припадника ЛГБТИ популације изношени су на порталима, у различитим објавама на интернету и друштвеним мрежама и другим средствима доступним великом броју грађана, иако је истицање сексуалне оријентације неретко потпуно ирелевантно у односу на тему текста. Пример дискриминаторног става јесте и изјава др Војислава Шешеља, у емисији „Ново јутро“ на РТВ Пинк, у којој је, између осталог, изјавио: „Природно је само оно што доводи до рађања деце. Хомосексуализам је једна девијација сексуалног понашања, поремећај сексуалног понашања, морамо је звати болешћу.“ Поред давања мишљења у конкретним ситуацијама Повереник реагује и давањем упозорења.

УПОЗОРЕЊЕ:

Повереница осуђује недопустив говор некадашњег фудбалера Душана Савића који је током гостовања на ТВ Хепи вређао ЛГБТ популацију коментаришући текст Закона о истополним партнерствима и изнео низ дискриминаторних ставова кроз додатно подстицање нетрпељивости према овој друштвеној групи.

Дозвољено је критиковање програмских садржаја на медијима са националном фреквенцијом, али је недопустиво да се то ради на начин да се било ко омаловажава, да се вређа достојанство и понижава на основу личног својства, у овом случају сексуалне оријентације, како се поред осталог забрањује Законом о забрани дискриминације, закључила је повереница.

О опште прихваћеним ставовима према ЛГБТИ заједници и њиховом положају говори и чињеница повлачења Закона о регистрацији истополних заједница који је половином године изазвао полемике у јавности. Подршка усвајању представљеног Закона о истополним заједницама је доста ниска и не прелази 11%, при чему се као један од кључних разлога за то издваја непознавање самог законског решења, наведено је у публикацији *Ка бољем разумевању права ЛГБТИ особа и њихове позиције у друштву*.[152] Чак 61% испитаника из овог истраживања који нимало нису упознати са прописом о истополним заједницама уопште не подржавају његово доношење. Став да Србија не би требало законски да уреди област промене пола и родног идентитета је изнело укупно 41% анкетираних грађана. Висок проценат анкетираних не може да процени свој одговор на ово питање – 28%, док преостали испитаници, њих 31%, наводе да би Србија требало да регулише област промене пола и родног идентитета. Ипак половина од испитаника који сматрају да је ово питање потребно уредити наводи да би промену пола у Србији требало забранити.[153] Повереник је кроз препоруке за унапређење равноправности у својим годишњим извештајима, више пута указивао на то да је неопходно донети прописе којима се омогућава регистрација истополних парова и регулишу дејства, правне последице и начин престанка регистрованих партнерства, у складу са препорукама Савета Европе, као и да је потребно предузимати мере усмерене ка елиминисању дискриминације и стигматизације ЛГБТ особа.

Такође, пракса Повереника је показала да бројне матичне службе нису упознате са нормативним изменама које омогућавају транс особама да промене ознаку пола и пре, односно без хируршког усклађивања пола. Због тога је Повереник упутио препоруку мера свим градским/општинским управама са циљем да се трансродним особама омогући потпуно правно признање рода које подразумева промену података у личним документима, на начин да одговарају родном идентитету особе, како у погледу имена тако и у погледу ознаке пола.

Повереница је, између осталог, на Међународној конференцији „Ефективна инклузија LGBTIQ особа“ која је одржана у оквиру Београдске недеље поноса, нагласила да континуирано треба радити на сузбијању дискриминације и унапређењу положаја ЛГБТИ особа и указала на то да се ова популација и даље суочава са дискриминацијом на радном месту, пред органима јавне власти, у области здравствене заштите и у другим областима. И овегодине, као и претходних година, запослени у Поверенику, заједно са повереницом, учествовали су у Паради поноса одржаном средином септембра.

---

152 *Ка бољем разумевању права ЛГБТИ особа и њихове позиције у друштву*, ЦЕСИД, 2021, доступно на интернет страници: http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2021/09/CeSID_Srpski.pdf

153 *Исто*, стр. 13.

Парада поноса, септембар 2021.

Лица на издржавању казне затвора такође могу бити дискриминисана, а последице могу да трпе и чланови њихових породица. Лица која се обраћају Поверенику у највећем броју случајева су пунолетна, међутим, у складу са законом, Поверенику се могу обратити и деца, односно лица млађа од 18 година живота. Тако се Поверенику током године дописом обратила малолетна девојчица (12 година), која је затражила помоћ јер њена мајка, по налогу суда, мора да се јави на издржавање казне затвора у трајању од 60 дана. Мајци је изречена ова казна након ангажовања центра за социјални рад и претходног изрицања новчаних казни, јер је правноснажном пресудом суда одређен модел виђења девојчице са оцем, што је мајка онемогућавала. Повереник је утврдио да је у питању коначно судско решење засновано на правноснажној пресуди и да је очигледно да не постоји повреда права из Закона о забрани дискриминације, али је с циљем заштите најбољег интереса детета о конкретном случају одмах обавестио Покрајински секретаријат за социјалну политику, демографију и равноправност полова и Министарство правде. Према извештају ових органа мајка је омогућила виђење девојчице са оцем због чега изречена казна затвора није извршена.

Иницијатива КПЗ у Београду у погледу омогућавања орагани-зовања посета чланова породице – деце са инвалидитетом

Поверенику се обратио осуђеник на издржавању казне затвора и отац два малолетна дечака са аутизмом, који се све време током издржавања казне труди да са њима има што више сусрета у чему су му помогли сви у заводу. Проблем је настао када је Управи за извршење кривичних санкција наложено да посетиоци морају да имају негативан PCR тест за који су потребна значајна новчана средства, те од тог тренутка лице није могло да буде у блиском контакту са децом, без маске, визира, физичке дистанце, због чега деца психички испаштају.

Имајући у виду чињеницу да затвореник посету остварује с члановима породице који су деца с инвалидитетом (аутизмом), због чега није у истој ситуацији као остали затвореници који право на посету остварују са члановима породице који немају овај инвалидитет, Повереник је КПЗ упутио иницијативу да приликом организовања посете и остваривања права затвореника у околностима актуелне епидемиолошке ситуације треба имати у виду специфичност ситуација у којима се могу наћи поједини затвореници због личног својства члана њихове породице, и у конкретном случају омогућити посете деце са аутизмом.

Препоруке које се односе на унапређење положаја друштвених група обрађене у овом делу извештаја дате су као опште препоруке које се односе на унапређење положаја свих осетљивих друштвених група.

МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ

Здравствена криза и у протеклој години заузела је највећи део медијског простора, а процес имунизације и расправе о ковид пропусницама, потреби вакцинације и епидемиолошким мерама заштите биле су теме којима су медији посвећивали највише пажње. С тим у вези и обраћања медија институцији Повереника односила су се најчешће на питања оправданости увођења одређених мера и њихове утемељености у законима.

О темама из области заштите од дискриминације, заштите људских права и равноправности медији су извештавали редовно и често, те се у 2021. години тим питањима бави готово 25.000 медијских текстова, чланка и извештаја. Институција Повереника, а нарочито сама повереница, кроз разне облике медијских наступа, високо је поставила тему дискриминације и остваривања равноправности у јавном простору. Многи политички и друштвени актери ову тему почели су да третирају у својим агендама. Највећи број медијских објава током протекле године бавио се положајем жена, дискриминацијом по разним основама, али и насиљем над децом и вршњачким насиљем. Неретко се дешавало да се у појединим случајевима тема дискриминације употребљавала и злоупотребљавала у дневнополитичке и друге сврхе.

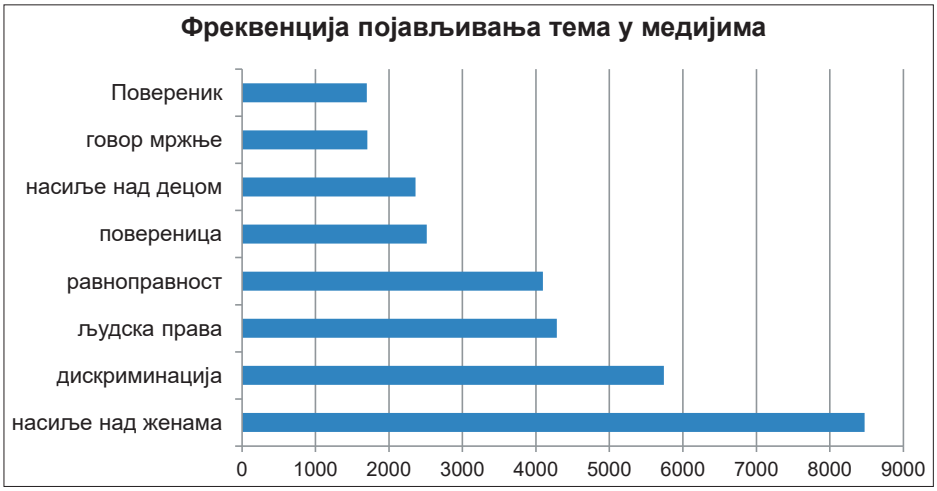

О положају жена и родној равноправности медији су извештавали често, али се значајан број објава односио на насиље над женама. Та тема била је у фокусу медија нарочито у јануару, априлу и децембру, што се поклапа са изласком жена у медије које су јавно говориле о насиљу које су претпреле. Година је почела сведочењима глумица о насиљу које су доживеле у школи глуме, а крај године обележила је кампања *#нисампријавила* у којој је на хиљаде

жена на друштвеним мрежама говорило о својим искуствима. Стална присутност ове теме у медијима је охрабрујућа и представља значајан помак, јер показује да се породично и партнерско насиље све мање у општој популацији сматра приватном ствари, на шта је повереница континуирано указивала и у својим јавним наступима, позивајући надлежне да адекватним поступањем, придржавајући се законских обавеза, обезбеде жртвама потребну заштиту.

Медији су у значајној мери пратили и случај Драгице Гашић из Ђаковице, која се после 22 године вратила у свој град и доживела низ непријатности и малтретирања са циљем да јој се онемогући повратак.

Повереник је прошле године представио и два посебна извештаја – *Посебан извешт̄ај о дискриминацији ст̄аријих* и *Посебан извешт̄ај о дискриминацији деце*. Налази извештаја и осветљавање положаја и проблема те две осетљиве друштвене групе завредили су пажњу медија и јавности. У контексту здравствене кризе, повереница је у наступима за медије указивала и на проблеме недовољне доступности услуга здравствене заштите или услуга социјалне подршке неопходних старијим грађанима и грађанкама, као и на проблеме родитеља у организацији школских обавеза деце (усклађивање радних обавеза родитеља и различитих модела похађања наставе, недовољна техничка опремљеност за потребе онлајн наставе и слично). Нису ретки случајеви вршњачког насиља које деца не само да чине већ и постављају на друштвене мреже, као и агресивна комуникација и дискриминаторни односи који код једног броја деце и младих постају прихватљив образац понашања. У борби против оваквих појава кључни су родитељи и школе, али и све институције, оганизације, медији и појединци, којима се у протеклој години није посећивала заслужена пажња.

Медији су у 2021. извештавали и о положају деце са сметњама у развоју која су смештена у установама социјалне заштите после објављивања извештаја невладиних организација о незадовољавајућем стању у установама и узнемиравајућем положају деце. Тим поводом реаговала је и повереница, а кроз Посебан извештај о дискриминацији деце надлежним органима упућене су опште препоруке с циљем повећања броја запослених у установама социјалне заштите, ефикаснијег процеса деинституционализације и континуираног смањења броја деце у установама.

Иако су због последица здравствене кризе припадници ромске националне мањине, нарочито они који живе у неформалним и нехигијенским насељима, били још изложенији здравственим и другим ризицима, јер њихова насеља нису прикључена на пијаћу воду и другу комуналну инфраструктуру, медији се, сем спорадичних објава, проблемима Рома нису бавили. Питања положаја и заштите права ЛГБТИ+ популације такође нису у већој мери заузимала медијски простор. Тема која је у медијима добила највећу публи-

цитет тицала се Закона о истоплоним партнерствима који, иако најављен, 2021. године није усвојен.

Оно што је медијску сцену Србије обележило и у претходној години често је непримерен и дискриминаторан говор у јавном простору, међутим, медији се нису бавили у потребној мери самим говором мржње као феноменом и појавом. Због ширења мржње, нетрпељивости, сексизама, мизогиније, омаловажавања и других негативних појава у јавном говору повереница је реговала више пута – упозорењима и саопштењима и у својим наступима указивала на последице таквог говора, који се са телевизијских екрана и страница новина све брже сели на простор друштвених мрежа и постаје део свакодневне комуникације. Повереница је реаговала и на честу, готово свакодневну злоупотребу појма фашизам ради дискредитације неистомишљеника, као и на употребу његових симбола под изговором уметничких и других слобода. Током прошле године повереница је реаговала и на појединачне антисемитске инциденте и на омаловажавање и вређање жртава холокауста. Сва ова саопштења и упозорења нашла су места у медијима али највише су се тиме бавили портали.

Повереница је указивала и на сексистичке изјаве изговорене у јавном простору, али и на неодговарајући и непрофесионалан рад медија, пре свега приликом извештавања о насиљу над женама. Подржала је и потписала Апел Иницијативе која се бави менталним здрављем за професионално извештавање о случајевима суицида, којим се тражи извештавање уз поштовања етичког кодекса и законских обавеза и уз поштовање приватности и достојанства жртве и породице.

С обзиром на то да је процес вакцинације изазивао бројне полемике у друштву и правио конфузију кроз различито медијско извештавање, повереница је у јавним наступима и учешћем на различитим скуповима указивала на важност вакцинације као цивилизацијског достигнућа које је у интересу заштите здравља људи и истицала да држава има право да доноси мере за заштиту здравља становништва које подразумевају различито поступање или третман, с тим да ако су сразмерне легитимном циљу и нужне, не представљају дискриминацију. Заштита здравља становника је легитиман циљ а вакцинација најважнија мера заштите. Овакав став је наилазио на одобравање и уважавање.

Истовремено, протекле године медијску сцену обележило је изношење ставова о различитим политичким или друштвеним питањима, који су обиловали увредама, понижавајућим, вулгарним и агресивним изјавама, што је у извесној мери претило да избрише границу између уобичајеног говора и говора мржње. На мети су били готово сви – од политичара и новинара, преко невладиних организација и јавних личности, до најистакнутијих спор-

тиста. Атмосфера у јавном простору доприноси генерисању разних видова насиља, сви треба да имамо свест о томе колико је кратак пут од вербалних претњи и конфликата, преко говора мржње, до њихове ескалације у отворено физичко насиље, истицала је повереница.

Анализа фреквентности тема везаних за остваривање равноправности на различитим медијима показује да су најприсутније на интернету у проценту од преко 60%, у штампи око 27% и свега 12% у електронксим медијима.

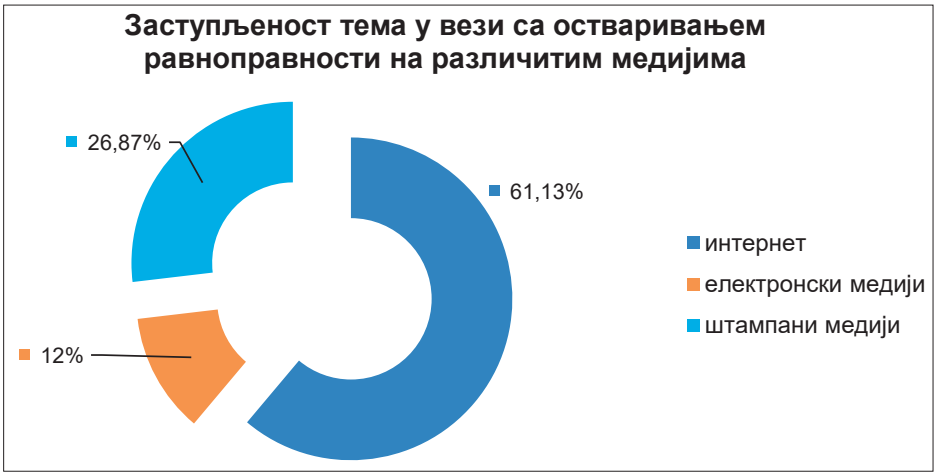

ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА

Повереник обезбеђује слободан приступ информацијама поступајући по захтевима за слободан приступ информацијама од јавног значаја, објављивањем Информатора о раду и других информација, извештавањем Народне скупштине, обавештавањем јавности саопштењима, публикацијама, конференцијама за штампу и друго.

У 2021. години Поверенику је поднето осам захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја, на која је одговорено у законском року.

Табеларни приказ поднетих захтева по категоријама

Р. бр.	Тражилац информације	Број поднетих захтева	Број усвојених / делимично усвојених захтева	Број захтева у раду	Број одбачених захтева	Број одбијених захтева
1.	Грађани					
2.	Медији	1	1			
3.	Невладине организације и друга удружења грађана	5	4			1
4.	Политичке странке					
5.	Органи власти					
6.	Остали	2	2			
7.	Укупно	8	7			1

Приликом давања информација посебно се води рачуна о заштити података о личности, у складу са Законом о заштити података о личности. Странка у поступку пред Повереником има право на поверљивост свих приватних података који се налазе у списима предмета и с којима странка упозна Повереника или друго овлашћено лице.

Информатор о раду Повереника доступан је на интернет презентацији (www.ravnopravnost.gov.rs). Ради лакшег остваривања права на слободан приступ информацијама од јавног значаја, грађанима и грађанкама је омогућено да на интернет адреси Повереника преузму обрасце с примерима за подношење захтева за слободан приступ информацијама. Захтев се може поднети у писаној форми и без коришћења образаца. Битно је да се у захтеву јасно наведе која се информација тражи и/или на шта се конкретно она односи,

тј. што прецизнији опис тражене информације. Захтев може али не мора да садржи и разлоге за подношење захтева, као и друге податке који олакшавају проналажење тражене информације.

Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја прописана је накнада за израду копије документа који садржи тражену информацију, као и трошкове упућивања уколико их има. Трошкови накнаде се обрачунавају у складу са Уредбом о висини накнаде нужних трошкова. Увид у документ који садржи тражену информацију је бесплатан. Захтев за приступ информацијама од јавног значаја које се односе на рад Повереника или су настале у вези с његовим радом може се поднети у писаној форми на адресу: Булевар краља Александра бр. 84, 11000 Београд или електронском поштом на адресу: poverenik@ravnopravnost.gov.rs.

ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА

Законом о буџету Републике Србије за 2021. годину[154] Повереник су опредељена средства за Програм – Унапређење и заштита људских и мањински права и слобода, у износу од 113.177.000 динара при чему су, према изворима финансирања, структуру средстава чинили:

- Извор 01 94,21%;
- Извор 06, 08, 15 5,79%.

Укључивањем средстава донација пристиглих у новембру 2021. расположива средства за Програм у буџету повећана су на 114.007.290 динара, а удео пројектних средстава повећао се на 6,47%.

Повереник је у 2021. години био ангажован у реализацији пројеката финансираних средствима донација, и то:

- Пројекат WOBACA – Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота;
- Пројекат UN WOMEN – Унапређење положаја жена и девојчица у руралним подручјима;
- Пројекат Подршка UNICEF-а у изради Посебног извештаја о дискриминацији деце;
- у наставку пројекта Симулација суђења MOOT COURT који се реализује сваке године.

Такође, завршен је пројекат Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника финансиран средствима донације Краљевине Норвешке, који се спроводио од 2017. године.

РЕАЛИЗАЦИЈА ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА

Из извора 01 – општи приходи и примања буџета финансирани су:

– Програмска активност 0012 – Делотворно сузбијање и заштита од дискриминације

Средства су коришћена за финансирање редовне делатности и функционисање Стручне службе Повереника, у складу са Финансијским планом и Планом набавки. Укупно извршење износило је 87.901.654 динара или 83,60% расположивих средстава. У структури утрошених средстава, категорија

154 „Службени гласник РС“, бр. 149/20, 40/21 и 100/21.

расходи за запослене учествовали су са 84,54%, категорија коришћења услуга и роба са 13,11% (у оквиру које се највећи део трошкова односи на услуге превођења, услуге информисања, остале стручне услуге, административни материјал и стручну литературу за редовне послове запослених) и издаци за нефинансијску имовину са 2,35%.

– Пројекат 4005 – Равноправно до циља

Реализација расположивих средстава овог пројекта износи 93,53%.

– Пројекат 4006 – Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији

Укупно извршење у вези с овим пројектом износило је 259.404 динара или 54,04% расположивих средстава.

– Пројекат 4009 – Панел младих

Планирана средства за услуге по уговору у износу од 300.000 динара у потпуности су искоришћена.

Из осталих извора 06,08,15 – (донације међународних организација, добровољни трансфери од физичких и правних лица, неутрошена средства донација из претходних година) финансирани су следећи пројекти:

– Пројекат 4003 – Симулација суђења из области заштите од дискриминације MOOT COURT

Вишегодишња сарадња са Фондацијом за отворено друштво, настављена је и у 2021. години закључивањем уговора број 21086/2з.2. Пројекат укупне вредности у износу од 1.187.660 динара, планиран је да се спроводи у периоду од 1. августа 2021. до 31. јула 2022. године.

Средства су пристигла у две транше. Прва у износу од 600.000 динара и друга у износу од 587.660 динара. Од наведеног износа у 2021. години реализовано је 703.458 динара или 59,23%, док ће се остатак средства, према динамици активности које се реализују из буџета пројекта, трошити у 2022. години.

– Пројекат 4008 – Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности

Овај пројекат реализован је у сарадњи са Министарством спољних послова Краљевине Норвешке и завршен је у 2021. години.

– Пројекат 4010 – WOBACA – Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота

Пројекат се финансира из донације Канцеларије за родну равноправност и једнак третман из Естоније и до сада су средства пристигла у две транше.

Прва транша у износу од 2.500.628,85 динара, донирана је у децембру 2020. године. Због касног прилива комплетна средства су пренета у 2021. када и почиње реализација активности из пројекта и трошење средстава. Од наведене суме реализовано је 2.433.793,59 динара или 97,33 %. Друга транша у износу од 832.663,38 динара пристигла је у новембру 2021. и од ових средстава реализовано је у 2021. години 246.663,05 динара или 29,62%. Реализација укупних средстава по пројекту је предвиђена до 17. фебруара 2022. године.

– Пројекат 4011 – UN WOMEN Унапређење положаја жена и девојчица у руралним подручјима

Овај пројекат реализује се средствима донације Агенције Уједињених нација за равноправност полова и оснаживање жена – UN Women.

Пројекат је предвиђен да траје у периоду од 1. марта 2021. до 31. децембра 2022. са укупним фондом од 17.427.564 динара. Прва транша средстава је у употреби од 21. маја 2021. године у износу од 1.782.557 динара. Укупно је реализовано 1.733.947 динара или 97,27% расположивих средстава.

– Пројекат 4012 – UNICEF – Подршка UNICEF-а изради Посебног извештаја о дикриминацији деце

Предвиђени буџет у износу од 1.000.000 динара остварен је кроз две транше у 2021. години.

Прва транша у износу од 750.000 динара на располагању је од 14. јула 2021. године, а друга у износу од 250.000 динара од 6. октобра 2021. године. Укупно утрошена средства износе 996.757,70 динара или 99,68%.

Структура извршења буџета за 2021, како по изворима финансирања тако и по програму, програмској активности и пројектима дата је у прегледима – табелама које су дате у Прилогу 2 овог извештаја.

ПРИЛОГ 1: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ ПРЕДМЕТА ПОВЕРЕНИКА У 2021. ГОДИНИ

ПРЕДМЕТИ	2021.
Притужбе	686
Препоруке мера	312
Мишљења на нацрте аката	53
Прекршајне пријаве	1
Тужба	1
Иницијативе за измену прописа	11
Упозорења	18
Потврде да није утврђено дискриминаторно поступање	295
УКУПАН број предмета*	1.372

* Саопштења, саветовање и пружене информације грађанима нису приказани у овом делу, у укупном броју предмета

Подносиоци притужби

Физичка лица подносиоци притужби	број	%
Мушкарци	311	52,2
Жене	284	47.8
Укупан број	595	100
Остали подносиоци притужби	број	%
Физичка лица	595	86,7
Организација	61	8,9
Правна лица	18	2,6
Државни орган	8	1,2
Група лица	4	0,6
Укупан број подносилаца притужби	686	100

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено лично својство	563	82,1
Притужбе у којима није наведено лично својство	123	17,9
Укупан број притужби	686	100

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено једно лично својство	423	75,1
Притужбе у којима је наведено више личних својстава	140	24,9
Укупан број притужби	563	100

Притужбе у којима је наведено лично својство	број	%
Здравствено стање	113	15,0
Пол	99	13,1
Старосно доба	98	13
Национална припадност или етничко порекло	96	12,7
Инвалидитет	86	11,4
Брачни и породични статус	53	7,0
Неко друго лично својство	41	5,4
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	36	4,8
Имовно стање	30	4,0
Верска или политичка убеђења	25	3,3
Сексуална оријентација	15	2,0
Језик	10	1,3
Осуђиваност	9	1,2
Родни идентитет	8	1,1
Изглед	8	1,1
Држављанство	8	1,1
Рођење	7	0,9
Генетске особености	6	0.8
Преци	3	0,4
Раса	2	0,3
Боја коже	1	0,1
Укупно	754	100

* У 140 притужби као основ дискриминације наведено је више личних својстава

Области друштвених односа на које се притужбе односе

Притужбе по области дискриминације	број	%
У поступку запошљавања или на послу	169	24,6
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије)	158	23,0
Јавна сфера / општа јавност	80	11,7
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	68	9,9
Здравствена заштита	48	7,0
Образовање и стручно оспособљавање	44	6,4
Социјална заштита	20	2,9
Култура, уметност, спорт	19	2,8
Јавно информисање и медији	18	2,6
Становање	15	2,2
Нешто друго	13	1,9
Приватни односи	10	1,5
Правосуђе	7	1,0
Пензијско и инвалидско осигурање	7	1,0
Остваривање колективних мањинских права	4	0,6
Имовинска права и односи	3	0,4
Деловање/активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама	2	0,3
Остваривање верских права	1	0,1
Укупан број притужби	686	100

Области дискриминације по подносиоцима

Области дискриминације по подносиоцима	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
У поступку запошљавања или на послу	65	89	4	2	1	8	169	24,6
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисија...)	98	46	7	2	0	5	158	23,0
Јавна сфера / општа јавност	39	34	6	0	0	1	80	11,7
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	26	29	9	2	1	1	68	9,9
Здравствена заштита	18	28	2	0	0	0	48	7,0

Образовање и стручно оспособљавање	18	16	6	1	1	2	44	6,4
Социјална заштита	9	9	1	1	0	0	20	2,92
Култура, уметност, спорт	4	7	8	0	0	0	19	2,77
Јавно информисање и медији	5	5	8	0	0	0	18	2,6
Нешто друго	6	4	2	0	1	0	13	1,9
Становање	9	5	1	0	0	0	15	2,2
Приватни односи	5	5	0	0	0	0	10	1,5
Правосуђе	3	3	1	0	0	0	7	1,0
Пензијско и инвалидско	4	3	0	0	0	0	7	1,0
Остваривање колективних мањинских права	0	0	4	0	0	0	4	0,6
Имовинска права и односи	1	1	0	0	0	1	3	0,4
Деловање/активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама	1	0	1	0	0	0	2	0,3
Остваривање верских права	0	0	1	0	0	0	1	0,1
Укупан број притужби							686	100

У поступку запошљавања или на послу

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Лична својства у притужбама у области поступања органа јавне власти	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Пол	8	27	0	0	1	2	38	19,9
Здравствено стање	14	15	0	1	0	1	31	16,2
Брачни и породични статус	5	19	0	0	0	1	25	13,1
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	6	11	2	0	0	1	20	10,5
Инвалидитет	9	8	0	0	0	1	18	9,4
Старосно доба	4	7	0	0	0	1	12	6,3
Верска или политичка убеђења	0	9	0	0	0	0	9	4,7
Национална припадност или етничко порекло	4	4	0	0	0	0	8	4,2
Имовно стање	5	3	0	0	0	0	8	4,2
Неко друго лично својство	4	1	0	0	0	0	5	2,6
Осуђиваност	3	0	1	0	0	0	4	2,1

Изглед	3	1	0	0	0	0	4	2,1
Генетске особености	2	2	0	0	0	0	4	2,1
Сексуална оријетнација	1	1	0	0	0	0	2	1,0
Преци	1	0	0	0	0	0	1	0,5
Рођење	0	1	0	0	0	0	1	0,5
Језик	0	0	0	1	0	0	1	0,5
Укупно							191	100

Поступак пред органима јавне власти / суд, општина, министарство, комисије...)

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области поступања органа јавне власти	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Нема основа	29	8	0	0	0	1	38	19,6
Пол	13	8	0	0	0	1	22	11,3
Старосно доба	15	5	1	0	0	0	21	10,8
Инвалидитет	8	8	1	1	0	0	18	9,3
Здравствено стање	10	7	0	0	0	0	17	8,8
Брачни и породични статус	4	10	0	0	0	0	14	7,2
Неко друго лично својство	6	5	2	0	0	1	14	7,2
Имовно стање	7	2	0	0	0	0	9	4,6
Национална припадност	6	1	1	1	0	0	9	4,6
Верска или политичка уђеђења	2	2	0	0	0	2	6	3,1
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	2	1	1	0	0	2	6	3,1
Држављанство	2	2	1	0	0	0	5	2,6
Осуђиваност	3	0	0	0	0	1	4	1
Родни идентитет	2	0	0	0	0	0	2	1
Сексуална оријентација	2	0	0	0	0	0	2	1
Рођење	2	0	0	0	0	0	2	1
Генетске особености	2	0	0	0	0	0	2	1
Језик	2	0	0	0	0	0	2	1
Преци	0	1	0	0	0	0	1	0,5
Изглед	1	0	0	0	0	0	1	0,5
Укупно							194	100

Јавна сфера / општа јавност

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавне сфере и поступању опште јавности	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Правно лице	Група лица	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Национална припадност или етничко порекло	26	28	1	0	1	0	56	69,1
Пол	3	4	1	0	0	0	8	9,9
Сексуална оријентација	2	2	1	0	0	0	5	6,2
Здравствено стање	1	1	1	0	0	0	3	3,7
Верска или политичка убеђења	1	2	0	0	0	0	3	3,7
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	2	0	0	0	0	0	2	2,5
Родни идентитет	0	0	1	0	0	0	1	1,2
Раса	1	0	0	0	0	0	1	1,2
Инвалидитет	0	1	0	0	0	0	1	1,2
Изглед	0	1	0	0	0	0	1	1,2
Укупно							194	100

Приликом пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области пружања услуга и/или коришћења јавних порвршина или објеката	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	УКУПНО	
	М	Ж				бр.	%
Инвалидитет	4	12	0	0	0	16	20,2
Старосно доба	5	2	5	0	1	13	16,5
Здравствено стање	4	5	0	0	0	9	11,4
Неко друго лично својство	4	2	2	0	0	8	10,1
Пол	2	4	1	0	0	7	8,9
Национална припадност/ етничко порекло	3	2	1	1	0	7	8,9
Имовно стање	2	3	0	0	0	5	6,3
Брачни и породични статус	0	3	0	0	0	3	3,8

Језик	1	0	1	0	0	2	2,5
Изглед	1	1	0	0	0	2	2,5
Сексуална оријентација	2	0	0	0	0	2	2,5
Раса	1	0	0	0	0	1	1,3
Родни идентитет	0	1	0	0	0	1	1,3
Боја коже	0	1	0	0	0	1	1,3
Држављанство	1	0	0	0	0	1	1,3
Верска или политичка убеђења	1	0	0	0	0	1	1,3
Укупно						79	100

Здравствена заштита

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области здравствене заштите	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	УКУПНО	
	М	Ж			бр.	%
Здравствено стање	10	16	0	0	26	40,6
Старосно доба	3	13	0	0	16	25
Инвалидитет	2	4	1	0	7	10,9
Пол	1	4	0	0	5	7,8
Брачни и породични статус	2	2	0	0	4	6,3
Неко друго лично својство	2	0	0	0	2	3,1
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	0	0	1	0	1	1,6
Рођење	1	0	0	0	1	1,6
Родни идентитет	0	1	0	0	1	1,6
Преци	1	0	0	0	1	1,6
Укупно					64	100

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	Група лица	Правно лице	УКУПНО	
	М	Ж					бр.	%
Старосно доба	9	8	0	1	1	1	20	31,3
Здравствено стање	8	6	0	0	0	1	15	23,4

Инвалидитет	7	2	1	0	0	0	10	15,6
Национална припадност или етничко порекло	1	1	3	0	0	0	5	7,8
Неко друго лично својство	2	0	1	0	0	0	3	4,7
Родни идентитет	1	1	0	0	0	0	2	3,1
Пол	0	2	0	0	0	0	2	3,1
Језик	0	0	2	0	0	0	2	3,1
Брачни и породични статус	1	1	0	0	0	0	2	3,1
Рођење	1	0	0	0	0	0	1	1,6
Имовно стање	0	1	0	0	0	0	1	1,6
Верска или политичка уђеђења	0	1	0	0	0	0	1	1,6
Укупно							64	100

Социјална заштита

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области социјалне заштите	Физичка лица		ОЦД	Орган/ институција	УКУПНО	
	М	Ж			бр.	%
Старосно доба	2	3	1	1	7	29,2
Здравствено стање	1	2	1	1	5	20,8
Инвалидитет	1	2	0	1	4	16,7
Имовно стање	1	3	0	0	4	16,7
Неко друго лично својство	1	1	0	0	2	8,3
Пол	1	0	0	0	1	4,2
Брачни и породични статус	1	0	0	0	1	4,2
Укупно					24	100

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија	Физичка лица		ОЦД	УКУПНО	
	М	Ж		бр.	%

Пол	0	2	2	4	21,5
Неко друго лично својство	2	2	0	4	21,5
Национална припадност	0	0	3	3	15,8
Старосно доба	1	1	0	2	10,5
Верска или политичка убеђења	1	0	1	2	10,5
Сексуална оријентација	1	0	1	2	10,5
Инвалидитет	0	0	1	1	5,3
Брачни и породични статус	1	0	0	1	5,3
Укупно				19	100

За друге области друштвеног живота није дат статистички преглед с обзиром на то да је број поднетих притужби испод 2,5%.

Против кога су притужбе поднете

Против кога су притужбе поднете	број	%
Државни орган	326	47,5
Правна лица	154	22,5
Физичка лица	149	21,7
Орган/институција	42	6,1
Организација	9	1,3
Група лица	6	0,9
Укупно	686	100

Број притужби по регионима

Број притужби по регионима	број	%
Београдски регион	192	27,99
Регион Шумадије и западне Србије	148	21,57
Непознати регион	142	20,73
Регион јужне и источне Србије	101	14,72
Регион Војводине	97	14,14
Регион Косова и Метохије	6	0,87
Укупан број притужби по регионима	686	100

* Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом и када подносилац не назначи општину пребивалишта

Исходи поступака

Исходи поступака по притужбама	2021.
Притужбе у којима је донето мишљење	82
– мишљење у којем је утврђена повреда права и дата препорука	58
– мишљење у којем није утврђена повреда права и дата препорука препорука мера за остваривање равноправности	1
– мишљење у којем није утврђена повреда права	23
Прекршајне пријаве	1
Тужба	1
Ненадлежност	45
Непотпуност (недостаци)	247
Нема повреде права	155
Води се или је окончан судски поступак	20
Већ је поступано али нису понуђени нови докази	19
Због протека времена није било могуће постићи сврху поступања	1
Повучена притужба	11
У раду: дато на изјашњење и тражена допуна	104

Поступање по препорукама

Поступање по препорукама у поступку по притужбама	број	%
Поступљено по препоруци	40	81,6
Није поступљено по препоруци	9	18,4
Укупно	49	100

* У осам случајева рок за поступање по препоруци још увек није истекао

Поступање по препорукама

Поступање по препорукама мера	број	%
Поступљено по препоруци	157	95,2
Није поступљено по препоруци	7	4,8
Укупно	164	100

* У 148 случајева рок за поступање по препоруци још увек није истекао

Просек поступања по препорукама Повереника	%
Поступљено по препоруци	88,4
Није поступљено по препоруци	11,6
Укупно	100

ПРИЛОГ 2: ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2021. ГОДИНУ

СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ИЗВОРИМА ФИНАНСИРАЊА

Извор фин.	Програм	Прог. активност/ Пројекат	Ек. клас.	О П И С	* Почетна апропријац.	**Текућа апропријац.	Извршење буџета	% извршења (8:7)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
01 – 15	1001		I-VII	УКУПАН БУЏЕТ ЗА 2021. ГОДИНУ	103.612.000	114.007.290	95.116.419	83,43
01	1001		I-IV	УКУПНО ПРИХОДИ – ИЗВОР 01	102.774.000	106.626.000	88.924.018	83,40
01	1001	0012	I	СВЕГА – ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ	**101.299.000**	**105.151.000**	**87.901.654**	**83,60**
01	1001	0012	411	Плате, додаци и накнаде запослених	54.929.000	61.712.000	61.020.012	98,88
01	1001	0012	412	Социјал. доприноси на терет послодавца	9.207.000	10.276.000	10.159.832	98,87
01	1001	0012	413	Накнаде у натури	100.000	100.000	63.000	63,00
01	1001	0012	414	Социјална давања запосленима	1.800.000	1.800.000	378.335	21,02
01	1001	0012	415	Накнаде трошкова за запослене	3.000.000	2.950.000	2.258.625	76,56
01	1001	0012	416	Награде запосленима	400.000	450.000	434.224	96,49
01	1001	0012	421	Стални трошкови	2.815.000	3.315.000	1.675.968	50,56
01	1001	0012	422	Трошкови путовања	1.630.000	1.330.000	512.829	38,56
01	1001	0012	423	Услуге по уговору	13.468.000	12.568.000	5.783.787	46,02
01	1001	0012	424	Специјализоване услуге	876.000	376.000	274.680	73,05
01	1001	0012	425	Текуће поправке и одржавање	2.440.000	1.640.000	374.744	22,85
01	1001	0012	426	Материјал	6.584.000	4.554.000	2.619.476	57,52
01	1001	0012	462	Дотације међународним организацијама	150.000	150.000	141.513	94,34
01	1001	0012	482	Порези, обав. таксе, казне, пенали и камате	200.000	200.000	14.989	7,49
01	1001	0012	483	Новчане казне и пенали по решењу судова	100.000	130.000	124.500	95,77
01	1001	0012	512	Машине и опрема	2.400.000	2.400.000	2.065.140	86,05
01	1001	0012	515	Нематеријална имовина	1.200.000	1.200.000	0	0,00
01	1001	4005	II	**СВЕГА – ПРОЈЕКАТ** ***Равноправно до циља***	495.000	495.000	462.960	93,53
01	1001	4005	423	Услуге по уговору	495.000	495.000	462.960	93,53
01	**1001**	**4006**	**III**	**СВЕГА – ПРОЈЕКАТ** ***Не цени књигу по корицама – Жива библиотека***	**480.000**	**480.000**	**259.404**	**54,04**
01	1001	4006	423	Услуге по уговору	480.000	480.000	259.404	54,04
01	**1001**	**4009**	**IV**	**СВЕГА – ПРОЈЕКАТ** ***Панел младих***	**500.000**	**500.000**	**300.000**	**60,00**
01	1001	4009	422	Трошкови путовања	200.000	200.000	0	0,00
01	1001	4009	423	Услуге по уговору	300.000	300.000	300.000	100,00
06 - 15	1001		V–VII	УКУПНО ПРИХОДИ – ОСТАЛИ ИЗВОРИ	838.000	7.381.290	6.192.400	83,89

15	1001	4008	V	ДОНАЦИЈЕ ИНОСТРАНИХ ЗЕМАЉА	0	77.781	77.781	100,00
15	1001	4008		**СВЕГА – НОРВЕШКИ ПРОЈЕКАТ – Извор 15** ***Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности***	**0**	**77.781**	**77.781**	**100,00**
15	1001	4008	465	Остале дотације и трансфери	0	77.781	77.781	100,00
06 – 15	**1001**	**4010-4012**	**VI**	ДОНАЦИЈЕ ОД МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА	836.000	6.115.849	5.411.161	88,48
06	1001	4010		**СВЕГА – ПРОЈЕКАТ WOBACA – Извор 06** ***Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота***	**836.000**	**832.663**	**246.663**	**29,62**
06	1001	4010	422	Трошкови путовања	191.000	410.000	0	0,00
06	1001	4010	423	Услуге по уговору	645.000	205.167	29.167	14,22
06	1001	4010	426	Материјал	0	217.496	217.496	100,00
15	**1001**	**4010**		**СВЕГА – ПРОЈЕКАТ WOBACA – Извор 15** ***Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота***	**0**	**2.500.629**	**2.433.794**	**97,33**
15	1001	4010	423	Услуге по уговору	0	2.377.508	2.310.673	97,19
15	1001	4010	426	Материјал	0	123.121	123.121	100,00
06	**1001**	**4011**		**СВЕГА – ПРОЈЕКАТ UN WOMEN – Извор 06** ***Унапређење положаја жена и девојчица у руралним подручјима***	**0**	**1.782.557**	**1.733.947**	**97,27**
06	1001	4011	423	Услуге по уговору	0	665.957	617.347	92,70
06	1001	4011	481	Дотације невладиним организацијама	0	1.116.600	1.116.600	100,00
06	**1001**	**4012**		**СВЕГА – ПРОЈЕКАТ UNICEF – Извор 06** ***Подршка UNICEF-а изради Посебног извештаја о дискриминацији деце***	**0**	**1.000.000**	**996.758**	**99,68**
06	1001	4012	423	Услуге по уговору	0	1.000.000	996.758	99,68
08	**1001**	**4003**	**VII**	**ДОНАЦИЈЕ ОД НЕВЛАДИНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА**	**2.000**	**1.187.660**	703.458	59,23
08	1001	4003		**СВЕГА – ПРОЈЕКАТ MOOT COURT – Извор 08** ***Симулација суђења***	**2.000**	**1.187.660**	**703.458**	**59,23**
08	1001	4003	422	Трошкови путовања	1.000	310.700	216.234	69,60
08	1001	4003	423	Услуге по уговору	1.000	605.960	263.651	43,51
08	1001	4003	512	Машине и опрема	0	271.000	223.573	82,50

Напомена уз * – Почетна апропријација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2021. годину

Напомена уз ** – Текућа апропријација представља почетну апропријацију кориговану у складу са изменама Закона о буџету Репулике Србије за износ средстава донација пристиглих у новембру 2021. године

СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ПРОГРАМУ, ПРОГРАМСКОЈ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИМА

Извор финан.	Програм	Прог. Активност / пројекат	О П И С	* Почетна апропријац.	** Текућа апропријац.	Извршење буџета	% извршења (8 : 7)
1	2	3	4	5	6	7	8
01 – 15	1001		**ПРОГРАМ:** *Унапређење и заштита људских и мањинских права и слобода*	103.612.000	114.007.290	95.116.419	83,43
01		0012	**ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ:** *Делотворно сузбијање и заштита од дискриминације*	101.299.000	105.151.000	87.901.654	83,60
08		4003	**ПРОЈЕКАТ: MOOT COURT** – *Симулација суђења у области заштите од дискриминације*	2.000	1.187.660	703.458	59,23
01		4005	ПРОЈЕКАТ: РАВНОПРАВНО ДО ЦИЉА	495.000	495.000	462.960	93,53
01		4006	**ПРОЈЕКАТ:** *Не цени књигу по корицама* **ЖИВА БИБЛИОТЕКА**	480.000	480.000	259.404	54,04
15		4008	**ПРОЈЕКАТ: НОРВЕШКИ ПРОЈЕКАТ** – *Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности*	0	77.781	77.781	100,00
01		4009	ПРОЈЕКАТ: ПАНЕЛ МЛАДИХ	500.000	500.000	300.000	60,00
06,15		4010	**ПРОЈЕКАТ: WOBACA** *Ка родној равноправности кроз повећане могућности за равнотежу између пословног и приватног живота*	836.000	3.333.292	2.680.457	80,41
06		4011	**ПРОЈЕКАТ: UN WOMEN** Унапређење положаја жена и девојчица у руралним подручјима	0	1.782.557	1.733.947	97,27
06		4012	**ПРОЈЕКАТ: UNICEF** Подршка UNICEF-а изради Посебног извештаја о дискриминацији деце	0	1.000.000	996.758	99,68

Напомена уз * – Почетна апропријација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2021. годину
Напомена уз ** – Текућа апропријација представља почетну апропријацију кориговану у складу са изменама Закона о буџету Репулике Србије као и износом средстава донација пристиглих у новембру 2021. године

ПРИЛОГ 3: ЛИТЕРАТУРА

Међународни извори

1) 2021 Long-Term Care Report Trends, challenges and opportunities in an ageing society – Volume I, Joint Report prepared by the Social Protection Committee (SPC) and the European Commission (DG EMPL), 2021, https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8396
2) 2021 report on gender equality in the EU, European Commission, March 2021, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/annual_report_ge_2021_en.pdf
3) Activities and measures at the national level contributing to the achievement of the objectives of the Council of Europe Gender Equality Strategy 2018–2023, Council of Europe, April 2021, https://rm.coe.int/0900001680a1bfce
4) Against Ageism and Towards Active Social Citizenship for Older Persons The Current Use and Future Potential of the European Social Charter, Council of Europe – Study by Gerard Quinn and Israel (Issi) Doron, August 2021, https://rm.coe.int/against-ageism-and-towards-active-social-citizenship-for-older-persons/1680a3f5da
5) Amnesty International Report 2020/21 – the state of the worlds human rights, Amnesty International, 2021, https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1032022021ENGLISH.PDF
6) Annual activity report 2020, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Dunja Mijatović, April 2021, https://rm.coe.int/0900001680a2150d
7) Annual Report 2021, Council of Europe – European Court of Human Rights, January 2022, https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2021_ENG.pdf
8) Annual report on ECRI's activities – covering the period from 1 January to 31 December 2020, The European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), March 2021, https://rm.coe.int/annual-report-on-ecri-s-activities-for-2020/1680a1cd59
9) Balkan public barometer 2021, Regional Cooperation Council, June 2021, https://www.rcc.int/balkanbarometer/home
10) Budget Choices in a Time of Pandemic: Advancing Gender Equality or Holding It Back?, UN Women Regional Office for Europe and Central Asia, January 2021, https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2021/5/2-budget%20choices%20in%20a%20time%20of%20pandemic_no%20kosovo%20footnote-min.pdf?la=en&vs=2324
11) Economic Benefits of Gender Equality and Women Empowerment in the Western Balkans Six, Regional Cooperation Council, February 2021, https://www.rcc.int/pubs/114/economic-benefits-of-gender-equality-and-women-empowerment-in-the-western-balkans-six
12) Equinets response to Covid, Equinet, 2021, https://equineteurope.org/covid-19-response/
13) EU Strategy on the rights of the child, European Commission, 2021, https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en

14) European regional status report on preventing violence against children 2020, WHO, 2020, https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/violence-and-injuries/publications/2021/european-regional-status-report-on-preventing-violence-against-children-2020

15) Freedom on the Net 2021 – The Global Drive to Control Big Tech, Freedom House, September 2021, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-09/FOTN_2021_Complete_Booklet_09162021_FINAL_UPDATED.pdf

16) Fundamental rights report – 2021, FRA, 2021, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-fundamental-rights-report-2021_en.pdf

17) Gender equlity and socio-economic impact of COVID-19, EIGE, 2021.

18) Girls on the move in the Balkans, Save the Children, 2021, https://resourcecentre.savethechildren.net/node/18292/pdf/girls_on_the_move_balkan.pdf

19) Global Gender Gap Report 2021, World Economic Forum, March 2021, https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

20) Global report on ageism, World Health Organization, 2021, https://www.who.int/publications/i/item/9789240020504

21) Guardianship systems for unaccompanied children in the European Union, FRA, February 2022, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-guardianship-systems-developments-embargoed.pdf

22) Guidelines For Mainstreaming Ageing, United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), 2021, https://unece.org/sites/default/files/2021-03/ECE-WG.1-37_Guidelines_for_Mainstreaming_Ageing.pdf

23) Health and long-term care workforce – demographic challenges and the potential contribution of migration and digital technology, European Commission, 2021, https://ec.europa.eu/jrc/sites/default/files/23-02-2021_health_and_longterm_care_workforce_online.pdf

24) Human rights of older women: the intersection between ageing and gender, United Nations General Assembly, July 2021, https://undocs.org/A/76/157

25) My body is my own – Claiming the right to autonomy and self-determination, UNFPA, 2021, https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/SoWP2021_Report_-_EN_web.3.21_0.pdf

26) ONE YEAR OF COVID-19: A Gender Analysis of Emergency COVID-19 Socio-Economic Policy Responses Adopted in Europe and Central Asia, UN Women, July 2021, https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2021/11/1%20study%20%20one%20year%20of%20covid19min.pdf?la=en&vs=1259

27) OUR COMMON AGENDA Report of the Secretary-General, The United Nations, 2021, https://www.un.org/en/content/common-agenda-report/assets/pdf/Common_Agenda_Report_English.pdf

28) Recommendation CM/Rec(2021)1 of the Committee of Ministers to member States on the development and strengthening of effective, pluralist and independent national human rights institutions, Council of Europe - Committee of Ministers, March 2021, https://rm.coe.int/0900001680a1f4da

29) Report of the Independent Expert on the enjoyment of all human rights by older persons, Claudia Mahler, United Nations General Assembly, 4 August 2021, https://undocs.org/A/HRC/48/53

30) Second General Report On GREVIO'S Activities, Council of Europe, April 2021, https://rm.coe.int/grevio-s-second-activity-report-2021/1680a2165c

31) Serbia 2021 Report, European Commission, October 2021, https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/serbia_report_2021.pdf

32) Stepping Up our Engagement with Youth Handbook for Equality Bodies, Equinet, 2021, https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2021/09/equinet_youth-handbook_web_01.pdf

33) Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030, European Commission, 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_810

34) Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights, Council of Europe – Committee of Ministers, March 2021, https://rm.coe.int/2020-cm-annual-report-eng/1680a1f4e8

35) Sustainable development report 2021, Teams of independent experts at the Sustainable Development Solutions Network (SDSN) and the Bertelsmann Stiftung, 2021, https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2021/2021-sustainable-development-report.pdf

36) The 2021 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019–2070), European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, May 2021, https://ec.europa.eu/info/publications/2021-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2019-2070_en

37) The European Pillar Of Social Rights Action Plan, European Commission, 2021, https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/downloads/KE0921008ENN.pdf

38) The resolution „Old continent growing older – possibilities and challenges related to ageing policy post-2020", European Commission, July 2021, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0347_HR.pdf

39) The State of the World's Children 2021 ON MY MIND Promoting, protecting and caring for children's mental health, UNICEF, October 2021, https://www.unicef.org/media/108161/file/SOWC-2021-full-report-English.pdf

40) Trafficking in Persons Report: Serbia, State Department, July 2021, https://drive.google.com/file/d/1DA5kiap8Vc_8zbySjV41asMWtknVWfFB/view

41) Turning the Tide? The COVID-19 pandemic has created unexpected opportunities for the depopulating countries of South-East Europe – even in rural areas, UNFPA's Regional Office for Eastern Europe and Central Asia, March 2021, https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/140_return_migration_brief_r9.pdf

42) Women at work: a global outlook, Deloitte, 2021, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/About-Deloitte/gx-women-at-work-global-outlook-report.pdf

43) Women in politics in the EU, European Parliamentary Research Service, March 2021, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689345/EPRS_BRI(2021)689345_EN.pdf

44) Women, Business and the Law 2021, World Bank, February 2021, https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35094

45) Women's and girls' sexual and reproductive health rights in crisis, Report of the Working Group on discrimination against women and girls – UN Human Rights Council, April 2021, https://undocs.org/A/HRC/47/38?fbclid=IwAR0wOHR8NMqgPvcJ8aL_aDn-Yk5S-Cn79vPIj3x7K9i8x7U-5vkY85_xSEh8

46) Women's Power Index, Council on Foreign Relations, March 2021, https://www.cfr.org/article/womens-power-index

47) World Social Protection Report 2020–22: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future, ILO, July 2021, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_817572.pdf

48) Глобални извештај о социјалној заштити 2020–22. – Допунски регионални извештај за Централну и Источну Европу и Централну Азију, Светска здравствена организација, 13. јул 2021, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_831504.pdf

49) Подршка дечацима и младићима избеглицама и мирантима који су преживели сексуално насиље или су у ризику од њега: приручник за рад на терену у Европи, UNICEF, 2021, https://www.unicef.org/serbia/media/18311/file/Podr%C5%A1ka%20de%-C4%8Dacima%20i%20mladi%C4%87ima%20izbeglicama%20i%20migrantima%20koji%20su%20pre%C5%BEiveli%20seksualno%20nasilje%20ili%20su%20u%20riziku%20od%20njega%20-%20Priru%C4%8Dnik%20za%20rad%20n

Домаћи извори

1) Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији 2021, Кровна организација младих Србије, август 2021, https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/08/Alternativni-izvestaj-o-polozaju-mladih-2021-4.pdf

2) Анализа дуготрајног сиромаштва у Републици Србији, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, октобар 2021, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/Analiza_dugotrajnog_siromastva_u_Republici_Srbiji.pdf

3) Анализа климатске ситуације и њених утицаја на децу у Србији, УНИЦЕФ Србија, септембар 2021, https://www.unicef.org/serbia/media/18356/file/CLAC%20izvestaj.pdf

4) Анализа утицаја европских интеграција на локалну самоуправу у Србији – област заштите основних права, Стална конференција градова и општина, 2020, http://www.skgo.org/publications/download/506

5) Водич за дигиталну безбедност младих – заштита приватности и спречавање дигиталног насиља, Београдска отворена школа, 2021, https://www.bos.rs/ei/uploaded/%20Vodi%C4%8D%20za%20digitalnu%20bezbednost%20mladih.pdf

6) Водич за ургентно хранитељство, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, април 2021, https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/05/Vodic_za_urgentno_hraniteljstvo_starijih_osoba.pdf

7) Водич медијске мизогиније: кратак водич за стратегије отпора 2.0, Бефем, март 2021, https://drive.google.com/file/d/1_laAhM9qhGZ4STntg39vAXpKqAH_nD0_/view

8) Вршњачко истраживање о напуштању алтернативног старања, СОС Дечја села Србија, новембар 2021, https://sos-decijasela.rs/wp-content/uploads/2021/11/Vrsnjacko-istrazivanje-o-napustanju-AS_SRB.pdf

9) Глобални извештај о социјалној заштити 2020–22 Допунски регионални извештај за Централну и Источну Европу и Централну Азију, Међународна организација рада, 2021, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_831504.pdf

10) Деинституционализација жене са менталним инвалидитетом, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S, август 2021, https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2021/09/Policy-brief-Deinstitucionalizacija.pdf

11) Положај и учешће старијих жена у политичком и јавном животу у Србији, Amity, FemPlatz, 2020, http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2020/12/Zene_u_politickom_i_javnom_zivotu_Srbije_Amity_2020.pdf

12) Деца у систему социјалне заштите, Републички социјалну заштиту, јул 2020, http://www.zavodsz.gov.rs/media/2158/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-2020.pdf

13) Дечји, рани и принудни бракови у Србији – прописи, реакција и превенција, Праксис, јануар 2021, http://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Decji%20rani%20i%20prinudni%20brakovi%20u%20Srbiji%20-%20propisi%20reakcija%20i%20prevencija.pdf

14) Заштита сексуалних и репродуктивних права жена са менталним инвалидитетом и заштита од насиља, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S, 2020, https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2021/04/Policy-brief_zastita-seksualnih-i-reproduktivnih-prava-zena-sa-mentalnim-invaliditetom-i-zas%CC%8Ctita-od-nasilja.pdf

15) Заборављена деца Србије, Иницијатива за права особа са инвалидитетом, 2021, https://www.driadvocacy.org/wp-content/uploads/Serbia-2021-web-SRB-1.pdf

16) Извештај о људским правима младих у Републици Србији у 2020. години, Београдски центар за људска права, април 2021, http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Izvestaj-o-ljudskim-pravima-mladih-2020-15-04_compressed-compressed.pdf

17) Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2020. годину, Удружење грађанки FemPlatz, септембар 2021, https://www.femplatz.org/library/reports/2021-10-18_PreneraZena_2020_SR.pdf

18) Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама Републике Србије 2020, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, 2021, https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Godisnji%20izvestaj%20rodno%20nasilje%202020.pdf

19) Извештај о употреби говора мржње у медијима у Србији, Савет Европе – ауторка проф. др Ивана Крстић, децембар 2020, објављено априла 2021, https://rm.coe.int/hf25-hate-speech-serbian-media-srp/1680a2278f

20) Индекс родне равноправности у Републици Србији 2021 – Дигитализација, будућност рада и родна равноправност, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, октобар 2021, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/10/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_RS_2021.pdf

21) Истраживање ставова младих о родно заснованом насиљу, Кровна организација младих Србије, 2021, https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/04/Rodno-zasnovano-nasilje-medju-mladima-v3-3.pdf

22) Истраживање о месту и улози жена у локалним медијима, ПУ „Локал прес“, 2021, https://localpress.org.rs/wp-content/uploads/2022/01/ISTRA%C5%BDIVANJE-O-ULOZI-I-POLO%C5%BDAJU-%C5%BDENA-U-LOKALNIM-MEDIJIMA.pdf

23) Истраживање о перцепцији грађана о положају медицинског особља током пандемије КОВИД-19 и задовољство пруженом услугом медицинског лечења, Београдски центар за људска права, 2021, http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2021/12/Beogradski-Centar-za-ljudska-prava-COVID-2.pdf

24) Јединице локалне самоуправе и усклађивање рада и родитељства, Кабинет министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику, новембар 2020, https://www.jednaki.com/Jedinice%20lokalne%20samouprave%20i%20uskla%C4%91ivanje%20rada%20i%20roditeljstva%20(predfinalna%20verzija).pdf

25) Ка бољем разумевању права ЛГБТИ особа и њихове позиције у друштву, ЦЕСИД, 2021, http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2021/09/CeSID_Srpski.pdf

26) Ка инклузивном одговору на пандемију: Утицај пандемије COVID-19 на положај особа са инвалидитетом у Србији и препоруке за остваривање и заштиту права ових особа у ситуацијама епидемиолошког ризика, Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС), 2021, https://www.osce.org/files/f/documents/d/1/482981.pdf

27) Положај националних мањина у Републици Србији током епидемије Ковид-19, Јуком, 2021, https://www.yucom.org.rs/polozaj-nacionalnih-manjina-u-republici-srbiji-tokom-epidemije-covid-19/

28) Књига препорука Националног конвента о Европској унији 2020, Национални конвент о Европској унији, јул 2021, http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/nkeu-knjiga-preporuka-nacionalnog-konventa-o-eu-2020.pdf

29) Ковид-19 мере и социјална и економска права жена са инвалидитетом у Србији, Удружење грађанки FemPlatz и Из круга Београд, јануар 2021, http://femplatz.org/library/reports/2021-02-16_Kovid-19_i_zene_sa_invaliditetom.pdf

30) Лица у ризику од апартидије – преглед тренутног стања и препоруке за будућност, ЦЕСИД, 2020/2021, http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2021/07/Lica-u-riziku-od-apatridije-u-Srbiji_CeSID_UNHCR.pdf

31) Људска права у Србији 2021, Београдски центар за људска права, Београд, 2022: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2022/03/Ljudska-prava-u-Srbiji-2021.pdf

32) Локална омладинска политика у Републици Србији: савети за младе јединица локалне самоуправе, Кровна организација младих Србије, 2021, https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/08/Lokalna-omladinska-polltika-u-RS-FINAL-1.pdf

33) Међугенерацијска солидарност за све генерације, Центар за подршку и инклузију Хелп Нет, мај 2021, http://helpnet.rs/wp-content/uploads/2021/05/MEDJUGENERACIJSKA-SOLIDARNOST-1.pdf

34) Међугенерацијска солидарност на делу, ЦЕСИД и ПИО Фонд, октобар 2021.

35) Мисија за техничку процену избора (TEAM) у Србији, IFES, 2021.

36) На ничијој земљи – родно засновано насиље над старијим женама (65+) у Републици Србији, Црвени крст Србије, 2021, https://www.redcross.org.rs/media/7139/na-nicijoj-zemlji-web-low-res.pdf

37) Не изоставити никога из развоја! Напредак у остваривању Циљева одрживог развоја међу младима у Србији, Републички завод за статистику, септембар 2021, http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/giz-rzs-ne-izostaviti-nikoga-iz-razvoja-mladi.pdf

38) Неактивност на тржишту рада у Републици Србији, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, август 2021, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/08/Neaktivnost_na_trzistu_rada_u_Republici_Srbiji.pdf

39) Повезујемо тачке, Фондација Центар за демократију, 2021, http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-cod-publikacija.pdf

40) Под лупом: млади на селу, НАПОР, децембар 2020, http://www.napor.net/sajt/images/Dokumenta/Pod_Lupom_Mladi_na_selu_final.pdf

41) Покушај фемицида и фемицид у Србији: спречавање и процесуирање, Удружење грађанки FemPlatz, 2021, https://www.femplatz.org/library/publications/2021-04_Femicid_-_Pokusaj_femicida_i_femicid_u_Srbiji.pdf

42) Положај жена у синдикатима у Србији, Удружење грађанки FemPlatz уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији, 2021, https://www.femplatz.org/library/publications/2021-09_Polozaj_zena_u_sindikatima.pdf

43) Положај осетљивих група у процесу приступања Републике Србије Европској унији, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, 2021, https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/12/Polozaj_osetljivih_grupa_u_procesu_pristupanja_Republike_Srbije_Evropskoj_uniji.pdf

44) Положај радница у трговинским радњама током пандемије Ковид-19, А11 – Иницијатива за економска и социјална права, 2021, https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2021/04/Polozaj-radnica-u-trgovinskim-radnjama_SRP.pdf

45) Прва деценија закона о младима – извештај са препорукама, Кровна организација младих Србије, фебруар 2021, https://koms.rs/wp-content/uploads/2021/06/1-FINAL_PRVA-DECENIJA-ZOM-izvestaj-sa-preporukama.pdf

46) Препознај насиље, реци не, Удружење Маме су закон и Удружење Путеви едукације, 2021, https://drive.google.com/file/d/1BQA93lh9lBgCHF3L38mWhpwWWLFrJATe/view

47) Преуговор аларм: Извештај о напретку Србије у поглављима 23 и 24, Коалиција прЕУговор, мај 2021, https://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1641/Izvestaj-koalicije-prEUgovor-o-napretku-Srbije-u.shtml

48) Приступачност услуга здравствене и социјалне заштите старијим грађанима током пандемије Ковид-19, Удружење „Amity – снага пријатељства“, мај 2021, http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2021/05/03-Istra%C5%BEivanje-o-pristupa%C4%8Dnosti-usluga-zdravstvene-i-socijalne-za%C5%A1tite-starijima-tokom-pandemije.pdf

49) Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике, Фондација Центар за демократију, фебруар 2021, http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1831/alternativni-izvestaj-o-sprovodjenju-programa-reforme-politike-zaposljavanja-i-socijalne-politike-za-period-2016-2020-godine

50) Реформа система старатељства над одраслим особама (Пословна способност), Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S, август 2021, https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2021/09/Policy-brief-Reforma-sistema.pdf

51) Родна анализа буџетирања одговора на Ковид-19 у Републици Србији, Вишња Бабановић, Марија Влаховић, Татјана Ђурић Кузмановић, Душица Стојадиновић, мај 2021.

52) Родна анализа правних норми у области економије неге у Републици Србији, UN Women Србија, јануар 2021.

53) Родна равноправност и буџетирање у доба пандемије: успоравање напретка или затварање јаза? Извештај за Републику Србију, UN Women, фебруар 2021, https://serbia.un.org/sites/default/files/2021-06/RR%20i%20budzetiranje%20u%20doba%20pandemije_SRB.pdf

54) Родно одговорно управљање – Прерасподела неплаћеног рада – Личне приче и портрети, UN Women Србија, фебруар 2021.

55) Сигурне куће, Капацитети за пружање приступачне и доступне услуге женама са инвалидитетом – стање у Србији, полазна анализа, МДРИ и FemPlatz, 2020, https://www.femplatz.org/library/publications/2021-02_Sigurne_kuce.pdf

56) Смернице о реализацији отвореног учења и учења на даљину за ученике/це са сметњама у развоју и инвалидитетом док су школе затворене: Унапређивање инклузивног учења у време Ковид-19, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, март 2021, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Smernice_o_realizaciji_otvorenog_ucenja_i_ucenja_na_daljinu_za_ucenike_sa_smetnjama_u_razvoju_i_invaliditetom_COVID-19.pdf

57) Србија MICS 2019. и Србија – ромска насеља MICS 2019, Републички завод за статистику, октобар 2020, https://www.stat.gov.rs/media/5611/mics6_izvestaj_srbija.pdf

58) Став здравствених радника о евентуалном постојању кршења њихових људских права у условима КОВИД-19, Синдикат лекара и фармацеута Србије и Београдски центар за људска права, 2021.

59) Ставови грађана Србије о учешћу у демократским процесима 2020, Центар за истраживање, транспарентност и одговорност – ЦРТА, 18 март 2021, https://crta.rs/istrazivanje-stavovi-gradjana-srbije-o-ucescu-u-demokratskim-procesima-2020-godine/

60) Стандардно лоше у нестандардно доба – извештавање медија о насиљу према женама и девојчицама током ванредног стања у Србији изазваног пандемијом Ковида-19, БеФем и UN Women Србија, 2021, https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2021/8/standardno%20lose%20u%20nestandardno%20doba-min.pdf?la=en&vs=5946

61) Стари Роми и Ромкиње – између транзиционе и социјалне правде, Форум Рома Србије, 2021, http://www.frs.org.rs/wp-content/uploads/2021/04/Stari-Romi-i-Romkinje_SRP-web.pdf

62) Старост и род у времену и простору – шта старије жене (не) могу у Србији данас?, Женске студије и истраживања, мај 2021, http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/starost_i_rod_u_vremenu_i_prostoru.pdf

63) Три године од усвајања Програма – без очекиваних резултата, Аутономни женски центар, 2021, https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2021/TRI_GODINE_OD_USVAJANJA_PROGRAMA_Analiza_primene_Nacionalnog_programa_ocuvanja_i_unapredjenja_seksualnog_i_reproduktivnog_zdravlja_gradjana.pdf

64) Усамљеност и друштвена изолација код старијих особа у источној Европи и централној Азији, УНФПА, јануар 2022, https://serbia.unfpa.org/sr/publications/usamljenost-i-dru%C5%A1tvena-izolacija-kod-starijih-osoba-u-isto%C4%8Dnoj-evropi-i-centralnoj

65) Усклађивање рада и родитељства (послодавци и запослени родитељи), Министарсво за бригу о породици и демографију, 2021, https://www.jednaki.com/Uskladjivanje%20rada%20i%20roditeljstva%20Poslodavci%20(predfinalna%20verzija).pdf

66) Утицај Ковид-19 кризе на запосленост: Фокус на рањиве категорије, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, 2021, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/01/Uticaj_COVID-19_krize_na_zaposlenost.pdf

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.722

РЕДОВАН годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за ... годину / уредница Бранкица Јанковић. - 2010- . - Београд : Повереник за заштиту равноправности, 2011- (Београд : Службени гласник). - 25 cm

Годишње. - Има издање на другом језику: Regular Annual Report (Commissioner for Protection of Equality) = ISSN 2217-7302

ISSN 2217-6527 = Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности

COBISS.SR-ID 185798924